

ชีวิตใหม่

๑๖๑

ดร. ปรียา พงษ์พงศ์

โดย... สุนทรินทร์ จันทร์กุล

ราคา 40 บาท

สืบสันตติวงศ์-
ปฐมฤกษ์ของรัฐ-
เริ่มระบอบแบบอา-
ท้าวราชฎ์ไทย
ล้าราญ ล้าเริง
เพราะชาติเรามี
ไทยจะคงเป็นไทย

ยนมหาศรีสวัสดิ์
ธรรมนุญของไทย
ระชะประชาธิปไตย
ได้สิทธิ์เสรี
บันเทิง เต็มที่
เอกราชสมบูรณ์
ด้วยร่วมใจเทือกไทย-ไชโย

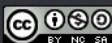
ฯลฯ

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนสุข พนมยงค์

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

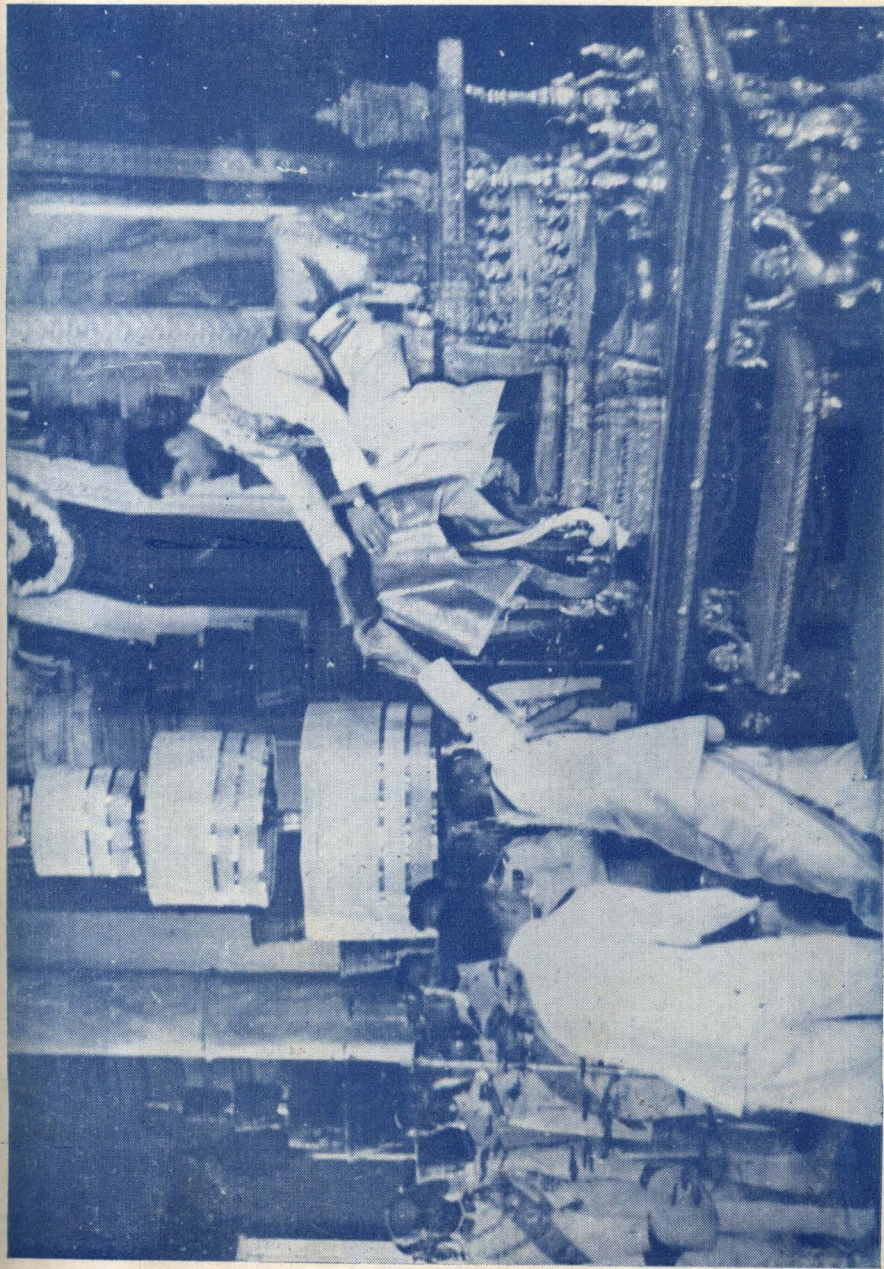
เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่ผลงานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรเมื่อ 10
ธันวาคม 2475

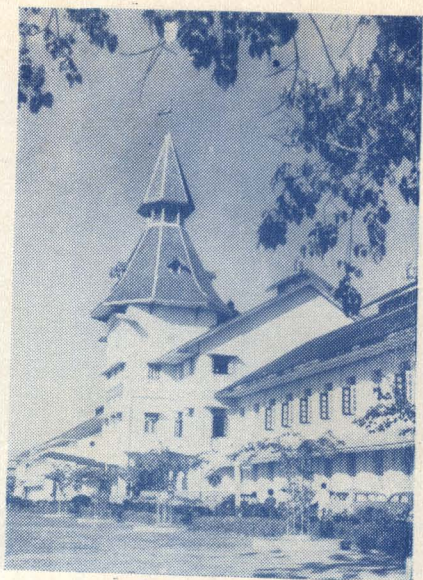
ภาพปกเกล้าวังพระวราชทานรัฐธรรมณญฉบับ2489. จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเมื่อ9พ.ค.89

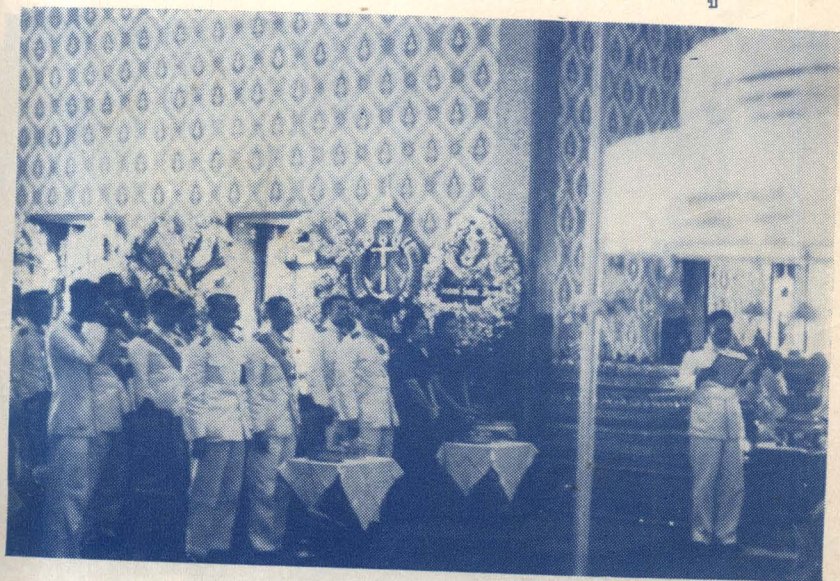

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ
 นับเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ 9 แห่งราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน
 พ.ศ. 2489 ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ฉบับ พ.ศ. 2489 ด้วยการอันเชิญ
 เสด็จขึ้นครองราชย์ โดยรัฐบาลท่านปรีดีและด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งท่านปรีดี เป็นผู้ให้กำเนิด

พระราชพิธีเฉลิมพระนามรัชกาลที่ 8 และถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เมื่อ
11 ต.ค. 89.

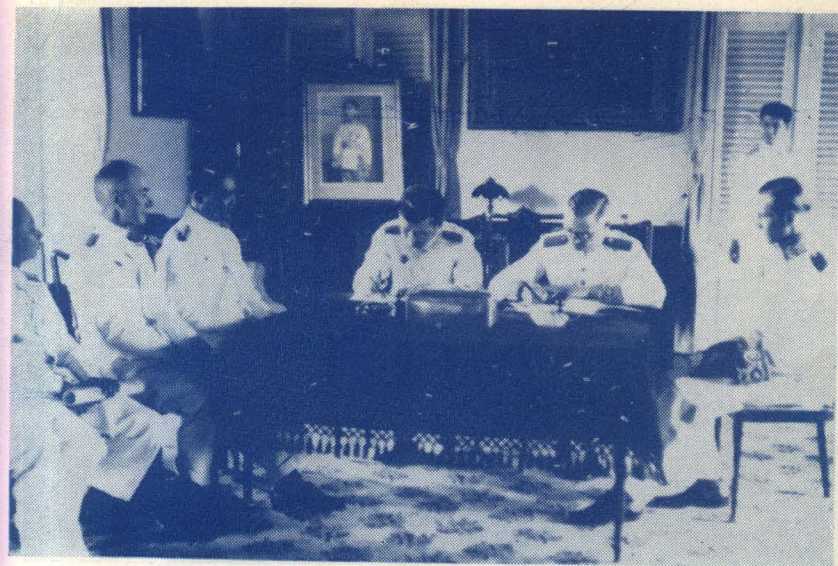

ธนาคารชาติอินเป็นผลงานของท่านปรีดีปูลกปลานมา

ท่านปรีดี ลงนามในสัญญายกเลิกสภาพนอกอาณาเขตและภาษีร้อยละสาม
กับ สหรัฐฯ เมื่อ 13 พ.ย. 80

ท่านปรดิกำลังลงนามแก้ไขสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับประเทศเนเธอร์แลนด์เมื่อ

1 ก.พ. 80

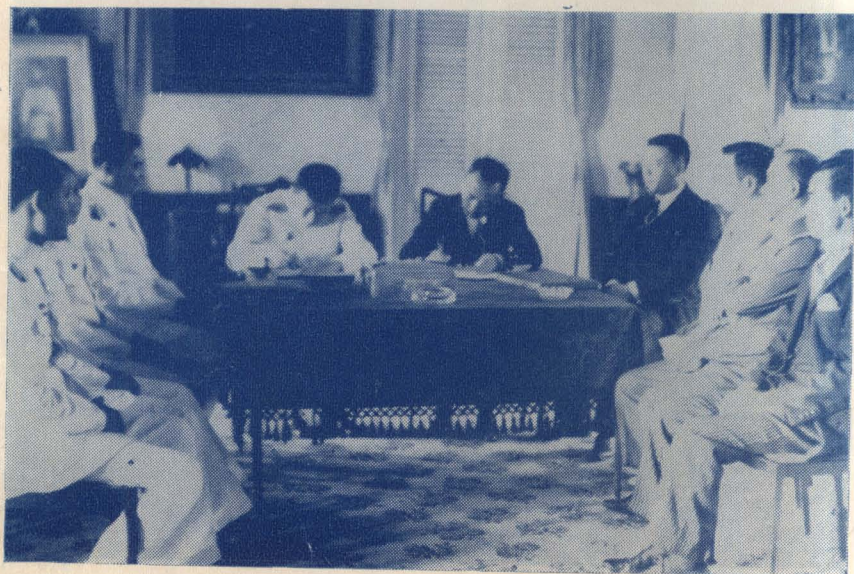

ลงนามแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับอิตาลี เมื่อ 3 ธันวาคม 2480

ลงนามแก้ไขสนธิสัญญายกเลิกสภาพนอกอาณาเขตและภาษีร้อยละสามกับ
อังกฤษ เมื่อ 23 พฤศจิกายน 2480

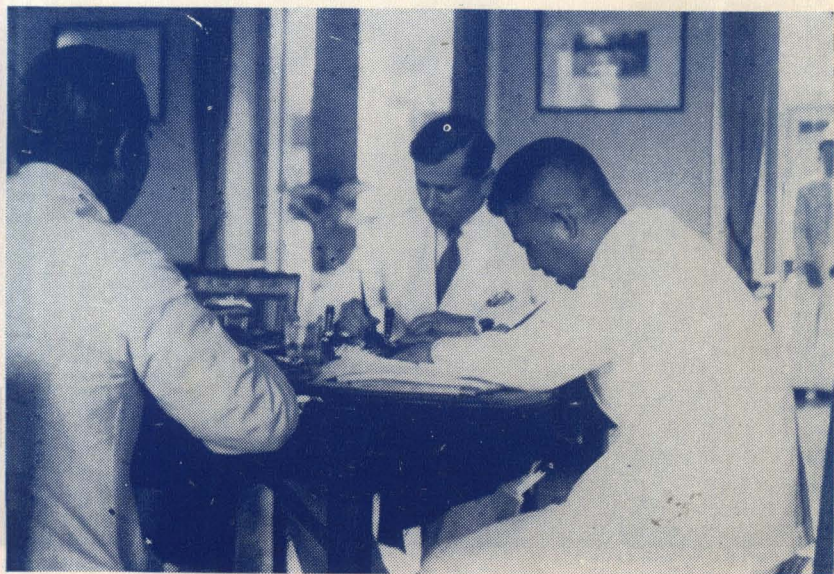

ลงนามแก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับญี่ปุ่น เมื่อ 8 ธ.ค. 80

ลงนามแก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับเบลเยียม เมื่อ 5 พ.ย.80

ท่านปรีดีลงนามแก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับฝรั่งเศส เมื่อ 7 ธ.ค.80

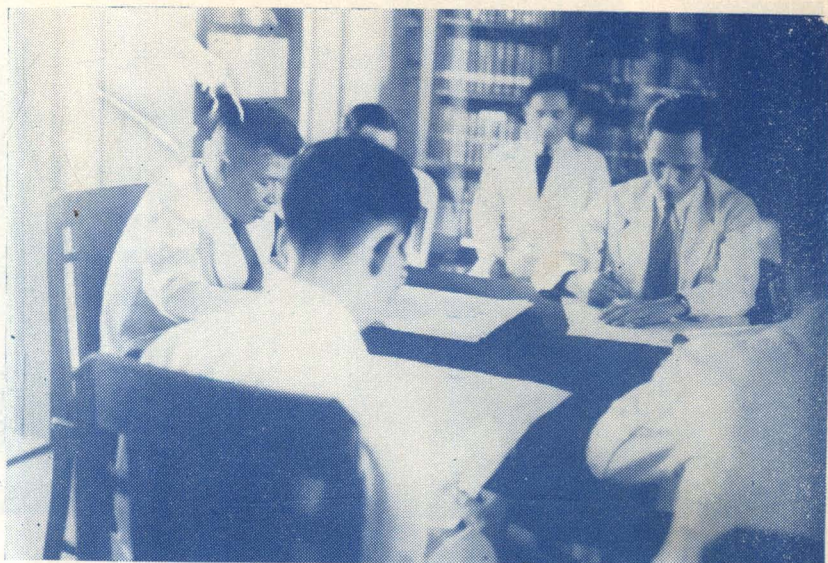

แก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับเยอรมัน เมื่อ 30 ธ.ค. 80

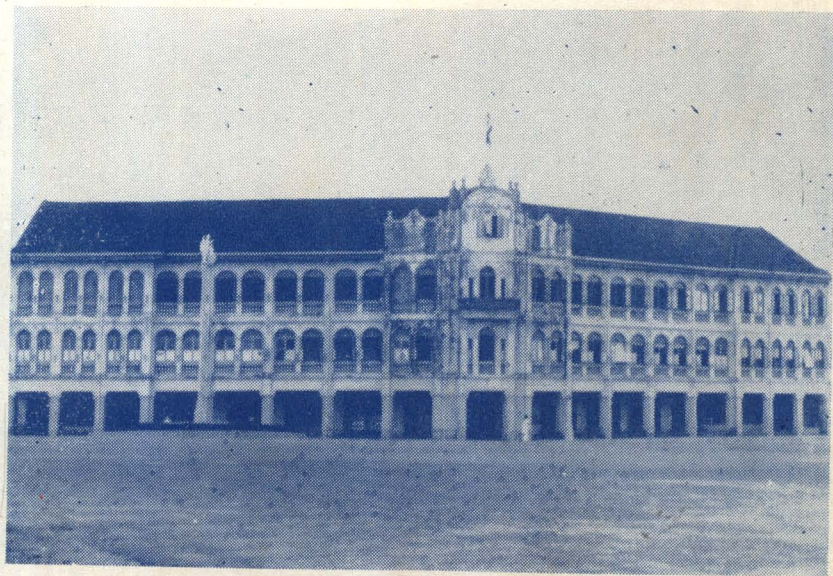

ประชุม ครม. ณ วังสวนกุหลาบ 10 มี.ค. 81

ท่านปรีดีให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ที่สำนักงานโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์) เมื่อ 4 มี.ค. 81

โรงเรียนกฎหมายเดิม ซึ่งเป็นที่ตั้งของกรมประชาสัมพันธ์ขณะนี้ อันเป็น
สถานที่ที่ท่านปรีดีได้เปิดสอนวิชาการเมือง เป็นครั้งแรก

ท่านปรีดีให้สัมภาษณ์ นสพ. ณ ทำเนียบท่าช้าง ภายหลังกลับจากเดินทาง
รอบโลก เมื่อ 21 ก.พ. 90

ทหารสัมพันธมิตร เดินแถวถวายตัวต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
ตลอดหลุยส์ฯ กับท่านปรีดียืนอยู่เบื้องขวาซ้ายของพระองค์

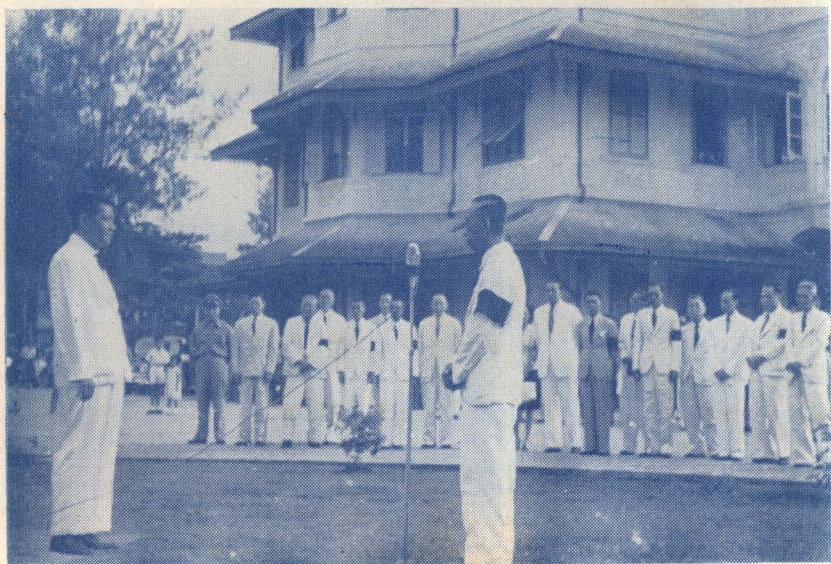

กองบัญชาการทหารสัมพันธมิตรเล็งต้อนรับรัฐบุรุษอาวุโส ณ บ้านบรรทม
 สิ้นธ 19 ม.ค. 89

ท่านปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับ พลจัตวา อีแวนซ์ ผู้บัญชา
 ทหารสัมพันธมิตรที่เข้ามาปลดอาชญาญี่ปุ่น เมื่อ 3 ก.ย. 88

ท่านปรีดีในพิธีเปิดป้ายสมาคม จีน-ไทย เมื่อ 19 เม.ย. 90

ท่านปรีดี ในฐานะนายกรัฐมนตรี แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อ 25 มี.ค. 89

งานเลี้ยงฉลองต้นตภาพ ณ ทำเนียบท่าช้าง เมื่อ 16 ส.ค. 90

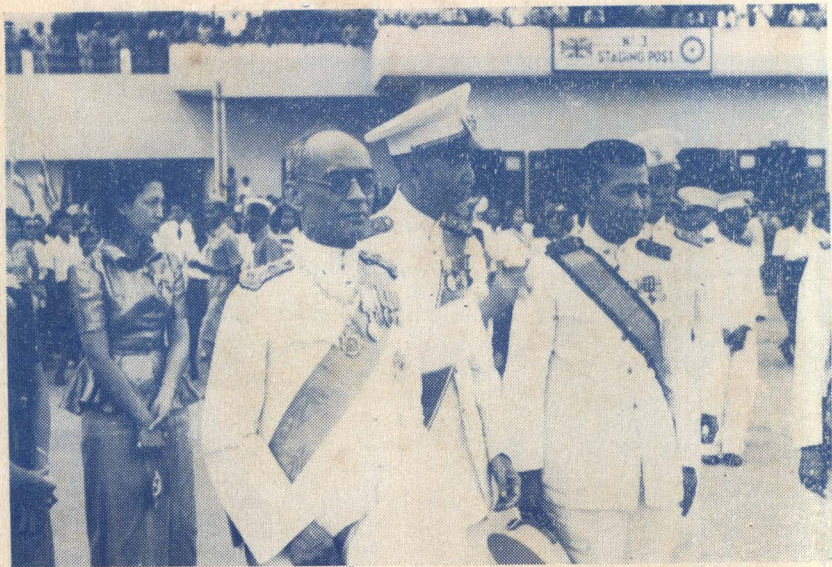

ท่านปรีดีในฐานะนายกรัฐมนตรีให้สัมภาษณ์ นสพ. ณ ทำเนียบท่าช้าง
เมื่อ 30 มี.ค. 89

พระราชพิธีทักษิณานุปทาน พระบรมศพ ร.8 ณ ดุสิตมหาปราสาท มัย. 89

ส่งเสด็จ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล พระราชดำเนินไปสวิสฯ ณสนามบิน
ดอนเมือง 19 สค. 89

ณ สนามบินดอนเมือง เมื่อ 19 สค. 89. คราวส่ง เสด็จ ร. 9 ไปสวีตเซอร์แลนด์

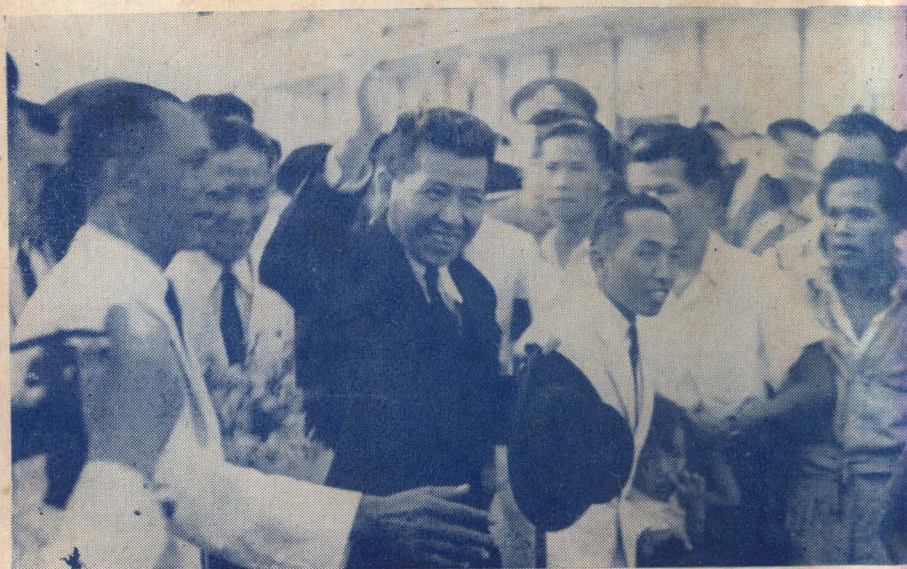

รัฐบุรุษอาวุโส เดินทางกลับจากต่างประเทศ ณ สนามบินน้ำคลองเตย 20ก.พ.90

ท่านปรีดีและท่านผู้หญิงพูนสุขกับหลอดหลุยส์เมาท์แบตแต้น ณ บ้านพักของ
หลอดหลุยส์ฯ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เมื่อ 17 ตุลาคม 2513

ท่านปรีดีเดินทางกลับจากการเยี่ยมเยือนมิตรประเทศ ถึงสนามบินน้ำคลอง
เตย เมื่อ 20 ก.พ. 90

คำปรารภ

เพื่อ เป็นการเชิดชูยกย่องคุณงามความดีของผู้กระทำคุณงามความดี
ต่อประชาชนและ ประเทศชาติและ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่าง อันดีงามที่คนรุ่นหลัง จะพึง
ปฏิบัติตาม ข้าพเจ้าจึงได้เรียบเรียงเรื่อง **ชีวิตและงานของ ดร. ปรีดี
พินยอม** เล่มนี้ขึ้น

ท่านผู้ เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในฐานะ “มันสมอง” ของ
คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูร-
ณาญาธิธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๗๕ และต่อมาท่านผู้ได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการแก้
ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศ ทำให้ประเทศไทยได้มีเอกราชสม-
บูรณ์ ทั้งในทางศาลและทางศาลการ (ยกเลิกสภาพนอกอาณาเขต
และภาษีร้อยชักสาม.)

ในด้านการปกครองภายใน ท่านผู้ได้อภิวัฒน์ระเบียบบริ-
หารราชการ แผ่นดิน ให้สอดคล้อง กับกาล สมัยและระบอบ ประชาธิป-
ไตย ได้แก่การกระจายอำนาจจากส่วนกลางออกไปสู่ส่วนภูมิภาค อันเป็น
จุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การกระจายอำนาจ ไปสู่มือประชาชนอย่างแท้จริง
ในที่สุด และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านผู้ได้ เป็นผู้ให้กำเนิดระบบเทศ-
มณฑลในประเทศไทยเป็นครั้งแรก อันเป็นสาระสำคัญส่วนหนึ่งของ
สังคม

ในมหาสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศไทยโดยรัฐบาล จอมพล
ป. พิบูลสงคราม ได้เข้าร่วมกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับอังกฤษ
และอเมริกา อันเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งในที่สุดของสงคราม ญี่ปุ่นเป็น
ฝ่ายพ่ายแพ้

ประเทศไทย ถึงแม้ว่าจะประกาศเข้าร่วมกับญี่ปุ่นก็ตาม
แต่ก็ไม่ได้พ่ายแพ้ตามไปด้วย.

ทั้งนี้ ก็ด้วยการเห็นการณ์ไกลและด้วยความ ปรารถนา
ท่านผู้^๕ ที่ได้จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นในระหว่างสงคราม ทำการต่อต้าน
ญี่ปุ่นและ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างใกล้ชิดและกล้า
หาญ

จึงในที่สุด ก็สามารถช่วยชาติไทยเอาไว้ได้ไม่ให้เป็นฝ่ายพ่ายแพ้
ความตามญี่ปุ่นไปด้วย ทำให้การประกาศสงครามของจอมพล ป.
พิบูลสงคราม เป็นโมฆะไป ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว.

จากพฤติการณ์โดยย่อดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นพฤ
กษณ์ที่เป็นกุศล ที่เป็นคุณงามความดีและเป็นประโยชน์ต่อมวลราษฎร
ไทยและประเทศชาติอย่างท่วมท้น ข้าพเจ้าจึงได้ คำนวณว่าพฤติกรรมของ
ท่านผู้^๖ ขนานนามเรียบเรียง เพื่อเสนอต่อพี่น้องร่วมชาติพิจารณา.

ข้าพเจ้าไม่มีเจตนาอื่นใดในการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ นอกจาก
เจตนาในการสนับสนุนคุณงามความดี และเพื่อเป็นกตเวทิต่อผู้ที่ได้ประกอบ
คุณความดีไว้กับประเทศชาติประการหนึ่ง

(ค)

ข้าพเจ้าเรียบเรียงเรื่องนบน โดยไม่ได้หวังว่าสักวันหนึ่ง
ท่านผู้จะได้กลับคืนสู่มาตุภูมิ ในฐานะรัฐบาลราษฎร เพราะ
การจะได้กลับคืนสู่บ้านเกิด เมืองนอนของท่านผู้ได้หรือไม่
นั้น เป็นเรื่องกรรมได้กำหนดไว้แล้ว ไม่มีใครคนใดที่จะ
กำหนดเอาเองได้ตามความพอใจ ไม่ว่ามีตรหรือปฏิบัติ
เพราะทุกคนมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นกำเนิดและมีกรรม
เป็นพวงอาศัย ทำกรรมอันใดไว้ ก็จักเป็นผู้รับผลกรรมนั้น

หากข้าพเจ้าเรียบเรียงเรื่องนบนเพียงเพื่อจะเพิ่มจำนวนหนังสือดัดนิสัยระแวงชีวิต
และสังคมชนออกเล่มหนึ่งเท่านั้นประการหนึ่ง

ในการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้รับความช่วยเหลือจากมิตร
ผู้อาวุโสหลายท่านที่เคยทำงานใกล้ชิดอยู่กับท่านปรีดี พนมยงค์
ความช่วยเหลืออันมีทั้งในด้าน ให้ยืมบันทึกเอกสารหลักฐานต่าง ๆ
และทั้งในด้านความทรงจำส่วนตัว โดยเฉพาะคุณสนิท ผิวฉนวน
อดีตรอง ปลัด กระทรวงการ คลังนอกจากจะ กรุณาเล่า ความ ทรงจำ
ส่วนตัวแล้วยังได้กรุณาแนะนำที่ค้นหาผลงานรับใช้ชาติของท่านปรีดี
จากเอกสารต่างๆ ซึ่งเป็นการช่วยย่นระยะเวลาของการค้นคว้ารวบรวม
ให้สั้นลง นอกจากนั้น ดร. เตือน บุณนาค นายดิเรก ชัยนาม
นายทวี บุญยเกตุ นายควง อภัยวงศ์ หลวงวิจิตรวาทการ
หลวงคหกรรมบดี ดร. ป่วย อังภากร นายประเสริฐ ปัทมสุคนธ์
ก็มีส่วนเป็นอย่างมาก ในความจำเริญของหนังสือเล่มนี้ในฐานะที่ได้
เขียนหนังสือเอาไว้ให้ข้าพเจ้าได้อ้างอิง ข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณบรร
ดาท่านทั้งหลายทั้งที่ออกนามและไม่ออกนามที่ได้กรุณามีส่วนช่วยให้

“ชีวิตและงาน ของดร. ปรีดี พนมยงค์” สำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มดังปรากฏ อยู่ในมือท่านผู้อ่าน ณ บัดนี้

อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าขอรับว่าหนังสือเล่มนี้ยังไม่สมบูรณ์พอสำหรับงานรับใช้ชาติของทาสปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส เพราะงานรับใช้ชาติของท่านผู้นั้นยังมีอีกมากกว่ามากนัก แต่ข้าพเจ้าขอยืนยันในความถูกต้องว่าเท่าที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมและเรียบเรียงบันทึกไว้ เป็นการถูกต้อง และเป็นความจริงทุกประการมีเอกสารหลักฐานยืนยันได้ทุกเมื่อ.

อนึ่ง ข้าพเจ้าได้รวบรวมและเรียบเรียง “ชีวิตและงานของดร. ปรีดี พนมยงค์” ตั้งแต่ในสมัยที่ท่านปรีดี ยังพำนักอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ราว พ.ศ. ๒๕๑๑ และข้าพเจ้าได้เคยประกาศโฆษณาว่าจะจัดพิมพ์มาครั้งหนึ่งแล้วในบั้นเอง แต่ก็ไม่สามารถจะจัดพิมพ์ได้เพราะอุปสรรคหลายด้าน มาบัดนี้อุปสรรคต่าง ๆ ได้ผ่านพ้นไปแล้ว “ชีวิตและงานของดร. ปรีดี พนมยงค์” จึงได้มีโอกาสมารปรากฏอยู่ในมือของท่าน ณ บัดนี้ พร้อมกับบันทึกข้อความเพิ่มเติมบางประการภายหลังที่ท่านปรีดีออกไปพำนัก ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสแล้ว

ข้าพเจ้าขอขอบคุณทุกๆ ท่านที่ได้ให้ความสนใจใน “ชีวิตและงานของ ดร. ปรีดี พนมยงค์” ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วยความดีของหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศแด่ท่านผู้อ่านและเพื่อนผู้ร่วมเกิดแก่เจ็บตายทุกท่าน.

ขอขอบคุณ

นายสพจน์ ด้านตระกูล.

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺจารี

ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม

ท่านปรีดี พนมยงค์ หรือนัยหนึ่ง หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นบุตรของชานาสามัญชน แห่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดา ชื่อ นายเตียง มารดา ชื่อ แม่ลูกจันทร์ ทั้งนายเตียงและแม่ลูกจันทร์ เป็นชาวกรุงเก่าโดยกำเนิด ซึ่งมีสายตาวาวไกลเช่นเดียวกับชาวกรุงเก่าทั่ว ๆ ไป จึงสนับสนุนการศึกษาของลูกอย่างเต็มที่ จนกระทั่งท่านปรีดี สอบได้ เป็นเนติบัณฑิต และต่อมาได้ทุนของกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมายในประเทศฝรั่งเศส สำเร็จได้ปริญญาเอกทางกฎหมาย และประกาศนียบัตรสูงสุดทางเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัย กรุงปารีส .

ในสมัยที่ท่านปรีดี พนมยงค์ สอบชิงทุนของกระทรวงยุติธรรมได้นั้น เป็นรัชสมัย ของในหลวงรัชกาลที่ ๖ และว่า กันว่ายากนัก ยากหนาที่ สามัญชนคนไร จะเอกราชเหล่ากอจะได้ทุนไปเรียนหนังสือ เมืองนอก เว้นเสียแต่จะเก่งจนกรรมการข่มไม่ลง จึงจะมีโอกาส และท่านปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นคนเก่งคนหนึ่งที่กรรมการ ข่มไม่ลง และยังได้ไปแสดงความเก่งถึงในเมืองฝรั่งเศส คือสอบได้ปริญญาเอกทางกฎหมาย ได้ เกียรติยศนี้ดี มาก และเป็นคน ไทยคนแรกทดสอบ ได้ดุษฎีบัตรองักรั้วแผนกคน ฝรั่งเศส

สมัยที่อยู่ฝรั่งเศสนั้น ท่านปรีดี พนมยงค์ ใช้แต่ละเดือนมาติดตามว่าเครื่องอยู่กับตัวหรือตัวอยู่กับเครื่อง หากการสมาคมที่เคยเตรียมนำไปเพื่อนฝูง ก็ถือเป็นความจำเป็น และเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ของชีวิตด้วยเหตุนี้ ท่านปรีดี พนมยงค์ จึงได้รับเลือกให้เป็นประธานของสมาคมสยามคานาเครวาท์ อันเป็นสมาคมนักเรียนไทย ในภาคพหุยุโรป (เว้นอังกฤษ) อาศัยที่เบนผู้มาใจกว้างขวาง ซื่อตรงต่อเพื่อนฝูง และมีปฏิภาณไหวพริบ ความคิดที่เปี่ยมพรืด ท่านปรีดี จึงกลายเป็นที่เคารพรักของเพื่อน ๆ และกลายเป็นผู้นำในแนวความคิดใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับความเจริญของบ้านเมือง และความผาสุกของมวลราษฎร ดังจะเห็นได้จากจดหมายของ ดร. เคนอน บุนนาค สมัยที่เป็นนักเรียนอยู่ในฝรั่งเศส ได้มีมาถึงบิดาที่กรุงเทพฯ ว่า มีเรื่องเกี่ยวกับท่านปรีดี ตอนหนึ่งว่า

“การประชุมได้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย (ประชุมสมาคมของนักเรียนไทยในภาคพหุยุโรป, ผู้เขียน) และได้ผล คือความพร้อมเพรียงสามัคคีของพวกนักเรียน ไม่มีข้อเหล้าเถียงพวก ถือฝูง จนถึงกับทูลกระหม่อมกรมขุนสงขลดา ฯ (สมเด็จพระราชบิดา) ซึ่งได้เสด็จมาเยี่ยมรับสั่งว่า “ถ้าพวกนักเรียนรู้จักพร้อมเพรียงกันเช่นนี้ต่อไปในภายหน้าแล้วท่าน จะต้องเป็นกำลังอันสำคัญ ของบ้านเมืองเราอันหนึ่ง” ทั้งนี้ อาศัยโดยความอดทนและเสียสละของ นายปรีดี พนมยงค์ ท่านสถานายกประจำปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเวลานั้นกำลังจะเข้าสอบกฎหมาย (Docteur en droit) พวกที่มาประชุมต่างได้รับความสุขพร้อมกันทุกคน”

อีกฉบับหนึ่ง ดร. เดือน ได้เขียนเล่ามาให้บิดาที่กรุงเทพฯ ฟังตอน
หนึ่งว่า

“— — ที่ฝรั่งเศส เวลานั้นคนเรียนกฎหมายอยู่ราว ๑๕ คน คนที่
ขึ้นหน้าก็คือคุณปรีดี เวลานั้นกำลังทำ Doctorat ภาคสอง
(แผนกคนฝรั่งเศส) ถ้าทดสอบได้ก็สำเร็จ และจะเป็นคนไทยคน
แรกที่ได้ตำแหน่ง Docteur en droit (แผนกคนฝรั่งเศส)— —”

ความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ สมบูรณาญาสิทธิ
ราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็เกิดขึ้นที่ฝรั่งเศสนั่นเอง โดยความ
ริเริ่มของ ท่านปรีดี พนมยงค์ และด้วยความสนับสนุนของเพื่อน ๆ อันมี
จอมพล. พิบูลสงคราม พล. โท ประยูร ภมรมนตรี นายแบบพลโยธิน
หลวงพิพัฒน์นิยสิขี หลวงเดชาดิวงส์ หลวงคหกรรมบดี นายควง
อภัยวงศ์ นายทวี บุญยเกตุ ฯลฯ ซึ่งขณะนั้นบรรดาท่านเหล่านั้นก็เป็นนักเรียน
อยู่ในฝรั่งเศสด้วยกัน

มีบางคนกล่าวว่าความคิดของ ท่านปรีดี ที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองนั้นมีมูลเหตุมาจากความขัดแย้งกันเป็นส่วนตัวระหว่าง ท่านปรีดี กับ
พระองค์เจ้าอรรณพ ๑ อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสขณะนั้น ความขัดแย้ง
ระหว่างบุคคลทั้งสอง ตามที่ ดร. เดือน บุนนาค บันทึกเอาไว้ดังนี้ —

“มูลเดิม นักเรียนไทยที่อังกฤษ ได้ส่งผู้แทนมาร่วมประชุม การ
ประชุมของนักเรียนไทยที่ฝรั่งเศส พร้อมกับด้วยความเชื่อเชิญให้
นักเรียนที่นี่ ส่งผู้แทนไปประชุมของเขาที่ อังกฤษซึ่งจะมีในเดือน
สิงหาคม ในระหว่างที่ประชุม ท่านสถานายก (ปรีดี) ได้อ่าน
จดหมายเชิญ นักเรียนทุกคนพร้อมเห็นดีที่จะรับคำเชิญนั้น จึง

ได้เลือกผู้แทน (ม.จ. ลักข์ กับ ม.จ. ธัญ) รุ่งขึ้นสถานายกจึงเรียน
จดหมายไปยังอธิการทูต เพื่อขออนุญาตให้นักเรียนทั้งสอง ซึ่ง
เป็นผู้แทนไปในการประชุมท้องถิ่น ท้าเช่นนี้เพราะนักเรียน
สองคนนั้นชนแก่สถานทูต ทูตไม่ยอมให้อนุญาต อ้างว่า สมาคม
อังกฤษเป็นสมาคมไม่ดี ไม่มีการปราณปรานอม ถ้านักเรียนสอง
คนไป จะได้รับความอับอาย "

เรื่องเกิดใหญ่ขึ้น เมื่อได้รับคำตอบของทูตเช่นนี้ สถานายกก็ให้
เรียกประชุมและ เอาคำตอบนั้นอ่านให้ฟัง นักเรียนพร้อมเห็นว่าคำ
ตอบนั้นไม่มีหลักฐาน พระองค์เจ้าจุมพต ฯ ซึ่งเป็นพวกนักเรียน
อังกฤษ ได้ลุกขึ้นยืนพูดว่า การที่ทูตพูดว่า พวกอังกฤษนั้นเป็น
การไม่จริงเลย ท่านขอค้านว่า เป็นความเหลวไหล นายแทน
ผู้แทนอังกฤษ ก็ได้พูดทำนองเดียวกับพระองค์เจ้าจุมพต ฯ ตกลงเป็น
ว่าทูตไม่มีอำนาจที่จะห้ามไม่ให้ให้นักเรียน ฝรั่งเศสเข้าประชุม กับพวก
นักเรียนอังกฤษ เพราะว่าทูตไม่ถูกกับเจ้าคุณภรต ฯ ผู้ปกครอง
นักเรียนท้องถิ่น ที่ประชุมจึงเขียนหนังสือถึงทูตอีกเป็นคำประท้วง
ขึ้น ทูตอ้างว่า ผู้แทนที่ประชุมจัดไปนั้น เป็นนักเรียนของสถาน
ทูต เขามีอำนาจที่จะห้ามไม่ให้ไปได้ และอีกอย่างหนึ่งทำไมไม่
มาปรึกษาหารือกับเขาเสียก่อน.

สถานายกก็เอาคำตอบให้นักเรียนดู เห็นว่าคำแก้ตัวนั้นไม่ถูก
การส่งผู้แทนไปไม่ใช่เป็นของเสียหาอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ตกลง
จะส่งนักเรียนส่วนตัวไปแทน พอดีผม (ดร. เตือน) เข้ม (คือ เขม
ณ บัอมเพชร ผู้คุณพูนสุข ภรรยาท่านปรีดี) จะไปอังกฤษ จึง

เลยรับปากว่าจะไปแทน มั่นนักเรียนอีกคนหนึ่ง (ประยูร) (คือประยูร ภมรมนตรี) รับปากจะไปเหมือนกัน เมื่อมีสามคนจึงทำความตกลง เป็นอันว่า ประยูรและเข้ม จะเป็นผู้แทน ผม (ดร. เตือน) นั้น จะไปแทนสมาคมสำหรับแผนกกีฬาต่าง ๆ

ต่อมาเราขุดได้มาตุการประชุม พุทธินินทาพวกกรรมกรต่าง ๆ วันนั้นผัดตกหนัก ท่านอดสำห้เดินตากฝนได้ห่มวกเก็บ จะกางร่มก็ไม่เอา เขาเชิญให้เข้าบ้านก็ไม่เข้า ท่านเดินตรววจสถานที่อยู่เกือบชั่วโมง แล้ววกกลับมาสถานที่ รุ่งขึ้นท่านเกิดทะเลาะกับคุณหลวงคนทำงานของท่านจนถึงกับเขาต้องลาออก กลับเมืองไทย มวลเหตุก็คือคุณหลวง เป็นเพื่อนของนายปรีดี (คุณหลวงผ่น คือคุณหลวงวิจิตรวาทการ)

ตอนหลัง ท่านเขียนจดหมายถึงสมาคมหาว่า เป็นบอดเซวีก กล่าวจะล้มสมาคมและอะไรต่ออะไรใหญ่โต เห็นว่าท่านโกรธอย่างที่สุด ท่านนั้นเรียนกฎหมาย เป็นทนาย (ท่านอ้างอย่างนั้นจริงแท้ที่ท่าน)

เรื่องใหญ่เกิดขึ้นอีกที ความจริงมาว่ารับสั่งให้ปรีดีมาด้วยความกับท่าน สมาคมเขียนตอบไปว่าท่านไม่ควรโกรธ สมาคมไม่ได้ทำอะไรผิดเลยแล้วเรื่องก็ชักลาไป วันที่หนึ่งถึงที่ ผม (ดร. เตือน) เข้มได้ไปขอ Visa passport ท่านชมผม (ดร. เตือน) ถึงการตอบแล้วก็พูดจริงเรื่องของท่านกับนักเรียน ท่านโกรธมากทีเดียว ท่านพูดเกือบชั่วโมงแล้วจึงทำ Passport ให้ (เมื่อก่อน

วันที่ ๑ สิงหาคม Visa Passport นั้น Secretary เป็นคนทำ) สำหรับเขื่อนนั้น ท่านรู้ว่าไปประชุมอังกฤษ ท่านไม่ยอมทำหนังสือเดินทางให้ เข้มต้องเขียนหนังสือเป็นประกันไว้ว่า “จะไม่ไปประชุมที่อังกฤษ” ท่านจึงออกหนังสือเดินทางให้ สำหรับนายประยูรนั้น เขาไปรอหนังสือเดินทางที่ท่านเพื่อไปอังกฤษ ท่านไม่ให้เพราะเขาจะไปประชุม เขาต้องไปเบลเยียม ไปฮอลแลนด์ จึงได้หนังสือเดินทางไปอังกฤษ

เรื่องถึงที่สุด วันที่ ๓-๔ ทูตได้พบกับบริติชและคณะกรรมการปรากฏว่าเรื่องจะถึงที่สุด ทูตแสดงความเสียใจสิ่งที่ทำมากับนักเรียน คณะกรรมการก็เหมือนกัน แต่ตอนหลังราชทูตรู้ว่านักเรียนได้เซ็นชื่อจะขอเงินชดเชยเงินเสียใหญ่ จัดการฟ้องนักเรียนไปยังเมืองไทย เมื่อเห็นภัยมาถึงเช่นนี้กรรมการพร้อมด้วยความเห็นของนักเรียนที่เป็นสมาชิกที่โตเซ็นชื่อ จึงจัดนำความทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระปกเกล้า) ให้ทรงวินิจฉัยคำฟ้องหาหนึ่ง ราชทูตโกงเงินหลวง เงินที่จ่ายสำหรับค่าเรียนของนักเรียน สอง ราชทูตได้ทำความเสียหาย ถูกเราฟ้องฐานเป็นขี้ ศาลตัดสิน ๑๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ ตาม ในที่ประชุมสหชาติได้ทำความเสียหายให้แก่รัฐบาลไทย

ต่อมาได้รับข่าวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ล้มสมาคมหาว่าเป็นสันนิคเคต (Syndicate) เรียกให้ปริกกลับแล้วโทรเลขไม่ให้กลับ สั่งให้ล้มสมาคมแล้วยังอนุญาตให้ตั้งขึ้นใหม่อีก จะจัดการเรียกทูตกลับ จะให้ ม.จ. อรรถไวยุทธ มาเป็นทูตแทนพระ

องค์เจ้าจรรยาฯ พอรู้เรื่องนั้นเขาแทบเป็นบ้าเขย็นหนังสือถึงนักเรียน
ทำเป็นที่จะส่งสอนและขอลากลับ แต่ความจริงการที่ท่านเขย็นหนังสือ
เช่นนั้นจะมุ่งหมายถึงอะไรยังไม่มีใครเดาถูกได้."

จากบันทึกของ ดร. เดือน ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าขัดแย้งดัง
กล่าวไม่ใช่เป็นการขัดแย้งส่วนตัวระหว่าง ท่านปรีดี กับ พระองค์เจ้าจรรยาฯ
แต่เป็นขัดแย้งระหว่างสมาคมสยามค้ายานเคราะห์ อันเป็นสมาคมของนักเรียน
ไทยในยุโรปกับ พระองค์เจ้าจรรยาฯ ท่านปรีดี อาจเป็นเป้าหมายมากกว่าคนอื่น ก็
ตรงที่ดำรงตำแหน่งเป็นสภานายก แต่ถึงกระนั้นขัดแย้งดังกล่าวนี้ ก็หาใช่
เหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕ ไม่ ยิ่งถ้าเราได้
ศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองในเวลาต่อมา เราก็ยังจะเห็นได้ชัดว่า
ท่านปรีดีนั้นไม่ถือเหตุแห่งความขัดแย้งส่วนตัวเป็นเรื่องสำคัญกว่าผลประโยชน์
ของประชาชาติ หรือผลประโยชน์ของส่วนรวม ดังจะเห็นได้ชัดในกรณีอาช-
กรสงคราม ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะเป็นผู้ต้องหา ฝ่าย
สัมพันธมิตรได้พยายามแล้วพยายามอีกหลายครั้งหลายหนที่จะขอตัวกลุ่มอาช-
กรสงครามไปขึ้นศาลญี่ปุ่น แต่ท่านปรีดีไม่ยอม อ้างเหตุผลในข้อกฎหมายชั้น
มาได้ขวางและโต้แย้งเอากลุ่มอาชญากรสงครามเหล่านั้นจนศาลไทยจนได้ ตาม
วิธีการของกฎหมายซึ่ง ท่านปรีดี ได้เตรียมล่วงหน้าไว้ให้ ทั้ง ๆ ที่กลุ่มอาชญา-
กรสงครามเหล่านั้น โดยทางส่วนตัวกับท่านปรีดี แล้วก็เป็นปฏิปักษ์กัน ถ้า
ท่านปรีดี มีจิตใจต่ำทรามผูกเวรอาฆาตพยาบาท คิดจะกำจัดบุคคลเหล่านั้น ก็
ไม่ ย่อมอะไรยาก เพียงแต่ยอมให้ฝ่ายสัมพันธมิตรนำไปขึ้นศาลทหารที่ญี่ปุ่นเท่า
นั้น ก็เรียบร้อยเช่นเดียวกับโตโจ และอาชญากรสงครามที่สำคัญคนอื่น ๆ อีก

หลายคนที่ถูกแขวนคอไปตาม ๆ กัน และถ้าเป็นเช่นนั้น จอมพล ป. ก็คงจะไม่มีโอกาสมาเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๕๐ ขั้ไปได้ ท่านปรีดี ออกนอกประเทศพร้อมกับยัดเยียดข้อหาที่มีโทษอุกฤษให้ด้วย แต่ไป ๆ มา ๆ จอมพล ป. ก็ไปตายที่ประเทศญี่ปุ่นจนได้.

จากบันทึกของ ดร. เดือน ที่เกี่ยวกับ ท่านปรีดี พนมยงค์ อีกตอนหนึ่งกล่าวว่า

“ท่านปรีดี ระหว่างอยู่ปารีส มีเพื่อนฝูงเป็นชาวต่างประเทศมาก สำหรับชาวเอเชีย ท่านมีเพื่อนชาติญวนและจีน แต่มีเพื่อนเป็นญวนมากกว่า ท่านประยูร ภมรมนตรี ซึ่งขณะนั้นก็ศึกษาอยู่ที่ปารีส เช่นเดียวกัน เคยเล่าว่า พวกญวนที่มาศึกษาอยู่ในฝรั่งเศสเป็นนักปฏิวัติทุกคน ...”

แน่นอน, จากการที่ท่าน ท่านปรีดี พนมยงค์ มีเพื่อนเป็นชาวต่างประเทศมาก และโดยเฉพาะเพื่อนญวนนักปฏิวัติ ย่อมจะทำให้ ท่านปรีดี มีความคิดในเชิงปฏิวัติร่วมด้วยโดยไม่ต้องสงสัย ถึงแม้ว่า สังคมสยามจะมีความเป็นเอกราชมากกว่าสังคมเวียตนาม และถึงแม้ว่า สังคมสยามจะเจริญก้าวหน้ามากกว่าสังคมเวียตนาม แต่สังคมสยามก็มีเอกราชที่ไม่สมบูรณ์ และสังคมสยามก็ยังเป็นประเทศที่ล้าหลังเหลือเกิน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศทางตะวันตก หรือแม้ประเทศญี่ปุ่นเพื่อนบ้านของเรา อุปสรรคที่ขัดกฏเกณฑ์ลัดกลัดกัน ความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ก็คือระบอบการปกครองที่ผูกขาดอยู่ในกำมือของกษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอันเอง เพราะฉะนั้น การที่จะพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้ ก็ต้องแก้ระบอบการปกครองให้เป็นไป

ตามแบบอย่างนานาอารยประเทศ และนี่เอง, คือมูลเหตุที่สำคัญที่สุดที่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕

จากบันทึกข้อเสนองานเรื่องชุดคอคอดกระ ซึ่ง ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้บันทึกเสนอต่อ รัฐบาลถนอม เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๑ มีข้อความยืนยันอย่างชัดเจนถึงมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนั้น อันมีข้อความตอนหนึ่งว่า

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ขณะที่เราได้ซึ่งข้าพเจ้าโดยสารเพื่อไปยังประเทศฝรั่งเศส ได้แล่นผ่านคลองสโตนัน ข้าพเจ้าได้ถามอาจารย์ เลเคแกร์ (ชาวฝรั่งเศสที่เคยเป็นที่ปรึกษากฎหมาย และอาจารย์โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม) ซึ่งเดินทางไปด้วย ถึงเรื่องราวของคลองสโตนัน เมื่ออาจารย์ได้เล่าให้ฟังพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ระลึกถึงเรื่องที่เคยได้ยินมาแต่ยังเป็นนักเรียนมัธยมอยู่ว่า รัฐบาลไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ดำริที่จะขุดคลองที่คอคอดกระแต่มีอุปสรรค เนื่องจากปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ ข้าพเจ้าจึงได้ถามอาจารย์ผู้นั้นว่า ถ้าประเทศสยามจะพ้นความคิดขุดคลองคอคอดกระขึ้นมาอีก ต่่วงประเทศจะว่าอย่างไร? อาจารย์ตอบว่า สำหรับฝรั่งเศสไม่มีปัญหา คือถ้าขุดได้ก็เป็นจาร์ดี เพราะจะทำให้คมนาคมระหว่างฝรั่งเศสกับอินโดจีนทางทะเลสั้นเข้าอีก อาจารย์ได้เล่าให้ฟังถึงการที่ชาวต่างประเทศเคยเสนอโครงการต่อรัชกาลที่ ๕ เพื่อขุดคลองที่กล่าวมานี้ ท่านแนะว่า ถ้าข้าพเจ้าสนใจจะทำประโยชน์ให้ประเทศชาติของข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในฝรั่งเศส ก็ควรค้นคว้าศึกษาถึงเรื่องคลองนั้น และเทียบเคียงดูกับเรื่องคลองสโตนัน

ปานามา คลองคัลของเยอรมัน คลองโครีนธ์ของกรีก

ต่อมาเพื่อนของข้าพเจ้าจำนวนหนึ่งกับข้าพเจ้าได้จัดทำกา
เปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย ตั้งแต่เรายังอยู่ด้วยกัน
ในประเทศฝรั่งเศส ข้าพเจ้าได้เสนอหลักการอันเป็นรากฐานสำคัญ
ที่เป็นจุดหมายของข้าพเจ้าในการเปลี่ยนแปลงนั้น คือจุดประสงค์
อันยิ่งใหญ่อยู่ที่ความปรารถนาให้ชาติไทยมีความเป็นเอกราชสม
บูรณ์ ซึ่งรวมทั้งเอกราชในทางเศรษฐกิจด้วย (ผู้อ่านเค้าโครงการ
เศรษฐกิจของข้าพเจ้าคงเห็นความปรารถนาของข้าพเจ้าในเรื่องที่
กล่าวมานี้แล้ว) ได้ตกลงมอบให้ข้าพเจ้าพิจารณาปัญหาแก่เศรษฐกิจ
ของชาติ ข้าพเจ้าจึงได้พิจารณาตามลำดับปัญหานั้นน้อยของข้า
พเจ้า และโดยเฉพาะการขุดคลองที่คอคอดกระนั้น ข้าพเจ้าได้ก
ษาค้นคว้าเรื่องการขุดคลองที่คอคอดต่าง ๆ ตามที่อาจารย์เลเดแกร์
เคยแนะนำไว้....

นายควง อภัยวงศ์ ก็ได้กล่าวเป็นกระซิบถึงเรื่องความคิด
เปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังปรากฏในหนังสือเจกงานคงของนายควง
เอง มีข้อความบางตอน ดังนี้

“...พอหมดเวลาพักผ่อนแล้วก็กลับเข้ามาหาอาจารย์ เพราะ
เดี๋ยวนี้เป็นนักเรียนผู้ใหญ่แล้ว ทนตงต้นจะเกิดคิดกันว่าเมืองไทย
เราควรจะมีสภามะไร ๆ นั้น มันก็มาจากเรื่องนิตยดว คือเริ่ม
ต้นขึ้นก่อนจากทางสมาคมนักเรียนที่เราเรียกกันว่าสมาคมนักเรียน
ภาคพหุยุโรปปัจจุบันนี้ ซึ่งนับรวมทั้งเยอรมัน และประเทศ
ในยุโรป ยกเว้นแต่อังกฤษเท่านั้น เราเริ่มสมาคมอย่างสมาคมนัก

เรียนอังกฤษ เมื่อเราโต ๆ ด้วยกันแล้ว เวลาพักผ่อน เราก็มาร่วมกันทปารตี เราจับกลุ่มคุยกันไปตากฉานกันไป นายปรีดี เขาก็เรียนกฎหมายเขาก็อธิบายเรื่องสภา เขาก็มีความเห็นกันว่าราษฎรไทยควรจะมีส่วนได้ซึ่งในการปกครองบ้าง แต่พระเจ้าแผ่นดินและราชวงศ์นั้น เราทอดทิ้งไว้ เรามีความรู้สึกกันอย่างนี้ ทำนองเดียวกับในอังกฤษ เขาก็คิดเรื่องแค่นั้นเอง....” และอีกตอนหนึ่งนายคอง ฯ กล่าวไว้ว่า

“... แต่ดวงตาดูตลกคือนายปรีดี นายแปลก และนายประยูร ตามคนนี้เป็นตลกตลกดี ทำอะไร ต่ทำอะไร....”

นี่, เป็นการยืนยันถึงที่มาหรือมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕ อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นการตรงกันข้ามกับคำกล่าวหาอันเหลวไหลไร้สาระของบุคคลบางคนหรือบางกลุ่มที่กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕ นั้น มีมูลเหตุจากความขัดแย้งส่วนตัวระหว่าง ท่านปรีดี กับ พระองค์เจ้าอรรุณศักดิ์ กฤษดากร

ท่าน พ.ส. พิริยะโยธิน หรือพลตรี หลวงสฤษฎ์ยุทธศิลป์(เพียรพิริยะโยธิน) ได้กล่าวไว้ในบทความของท่านในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ซึ่งเป็น การกล่าวตอบโต้ข้อเขียนของ สด. คุรุมะโรหิต ที่ได้เขียนโจมตีคณะก่อการ ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕ ตอนหนึ่ง ท่านพลตรี หลวงสฤษฎ์ยุทธศิลป์ได้กล่าวว่า

“ก่อนอื่นขอสารภาพว่า พวก ๒๔ มิถุนา ๗๕ หรือคณะราษฎร นั้น ก็เป็นปวงชนธรรมดา ย่อมมีดีมีชั่วมีผิด มีถูก แม้แต่พวกตาก็ยังมีทั้งดีและมีทั้งเป็นอันอวด แต่ข้อสำคัญในการปฏิบัติงานนั้นเราย่อมถือเอาผลส่วนรวมว่าดีมากกว่าหรือเลวมาก ถ้าเลวร้ายจริงจะรับได้

มีผลในทางดี เพราะจะให้มีแต่เด็กรวยเปอร์เซนต์ ก็เห็นจะยาก
ข้าพเจ้าจะขอแถลงโดยสรุปเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้—

๑) ที่ว่ามูลเหตุ เพราะเจ้าองค์เดียวในฝั่งเศสนั้นไม่ตรง(มูลเหตุ
ของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนา ๒๕—ผู้เขียน) แต่
อาจเป็นข้อบาดหมางส่วนตัวบางคนนั้นอาจเป็นไปได้ ที่ว่าไม่ตรง
เพราะผู้เป็นหัวหน้าทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น(หัวหน้าแท้
มีคนเดียวหรือที่ประกาศชื่อมี ๔ คน) ไม่ใช่นักเรียนในฝั่งเศสทั้ง
สิ้น ฉะนั้นการทำการเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง จึงเป็น
เหตุผลของผู้เป็นหัวหน้าส่วนผู้เข้ามาร่วมจะมีเหตุอย่างไรเป็นเรื่อง
ของแต่ละคน มูลเหตุแท้จริงนั้นเป็นกรณีเนื่องมาแต่อดีต และ
หลายกรณีด้วยกัน ซึ่งทราบกันไปทั่วในยุคนั้น—กรณีหนึ่ง นาย
ทหารบกผู้หนึ่งถูกลงโทษทัณฑ์ลงนามหลวงต่อหน้าประชาชนโดยถูก
ประกาศความผิดถูกถอดจากยศทหาร ด้วยการกระชากอินทนิยศ
นายทหารออกจากบ่าแล้วถูก โขย ในฐานความผิดวิวาทตีหัวเสียป่า
หลวงผู้หนึ่งแตก ลงโทษเช่นนั้นเป็นประวัติการซึ่งไม่เคยมีมาก่อน
เหตุนี้ยอมกระเทือนจิตใจทหารทั่วไป ต่างรู้สึกว่าการนั้นหมด
ความสำคัญเสียแล้ว กาลต่อมาเกิดคณะราษฎร ร.ศ. ๑๓๐ แต่
เผด็จคนหนึ่งในคณะทรยศหักหลังจึงถูกปราบเสียก่อนเลยมิได้ทำ
การ แล้วต่อมาใกล้ ๆ เวลาจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภาวะ
เศรษฐกิจตกต่ำทางการต้องลดข้าราชการออกเป็นกรใหญ่ ผู้ที่
ออกส่วนมากเป็นชนชั้นน้อยมีเงินเดือนน้อย ผู้ใหญ่มีเงินเดือนสูงมัก
อยู่ต่อไปได้ กรณีนี้เป็นเหตุกระทบกระเทือนจิตใจข้าราชการทั่วไป

กฎธรรมชาตินั้นคนแรกเกิดก็ยังไม่ได้ เป็นอาหารเข้าปากตนเอง
ก็ไม่ได้ครั้นเมื่อกาลเวลาผ่านไปโดยสมควรเติบโตขึ้น ก็สามารถ
เลี้ยงมนุษย์ธรรมดาได้ด้วยกัน จริงอยู่ประชาธิปไตยของเรายังไม่
สมบูรณ์ราบรื่นดังใจ แต่เป็นต่างจิตต่างใจ ประชาชนย่อมมีหลาย
ใจ เมื่อสรุปผลโดยส่วนรวมแล้วภายใต้ระบอบนี้ไม่ได้ทำความเสีย
หายสำคัญให้เกิดชนแก่ประเทศชาติเลย ผลดีก็ได้เกิดขึ้นในระบอบ
นี้เป็นอันมาก

ข้อสำคัญที่สุดเมื่อรัฐธรรมนูญว่างไปชั่ว ๑๐ ปี ประชาชนต่างก็
เรียกร้องกันแซดไป แม้แต่ผู้เป็นเจ้าของบทความ(สด กุระโรหิต)
ก็ยังแสดงความยินดีทักทายว่า “รัฐธรรมนูญราคา ๑๐๐ ล้านสร้าง
๑๐ ปี จะมีดีอะไรอย่างไร แต่เราได้สิ่งที่เราต้องการ คือการ
เปิดปากพูด” นี้ เป็นการยืนยันว่าประชาชนต้องการรัฐธรรมนูญ
ต้องการระบอบประชาธิปไตย หากจะเป็นหัวโชนก็เป็นหัวโชนพระ
ราม พระลักษมณ์ ประชาชนเต็มใจว่า ถ้าจะมองกันด้วยความ
บริสุทธิ์ใจแล้ว ประเทศประชาธิปไตยอื่นที่เจริญถึงขนาดแล้ว ก็เคย
ผ่านความยุ่งเหยิงมาก่อนเช่นกันมิใช่หรือ เพื่อให้ได้ระลึกถึงค่า
แห่งรัฐธรรมนูญฉบับแรกไว้สักหน่อยว่า มีค่าด้วยชีวิต มิใช่ด้วย
เงินพวกที่เริ่มเข้าทำการครองนั้น มิใช่เป็นผู้ที่ควบคุมกำลัง และมี
อาวุธพร้อมอยู่ในมือก่อนโดยแต่ได้เสียงเข้าทำการกับรัฐบาลซึ่ง
เพียบพร้อมด้วยกำลังอาวุธ ที่ได้อาวุธและกำลังพอทำการเริ่มต้นใน
วันทำการนั้น ก็อาศัยแผนการณ์และเสียงชีวิต เมื่อบังคับรัฐบาล
ได้สำเร็จ พระมหากษัตริย์ จึงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ตามขอ

ถ้าทำการไม่สำเร็จพวกก่อการก็ถูกประหารหัวหลุดจาก บ่าทอขึ้น เพราะใช้วิธีประหารด้วยดาบฟันคอขึ้นอยู่ แต่เคราะห์ดีที่สำเร็จ จึงดูง่ายตายไม่มองเห็นค่าแท้จริง เมื่อจะเปรียบกับการกระทำทรมากองอาวธ และอาวธพร้อมอยู่ในมือแล้วต่างกันมาก ที่ว่าพระมหากษัตริย์ จะพระราชทานให้อยู่ก่อนแล้วนั้น เป็นเรื่องพูดกันภายหลัง ถ้าก่อการไม่สำเร็จ ก็คงไม่เห็นรัฐธรรมนุญและประชาธิปไตย”

ท่าน พ.ส.พิริยะโยธิน ได้กล่าวตอบโต้ข้อกล่าวหาของนายสด คุมมะโรหิต อีกตอนหนึ่งว่า “เรื่องการกอบโกยนั้นควรจะต้องคิดขึ้นท่อนหน้าเป็นสำคัญ เพราะมีโอกาสดำเนินการมากกว่าชนผู้น้อย มีใครบ้างที่รวบรวมฉกฉวยได้ คงว่ากันเป็นรายตัว เจ้าคุณทรง ฯ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองมียศเป็นพันเอกจนกระทั่งถึงแก่กรรม ก็คงยศพันเอกเท่าเดิม บ้านช่องก็ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงดีขึ้นกว่าเดิม เจ้าคุณพหล ฯ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองมียศพันเอก ภายหลังเปลี่ยนแปลงแล้วยศพลตรี หลักฐานบ้านช่องก็คงอยู่ที่เดิม แต่ดูเหมือนจะได้ซ่อมบ้านหลังเดิมบ้าง แต่โดยฐานะเดิมของท่านก็สามารถจัดการได้นอกจากนี้ ก็ไม่ปรากฏเพิ่มพูนอะไรขึ้นมา เจ้าคุณฤทธิ ฯ ยศพันเอกก็คงยังเป็นพันเอก บ้านอยู่ในคลองบางกอกน้อยก็คงอยู่ที่เดิมเท่าเดิมตลอดอดวานต์ พระประสา สมนัน ยศพันโทก็คงเป็นพันโท แต่ ได้รับ กรรมมากกว่าเพื่อนขณะเป็นทูตในเยอรมันสงครามโลกครั้งที่ 2 รัสเซียจับไปได้รับความลำบากยากแค้น ครั้นกลับมาเมืองไทยฐานะก็ยากแค้น นอกจากมี หลวงดิษฐ์ ฯ หลวงประดิษฐ ฯ

ก็ไม่มีอะไรเพิ่มพูนขึ้นมาหลงประดิษฐ์กัน ฐานะเดิมดีอยู่แล้วเนือง
ในกรณีกบฏวังหลังหรือแมนฮัตตันกับข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์เลยไม่มี
แผ่นดินไทยจะอยู่เรื่องคอมมิวนิสต์นั้นดูเหมือน จะเป็นชนกิตติหลังมา
ตั้งแต่เป็นนักเรียนไทยในเมืองนอกแล้ว แต่ก็ได้ปฏิบัติราชการในเมือง
ไทย ตำแหน่งสำคัญ ๆ ได้ราบรื่นตลอดมาจนได้รับยกย่องเป็นรัฐ
บุรุษอาวุโสและเป็นผู้สำเร็จราชการจนมีกรณีกบฏดังกล่าว จึงเนรเทศ
ตัวเองไปนอกประเทศจนบัดนี้ เมื่อสำรวจดูแล้วก็ไม่เห็นใครร่ำรวย
ส่วนชนลี้ล้นนั้น จะมีอย่างไรบ้างไม่ทราบ เพราะมากคนด้วยกัน
แต่ก็ไม่เคยปรากฏเรื่องราวใด ๆ ราว ๆ

นี่ ก็เป็นการยืนยันอีกครั้งหนึ่ง ถึงเหตุผลในการ เปลี่ยนแปลงการ
ปกครองเมื่อ 24 มิถุนา 2475 ว่า ไม่ใช่ด้วยเหตุผลของการขัดแย้งส่วนตัว
ระหว่าง ท่านปรีดี พนมยงค์ กับพระองค์เจ้าอรรณพศักดิ์ กฤษดากร
วงศ์ที่พวกปากมอมกล่าวหา.

ดังกล่าวดูแล้ว ความคิดทางการเมืองของ ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ถูก
โหลงโชนช่วงชนตั้งแต่สมัยอยู่ฝรั่งเศส และได้จับกลุ่มรวบรวมสมัครพรรคพวก
เพื่องานการเมืองตั้งแต่บัดนั้น และ เมื่อกลับเข้ามาประเทศไทยแล้ว ก็ได้ทำการ
เคลื่อนไหว เพื่อการปฏิวัติอยู่ตลอดเวลา

แต่ ณ ทัศนะ เราขอข้ามรายละเอียดแห่งการเคลื่อนไหวเหล่านั้นไป และ
ขอข้ามเรื่องราวส่วนตัวของ ท่านปรีดี ที่ไม่เกี่ยวกับมวลชน หากเราจะพูด
ถึงแต่งงานกับโซซาดิหรืองานรับใช้มวลชนของ ท่านปรีดี เท่านั้น ถ้าท่านผู้อ่าน
ต้องการจะทราบชีวิตโดยละเอียดทุกแง่ทุกมุม ทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวมของ
ท่านปรีดี จากหนังสือเล่มนี้แล้ว ก็จะต้องผิดหวังอย่างแน่นอน เพราะเราไม่
ต้องการจะจารึกพงศาวดาร ส่วนตัว แต่หากจะบันทึกประวัติศาสตร์แห่งมวลชน

เมื่อท่านปรีดี พนมยงค์ กลับเข้ามาเมืองไทย ก็ได้เข้ารับราชการ

ในกระทรวงยุติธรรม และเป็นอาจารย์สอนกฎหมายในโรงเรียนสอนกฎหมาย
ของกระทรวงยุติธรรม งานชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งในจำนวนหลายชิ้นของท่านปรีดี
เกี่ยวกับมรดกฉบับในขณะนั้น ก็คืองานรวบรวมกฎหมายไทยที่กระจัดกระจาย
อยู่ในที่ต่าง ๆ ขึ้นเป็นหมวดหมู่ ซึ่งทำให้ง่ายต่อการที่จะศึกษาค้นคว้าของ
นักศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่กับกฎหมายดังที่ ดร. เดือน บุญนาคได้บันทึกไว
ตอนหนึ่งว่า.

“ท่านปรีดี ได้เป็นผู้รวบรวมบทบัญญัติ ของกฎหมายไทยตั้งแต่
สมัยกฎหมายตราสามดวงเป็นต้นมารวมกับบทบัญญัติกฎหมายสมัย
ใหม่ จัดเป็นหนังสือชุดกล่าวถึงตัวบทกฎหมายของไทยแต่แรกจน
บัดนี้ ท่านปรีดีให้พิมพ์เป็นหนังสือเรียกว่า “ประชุมกฎหมายไทย”
ผู้ที่พากษาทนายความและผู้ที่ใช้ตัวบทกฎหมายชอกันมากมาย บาง
คนเคยกล่าวว่าเงินที่ได้จากการขายหนังสือเหล่านี้ท่าน ปรีดีนำมา
ใช้จ่ายในการปฏิวัติ ...”

คำกล่าวของ ดร. เดือน บุญนาค ดังกล่าวนั้น นายสนิท ผิวนวน
ผู้ทำงานอยู่ใกล้ชิดกับท่านปรีดี มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ก็ยืนยันว่าเป็นความ
จริงเพราะเคยไปถอนเงินที่ธนาคารมาให้ท่านปรีดีเสมอ ๆ จนกระทั่งเงินฝาก
ค่อยลดลง ๆ จนกระทั่งปิดบัญชี เพราะไม่มีรายได้ทางอื่นใดไปฝากเพิ่มเติม
นอกจากเงินเดือนประจำ ซึ่งก็พอกินพอใช้ไปเป็นเดือน ๆ เท่านั้น หลักฐานดัง
กล่าวมีอยู่ที่ธนาคารฮ่องกง.

งานอีกชิ้นหนึ่งซึ่งมีความสำคัญในการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนา ๒๔๗๕ เป็น
อย่างมากในฐานะเป็นเครื่องมือปลุกเร้าให้มวลราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุญ-

ญาชนในขณะนั้นได้มีความกระตือรือร้นในการปกครองตนเองตามแบบแผนของ
ระบอบประชาธิปไตย ดังที่ ดร. เดือน บุนนาค ได้บันทึกไว้ว่า.

“ในส่วนของงานเป็นครูบาอาจารย์นั้น ท่านปรีดี เป็นอาจารย์ผู้สอนที่
โรงเรียนกฎหมาย เคยสอนหลายวิชา แต่วิชาหนึ่งซึ่งไม่ใช่วิชา
กฎหมายแท้ ได้สร้างชื่อเสียงให้กับท่านมาก คือวิชากฎหมายปก-
ครองในข้อความตอนต้นในคำอธิบายวิชานี้ ท่านปรีดี ได้พูดถึง
ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งในเวลานั้นเรียกว่า กฎหมาย
รัฐธรรมนูญ ท่านได้อธิบายเรื่องเสรีภาพต่าง ๆ ที่เขียนและพูดใน
สมัยนั้น แต่ในครั้งนั้นท่านปรีดีเรียกว่า “ความเป็นอิสระ” ท่านได้
อธิบายถึงเรื่องการปกครองของเมืองไทย สมัยเมือง วิ่ง คลั่ง นา
เปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ การแบ่งเขตปกครอง การจัดการปกครอง
เป็นกระทรวง แล้วไปเติมเรื่องหน้าที่ของรัฐในทางเศรษฐกิจ ซึ่งท่าน
ปรีดีเรียกในขณะนั้นว่า “การงานซึ่งฝ่ายปกครองกระทำเพื่อส่ง-
เสริมบำรุงฐานะและความเป็นอยู่ ความสุขสมบูรณ์ของราษฎร”
ท่านปรีดี แบ่งชนิดแห่งการงาน ซึ่งฝ่ายปกครองต้องกระทำออกเป็น
เป็นสาขาใหญ่สองประเภทคือ ๑. ในทางเศรษฐกิจ (Economic
politique) ๒. ในทางสมาคมกิจ (Economic Sociale) แล้วท่านปรีดี
ก็พูดเรื่องประติษฐกรรม ปวิวรรตกรรม วิภาคกรรม โภคยกรรม
เรียนความสั้น ๆ เพียงไม่ถึง ๕ หน้ากระดาษ ท่านปรีดี จบคำ
อธิบายกฎหมายปกครองด้วยการคลั่งของประเทศ เกี่ยวกับงบประมาณ
รายได้ ใช้จ่าย การกู้เงิน การชำระหนี้ของรัฐ.
ดังนี้. คำอธิบายกฎหมายปกครองของท่านปรีดี จึงกว้างขวางจริงใจ

บุคคลผู้อ่านให้หันเข้าหาใจได้ในกิจการบ้านเมือง ราษฎรผู้ถูก
ปกครองใครได้มีปากมีเสียงในการปกครองบ้าง ความรู้สึกอยาก
ปกครองตนเอง จึงเกิดมามากขึ้น”

จึงเห็นได้ว่าหนังสือวิชาวาทหมายปกครองได้เป็นเครื่องมือปลุกเร้ามวล
ชนอันสำคัญของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕
ดังที่ ดร. เดือน นุนนาค ได้บันทึกไว้นี้

ครั้นแล้ว การปฏิวัติใหญ่ในประเทศไทยได้อุบัติขึ้นเมื่อเช้ามืดของวัน
ที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว และ ณ ตอนเราจะไม่พูดถึงราย
ละเอียดของการปฏิวัติครั้งนี้

ดังกล่าวดีกว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นมันสมองทั้งแท้จริงและ
สำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ ทั้งในด้านการประสานงาน
และในด้านวางหลักการของการปกครอง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวาง
หลักการของการปกครองตามรูปแบบประชาธิปไตย ได้ตกเป็นภาระและหน้าที่
ของท่านปรีดี โดยตรง ถ้าเราจะกล่าวว่า ท่านพระยาพหล ฯ เป็นผู้นำอันยิ่ง
ใหญ่ในทางกำลังของคณะราษฎรแล้ว เราก็อาจจะกล่าวได้ต่อไปว่า ท่าน-
ปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นผู้นำอันยิ่งใหญ่น้อย
ความคิดของคณะราษฎรเช่นกัน.

ที่กล่าวว่า ท่านปรีดี เป็นบุคคลสำคัญที่สุดคนหนึ่งของคณะ
ราษฎรในฐานะเป็นมันสมองของคณะนั้น ไม่ใช่เป็นการกล่าวอย่างยกยอปอ
ขึ้นหรืออย่างประจบสอพลอ แต่เป็นการกล่าวตามสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่
และแสดงออกในขณะนั้น

อย่างเช่นการแสดงออกของ พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีคนแรกของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งได้แสดงออกในที่ประชุมต่าง ๆ หลายครั้งหลายหนเป็นทำนองว่า ท่านปรีดี เป็นผู้บัญชาการรัฐบาลบ้าง (รัฐบาลพระยามโน ฯ) เป็นผู้คุมเสียงสภาผู้แทนบ้าง

การแสดงออกของ พระยามโน ฯ ที่เด่นชัดที่สุดในการยอมรับความสำคัญของ ท่านปรีดี ก็คือตอนที่ พระยามโน ฯ ถูกสภาผู้แทนเสนอชื่อเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก.

กล่าวคือในการประชุมสภาครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ เวลาบ่ายสองโมง พระยาพหล ฯ หัวหน้าคณะราษฎรได้กล่าวมอบอำนาจการปกครองให้แก่สภาด้วยข้อความว่า

“บัดนี้ธรรมนูญและสภาผู้แทนได้ตั้งขึ้นสำเร็จแล้ว ข้าพเจ้า ขอมอบการปกครองแผ่นดินที่ได้ยึดได้ให้แก่สภาต่อไปแต่บัดนี้”

แล้วต่อจากนั้น พระยาพหล ฯ ก็ได้เสนอชื่อ พระยามโน ฯ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี โดยมี พระยานิติศาสตร์ไพศาล เป็นผู้รับรองชื่อเสนอขึ้น

เมื่อได้รับการเสนอชื่อขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีดังนี้ พระยามโน ฯ ก็หาได้ตอบรับสภาในทันทีทันใดไม่ ถึงแม้ว่าโดยหลักเท็จจริงจะได้ถูกทาบทามและตกลงกันมาแล้วก็ตาม แต่ พระยามโน ฯ กลับแถลงต่อสภาว่า

“รู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งยิ่งแต่รู้สึกหนักใจเป็นอย่างยิ่ง หากจะรับตำแหน่งนี้ เพราะไม่ใช่ทำเล่น เป็นงานใหญ่โตซึ่งจะต้องรับผิดชอบในความมั่งมียากจนของคนไทยถึง ๑๒ ล้าน การที่จะรับไหวหรือไม่ นั้น จะปรึกษาและสอบถามกับพระยาพหล ฯ และหลวงประดิษฐไพฑูริย ๕ นาทีก่อน จึงจะตอบให้ทราบได้”

ครั้นแล้วสภาก็ได้หยุดประชุมลงชั่วคราว เมื่อพระยาพหลฯ พระ
ยามโนฯ และ หลวงประดิษฐฯ หรือท่านปรีดี ได้ผละออกจากห้องประชุมเพื่อ
ไปปรึกษาหารือกันตามถ้อยแถลงของ พระยามโนฯ ดังกล่าวข้างต้นและครั้น
แล้วอีกครู่หนึ่งต่อมา ทั้งสามท่านก็ได้เข้ามาสู่ที่ประชุมและ พระยามโนฯ ก็ได้
แถลงต่อสภายอมรับเป็นนายกรัฐมนตรี.

พฤติการณ์ดังกล่าวจะเป็นการแสดงออกโดยเจตนาของ พระ
ยามโนฯ จะในแง่ไหนก็ตาม แต่ก็เป็นการชี้ชัดถึงความสำคัญของท่านปรีดี
ที่มีต่อคณะราษฎรและการปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้รับมอบหมายเป็นผู้ร่างธรรมนูญการปก
ครองชั่วคราว ๒๔๗๕ อันเป็นงานหลักและสำคัญที่สุดของการปฏิวัติ ซึ่งในหลวง
รัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้พระราชทานเมื่อวันที่ ๒๗
มิถุนายน ๒๔๗๕ หลังจากยึดอำนาจ ๓ วัน และสำหรับในส่วนของการ
ปกครองหรือในรายละเอียดของการปกครองก็ได้ถือเอาตามคำบรรยายของ ท่าน
ปรีดี ตามที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายปกครองนั่นเอง.

หลวงวิจิตรวาทการ ได้บันทึกเอาไว้ว่า.

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ เวลาเที่ยงคืนล่วงแล้ว ๓๗ นาทีรถไฟ
พระที่นั่งได้เข้าเทียบสถานีสวนจิตรลดา มีกองลูกเสือไปคอยรับ
เสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จ
โดยรถยนต์ไปประทับวังสราญรมย์ รถไฟเคลื่อนจากสถานีจิตรลดาถึง
สถานีหัวลำโพงประมาณ ๑ นาฬิกา นายพลโท พระองค์เจ้าอดุลย
กัมปนาทพิริยสงคราม ซึ่งมากับรถนั้นได้ถูกเชิญไป
คุมไว้ยังพระที่นั่งอนันตสมาคม

เวลาเช้า ๑๐.๔๕ นาฬิกาผู้แทนคณะราษฎร ๗ นาย คือ พระยาครุฑทองเส็น พระประสาธพิทยุทธิ หลวงวิระโยธา หลวงประดิษฐ์มนูธรรม นายประยูร ภมรมนตรี นายจรูญ ณ บางช้าง และนายสงวน ตุลารักษ์ ณ ได้ไปขึ้นรถยนต์หลวงไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วังสโทยย์ และนำร่างกฎหมายสองฉบับไปถวาย คือพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม กับพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ลงพระนามในพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม ส่วนร่างธรรมนูญนั้น ทรงขอไว้ตรวจก่อน ...

“วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ มีการแสดงปาฐกถาในที่ต่าง ๆ เริ่มต้นที่โรงเรียนกฎหมาย เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา แล้วไปแสดงที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับที่ศรีราชพยาบาล พอถึงเวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็พระราชทานธรรมนูญชั่วคราว มีข้อความสำคัญขึ้นต้นด้วยมาตราว่า อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย ผู้ที่จะใช้อำนาจแทนราษฎร คือ กษัตริย์สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร (คณะรัฐมนตรี-ผู้รวบรวม) และศาล...”

ในการ ไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ เพื่อลงพระปรมาภิไธยในกฎหมายสองฉบับที่คณะกรรมการราษฎรนำขึ้นถวายนั้น ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ทูลถวายความเห็นในประเด็นต่าง ๆ ของกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดีใจสงสัยโดยตลอด

กับที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทาน

รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ดังกล่าวแล้ว คณะราษฎรก็ได้ประกาศแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน ๗๐ นาย ตามรัฐธรรมนูญ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ทรงลงพระปรมาภิไธยและได้เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรเป็นครั้งแรกในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม โดยมีพิธีการดังนี้

ก่อนดำเนินการประชุม เจ้าพระยามหิธร เสนาบดีกระทรวงมหรทรร ในขณะนั้นได้เชิญพระกระแสรับสั่งมาเปิดประชุม มีความสำคัญว่า

“วันนี้สภาผู้แทนราษฎร ได้ประชุมเป็นครั้งแรก นับว่าเป็น การสำคัญอันหนึ่งในประวัติศาสตร์ของประเทศ อันเป็นที่รักของ เรา ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะตั้งใจที่จะช่วยกันปรึกษาการ งาน เพื่อนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศสยามสืบไป และเพื่อ รักษาความอิสระภาพของไทยไว้ชั่วฟ้าและดิน ข้าพเจ้าขออำนวยการ แก่บรรดาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้วิปรณด้วยกำลังกาย กำลัง บัญญา เพื่อจะได้ช่วยกันทำการให้สำเร็จตามความประสงค์ของเรา และของท่าน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันทุกประการเทอญ”

ต่อจากนั้น นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะผู้ ปรึกษาพระนครฝ่ายทหารได้กล่าวมอบงานการปกครองแผ่นดินที่คณะราษฎรได้ยึด ไว้ให้แก่สภาผู้แทนราษฎร ณ บัดนั้น

ครั้นแล้ว ที่ประชุมได้เลือกมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาธรรพรวิจักขิ มนตรี เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร นายพลตรี พระยาอินทรวชิร เป็น รองประธานสภาผู้แทนราษฎร

ส่วนเลขาธิการสภานั้น

ประธานได้ขออนุมัติต่อที่ประชุมให้หลวง

ประดิษฐมนุธรรม (ปรีดีพนมยงค์) ดำรงตำแหน่งในฐานะที่เป็นผู้รอบรู้ใน
แบบแผนของประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ท่านปรีดีจึงเป็นเลขาธิการสภาผู้แทน
ราษฎรคนแรก ของระบอบประชาธิปไตย

ต่อมา ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้แต่งตั้ง
คณะกรรมการพิจารณาร่างขึ้นมีจำนวน ๘ คน คือ พระยามโนปกรณ
นิติธาดา พระยาเทพวิฑูร พระยามานวราชเสวี พระยานิติศาสตร์ไพศาล
พระยาปรีดานฤเบศร พระยาสุริยสารวาทา พระยาราชวังสัน หลวง
ประดิษฐมนุธรรม และหลวงถินาคโยธารักษ์ และคณะกรรมการ
ดังกล่าวก็ได้มอบหมายให้หลวงประดิษฐมนุธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็น
ผู้ร่าง โดยยึดถือหลักการและเค้าโครงเดิมของธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน
สยามชั่วคราวที่ท่านปรีดีได้ร่างขึ้น และได้ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่
๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ ดังข้อความในแถลงการณ์ของคณะกรรมการร่าง
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งออกแถลงการณ์เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน
๒๔๗๕ มีข้อความบางตอนว่า

..... ในนามของกรรมการ ซึ่งสภาได้ตั้งให้ไปพิจารณา
ร่างพระธรรมนูญ บัดนี้ได้ทำเสร็จแล้ว ดังที่เจ้าพนักงานได้แจกให้
แล้วนั้น จึงนำมาเสนอต่อสภา เพราะเหตุที่ร่างใหม่นี้ แลเห็น
แล้ว จะเห็นว่ามีผิดกับพระธรรมนูญฉบับชั่วคราวที่ใช้อยู่บัดนี้มา
แต่ข้าพเจ้าขอเสนอว่า ถ้าอ่านไปจนตลอดแล้วในหลักการสำคัญ
ไม่ได้มีข้อผิดพลาดไปเลย กล่าวคือ ร่างใหม่ก็เป็นรูปพระธรรมนูญ
อย่างราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติ
ธรรมนูญชั่วคราวฉบับเดิม เห็นสมควรที่จะจัดรูปแก้ไขใหม่ ได้

ข้อความลงไปบ้างที่เห็นว่าควรเพิ่มเติม ตัดข้อความออกเสียบ้างที่เห็นว่าควรตัด ในการจัดตั้งรูปก็ตาม ในการเพิ่มเติมข้อความหรือตัดข้อความก็ตาม อนุกรรมการได้ค้นคว้าหาแบบแผนธรรมเนียมที่เขาทำกันมาแล้วในนานาประเทศ เพื่อเป็นแบบอย่างและดัดแปลงเสียบ้าง ในข้อที่เห็นว่าไม่เหมาะสมแก่ฐานะในเมืองเรา .....

เมื่อ ท่านปรีดิ พนมยงค์ ได้ยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรเรียบร้อยแล้ว ก็ได้นำเสนอให้อนุกรรมการเต็มคณะพิจารณาร่วมกัน และท่านปรีดิได้ชี้แจงข้อข้องใจให้คณะอนุกรรมการทราบ โดยละเอียดถี่ถ้วนจนเป็นที่พอใจด้วยกันทุกคน และรวมทั้งได้ถวายแก่ข้อข้องใจต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิดตลอดเวลาจนเป็นที่พอพระทัย ดังที่ปรากฏในแถลงการณ์อีกตอนหนึ่งว่า

“..... อนึ่ง ข้าพเจ้าขอเสนอด้วยว่า ในการร่างพระธรรมนูญ อนุกรรมการได้ทำการติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลาจนถึงอาจจะกล่าวได้ว่าได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอด ในร่างที่เสนอมาจนได้หลุดเกล้า ๆ ถวายและทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว และทูลเกล้าฯ ได้ว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่แต่เพียงทรงเห็นชอบด้วยอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก.....”

ในการกราบบังคมทูลถวายการชี้แจงข้อข้องใจนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านปรีดิ เป็นผู้ชี้แจงถวายตั้งแต่ต้นจนกระทั่งสำเร็จบริบูรณ์ดังหลักฐานที่ปรากฏอยู่ที่สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

แต่บางครั้ง ถ้าคณะกรรมาการมีหนังสือกราบบังคมทูลปรึกษาในปัญหาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถวินิจฉัยชี้ขาดได้โดยพระองค์เองแล้ว

ก็ทรงมีพระราชหัตถเลขาฯ แรงความเห็นมาให้คณะกรรมการทราบเป็นเรื่อง
ตั้งดำเนินพระราชหัตถเลขาฯ เรื่องเจ้านายเห็นการเมือง ดังนี้.

ที่ ๑/๒๐

สวนจิตรลดา

วันที่ ๓๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

ถึง พระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎร
หนังสือที่ ๑๑๒/๑๓๐๘ ลงวันที่ ๑๑ เดือนธันวาคม ในการ
ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม มีความขึงขังดังเลใจอยู่
คือ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องแก่พระบรมวงศานุวงศ์ จะควรดำรงอยู่ใน
ฐานะตำแหน่งอย่างไรในทางการเมือง กล่าวโดยหลักการ พระ
บรมวงศานุวงศ์ ย่อมดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพเหนือความ
ที่จะพึงถูกติเตียน ไม่ควรแก้ตำแหน่งการเมือง ซึ่งเป็นงานที่น่ามา
ท้งในทางพระเดชพระคุณย่อมอยู่ในวงอันจะต้องถูกติชม อีกเหตุหนึ่ง
จะนำมาซึ่งความขมขื่นในเมื่อเวลาทำ Electoral Campaign อันเป็น
เวลาต่างฝ่ายหาโอกาส Attack ซึ่งกันและกัน พระยามโนฯ เห็น
ว่าเพื่อความสงบเรียบร้อย สมควรสมานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันใน
ระหว่างเจ้านายกับราษฎร ควรถือเสียว่าพระบรมวงศานุวงศ์แต่
ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป ย่อมดำรงอยู่เห็นการเมืองทั้งหลาย ส่วนใน
ทางที่เจ้านายจะช่วยหนุนบำรุงประเทศบ้านเมือง ก็ย่อมมีโอกาส
บริบูรณ์ในทางตำแหน่งประจำ และตำแหน่งอื่นเกี่ยวแก่ราชการเป็น
พิเศษอยู่แล้วจึงหารอমানนั้น ได้ทราบแล้ว เห็นด้วยตามความ
คิดของพระยามโนฯ ทุกประการ.

(พระปรมาภิไธย ประชาธิปก บร.)

ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจัง ทั้งในด้านรัฐบาลและสภาผู้
แทนราษฎร ตลอดจนทั้งในคานองคพระประมุข โดยที่ทุกฝ่ายต่างยึดถือเอาผล
ประโยชน์ของประเทศชาติเหนือผลประโยชน์ส่วนตัว หรือหมู่คณะ งานร่าง
รัฐธรรมนูญฉบับถาวรจึงสำเร็จลงไปด้วยดี และได้ทำพิธีพระราชทาน
อย่างมหิพารใหญ่โต เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

ดังนี้ จะเห็นได้ว่าท่านปรีดี เป็นมโนคมองที่ล้าคญ์ของคณะก่อการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงใด และรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ถึงแม้จะไม่เป็น
ประชาธิปไตยร้อยเปอร์เซ็นต์จริงอยู่ แต่เป็นรัฐธรรมนูญที่ร่างเงื่อนไขและ
เงื่อนไขไว้ เพื่อการคลคลายไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ ภายไต้
เงื่อนไขและเงื่อนไขที่กำหนดไว้อย่างแน่ชัด แต่ทว่าเหตุการณ์ทางด้านภววิสัย
ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมา โดยเฉพาะการขัดขวางเค้าโครงการเศรษฐกิจ
ของท่านปรีดี ซึ่งเป็นเค้าโครงการที่เป็นพื้นฐานสำคัญของระบอบประชา
ธิปไตย ไม่ให้นำมาปฏิบัติ และสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งได้ทำให้ภาวะการ
ทางการเมืองของไทยต้องเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ต้องมอัน
เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในขณะนั้น ท่านปรีดี มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการราษฎรร่วมอยู่
ด้วย ต่อมาคณะกรรมการราษฎรได้เรียกชื่อเสียใหม่ว่า “คณะรัฐมนตรี” ตาม
คำแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และตำแหน่งของประธานคณะ
กรรมการราษฎร ก็เรียกเสียใหม่ว่า “นายกรัฐมนตรี” ตามคำท้วงติง และ
แนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นกัน ท่านปรีดี พนมยงค์ ร่วม
อยู่ในฐานะรัฐมนตรีลอย แต่มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างกว้างขวาง เพราะเป็นผู้
กำหนดและดำเนินนโยบายส่วนรวมของคณะรัฐมนตรี เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

ประสงค์ตามหลัก ๖ ประการ ที่คณะราษฎรได้ประกาศไว้ต่อมวลชน

ด้วยความคิดที่ประชุมรอบคอบด้วยดวงตาที่มองเห็นการณ์ไกล และด้วยความรอบรู้ในวิทยาการประกอบกับความฉลาดแหลมคม ท่านปรีดี จึงเป็นที่นับถือของเพื่อน ๆ ทั้งที่รู้ในราวคราวเดียวกัน หรือมีอาวุโสกว่า ในฐานะ “อาจารย์” เช่นเดียวกับลูกศิษย์ลูกหาของท่านปรีดีทั้งหลายในขณะนั้น (ไม่ใช่ในขณะนี้) ที่เรียกท่านปรีดีว่า “อาจารย์” กันทั้งเมือง ไม่ว่าจะเป็นจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายควง อภัยวงศ์ หรือ หลวงสินธุ์ หลวงธำรง ก็เรียกท่านปรีดีว่า “อาจารย์” ทุกคน จนกระทั่งพระยามโนปกรณนิติธาดา ผู้ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร หรือที่เรียกต่อมาว่า “นายกรัฐมนตรี” ในขณะนั้นได้พูดถึงท่านปรีดีในที่ประชุมคณะกรรมการอภิปรายเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี ตอนหนึ่งว่า

“การประกาศโครงการออกมานั้น ขอให้ฟังเสียงข้างนอกบ้างว่า หลวงประดิษฐฯ นั้นเป็นผู้บงการในวงการรัฐบาลนี้ และนายสงวน นายขิม เป็นโมกคาสาริบุตรของหลวงประดิษฐฯ แยกกันไม่ออก”

จากการที่ท่านปรีดี มีความคิดชอบและเห็นชอบ และถือเอาผลประโยชน์ของประเทศชาติเหนือผลประโยชน์อื่นใด พรรคพวกที่ร่วมก่อการด้วยกันมาและจนกระทั่งได้เข้าร่วมเป็นคณะรัฐมนตรีด้วยกัน จึงมีความเห็นสอดคล้องและคล้อยตามท่านปรีดีไปเสียเกือบจะทุกอย่าง จนถึงกับพระยามโนฯ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี หรือเป็นหัวหน้าท่านปรีดี กล่าวหาว่าท่านปรีดี เป็นผู้บงการรัฐบาล (รัฐบาลพระยามโนฯ) ซึ่งก็เป็นเรื่องแปลก

ที่รัฐมนตรีย่อมมีสิทธิพลเห็นอคณะรัฐมนตรีหรือเห็นอนายกรัฐมนตรี ซึ่งถ้าไม่มี
อะไรพิเศษจริง ๆ แล้วก็กันไปไม่ได้ และก็ความ "พิเศษ" ของท่านปรีดี ก็คือ
มีความรู้ชอบ มีความตั้งใจชอบ มีความเห็นชอบและมีการกระทำชอบ (ใน
ฐานะผู้อยู่ในโลเกียะ) เพื่อนฝูงจึงยกย่องขึ้นเป็นอาจารย์ และพระยามโนฯ
จึงกล่าวหาว่าเป็นผู้ "บงการ" รัฐบาล

อนึ่ง การรวบรวมและเรียบเรียงงานรับใช้ชาติของท่านปรีดีนั้น ผู้
เขียนไม่ได้ถือลำดับงานก่อนหลังแบบลำดับหมายเลข หากแต่ถือหลักยกเองงาน
เด่น ๆ และมีหลักฐานอ้างอิงมาเรียบเรียงตามที่ค้นคว้าหามาได้ โดยไม่ยึดถือ
ลำดับก่อนหลังเป็นเรื่องสำคัญ

เพื่อ ให้งานปฏิวัติบรรลุตามเป้าหมายโดยเร่งรีบและราบรื่น ท่านปรีดี
มีมติของของคณะผู้ก่อการ จึงต้องรับภาระหน้าที่เป็นผู้กำหนดวิธีการ และ
แนวทาง เพื่อความสำเร็จของการปฏิวัติ จากความรู้ทั่วไปทางการเมือง
ท่านปรีดี ตระหนักดีว่าการเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของสังคมสังคมจะดีจะเลว
จะเจริญก้าวหน้า หรือเสื่อมโทรม ก็อยู่ที่ภาวะเศรษฐกิจ เป็นประการสำคัญ
ท่านปรีดี ได้ทำความเข้าใจและชี้แจงให้บรรดาเพื่อนร่วมตาย ได้ตระหนัก
ถึงความจริงในชั้นต้นแต่ยังไม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลง การปกครอง และ
ทุก ๆ คนก็เห็นดีเห็นชอบตามท่านปรีดี และดังนั้น เมื่อการเปลี่ยนแปลง
การปกครองลุล่วงไปแล้ว ท่านปรีดี จึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้วางแผนการ
เศรษฐกิจตามแนวที่เคยพูดชี้แจงให้เพื่อนร่วมงานทั้งหลายฟัง ดังที่ ดร. เดือน
บุญนาค ได้บรรยายไว้ ความตอนหนึ่งว่า.

"เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ท่านปรีดีได้จัดการวางรากฐาน
การศึกษาในเรื่อง ประชาธิปไตย จัดปรับปรุงจักรกลในการปกครอง

ตลอดจนการปรับปรุงภาษากรทงหลาย แต่เขาเห็นว่าท่านเก่งนัก
 เลยวางกับดักท่าน ในเรื่องเศรษฐกิจ พงท่านพูดทำเป็นเห็นด้วย
 ขอให้ท่านเขียนเสนอขึ้นมา ท่านก็ทำ จึงเสนอแต่เพียง “เค้า
 โครง” แต่เมื่อเขาจะหาเหตุกับท่านปรีดีแล้ว เขาก็หาเอาจนได้
 ท่านปรีดีจึงต้องออกไปนอกประเทศ แต่ท่านไปได้ไม่นานก็เกิด
 การยึดอำนาจการปกครองกันใหม่ ท่านปรีดีจึงได้กลับเข้ามายัง
 ประเทศไทยอีก จากนั้นเรื่อง “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” เป็นอันว่า
 เก็บเงียบไม่พิจารณา ไม่มีใครกล้าพูดถึง แต่สิ่งที่เขียนไว้ใน
 เค้าโครงนั้น รัฐบาลชุดต่าง ๆ ต่อมาจัดทำขึ้น เราจึงเห็นสิ่ง
 ที่กล่าวไว้ในเค้าโครง การเศรษฐกิจเป็นตัวเป็นตนขึ้น เช่น หนา
 การชาติ (ก่อนหน้านั้นธนาคารชาติไม่มี, ผู้เขียน) และหลังที่สุด
 ก็คือการประกันสังคม ซึ่งมีข้อหว่า (การประกันสังคมยังมีอยู่ใน
 เค้าโครงการ เศรษฐกิจของท่านปรีดีเช่นกัน แต่ก็ถูกหว่า เป็น
 โครงการของคอมมิวนิสต์, ผู้เขียน)

“เค้าโครงการเศรษฐกิจ” คือแผนงานทางเศรษฐกิจเพียงเควว่า ๆ
 ที่ท่านปรีดี ได้ร่างเสนอต่อรัฐบาล พระยามโน ฯ ในเวลานั้น ซึ่งท่านปรีดี
 เองก็ได้ร่วมเป็นรัฐมนตรีอยู่ในรัฐบาลนั้นด้วย ดังที่กล่าวมาแล้ว .

คำว่า “โครงการ” ดูจะเป็นเรื่องใหญ่และก้าวหน้าที่สุดในขณะนั้น แบ่ง
 เพราะตั้งแต่สร้างกรุงเทพ ฯ มายังไม่เคยมีท่านผู้ใด แน่แต่หลัง โครงการ กัน
 เศรษฐกิจ อย่างว่าแต่จะร่างและวางโครงการเศรษฐกิจ เลย ดังนั้น เมื่อ วิก
 ท่านปรีดี มาร่างเค้าโครงการ เศรษฐกิจขึ้น จึงเป็นที่สนใจและพ่วงเงื่องของ เจริ
 คนทั้งหลายในด้านที่ ยกย่องเชิดชูความรู้ความสามารถของ ท่านปรีดี และพว จะ

ในด้านทฤษฎีวิชา และถือว่าท่านปรีดี เป็นมารร้ายของสังคม จนถึงกับ
ต้องขับออกนอกประเทศ

แต่บัดนี้เป็นอย่างไร ดร. เตือน ได้บันทึกไว้ว่า.

“แต่สมัยนั้นเรื่องโครงการเศรษฐกิจและโครงการต่าง ๆ เป็นเรื่อง
สมัยนิยม ถ้าใครกล่าวว่าไม่รู้เรื่องโครงการ ก็คงถูกหาว่าล้าสมัย
พวกถอยหลังเข้าคลอง คือไม่ดูจะหาว่า เป็นอย่างฝรั่งเศษเขาเรียก
ว่าพวก Réactionaire แต่อย่าเอากฎหมายอาญามาใช้กับเขาก็แล้ว
กัน ชั่วเจ้า (ดร. เตือน) ได้นำเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี
รายงานการประชุมของหมู่ที่เกี่ยวกับการศึกษาเค้าโครงนี้ ประ
กอบกับพระราชวิจารณ์ ของสมเด็จพระปกเกล้า ฯ คำนเค้าโครง
การมาพิมพ์ ณ ที่นี้ โดยพยายามรักษา ข้อความให้ตรงกับของ
จริง ไม่มีการต่อเติม เติมแต่งด้วยประการใด ทั้งนี้ เพื่อให้ท่าน
วิจารณ์เอง แต่เหตุการณ์ผ่านมาระยะ ๒๕ ปีนี้ย่อมแสดงอยู่ใน
ตัวแล้วว่า โครงการการณ์ข้างหน้าผิด โครงการการณ์ข้างหน้าถูก
กันแน่”

เดี๋ยวนี้รัฐบาลปัจจุบันก็ได้มีโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ และยังได้
แบ่งกำหนดเป็นโครงการ ๕ ปี ๑๐ ปี ดังที่ประเทศฝ่ายคอมมิวนิสต์เขานิยมใช้
กัน แต่ก็ไม่เห็นว่รัฐบาลจะเป็นคอมมิวนิสต์ไปได้อย่างไร ถ้าเพียงแต่เอา
วิธีการทำงานที่ประเทศฝ่าย คอมมิวนิสต์ เขา ใช้พัฒนาประเทศได้ผลมาแล้ว มา
เจริญรอยตามก็กลายเป็นคอมมิวนิสต์ไป ก็รู้สึกว่าการเป็นคอมมิวนิสต์มัน
ง่ายเกินไปเสียแล้ว.

“เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของ ท่านปรีดี เป็นฉันทน์ ท่านที่สนใจในการศึกษา ก็พอจะค้นคว้าหาอ่านได้และควรที่จะได้อ่าน และนอกจากเค้าโครงการนี้แล้วท่านปรีดี ยังได้วางแผนงานรายละเอียดต่าง ๆ ที่จะปฏิบัติตามเค้าโครงการอีกหลายแผนงาน เช่น แผนงานการจัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ (เดิยวณกมชนแล้ว) แผนงานเกี่ยวกับการประกันสังคม หรือสังคมสงเคราะห์ (เดิยวณกมชนแล้ว) แผนงานการจัดตั้งธนาคารแห่งชาติ หรือธนาคารแห่งประเทศไทย (ต่อมาก็ได้จัดตั้งขึ้นดังที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้) และแผนงานอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งแผนงานเหล่านี้ได้ถูกล้มเลิกไปตามเค้าโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นโครงร่างของแผนงานดังกล่าว.

เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นแผนงานที่ออกมาจากสมองของ ท่านปรีดีทั้งสิ้น และบัดนี้แผนงานเหล่านั้นส่วนหนึ่งก็ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาปฏิบัติ แต่ยังไม่เต็มรูปแบบตามแผนงานดั้งเดิมที่ ท่านปรีดี ได้กำหนดไว้ ถึงกระนั้นก็ยังความเจริญก้าวหน้า ให้กับประเทศชาติพอสมควร ขอให้ท่านผู้อ่านได้มีจิตใจ เป็นกุศลลองพิจารณาดูว่า ถ้าหากโครงการและแผนงานต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาประเทศของท่านปรีดี ได้ถูกนำไปปฏิบัติตั้งแต่ครั้งนั้น คือเมื่อ ๓๐ กว่าปีล่วงมาแล้ว และในขณะนั้นประเทศไทยมีพลเมืองราว ๑๒ ล้านคนเท่านั้น และถ้าล่วงมาถึงปัจจุบันนี้ประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าสักแค่ไหน ระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงถาวรสักเพียงไร เราลองหลับตากันดู แน่อน. ประเทศชาติของเราจะต้องเจริญก้าวหน้าไปอย่างมากมาย ซึ่งจะเป็นรากฐานอันสำคัญที่จะทำให้ระบอบประชาธิปไตยมั่นคงไม่ถอยถ่วง เหมือนอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้.

แต่ชาติไทย และคนไทยก็หนีกฎแห่งกรรมไปไม่พ้น โครงการและแผนงานอันเป็นกุศล และเป็นคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อ

แผ่นดิน จึงได้ถูกบุคคลบางคนมองเห็นกันไปว่า เป็นอสุศลและ
เป็นโทษแก่แผ่นดินจึงได้สกัดกั้นไว้ไม่ให้นำมาปฏิบัติ และตัวเจ้า
ของโครงการ และแผนงานเองก็ต้องประสบเคราะห์กรรมไม่มีสิ้นสุด
แม้จนกระทั่งบัดนี้. ชาตินี้ไทย คนไทย จึงต้องประสบกับภาวะอย่าง
ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ มันก็เป็นเรื่องกฎแห่งกรรมนั่นเอง อย่าได้ไป
โทษใครเลย เราจึงมาช่วยกันพิจารณาหาหนทางสร้างความเจริญ
ให้กับประเทศชาติ และสร้างความผาสุกให้กับพี่น้องร่วมชาติของ
เราต่อไปเถิด.

ตามความเป็นจริงแล้ว "เค้าโครงการเศรษฐกิจ"ของท่านปรีดี ได้ถูก
นำไปพิจารณาและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ในคณะกรรมการทรู
ชาติได้แต่งตั้งขึ้น เพื่อพิจารณาเค้าโครงการนี้ ซึ่งมี พระยามโนปกรณ
นิติธาดา หัวหน้ารัฐสภา เป็นประธานคณะกรรมการเอง และประกอบด้วย
ท่านผู้ทรงคุณวุฒิอีกหลายท่านรวมทั้งท่านปรีดี เจ้าของโครงการด้วย.

ดังปรากฏในรายงานการประชุมของคณะกรรมการพิจารณาเค้า
โครงการเศรษฐกิจในครั้งนั้นดังนี้.—

การประชุมกรรมการพิจารณา

เค้าโครงการเศรษฐกิจ

ณ วันพุธกลางวัน

วันที่ ๑๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

ผู้เข้าประชุมคือ

๑. หลวงคหกรรมบดี

๒. หลวงเศรษฐกรณี

๓. หลวงเดชาติวงศ์วรวัฒน์
๔. พ.อ.พระยาทรงสุรเดช
๕. นายทวี บุญยเกตุ
๖. นายแนบ พหลโยธิน
๗. หลวงประดิษฐ์มนูธรรม
๘. นายประยูร ภมรมนตรี
๙. พระยามโนปกรณนิติธาดา
๑๐. พล.ร.ท.พระยาราชวังสัน
๑๑. นายวิลาส โอสถานนท์
๑๒. พระยาศรวิสารวาจา
๑๓. ม.จ.สกลวรรณากร วรวรรณ
๑๔. หลวงอรรถสารประสิทธิ์

เปิดประชุมเวลา ๘.๒๐ นาฬิกา

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม แถลงว่า ก่อนจะมาชี้แจงในที่นี้ ได้ประชุมผู้เริ่มก่อการครั้งแรกแล้วและทำเรื่องขึ้นเสนอรัฐมนตรี ๆ จึงตั้งกรรมการชุดนี้ให้พิจารณา การได้เถียงนั้นอาจใช้ถ้อยคำรุนแรงไปบ้าง เมื่อเป็นคำแสดงโดยบังเอิญก็ต้องขออภัย หัวข้อสำคัญในการประชุมวันนี้ เนื่องจากหลักหกประการที่ได้ประกาศไว้ในข้อ ๓ มีใจความอยู่ ๓ ประการ ในการนำความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ คือจะจัดมิให้ราษฎรอดหยากจะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในการจัดกาไม่ให้ราษฎรอดหยากนั้น ต้องจัดให้มีความเป็นอยู่พอสมควร หางานให้ราษฎรทำเหมือนกับพวกเราที่อยากทำงาน ข้อความละเอียดมีอยู่ในหนังสือแน

แต่เราไม่ทำโครงการที่เดียวจะทำตามกำลังของเรา ข้อความที่เป็นตัวเลขบาง
ตอนจะถือเคร่งครัดไม่ได้ เป็นการอุปมาพอเป็นเค้าเท่านั้น โครงการนี้ไม่ใช่
หลักคอมมิวนิสต์ เราทั้งแคบัตลิสต์และโซเชี่ยลลิสต์ร่วมกัน ถ้าหากพวก
คอมมิวนิสต์มาอ่านจะติเตียนมากกว่ายังรับรองพวกมึงมีไหมอยู่ ความนี้กล่าว
แล้วว่าตัวเลขนั้นเป็นการอุปมาเท่านั้นหน้าที่ของเราในที่นี้คือ จะรับไปคิด
หรือไม่ เมื่อรับแล้วจึงเรียกผู้ชำนาญมาทำการพิจารณาให้ละเอียดในภายหลัง

นายทวี บุญยเกตุ เสนอ, ในการที่จะพิจารณาเค้าโครงเศรษฐกิจฉบับ
นี้ ข้าพเจ้าขอชี้แจงและสนับสนุนข้อความของหลวงประดิษฐมนูธรรม เพื่อ
เป็นแนวทางที่จะพิจารณาต่อไป

ถ้าเราอ่านแต่เพียงเงิน ๆ โดยไม่ได้ไตร่ตรองหรือคิดให้ซึ้ง หรือมี
ใจลำเอียงไปในลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ก็จะทำให้โครงการฉบับนี้ต่อไปในทางคอม
มิวนิสต์หรือโซเชี่ยลลิสต์ แต่ถ้าเราพิจารณาถึงวิธีการให้ละเอียดไปสักหน่อย
แล้วจะเห็นได้ว่าในวิธีการโครงการฉบับนี้ เราไม่ได้รับทรัพย์สินใคร เราไม่
ได้เอาเงินของราษฎรมาแบ่งปันกัน เราไม่ได้เอาผู้หนึ่งมาเป็นของ

กลาง เราไม่ได้บังคับหรือเกณฑ์คนทั้งหมดให้ทำงานให้แก่สหกรณ์
ของเรา เราไม่ได้เกณฑ์คนให้มาเป็นทาส เพราะฉะนั้นจะเรียกหรือเหมา
เอาว่าโครงการนี้มีวิธีการเป็นคอมมิวนิสต์ หรือโซเชี่ยลลิสต์อย่างไรได้
ความประสงค์ของรัฐบาลก็คือการให้ราษฎรทุกคนและทุกคนได้รับประ
กันจากรัฐบาลโดยร่วมกันทำและโดยการควบคุมของสหกรณ์ เราไม่ต้อง
การให้คนทุกคนเป็นทาสของสหกรณ์ โดยเลิกการทำมาหากินส่วนตัว แต่เรา
ต้องการให้ผู้หมักกำลังทรัพย์สินได้ทำมาหากินอยู่ก่อนแล้วจึงดำเนินต่อไป หรือผู้ที่

สามารถจะเข้ามาหากินส่วนตัวได้ก็ให้ทำไป เราจะช่วยแต่ผู้ที่ต้องความช่วยเหลือ
 เหลือจากรัฐบาล หรือคนจนกับพวกที่ไม่มีงานทำ ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ใครรับ
 ทุกข์ลำบากเท่านั้น หาได้พาตังไปบังคับคนที่มีงานทำในบางประเทศทำกันอยู่
 ไม่ เพราะถ้าคนจนเหล่านั้นไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลแล้วใครเล่าจะ
 เป็นผู้ช่วย ความหายจนจะต้องมาสู่อย่างแน่นอน ธรรมชาติของเงินจะต้องเสีย
 ไปโดยไม่ต้องสงสัย และความไม่สงบสุขจะต้องเกิดขึ้นแก่ประเทศเป็นแน่

ไม่ควรวัดกิตติคุณที่คนจะไม่มีคนทำงาน เพราะในเวลาคนว่างงานมี
 อยู่มาก เมื่อเรารับรองว่าจะให้ความสุขแก่เขาเช่นนั้นแล้ว ใครเล่าที่ไม่อยากจะ
 มีความสุข ใครเล่าที่ไม่อยากมีเงิน และใครเล่าที่ไม่อยากอดตาย

พูดกันอย่างง่าย ๆ การที่จะตั้งเป็นสหกรณ์ ก็ไม่ผิดอะไรกับบริษัทหรือ
 ห้างร้านที่ทำการค้าใหญ่ ๆ ถ้าจะมีผู้เลื่องว่ารัฐบาลไม่ควรทำการค้าเองแล้ว
 ก็ใครเล่ารัฐบาลจึงสร้างทางรถไฟ รัฐบาลจึงสร้างโรงไฟฟ้า รัฐบาลจึงทำ
 ประปา รัฐบาลจึงต้มเหล้าต่าง ๆ เหล่านี้เสียเองเป็นต้น โดยไม่ยอมให้ราษฎร
 ทำ การที่ต่งสหกรณ์นั้น นอกจากจะช่วยพวกชาวนาที่ยากจนแล้ว สหกรณ์
 ยังช่วยเปิดเมือง และบำรุงความเจริญของประเทศอีกด้วย ในผลกำไรที่ได้จาก
 สหกรณ์เอง

วิธีการโดยย่อของโครงการอันนี้ ก็คือรัฐบาลจะขอทุนมาจากเจ้าของที่
 ดิน โดยออกใบบอนด์และให้ดอกเบี้ยตามสมควร การที่ต่งการนี้ขอเป็นจำ
 นวนมากและเป็นผืนเดียวกัน ก็เพื่อความสะดวกในการปกครองและในการประ
 กอบการกสิกรรม เช่น การไถ การคราด การท่อน้ำ เหล่านี้เป็นต้น เมื่อ
 สหกรณ์ได้ขอทุนตามจำนวนที่ต้องการแล้ว สหกรณ์ก็ประกาศรับกรรมกร
 หรือที่หลวงปะติษฐานันดรธรรมเรียกว่าข้าราชการ เฉพาะผู้ที่ต้องความช่วยเหลือ

เหลือจากรัฐบาล กับผู้ไม่มีอาชีพอย่างอื่น คือพวกที่เบียดเบียนเขากัน แต่จะ
ไม่บังคับผู้หนึ่ง และผู้ที่ไม่ประสงค์จะทำงานให้แก่สหกรณ์ในเมื่อเขาทำงาน
หรือหาเงินทำได้ คือเขาจะไปประกอบอาชีพส่วนตัวได้สุดแต่ความพอใจ
ของตน

การบังคับคนที่ไม่ใช่ชาวกินใหม่ชาวกิน บังคับให้คนที่ไม่มีที่อยู่
อาศัยให้มีความอยู่อย่างสบาย บังคับให้คนที่เกิดทุกข์ได้ยาก ให้มีความ
สุข เหล่านี้ ขาดเอาไม่แทนบนของเสียหยาอะไร เรื่องเช่นนี้ พระยา
รัชฎาฯ (ถวิลฯ) ก็ได้เคยใช้บังคับคนในความบังคับบัญชาของท่าน
ทามลเทศน์กับไ้มาแล้ว และปรากฏว่าได้ผลดี จนบัดนี้ก็มีผู้มาถนัด
บุญคุณ (คือบังคับให้ราษฎรปลูกต้นยาง, ผู้เขียน) อนึ่งการประกาศรับสมาชิก
สหกรณ์ ก็เท่ากับให้ทุนจ้างให้มาทำงานให้กับสหกรณ์โดยให้เงินเป็นราย
เดือนหรือรายปี ซึ่งจะได้ส่วนแบ่งในกำไรของสหกรณ์อีกด้วย เช่นเดียวกับ
งานของห้างร้านหรือของบริษัต่าง ๆ ส่วนเงินจ้างที่สหกรณ์จะวางอัตราลงไป
นั้น คงทำได้ดังนี้ ให้สอบสวนถึงกำลังแรงงานของชาวนาคนหนึ่งทรงกาย
พอ แลที่สุดขี้เกียจที่สุดและโง่ที่สุดวางงานขึ้นหนึ่ง ๆ ที่สหกรณ์จะให้ท่านจะ
สนใจเวลาแรงงานเท่าใด และจะคุ้มกับราคาสินค้าเท่าใด ดูพอที่จะได้มานั้นจะ
มาใช้จ่ายในสิ่งจำเป็นเพียงชีวิตของตน เช่นค่าอาหารและเครื่องนุ่งห่ม เป็น
ต้น เมื่อทราบอัตราและวางไว้ลงไปแล้วเป็นต้นแน่นอนแล้ว เราไม่ต้องเสียเวลา
จะ อึ้งคอยควบคุม ส่วนคนงานใดที่ทำงานเสร็จก่อน คนงานนั้นก็ได้เปรียบใน
กว่าจะได้พักผ่อนหรือใช้เวลาที่เหลือไปทำงานให้แก่สหกรณ์ เพื่อหารายได้ให้
ตัวเองเขานอก ด้วยวิธีเช่นนี้จะเป็นการยอมนำใจให้คนที่ทำงานได้ทำงานเต็ม
ความสามารถอยู่ในตัว เมื่อผลประโยชน์ที่ได้จากการกระทำเท่าใด ผลประ-

โยชนันเป็นของสหกรณ์ทั้งสิ้น สหกรณ์เป็นผู้ชนและเป็นผู้ขาย เมื่อได้เงินมาเท่าใดเหลือจากเงินเดือนแล้ว ก็หักกำไรไว้แบ่งออกเป็นส่วน ๆ ถือไว้เป็นทุนสำรองบ้าง เป็นทุนที่จะเปิดสมาคมและความเจริญของสหกรณ์บ้าง

ส่วนเงินที่จะจ่ายเป็นเงินเดือนหรือปีของสมาชิกสหกรณ์นั้น ถ้าจะคิดดูให้ดีแล้วก็จะไม่เป็นตัวเงินจริงเท่าใดนัก เพราะเป็นเงินที่หักกลบลบหนี้และหมุนเวียนอยู่เสมอ คือโดยที่สหกรณ์วางข้อบังคับว่าสมาชิกของสหกรณ์ทุกคนจะต้องซื้อของจากสหกรณ์ โดยที่สหกรณ์ขายให้โดยราคาย่อมเยาที่สุด เมื่อการปรากฏดังนี้แล้วก็ไม่แน่ว่าจะมีข้อวิพากษ์ใดในความสำเร็จของ โครงการอันนี้ ซึ่งจะนำมาซึ่งความสุขและความปลอดภัยของราษฎรชาวนาที่ยากจนทั้งหลาย

พล. ร.ท. พระยาราชวังสัน ตามหนังสือโครงการที่ข้าพเจ้าได้อ่านนั้นเป็นหนังสือ Ideal ข้าพเจ้าก็นิยมหลักกัน แต่การทำนอกอย่างหนึ่ง ซึ่งต้องวิเคราะห์ Details เป็นเรื่อง ๆ ไป หลักการเกาซึ่งรัฐบาลเก่าทำหรือที่ขุดหน้ากต แม้เขาจะไม่ได้ระบบข้อ แต่ความจริงเป็นแบบโซเชี่ยลลิสต์ ที่จริงหลักการก็ควรเป็นเช่นนั้น เพราะแคบตัวลิสต์เป็นชาวต่างประเทศส่วนมาก ในปรัสเซียเปิดข้าพเจ้าไม่คัดค้าน แต่ยังขาดรายละเอียด คือวิธีปฏิบัติ

หลวงประดิษฐมนูธรรม ตามหลักของข้าพเจ้าเป็นลัทธิหลายอย่างที่ได้เลือกคิดเอาตามาปรับปรุงให้สมกับฐานะของประเทศไทย แต่เหตุสำคัญอาศัยหลักโซเชี่ยลลิสต์ ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ คือถือว่ามนุษย์ก็เกิดมาย่อมต้องเป็นเจ้าหนี้ต่อกัน (Solidarism) เช่นคนจนนั้น เพราะผู้ชนทำให้อีกได้ คนเคยทอดยาดวยมือ ครนมีเครื่องจักรแข่งขัน คนที่ทอดยาดูต้องล้มเลิกหรือคนที่ยาวเวลานี้ไม่ใช่ยาวเพราะแรงงานของคนเลย เช่นผู้ทบทวนมากคนหนึ่ง

กรุงเทพ ฯ ซึ่งแต่เดิมมีราคาน้อยภายหลังที่ดินมีราคาแพงสร้างตึกสูง ๆ ดึง
ราคาที่ดินแพงขึ้นเนื่องจากผู้ชน ไม่ใช่เพราะการกระทำของคนนั้น ฉะนั้นจึง
มีความทุกข์ยากต่างกันตามธรรมชาติต่างกัน จึงจำต้องร่วมกันภัยต่อ
กันและร่วมกันในการประกอบการเศรษฐกิจ.

ม.จ. สกลวรรณการ วรวรรณ คนที่มีเงินน้อย ๆ มีไม่กี่คน

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม คนของเราเวลานี้เปรียบเหมือนเด็ก รัฐบาล
ยังนำโดยบังคับในทางตรง หรือในทางอ้อมให้หมักหมน ประกอบการเศรษฐกิจ
๑ ถ้าเราทำตามแบบเก่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่มี
ประโยชน์ เพราะเราไม่ทำสาระสำคัญ คือแก้ความผิดเคืองของราษฎร
แบบที่เราต้องเดินอย่างอาศัยหลักวิชา อาศัยแผน อาศัยโครงการวิธีโซเชี่ยล-
ลิสต์เป็นวิทยาศาสตร์โดยแท้ รับรองความเห็นหม่อมเจ้าสกลว่าการเปลี่ยน
แปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่ Coup de tat เป็น Revolution ในทางเศรษฐกิจ
๑ ไม่มีในทางปกครอง ซึ่งเปลี่ยนมาจากพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลาย
ท่าน

พล. ร.ท. พระยาราชวังสัน โครงการของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม
มีบัณฑิตอันหนึ่งอันใดแน่ อยากทราบว่าถือหลักอะไร

หลวงประดิษฐ์ ฯ ไม่ถือหลักอะไรโดยเฉพาะ อะไรดี ก็เลือกเขามา

พระยาราชวังสัน การพูดถึงโซเชี่ยลลิสต์ทั้งหมดนั้น อาจยาวเกินไป
ข้อแบ่งพูดย่อ ๆ ได้ว่าเป็นสเตตโซเชี่ยลลิสต์อยู่หนึ่ง แต่ข้าพเจ้าอยากรับรอง
หลักของชาวลัทธิ คือเดินแบบโคออปอเรตีฟต่าง ๆ

พระยาทรง ฯ อยากได้ความเห็นต่าง ๆ ของหลาย ๆ ท่านและของ
ระยามโนปกรณ ว มีอะไรบ้างอยากขอฟัง

หลวงประดิษฐฯ ถ้าเราจะพูดถึงความขัดแย้งส่วนตัวของราษฎร ถ้าไม่
ให้ทำงานเลยแล้วยังรอบใจ คือปล่อยให้มันเป็นน้ำเอ่อได้ไม่ต้องทำอะไร เช่นคน
บ้า แต่เห็นว่าถ้าพิจารณาถึงประโยชน์ของประเทศแล้ว การว่างงานเกินไป
ไปใช้ไม่ได้ คือเราจะลดการงานทางเศรษฐกิจมากขึ้นทุกที

ม.จ. สกลฯ ขอมรับหรือไม่ว่าการมีเวลาว่างงานเป็นของดี.

หลวงประดิษฐฯ ไม่ยอมรับ เพราะถ้าเช่นนั้นเราก็ไม่มีโอกาสเยี่ยม
หน้าต่างประเทศเขา

ม.จ. สกลฯ ขยาก็ให้เดินแบบ Gompromise คือร่วมกับพวก
Capitalist

หลวงประดิษฐฯ หลักโครงการของข้าพเจ้าไม่รับกับ Capitalism
เดินคู่กันไปแต่ ๆ เราต้องการใหม่ ๆ เราต้องการอาศัยทุน ของพวกมันมีใน
และต่างประเทศ

ม.จ. สกลฯ ตามรูปที่นั่นนั้นไม่เป็นแนวทางพอ ต้องแสดงไปเป็น
ลำดับ

หลวงประดิษฐฯ โครงการเสนอเพื่อไว้รับรองโบลิเชวิคเท่านั้น เมื่อ
รับรองไปเรียบร้อยแล้ว การที่จะดำเนินต่อไปนั้นต้องเรียกผู้ชำนาญภายหลัง

ม.จ. สกลฯ ตามความเห็นของนายซิมเมอแมน ข้าพเจ้ายังพอใจอยู่
เราค่อยทำค่อยไปก็ได้

หลวงประดิษฐฯ ข้าพเจ้าไม่ใช่คนกรุงเทพฯ จึงรู้หัวอกของคนบ้าน
นอกเป็นอย่างดี โดยได้รับความลำบากยากจน เพื่อนในหัวเมืองยังยากจนอีก
มาก นายซิมเมอแมนไม่เคยอยู่อย่างยากจนในเมืองไทย ผู้ที่ไม่เคยประสบแล้ว
จะรู้สึกอย่างไรได้ สำนวณที่โหมเจ้าหน้าตาก็คือเตรียมผลิตหน้าไว้รับ แมาขาราช

การในกรุงเทพ ฯ ออกไปก็ไม่เห็นเห็นของจริงแท้ และทั้งตนเองก็สบาย
ไม่เคยทุกข์ร้อนเหมือนชาวนาทันทนทุกข์อยู่ในเวลานี้

ม.จ. สกล ฯ พรหมพิพนแล้วแต่ความเคยชิน หากว่าเคยอยู่อย่างไ
กนั้นอย่างนั้น ไม่รู้สึกลำบาก จึงอยากให้เคารพในกรรมสิทธิ์ของบุคคลให้มาก

หลวงประดิษฐ ฯ โครงการนี้เราต้องเคารพกรรมสิทธิ์ของเอกชน
เหมือนกัน เช่นที่เพนบ้านอยู่เราไม่เขาเกี่ยวข้อง เว้นแต่จำเป็น การที่ต้อง
รวมกันเพราะเหตุของเจ้าของต่าง ๆ มีเป็นหย่อม ๆ ไม่สะดวกแก่การควบคุม
และทางวิทยาศาสตร์ จึงต้องรวมให้เป็นอันเดียวกัน.

ม.จ. สกล ฯ เราเข้าใจเขาเองว่าที่ดินนั้นมีเป็นหย่อม ๆ ยกตัวอย่าง
เมืองสุพรรณไม่แน่ว่าของใครมีเท่าใด เพราะยังไม่ได้สำรวจ ปัญหาสำคัญใน
เรื่องนี้ จึงมีการทรวรพัติน

หลวงประดิษฐ ฯ ปัญหาเรื่องรายละเอียดเขาไว้ทีหลัง แต่พฤติการ
มีอยู่แน่ชัดว่า ที่ดินในเมืองไทยมีอยู่เป็นหย่อม ๆ การรวมกันได้ผลดีในทาง
วิทยาศาสตร์ เราจะทำอย่างไรจึงจะให้รวมกันได้ หลวงเดชทกรณเอง แต่
ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถูกถามความเห็นให้รับทรัพย์ แต่เขาพเจ้า
ว่าให้เสียกลาง คือขอเอาโดยออกใบบอนด์ให้ และในที่นี้ใครมีปรีติเป็ด
อย่างไรก็ให้แสดง รายละเอียดคนนั้นขอให้พดภายหลัง.

ม.จ. สกล ฯ การรวมที่ดิน และรวมแรง เพื่อกำหนดกรรมนเห็นด้วย
พระยาสุริยสารวาจา จะสมมติว่าหลักกันเป็นหลักใหญ่ และรายละเอียด
เป็นหลักย่อยนั้นไม่เห็นด้วยเราจะคงดูว่าจะทำอะไรบ้าง ถึงการที่ทำทุก
อย่างเป็นหลักใหญ่หนั้น

ม.จ. สกล ฯ หลักนี้ไม่มีใครคัดค้าน และตามหลักจากตนทั้งหมดเป็น

ของพระเจ้าแผ่นดินนั้นใช้ได้ในเมืองไทยในการรวมทนต์.

หลวงประดิษฐฯ หลัคนวเศรษฐี แสดงว่าที่ดินนั้นของรัฐ.

ม.จ. สกลฯ นโยบายเรื่องที่ดินนั้นควรแยกออกจากนโยบายอื่น ๆ

พระยามโนฯ นโยบายแรกนั้นคือที่ดินกสิกรรมใช้ใหม่

หลวงประดิษฐฯ นั้นเน้นแต่ส่วนหนึ่ง

พระยามโนฯ ถ้าเช่นนั้นนโยบายมีอะไร

หลวงประดิษฐฯ มีทั้ง รัฐบาลจัดทำเองและเอกชนจัดทำ ไม่ใช่ รัฐบาลจัดทำเองทั้งหมด เช่นการสัมปทานต่าง ๆ มีเหมืองแร่เป็นต้น ยังคงให้ เอกชนจัดทำ และเรื่องที่ดินว่าเจ้าของที่ดินจะไม่พอใจนั้น ไม่น่าจะกล่าวย่างใด การออกกฎหมายบังคับเช่นนั้น เพื่อป้องกันคนเกรและหนองไม่ขายหรือเกี่ยง เยาวคาแพง ๆ เท่านั้น

ม.จ. สกลฯ บัดนี้ ข้าพเจ้าเห็นด้วยให้รวมที่ดินนอกเมืองเป็นกสิกรรม และยังเห็นต่อไปว่าควรรวมที่ดินในเมืองเป็นหัตถกรรมและที่อยู่ด้วย ควร จัดวางโปรแกรมไว้ว่าที่ดินเป็นหัตถกรรมและที่ดินเป็นกสิกรรม การมทนต์เป็น หอยมๆ ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ควรรวมเข้ามาทั้งหมด แปลบจึงจะครบรูปเรียบร้อย.

หลวงเศรษฐกรดิ ปัญหาใหญ่เรื่องรวมที่ดินนั้นถ้าจะอยู่ว่าจะรวม ด้วยวิธีไหน ในหลักการนั้นเห็นด้วย หลักการเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ หุกระธก ระวังด้วยว่าเราจะได้แค่ไหน โครงการมาถึงการที่รัฐบาลทำการค้าขายเองด้วย จะกระทบถึงชาวต่างประเทศมากไหม เช่นการค้าขายตกอยู่ในมือของคนต่างประเทศส่วนมาก

หลวงประดิษฐ ๑ การที่เราไม่ทำนั้นในต่างประเทศชอนมาก
ชาวเขาม็อง แต่ถ้าวเราจะทำแล้วเขาจะว่าอย่างไร

ม.จ. สกล ๑ เราต้องร่วมทำกับต่างประเทศไปก่อนแล้วใหม่เข้ามา
หาจดหมายของเราว่าจะเป็นรัฐบาลทำเองหรือมีหุ้นส่วนอยู่ด้วยก็ตาม เช่นอย่าง
บริษัทไฟฟ้าเจรจากันน่าย.

พระยาสุริยสาร ๑ แต่เมื่อรัฐบาลทำเองจะอย่างไร

หลวงเดช ๑ ความมุ่งหมายค่อยทำค่อยไป

หลวงประดิษฐ ๑ เราจะเดินรูปนี้ เราจะพยายามเจรจากับต่างประเทศ
จนกระทั่งไม่มีทางจึงจะหาวิธีใหม่

พระยามโน ๑ (ถามหลวงคหกรรมต์) เห็นอย่างไร

หลวงคหกรรม ๑ ในทางเศรษฐกิจต้องทำอย่างหลวงประดิษฐ ๑
มีจะนั้นผลประโยชน์ก็คงตกอยู่กับคนกลางทั้งหมด จะนำด้วยวิธีไม่ได้

พระยาราชวังสัน ๑ วิธีตัดคนกลางนั้นมหลายวิธี เช่นแบบร้านสห
กรณ์ต่างๆ

หลวงประดิษฐ ๑ ร้านสหกรณ์นั้นทำได้แต่ในเมืองขึ้น เราตรงนี้
ถ้าจะจวนจะเอาเงินที่ไหนดมาช่วย เวลานักเป็นหนี้เงินอยู่ท่วมตัว

พระยาราชวังสัน ๑ จะเอาอย่างไร วิธีร้านสหกรณ์นั้น จำเจ้าเห็น
ว่าทำได้ แต่ขอสงวนไว้ก่อน

หลวงคหกรรม ๑ ต้องทำอย่างหลวงประดิษฐ ๑ คือสหกรณ์อย่าง
ครบรูป

พระยามโน ๑ (ถามนายวิเศษ) เห็นอย่างไร

นายแบบบ ๑ เห็นด้วยกับโครงการของหลวงประดิษฐ์ ๑ แต่ขอแก้

เรื่องเงินเดือน

หลวงประดิษฐ์ ๑ เรื่องเงินเดือนเป็นเพียงอุปมา ใช้ให้จริงเมื่อ

โครงการสำเร็จและต้องแก้ไขให้ถูกต้อง

พระยามโน ๑ (ถามหลวงเทศาภิ) จะว่าอย่างไร

หลวงเทศาภิ ๑ เศรษฐกิจโดยทั่วไปแล้ว ข้าพเจ้าไม่มีความรู้ แต่
เศรษฐกิจทางขนส่งแล้ว เช่นรถไฟ เป็นต้น เมื่อรัฐบาลได้ลงทุนมาตั้ง ๒๐๐ ล้าน
แล้ว ถ้าปล่อยให้มันแข่งขันรัฐบาลไม่ควบคุมเสียเองก็จะเกิบทุนไม่ขึ้น ดัง
ตัวอย่างในประเทศอังกฤษเวลานี้จะตายอยู่แล้ว ถึงแก่บริษัทรถไฟต้องเดินรถ
ยนต์เองเพื่อแข่งขันกับบริษัทรถยนต์อื่นที่แข่งขันกับรถไฟ ในเรื่องนี้ท่านของ
เดียวกัน เราจึงต้องจัดการเสียเอง ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับความเห็นของหลวง
ประดิษฐ์ ๑

พระยาศรีวิสาร ๑ รถไฟที่หลวงเทศ ๑ ว่านั้นเป็นของรัฐอยู่แล้วจะ
ควบคุมเองก็เป็นของง่ายไม่เหมือนเรื่องนี้

พระยามโน ๑ (ถามหลวงเทศาภิ) จะว่าอย่างไร

หลวงเทศาภิ ๑ นั้นแหละเกี่ยวกับรายละเอียดของการกระทำ

พระยาศรีวิสาร ๑ (รับรองและถามหลวงประดิษฐ์ ๑ ความว่า) คิด

มีอย่างไร

หลวงประดิษฐ์ ๑ หลักการก็คือรวมแรงรวมทุนรวมที่ดินกันมาทำ

พระยาศรีวิสาร ๑ ถ้าเรารับรองหลักแล้วต้องเดินไปอย่างนั้นทั้งหมด

นั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยเราต้องเดินเป็นขั้น ๆ ไป ข้าพเจ้าเห็นว่าความคิดนี้
เป็นความคิดไขว่เขวลลิตม์

พระยามโน ฯ รวมใจความในโครงการตั้งนี้ใช้ใหม่ รวมที่ดินโดย
บังคับหรือสมัครหรือบังคับทางอ้อม รัฐบาลเป็นผู้หาทุนโดยชั้นทางอ้อม
แล้วมีอะไรอีก

นายวิภาส ฯ วิจัยเงินนั้นมีรายละเอียดในหนังสือแล้ว

นายทวี ฯ (ได้อ่านรายละเอียดวิธีหาทุนในโครงการให้ฟัง ๕ - ๖
อย่าง)

พระยามโน ฯ การที่ยกเงินให้เอกชนโดยที่รัฐบาลไม่จัดเองนั้นมี
อะไรบ้าง

หลวงประดิษฐ ฯ ในโครงการเสนอขั้ยกเงินต่าง ๆ มีในหนังสือ
แจกแล้ว

พระยามโน ฯ แปลนเรื่องให้เงินเดือนเอาใหม่

หลวงประดิษฐ์ ฯ นั่นเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อโครงการเปิดเต็มที่แล้ว อัน
ที่จริงเรื่องเงินเป็นคะแนนเท่านั้นและเราต้องให้ราษฎรมีประกันในการดำรงชีวิต
ด้วย

พระยามโน ฯ เจ้าคุณทรง ฯ เห็นอย่างไร

พระยาทรง ฯ โครงการนี้เป็นโครงการมหึมา ซึ่งจะสำเร็จได้ตั้ง ๕๐
หรือ ๑๐๐ ปี ถ้าเราตกลงจะไม่ประกาศจะได้ใหม่ เมื่อเราทำอะไรก็ทำไป พุด
ง่าย ๆ เรื่องรวมที่ดินอย่างเดียวก็นั้นรัฐบาลจะต้องใช้เงินมากมาย อีก ๒๐-๓๐ ปี
ก็ยังไม่หมด และการรวมแรงเราก็ยังไม่มีเงินจ่าย แต่ที่เราห่วงอยู่ว่าเมื่อเรา
ซื้อที่ดินหมดแล้ว เราก็บังคับราษฎรได้เหมือนอย่างแจ็ก จะให้ทำอะไรก็ได้
ตามที่ชอบใจเรา และมีความเห็นพระยาประเสริฐสงครามว่า ที่ดินว่างเปล่าอัน
มีมากมาย คนว่างงานก็มากมาย เราจะต้องที่ดินที่ว่างและเอาคนว่างงานไปบรรจุ

ก็ช่วยคนไม่มั่งงานทำได้มาก เพียงเท่านั้นก็ไม่สำเร็จ เราอย่าประกาศดีกว่า

หลวงประดิษฐ ๙ การที่เราเปลี่ยนแปลงคราวนี้ยังไม่ได้แสดงพอว่าเราจะบำรุงเศรษฐกิจไปในทางใด มีหลายคนอยากรู้อยากเห็น พวกคณะชาติการที่ทำอะไรปิด ๆ บัง ๆ นั้น ทำให้คนระแวงและอาจเกิดภัยร้ายได้ ดังเช่นพระเจ้าอยู่หัวทรงพระดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ราษฎร ส่งให้พระยาศรีวิสารวาทเจ้าแต่ไม่มีการประกาศ ให้ประชาชนทราบ จึงเกิดมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้น อย่างเดียวกันถ้าเราได้ประกาศโครงการให้ทราบแล้ว เรื่องระแวงคงไม่มี เราประกาศให้ทราบทั้งโครงการใหญ่และทั้งการจัดเป็นลำดับและบอกให้เขาทราบเป็นระยะทุกคนไป ชี้แจงผลที่ได้ทำทุกสัปดาห์

พระยาทรง ๙ ขอดอย่าได้ประกาศ เราทำอะไรก็ทำไป

ม.จ. สกล ๙ อายหรืออย่างไรจึงไม่กล้าประกาศหลักโฆษณาข้าพเจ้าคิดไว้นานเป็นของดี

พระยาทรง ๙ เห็นว่าการประกาศเป็นโทษ เช่นเพียงแต่ประกาศว่าเราจะซื้อที่ดินทั้งหมดก็ตกใจ

หลวงประดิษฐ ๙ ถูกแล้วถ้าประกาศสั้น ๆ เช่นนั้น แต่ถ้าประกาศไว้คำพูดให้เข้าใจชี้แจงจุดหมายคืออะไร เราจะทำเป็นระยะอย่างไร คนคงเข้าใจการเข้าใจผิดเพราะเราจัดเรื่องโฆษณาไม่ดี

พระยาทรง ๙ ราษฎร ๑๑ ล้านคนมีความเข้าใจเพียงใด

ม.จ. สกล ๙ วิธีโฆษณานั้นได้เตรียมวิธีไว้แล้ว ค่อย ๆ ทำความเข้าใจให้ราษฎรรู้หลักแล้วค่อยอุปทานที่เข้าใจผิด ถ้าเราเปลี่ยนค่อยทำค่อยไปแล้วเขาก็เข้าใจเอง และไม่น่ากลัวเกรงต่างประเทศ เพราะถ้าเราวมกำลังกันเป็นปึกแผ่นก็ไม่เห็นน่ากลัวอะไร แม้ตัวเขคนแก่ ๆ ตกใจบ้างก็ไม่เป็นไร

พระยาทรง ฯ เราประกาศแต่สิ่งที่เราทำได้จริงเท่านั้น ๕-๑๐ ปี
เพราะราษฎรใจร้อน

หลวงประดิษฐ ฯ การประกาศโครงการแห่งชาตินี้เท่ากับเราเพา
นิตยให้รักชาติด้วย เพื่อให้พลเมืองกระตือรือร้นในความเจริญของชาติ

พระยาทรง ฯ เราประกาศเพียงในสิ่งที่ทำใน ๕ ปี หรือ ๑๐ ปีไม่ได้
หรือ เพราะตามโครงการมีอีก ๒๐๐-๓๐๐ ปีก็ไม่สำเร็จ คุณตรัฐบาลเก่าเขา
ปกครองเรามาตั้ง ๑๕๐ ปีโดยไม่มีโครงการก็ไม่มีอะไรเราประกาศเท่าที่ทำได้

พระยามโน ฯ ข้าพเจ้ารับรองในข้อชีวิตข้าพเจ้าว่าทำไม่ได้

ม.จ. สกล ฯ เจ้าคุณเชื่อมั่นเกินไป เวลานี้เศรษฐกิจกำลังตึง-
เครียด (ลิเบรล) ในยุโรปนั้นทำให้เกิดความปั่นป่วนทั่วไปแล้ว วิธีโซ
เชี่ยลลิสม์จะเข้ามาแทนที่

หลวงประดิษฐ ฯ ตามที่ท่านสกล ฯ รับสั่งถูกต้อง มีผู้ทำนายว่า
การต่อสู้ระหว่างคนต่างชนจะต้องเกิดมีชนเมือมีความปั่นป่วนมากชน คือมีคน
ยากจนคนแค่น เราจะป้องกันเสียในชั้นต่ำ ถ้าเราไม่ประกาศเสียให้เขาทราบให้
หมด ถ้าคณะชาติทำการโฆษณาเป็นทางโซเชี่ยลลิสม์ เราก็แพ้เขา และต้อง
กันการเข้าใจครึ่ง ๆ กลาง ๆ

พระยาทรง ฯ ต้องประกาศเป็นความคิดส่วนตัวของคนใดคนหนึ่ง
เช่นของคุณหลวงเอง อย่าให้เป็นความคิดของรัฐบาลจะได้ไหม

หลวงประดิษฐ ฯ ถ้าเช่นนั้นก็จริงดี ราษฎรจะได้เข้าใจกันเสียที
ข้าพเจ้าไปไหนมีแต่คนมาต่อว่าไม่เห็นทำอะไรกัน และข้าพเจ้ารับรองเมื่อ
ประกาศไปแล้วให้ราษฎรด่าข้าพเจ้าเถิด

นายวิลาส ฯ ขอเงินทำโฆษณา

หลวงประดิษฐ ๑ ได้เงินสำหรับโฆษณา

พระยาทรง ๑ ได้

ม.จ. สกล ๑ เราจะโฆษณาไปทั้งหมดนี้ไม่ได้ ราษฎรไม่เข้าใจ

หลวงประดิษฐ ๑ ต้องแก้ถ้อยคำเสียใหม่ เพื่อความเข้าใจของ

ราษฎร

พระยามโน ๑ เข้าใจว่าพวกเราส่วนมากในที่ประชุมนี้ เห็น
อย่างเดียวกับโครงการของหลวงประดิษฐ ๑ แต่ความเห็นของข้าพเจ้านั้น
อีกอย่างหนึ่ง แต่ข้าพเจ้าเป็นคนเคราะห์ร้ายด้วยเหตุ ๒ ประการ ข้าพเจ้าไม่ได้
เรียนทางเศรษฐกิจประการหนึ่ง และอยู่ในฐานะที่ต้องมีความรับผิดชอบทั้ง
หลักการและวิธีปฏิบัติ แต่ข้าพเจ้ามีความมั่นใจหลายครั้งที่เราเห็นว่า งาน
หนัก แต่แล้วจากลัดมือไปได้ ความเห็นของข้าพเจ้าในเวลานี้คือว่าเราทำไม่
ได้ทั้งหมด ขาดผู้ชำนาญ ขาดประกัน และขาดความนิยมของคนทั่วไป
เพราะข้อใจว่า ราษฎรคงไม่มีความนิยมในโครงการนี้ ถ้าเราประกาศโครง
การออกไป ในเมื่อเขาไม่มีความยินยอมแล้วมันก็จะเป็ผลร้าย และต้องดูว่า
ประชาชนเขามีความรู้สึกเพียงใด เช่นเรื่องเล่าลือต่าง ๆ เพียงเปลี่ยนแปลง
การปกครองใหม่ ๆ ประชาชนยังสงสัย ข้าพเจ้าเคยถูกหาว่ากลัวฝรั่ง แต่
ข้าพเจ้ามีความมั่นใจอยู่อย่างนั้น ก็ต้องรับ มีคนเข้าใจว่าข้าพเจ้าต้องการบงการ
นิยมชาวสยามว่าข้าพเจ้าเดินหลัก "มโนเศรษฐกิจ" ขอให้เข้าใจว่า ข้าพเจ้ามา
เพื่อหวังดีอะไรที่เห็นว่าจะนำไปสู่ความหายนะแล้ว ข้าพเจ้าไม่ทำ เมื่อทำไป
โดยไม่เห็นด้วย ข้าพเจ้าก็ต้องลา แต่ถ้าเราประกาศแต่เพียงขยายสหกรณ์ประ
เภทเครดิต แบบช่วยชาวนา หรือขยายร้านสหกรณ์อย่างนั้นพอทำได้ ถ้าเรา
ประกาศหลักการลงไป มีคนส่วนมากไม่เข้าใจ เพียงแต่คำลือนิดเดียวยังมี

ความปั่นป่วนในการค้าเราอยู่ในฐานะที่ต้องถูกบีบบังคับทั้งฝรั่งเศสและอังกฤษ ถ้าเขาคิดจะแกล้งเราเข้าใจว่าเจ้าคุณทรง ฯ ก็รับไม่อยู่เห็นว่าประกาศหลักนั้นราษฎรไม่เข้าใจจะนำความเข้าใจผิดและไม่เห็นด้วย โครงการนอกกรอบนี้จึงจะทำได้นั้นไม่ทราบ ถ้าคนอยู่ในสมัยพระศรีอริยแลแล้วทำอย่างนี้ได้

ม.จ. สกกล ฯ ขอให้สังเกตว่า แคบคิดลัดม้ เวลานานเต็มทีแล้ว
 ฅยากจะขายที่ดิน

พระยาศรีวิสาร ฯ นั้นเป็นความคิดเห็น

หลวงประดิษฐ ฯ ไม่ใช่แต่เพียงความเห็น เป็นความจริงด้วย

นายท้ว ฯ ข้าพเจ้าเคยถามคนม้ที่ดินมากคนหนึ่ง เขาอยากจะขาย
 แม่แต่เพียงครึ่งราคาก็เอา

พระยามโน ฯ การประกาศโครงการนอกมานั้นขอให้ฟังเสียงข้าง
 นอกบ้างว่า หลวงประดิษฐ์ ฯ นั้นเป็นผู้ม้การในองการรัฐบาลนี้ และนาย
 สงวน นายขิม เป็นโมคลา สาริบุตร ของหลวงประดิษฐ์ ฯ แยกกันไม่ออก

หลวงประดิษฐ์ ฯ ว่าที่จริงนั้น นายสงวนกับขิมนั้นเป็นลูกศิษย์ของ
 ได้เท่า ขอให้ไปเปิดดูทะเบียนที่โรงเรียนกฎหมาย จะเห็นได้ว่านายสงวน
 สอบได้ไ้ในปี ๒๔๗๐ และเวลานั้นผมยังไม่ได้สอบ และได้เท่าเป็นครูสอน
 กฎหมายมรตก

พระยามโน ฯ จริง ควรจะเป็นลูกศิษย์ข้าพเจ้ามากกว่า

นายวิลาส ฯ คนที่เข้าใจว่าสองคนนี้เป็นลูกศิษย์หลวงประดิษฐ์ ฯ ก็
 มีแต่คนข้างใน เพราะสองคนนี้เป็นสายของหลวงประดิษฐ์ ฯ คนนอกไม่รู้
 การที่คนนอกเข้าใจว่าเป็นคนของหลวงประดิษฐ์ ฯ ก็เพราะคนข้างในที่เป็น
 หนอนบ่อนได้นำไปกระพือ แต่ความจริงทั้งสองก็ไม่รู้อะไร นอกจากคนที่
 เกลียจะนำไปเป็นทำน

เขา
อยู่
มาได้
แล้ว

พระยาทรงฯ สกิมของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ที่ประกาศไต่ถาม
มีอะไร.

พระยามโนฯ มีเป็นต้นว่า ขยายสหกรณ์ เครดิตไฮโด ประถม
หนังสือ รายละเอียดจะให้หลวงเดชฯ กับหม่อมเจ้าถนัดฯ ทำ

หลวงประดิษฐฯ เรื่องประกาศนั้นว่าอย่างไร.

พระยาราชวังสันฯ จะประกาศโครงการกว้าง ๆ ไว้ แต่ให้ประ-
กาศเป็นคั่น ๆ ในเวลาเดียวกัน เราสอนราษฎรเป็นคั่น ๆ เพื่อไม่ให้ตกใจ

ชาย
ข้าง
นาย-
เอก
ยของ
งวน
ตอน

พระยาทรงฯ ในที่ประชุมตกลงให้หลวงประดิษฐฯ ประกาศโครง
การใหญ่เอง ถ้ารัฐบาลรับเอาโครงการ จะถือตามโครงการของรัฐบาลเอง
หลวงประดิษฐฯ ไม่ขัดข้องใช้ไหม

พระยามโนฯ ที่ข้าพเจ้าเสนอนั้น เป็นความเห็นของคนคนเดียวไม่
ทราบว่าจะรัฐบาลจะตกลงหรือไม่มาชิกในรัฐบาลที่อยู่ในที่นั้นคือ เจ้าคุณศรีฯ
เจ้าคุณทรงฯ นายแนบ หลวงประดิษฐฯ นายประยูร เจ้าคุณเรชาวงษ์สัน
และข้าพเจ้า.

หลวงประดิษฐฯ ของได้เท่าหรือของรัฐบาลก็เหมือนกัน.

พระยาราชวังสันฯ การประชุมนี้ไม่ใช่การประชุมของรัฐมนตรี-
ไม่ใช่หรือ.

หลวงประดิษฐฯ ส่วนมากเป็นของรัฐมนตรี

พระยามโนฯ ในที่นี้ตกลงให้ทำตามโครงการของหลวงประดิษฐฯ
ไม่ใช่หรือ ข้าพเจ้าคนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วย แต่จะมีใครบ้างไม่ทราบ

พระยาศรีฯ ข้าพเจ้าพูดไว้แล้วแต่ต้นว่า ถ้าทำทั้งหมดตามโครงการ
นั้นข้าพเจ้าไม่เอา ถ้าทำแบ่งทำแต่บางส่วน ข้าพเจ้ายกมือ.

ก็
ก็ไม่มี
ที่เป็น
คั่น

หลวงประดิษฐ์ ฯ เราตั้งกรรมทานแล้ว ควรจะแนะนำความเห็น
บางอย่างได้ ไม่ทราบว่าจะยอมโน ฯ จะเอาอย่างไร.

พระยาทรง ฯ ก็ให้พระยามโน ฯ บอกหัวข้อให้จด.

พระยามโน ฯ ในเวลานี้เห็นว่าเราจะทำ เช่น ขยายสหกรณ์เครดิต
มีอยู่แล้วเวลานี้.

หลวงประดิษฐ์ ฯ ก็ให้หลวงเดชสหกรณ์จดให้หลวงวรฤๅณ ฯ
ก็ด้วยกัน เพราะหลวงเดชสหกรณ์ทราบดีหมดแล้ว.

หลวงเดชาติวงศ์ ฯ ถ้าเช่นนั้นรัฐบาลคงดำเนินการตามวิธีของรัฐบาล
เก่าใช้ใหม่.

หลวงประดิษฐ์ ฯ ตามความเห็นของเจ้าคุณมโน ฯ พังได้ว่ารัฐบาล
จะทำตามโอกาสที่จะทำได้อย่างรัฐบาลเก่า แต่มีข้อแปลกกว่าเก่าใช้ใหม่

พระยามโน ฯ คิดว่าจะทำอย่างนั้น (ตกลงให้หลวงเดชสหกรณ์สั่งให้
หลวงวรฤๅณ ฯ จดความเห็นพระยามโน ฯ ว่า)

1. ขยายสหกรณ์ประเภทเครดิต โดยใช้วิธีประนีประนอมหนี้และให้ทุนแก่
ชาวนา.

2. ขยายร้านสหกรณ์เพื่อให้ชาวนาซื้ออาหารและของใช้โดยราคาถูก

3. ตั้งยั้งข้าวในท้องที่ต่าง ๆ เพื่อรับซื้อข้าวจากชาวนาและขนส่งทาง
กรุงเทพ ฯ

4. ตั้งโรงสีรับซื้อข้าวที่สหกรณ์ส่งมาเพื่อจำหน่ายต่างประเทศ

5. ชาวนาที่ไม่มีนาของตัวเองรัฐจะทำเขตเตลิมেন্টสกับ คือจัดหา
ดินให้ผู้ที่ไม่มีนาของตัวเอง การตั้งยั้งข้าว การขนและการสีข้าวเป็นบัลลิกครอ-
ปอเรชั่น.

หลวงประดิษฐ ๖ จะเอาอย่างไรกัน ฝ่ายหนึ่งไม่เอาเลย คือดิเบรด์
และทำแล้วแต่โอกาสจะเพิ่มเติมขึ้นบ้าง แต่อีกฝ่ายหนึ่งทำทั้งหมด ความเห็น
ของพระยามโน ๖ รับด้วยน้อยของโครงการ แต่ไม่มีนโยบาย เช่นตั้งโรงสี
จะต้องอย่างดิเบรด์ก็ได้ โขเขียนลิลล์ม ก็ได้

พระยาทรง ๖ วันนี้เราไม่ได้ตกลงกัน เว้นแต่มาแสดงความเห็นเท่า
นั้น ที่ประชุมตกลงกันทำให้เสนอรายงานประชุมต่อผู้ก่อการ แล้วเสนอคณะ
รัฐมนตรี ถือว่าความเห็นแตกเป็นสองทาง.

๑. พระยามโน ๖ ให้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจอย่างรัฐบาลเก่า และ
และเลือกทำให้แปลกกว่าตามโอกาสอำนวย ไม่วางนโยบายเศรษฐกิจไว้

๒ หลวงประดิษฐมนูธรรม ให้วางหลักที่จะทำและดำเนินนโยบาย
ตามเค้าโครงการ เมื่อตกลงนโยบายอันใดได้แล้ว ตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ
สำรวจและวางแผน เมื่อมีกำลังลงทุนเท่าใด ทำเพียงเท่านั้น และตกลงว่า
ถ้าความเห็นไม่ลงรอยกัน และถ้ารัฐบาลเห็นทางพระยามโน ๖ ให้หลวง
ประดิษฐ์ ๖ ในนามของตนเอง ประกาศโครงการเศรษฐกิจของหลวงประ-
ดิษฐ์ ๖) และอย่าให้มาทำความเข้าใจว่า รัฐบาลจะทำอย่างนั้น ได้ชี้แจงว่า
หลวงประดิษฐ์ ๖ ไม่ใช่เป็นผู้ขาดในคณะรัฐมนตรี.

(ลงนาม) อรรถสถานประสิทธิ์ ผู้ตรวจรายงาน

จากข้อเท็จจริงในรายงานประชุมของคณะกรรมการมานุกรการดังกล่าว
จะเห็นได้ว่าเสียงส่วนใหญ่เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของ
พยานัติ พนมยงค์

พระยามโนเองก็ได้ยอมรับความจริงในข้อนี้ ดังปรากฏในคำอภิปราย

ของพระยามโนเองที่ได้อภิปราย ในคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตอนหนึ่งมีความว่า.

..... เข้าใจว่าพวกเราส่วนมากในที่ประชุมเห็นอย่างเดียวกับโครงการของหลวงประดิษฐ์ ฯ แต่ความเห็นของข้าพเจ้านอกอย่างหนึ่ง--

เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถือเอาเสียงข้างมากเป็นใหญ่ เค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี ก็จะต้องถูกประกาศใช้อย่างแน่นอน แต่พระยามโน ฯ ซึ่งเป็นเสียงข้างน้อยก็ไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของระบอบประชาธิปไตย จึงใช้เล่ห์เพทุบายตั้งกำลังทหารส่วนหนึ่ง ซึ่งมี พ.อ.พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้คุมกำลังสำคัญองจากเจ้า คุณพลและพร้อมด้วยนายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็นกำลังสำคัญมาสนับสนุนแนวคิดของพระยามโน ฯ โดยมีนายประยูร ภมรมนตรี เป็นตัวกลางชักใยผลักดันให้นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม เห็นผิดเป็นชอบสนับสนุนแนวคิดของพระยามโน ฯ นายประยูร ภมรมนตรี จึงนับเป็นสมาชิกคนแรกของคณะราษฎรที่แตกคอออกไป และพยายามดึงสมาชิกคนอื่น ๆ ให้แยกตามออกไปสนับสนุนพระยามโน ฯ ทำการละเมิดรัฐธรรมนูญ โดยการสั่งปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา พระยามโนปกรณนิติธาดา จึงเป็นบุคคลแรกในประวัติศาสตร์ ของระบอบประชาธิปไตยที่ทำการละเมิดรัฐธรรมนูญ เป็นคนแรกที่สร้างจุดดำให้เกิดขึ้นในระบอบประชาธิปไตยและเป็นคนแรกที่ใช้กลอุบายยักความแตกแยก ให้เกิดขึ้นในหมู่ของคณะผู้ก่อการ โดยเฉพาะเป็นจุดแรกของความคลางแคลงใจระหว่างนายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม กับนายพันเอกแห่งกองทัพ กับ หลวงประดิษฐ์

การ มุขรรม เมื่อหนุ่มผู้ได้รับการยกย่องจากเพื่อนฝูงขึ้นเป็น “อาจารย์”

อาศัย พระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระยา
มโน ๖ จึงตราพระราชกฤษฎีกา ให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และตั้งคณะ
รัฐมนตรีชุดใหม่ ตั้งข้อความละเอียดที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๐
ตอนที่ ๒ วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีพระบรมราชโองการดำรัสเห็นชอบเกล้า ๖ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า
“โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า สภาผู้แทนราษฎรในขณะนี้คงประ
กอบด้วยสมาชิก ซึ่งตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว จนกว่าจะถึงเวลาอัน
สมควรที่จะโปรดเกล้า ๖ ให้ราษฎรตั้งผู้แทนขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึง
ไม่เป็นการสมควรที่สภาจะพึงดำเนินการเปลี่ยนแปลง การนโยบาย
สำคัญทางเศรษฐกิจอันเป็นรากเหง้า แห่งความเป็นความอยู่ของประ
เทศมาแล้วแต่โบราณกาล ณ บัดนี้ ปรากฏว่ามีสมาชิกเป็นจำนวน
มากแสดงความปรารถนาแรงกล้าเพียร ที่จะทำการเปลี่ยนแปลงไปใน
ทางนั้น โดยวิธีการอันเป็นอุปายในทางอุดมที่จะบังคับข่มขู่ให้
สภาต้องดำเนินการ ไปตามความปรารถนาของตน เป็นการไม่สมควร
เป็นที่เห็นได้ชัดแล้วว่าจะประชุมกันบัญชาการของประเทศ โดย
ความสวัสดีภาพไม่ได้แล้ว สามารถจะนำมาซึ่งความไม่มั่นคง
ต่อประเทศ และทำลายความสุขสมบูรณ์ของอาณาประชาราษฎร
ทรงพระราชดำริเห็นว่า เป็นเวลาฉุกเฉินแล้วสมควรต้องจัดการ บัง
คับความหายนะ อันจะมาถึงประเทศ และอาณาประชาราษฎรทั่วไป

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาฉบับหนึ่งขึ้น
ข้อความดังต่อไปนี้.

๑. ให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรในเสีย และห้ามไม่ให้เรียกประ
ชุม จนกว่าจะได้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่ เมื่อได้มีการเลือก
ตั้งผู้แทนราษฎรตามความในรัฐธรรมนูญนั้นแล้ว

๒. ให้ยุบคณะรัฐมนตรีปัจจุบันเสีย และให้คณะรัฐมนตรีขึ้น
ใหม่ ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีหนึ่งนายกับรัฐมนตรีอื่น ๆ อีก
ไม่เกินยี่สิบนาย และให้นายกรัฐมนตรีคณะซึ่งยุบนี้เป็นนายกของ
คณะรัฐมนตรีใหม่กับให้รัฐมนตรีผู้ซึ่งว่าการกระทรวงต่าง ๆ อยู่ใน
เวลานี้ เป็นสมาชิกของคณะรัฐมนตรีใหม่โดยตำแหน่ง ส่วนรัฐ
มนตรีอื่น ๆ จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้น โดยคำแนะนำ
ของนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป,

๓. ตราบใดที่ยังไม่ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ยังไม่ได้เรียก
ประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้น และยังไม่ได้เลือกคณะรัฐมนตรีตาม
ความในรัฐธรรมนูญแล้ว ให้คณะรัฐมนตรีใหม่ตามพระราชกฤษฎีกา
กฤษฎีกาฉบับนี้เป็นผู้ใช้อำนาจต่าง ๆ ซึ่งรัฐธรรมนูญได้ให้ไว้แก่คณะ
รัฐมนตรี.

๔. ตราบใดที่ยังไม่ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และยังไม่ได้
เรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จะได้ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติตามคำแนะนำ และยินยอมของคณะ
รัฐมนตรี.

๕. ตราบใดที่ยังไม่ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ยังไม่ได้เรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรใหม่นั้น และยังไม่ได้ตั้งคณะรัฐมนตรีตามความในรัฐธรรมนูญแล้ว ให้รอการใช้บทบัญญัติต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งขัดกับพระราชกฤษฎีกาเสีย ส่วนบทบัญญัติอื่น ๆ ในรัฐธรรมนูญนั้น ให้เป็นอันคงใช้ต่อไป.

ประกาศมาณ วันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๕ เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลปัจจุบัน.

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พระยามโนปกรณนิติธาดา

เจ้าพระยาวงษา

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

พระยาเทพวิฑูร

น.ต. หลวงชินธุสงครามชัย

พล.ร.ท. พระยาราชวังสัน

พระยาอำเภอนบดี

พระยาบริวารวรา

ท.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

ท.อ. พระยาทรงสุรเดช

ท.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์

ท.ต. พระประศาสน์พิทยายุทธ

ท.ต. หลวงพิบูลสงคราม

นายประยูร ภมรมนตรี.

ประกาศตั้งคณะรัฐมนตรี

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้.--

๑. พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์
๒. พล. ร.ต. พระยาปรีชาชลยุทธ
๓. พระยามานวราชเสวี
๔. พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา
๕. พ.อ. พระยาทรงสุรเดช
๖. พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์
๗. พ.ท. พระประศาสน์พิทยายุทธ
๘. พ.ต. หลวงพิบูลสงคราม
๙. น.ต. หลวงสินธุ์สงครามชัย
๑๐. น.ต. หลวงศุภชลาศัย
๑๑. นายประยูร ภมรมนตรี

เป็นรัฐมนตรี ตามความในข้อ ๒ แห่งพระราชกฤษฎีกา ลงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ประกาศมา ณ วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พระยามโนปกรณนิติธาดา

เมื่ออาศัยพระบรมราชโองการปิดสภาและจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ขึ้นมา
โดยพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลก็ได้ออกคำสั่ง
การณมสารสำคัญ ดังนี้

“รัฐบาลขอแถลงให้ประชาชนทราบ เพื่อเป็นเหตุให้ทราบในเหตุ
ผลอันสำคัญซึ่งบังเกิดขึ้น กระทำให้เป็นความจำเป็นที่ต้องปิดสภา
ผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรีใหม่และจัดไว้รัฐธรรมนูญบางมาตรา
ในคณะรัฐมนตรี ณ บัดนี้ เกิดแตกกันเป็น ๒ พวก มีความเห็น
แตกต่างกันไปลามารตจะคล้อยตามกันได้ ความเห็นข้างน้อยนั้น
ปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอม
มิวนิสต์ ความเห็นข้างมากนั้นเห็นว่านโยบายเช่นนั้นไม่เป็นการตรงกัน
ข้ามกับชนบทนิยมประเพณีของชาวสยามและเป็นภัยแก่กัน โดยแน่
นอนทีเดียวว่า นโยบายเช่นนั้นจักนำมาซึ่งความหายนะแก่ประ
ชาตราชรัฐ และเป็นมหันตภัยแก่ความมั่นคงของประเทศ
ในคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีรัฐมนตรีถึง ๒๐ คน จะทรงมีความเห็น
เหมือนกันไปทุกสิ่งทุกอย่างเสมอไปนั้นไม่ได้จริงอยู่ แต่ว่าถ้ารัฐ
บาลตั้งดำรงอยู่ในความตามถาวรบริหารราชการแผ่นดินโดยเรียบร้อย
แล้ว เป็นความจำเป็นของทุกรัฐมนตรีทุกคนจะต้องเป็นลูกมือความเห็น
ไปในทางเดียวกันในนโยบายอันสำคัญ ๆ ความเห็นไปของรัฐมนตรี
ในเวลาเป็นภาวะอันเด่นชัดที่จะทนทานได้ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด
จะเกิดขึ้นที่บ้านเมืองใดและไม่ว่าจะมีรัฐบาลเป็นอย่างไร
ตราบใดที่ราชรัฐในเวลานี้แล้ว ก็ประกอบชนด้วยคนมากที่
แต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญ สภาสมัชชาในทางนิติบัญญัติ จนกว่า

จะมีสภาใหม่ โดยราษฎรเลือกตั้งสมาชิกขึ้นมา สภาซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่แต่งตั้งชนชาวคราวเช่นนี้ หากจะไม่ที่จะเพียรงานนโยบายทางเศรษฐกิจใหม่ในการเปลี่ยนแปลงของเก่าอันมีใช้อยู่ ประการจะเป็นการพลิกแผ่นดิน ส่วนสภาในเวลานี้จะอ้างว่าไม่ได้ทำภายใต้นี้ไม่ได้ทำกฎหมายอันมีลักษณะไปในทางนั้นก็จริงอยู่ แต่เป็นอันเห็นได้โดยชัดเจนแจ่มแจ้งว่าสมาชิกเป็นจำนวนมากก่นมีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น และมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อรัฐมนตรี อันมีจำนวนข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี

ความแตกต่างกันในสภา ซึ่งมีหน้าที่ในทางนิติบัญญัติกับคณะรัฐมนตรี ซึ่งมีหน้าที่ในทางบริหาร ดังนั้น เป็นที่น่าอนตรายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของประเทศ โดยกระทำให้ราชการช้า เกิดความแตกแยกกันในรัฐบาล ก่อให้เกิดความหวาดเสียวและความไม่แน่นอนแก่ใจประชาชนทั่วไป

ฐานะแห่งความเป็นอยู่เช่นนี้ จะปล่อยให้คงเป็นต่อไปอีกไม่ได้แล้ว ความปลงตกภัยของประชาชนเป็นกฎหมายวันถึงสภ ไม่จำในบ้านเมืองใด และโดยคดีเช่นนี้เท่านั้นที่บังคับให้รัฐบาลต้องปิดสภาให้ถึงคณะรัฐมนตรีใหม่

รัฐบาลขอความขอกหนึ่งว่า พระราชกฤษฎีกาให้รอการใช้รัฐธรรมนูญแต่เฉพาะบางมาตราและเป็นการชั่วคราวเท่านั้น

วันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

ในการยึดอำนาจล้มรัฐบาล และปิดสภาโดยอาศัยพระบรมราชโองการของพระยามโนฯ ครั้นผู้พิมพ์บทความของหลวงเสนาบดีกลุ่ กคค. พ.๒.

พระยาทรงสุรเดช ซึ่งได้รับการสนับสนุน และช่วยเหลือจากฝ่ายปฏิริยาทำสัญญา
เสียอำนาจ เพื่อกำหนดให้ล้มคณะผู้ก่อการ โดยวิธีนี้มีคณะผู้ก่อการ
ตายกันเอง และท่านปรีดีในฐานะที่เป็นสมณะของคณะผู้ก่อการ จึงเป็น
หมายแรกของการถูกโจมตีทำลาย นายประยูร ภมรมนตรี ก็เป็นคนหนึ่งที่
มีบทบาทสำคัญกลายเป็นเครื่องมือของฝ่ายปฏิริยาทำลายท่านปรีดี โดยไป
ร่วมมือกับพระยามโน ฯ และพระยาทรงสุรเดชอย่างใกล้ชิดในการปิดสภา
และล้มรัฐบาลในครั้งนั้น

เมื่อปิดสภาและตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่แล้ว ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ถูก
จับโยนออกไปนอกเวทีการเมืองของไทย โดยเนรเทศให้ออกไปอยู่ประเทศฝรั่ง
เทศ ท่านปรีดี เคยถือโอกาสทำปริญญาทางศาสนาและปรัชญาซึ่งเคยศึกษา
มาแต่ยังไม่ทันจะตอบได้ปริญญา ก็ถูกเรียกตัวกลับเมืองไทย และครั้งนั้น
กัน กำลังศึกษาชั้นควาอยู่พอดี เจ้าคุณพหล ฯ ก็โทรเลขเรียกให้กลับอีก

ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากการละเมิดรัฐธรรมนูญของพระยามโน ฯ นั้น
เจ้าคุณพหล ฯ ไม่เห็นด้วยแต่เนื่องจากหน้าสีหน้าขวาน ก็จึงจำต้องยอม
ตามใจพระยามโน ฯ ไปพลง ๆ ก่อน ต่อมาภายหลังเมื่อสืบสาวราวเรื่องและ
ทำความเข้าใจกับพวกสมาชิกคณะราษฎร ซึ่งร่วมเป็นร่วมตายด้วยกันได้แล้ว
พระยาพหล ฯ จึงทำการยึดอำนาจคืนจากรัฐบาลเผด็จการมโน ฯ เมื่อวันที่ ๒๐
มิถุนายน ๒๔๗๖ คือหลังจากที่พระยามโน ฯ ปิดสภาผู้แทนราษฎรเป็นรัฐบาล
เผด็จการอยู่ ๒ เดือนกับ ๑๙ วัน คือตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๕ ถึง ๒๐ มิถุนา
ยน ๒๔๗๖ เจ้าคุณพหล ฯ จึงยึดอำนาจคืนและเปิดประชุมสภา ดังข้อความที่
นายประเสริฐ บัณฑิตกุล เลขาธิการรัฐสภาได้บันทึกเอาไว้ว่า

“ครั้นวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ มีทหารบก ทหารเรือ และพล

เรียนคณะหนึ่งจัดการให้คณะรัฐมนตรีลาออก เพื่อให้มีการเปิดประ
สภผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ และโดยมีสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร ๒๖ นาย ร่วมกันทำคำร้องขอต่อประธานสภาให้นำความ
กราบบังคมทูลขอ ให้ทรงเรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร
ในกรณี ประธานก็ได้เดินทางไปเมื่อสุดระดงสุดระบาท ณ พระ
ที่นั่งไกลกังวล หัวหิน โดยได้นำหนังสือกราบบังคมทูล ขอให้
ทรงปรชมไปทอดเกล้า ฯ ถวายด้วย เมื่อได้กราบบังคมทูลพระกรุณา
แล้ว จึงได้มีลายพระหัตถ์เลขาตอบ ความว่า ดังนี้

“สวนไกลกังวล หัวหิน”

วันที่ 21 มิถุนายน พุทธศักราช 2476

ถึงเจ้าพระยาพิชัยญาติ ประธานสภาผู้แทนราษฎร

หนังสือลงวันที่ 21 เดือน^๕นาถา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวม 26 นาย
ยื่นคำร้องขอให้เรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐ-
ธรรมนูญมาตรา 32 โดยพลัน ท่านเห็นเป็นการสมควรที่จะให้เปิด
สภาเรียกประชุมวิสามัญมานั้น ทราบแล้ว เมื่อเห็นว่ามีความ
จำเป็น ก็อนุญาตให้เปิดประชุมได้ตามความประสงค์.

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ป.ร.”

ต่อมาสภาผู้แทนราษฎรได้เปิดประชุมขึ้นอีก และให้เริ่มดำเนินการ
ประชุมใหม่ ตั้งแต่วันที่ 22 มิถุนายน 2476 เป็นต้นไป.

เมื่อคณะรัฐบาล อันมีพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี
ได้กราบบังคมลาออกแล้ว ในวันที่ 21 มิถุนายน ได้ทรงพระกรุณาโปรด-

เกล้า ฯ ตั้งให้นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรื.

ภายหลังที่พระยาพล ฯ ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรืแล้ว ก็ได้เรียก
ท่านปรีดี พนมยงค์ กลับจากฝรั่งเศสเพื่อมาช่วยกันทบทวนบำรุงประเทศให้สำเร็จ
เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้ร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองกันมา และต่อมา ท่าน-
ปรีดี ฯ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลของพระยาพล ฯ เมื่อวันที่ 1
ตุลาคม 2476

ในการที่ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา ได้ยึดอำนาจคืนจากรัฐ
บาลพระยามโน ฯ และเรียกตัว ท่านปรีดี พนมยงค์ กลับจากต่างประเทศ
ได้ทำความ ผิดหวังและความไม่พอใจให้กับฝ่ายปฏิริยามากยิ่งขึ้นเพราะฝ่ายปฏิ
ริยาหวังว่าเมื่อกำจัด ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้แล้ว คณะราษฎรก็ควรจะ
เป็นอมพาดและฝ่าย ปฏิริยาก็จะเข้ายึดอดแทรก เพื่อเบียดบังของคณะราษฎร
ให้เป็นไปตามความต้องการของฝ่ายตน.

ดังนั้นเมื่อท่านปรีดี พนมยงค์ กลับเข้าประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และ
มีหน้าเข้ามาเป็นรัฐมนตรีในคณะ รัฐบาลพระยาพล ฯ พวกฝ่ายปฏิริยากยิ่ง
เป็นเดือดเป็นแค้น จึงได้ปล่อยข่าวทำลายรัฐบาลว่า รัฐบาลเป็นคอมมิวนิสต์
แต่พร้อมกันนั้นก็เชิญมหาสมักรพรรพวงพวงทางทหารเพื่อใช้กำลังล้มล้าง รัฐบาล
พระยาพล ฯ จนในที่สุดฝ่ายปฏิริยาก็ได้ลงมือกระทำการเมื่อ 11 ตุลาคม
2476 โดยยกกำลังทหารหัวเมืองจากด้านอีสานลงมากรุงเทพฯ เพื่อยึดกรุงเทพฯ
ขับไล่รัฐบาลพระยาพล ฯ

ข้อโฆษณาหลอกลวงทหารหัวเมืองในครั้งนั้น ก็คือกล่าวหาว่ารัฐบาล
เป็นคอมมิวนิสต์ มีท่านปรีดี ฯ เป็นผู้นำ แต่ในที่สุดฝ่ายปฏิริยาภายใต้
การนำของพลโท พระองค์เจ้าบวรเดช ฯ ก็ประสบกับความพ่ายแพ้ยับเยิน

กำลังทหารฝ่ายรัฐบาลได้ตามบดขยี้กำลังฝ่ายปฏิวัติ จนกระทั่งบุคคลสำคัญ ๆ
ของฝ่ายปฏิวัติต้องเสียชีวิตในสนามรบ อย่างเช่น พ.อ.พระยาศรีสิทธิ
สงคราม (ตัน ท้าวราม) และหมื่นชวดรอดก็ถึงทหารหนีออกนอกประเทศเขา
ตัวรอดรวมเข้าพลโท พระองค์เจ้าบวรเดชด้วย.

การล้มล้างรัฐบาล โดยใช้กำลังทหารเข้าประหารประหารหรือการฆาต
11 ตุลาคม 2476 ภายใต้การนำของ พลโทพระองค์เจ้าบวรเดชครั้ง
นั้นเป็นการใช้กำลังและการนองเลือดระหว่างคนไทยต่อคนไทยเป็นครั้งแรก
ในระบอบประชาธิปไตย และก็เป็นการที่ขัดแย้งให้กับระบอบ
ประชาธิปไตยอีกจุดหนึ่งหลังจากที่พระยามโนฯ ได้ทำให้ประะเปื้อน
มาแล้ว

อนึ่ง ภายหลังจากที่ เจ้าคุณพหล และหลวงพิบูลสงคราม ยึดอำ
นาจคืนจาก พระยามโนฯ แล้วเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และเชิญท่านปรีดี
พนมยงค์ กลับจากฝรั่งเศส ซึ่งถูกเนรเทศไปในสมัย พระยามโนฯ อัน
เนื่องมาจากเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

อย่างไรก็ดี เมื่อท่านปรีดี พนมยงค์ กลับเข้าประเทศไทยแล้ว
และได้เข้าร่วมเป็นรัฐมนตรีอยู่ในรัฐบาลที่ท่านเจ้าคุณพหลเป็นนายกรัฐมนตรี
กล่าวหาว่าท่านปรีดี เป็นคอมมิวนิสต์ ก็หาได้หายเงียบไปไม่ แต่กลับกระพือโหม
ยิ่งขึ้น

การกบฏของพระองค์เจ้าบวรเดชและคณะเมื่อ 11 ตุลาคม 2476 ดัง
กล่าวแล้วก็ได้ยกเอา เรื่องคอมมิวนิสต์ขึ้น อ้างหลักฐานทหารหัว เมือง ไหล่นับ
สนุน โดยโฆษณากล่าวหาว่า รัฐบาลพระยาพหล เป็นคอมมิวนิสต์ เพราะ
เขาคอมมิวนิสต์เข้ามาร่วมรัฐบาล คือ เอาท่านปรีดี มาเป็นรัฐมนตรี.

ดังนั้น ต่อมาภายหลังการปราบปรามพวกกบฏบวรเดช ราบคาบไป
แล้ว นายฟัก ณ สงขลา ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุดรธานี จึงได้ยื่นญัตติต่อสภา
ผู้แทนราษฎร เพื่อให้สภาชกฟอก ท่านปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐ
ฐมนุญธรรม ในเรื่องถูกกล่าวหาเป็นคอมมิวนิสต์

ญัตติดังกล่าว นายฟัก ณ สงขลา ได้ยื่นต่อสภาผู้แทนราษฎร
เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2476 และสภาได้มีมติให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง
โดยมีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในขณะดำรงพระยศ ม.จ.วรรณไว-
ยากร วรวรณ เป็นประธานกรรมการคณะ

ซึ่งมีรายละเอียดในการสอบสวนดังต่อไปนี้.-

หน้า
หลัง
วัด
อื่น

แล้ว
แล้ว
ไหม

ตั้ง-
เงิน
เพราะ

บันทึก

เรื่องรายงานของคณะกรรมการวิสามัญซึ่งสภาได้ลงมติ
เพื่อให้สอบสวนว่า

หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

เนื่องด้วย นายพัก ณ สงขลา ผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานี ได้เสนอญัตติต่อประธานสภา ขอให้สภาตั้งกรรมการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมสมาชิกประเทศที่ ๒ ที่ต้องคำกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี ว่ามีมลทินหรือไม่ เมื่อคราวประชุมครั้งที่ ๒/๒๔๗๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ วันจันทร์ที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

ที่ประชุมได้ลงมติให้รับญัตตินี้ไว้พิจารณา และให้ลงมติตั้งกรรมการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง คือ

๑. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ
๒. พระยานฉัตรสุนทร
๓. พระยาศรีสังกร

ทั้งที่ประชุมได้อนุมัติให้เซอร์โรเบิร์ต ฮอดแลนด์ กับ มอนซิเออร์ กียอมาเป็นผู้ชำนาญสำหรับกรรมการวิสามัญ — คณะนี้จะ ได้ศึกษารายงานที่สมาชิกเสนอ.

บัดนี้หม่อมเจ้า วรณไวทยากร วรวรรณ ประธานกรรมการวิสามัญได้รายงานการสอบสวนนั้นต่อประธานสภา ตั้งแต่วันที่ได้นำมาขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแล้ว ฉะนั้น ทำการแทนประธานสภาจึงบัญชาให้ส่งสำเนารายงานนี้

มายังท่านเพื่อพิจารณาแล้วลงมติในญัตติของนายพัก ณ สงขลา ซึ่งได้เสนอ
ต่อสภาแล้วเมื่อคราวประชุมครั้งที่ ๒/๒๔๗๖

นายปพาฬ บุญ-หลง

ผู้บันทึก

(สำเนา)

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

วันที่ ๓๖๒/๒๔๗๖ วันที่ ๑/๑๒/๗๖

กระทรวงการต่างประเทศ

วังสราญรมย์ กรุงเทพฯ ฯ

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖

ประธานกรรมาธิการสอบสวนหลวงประดิษฐมนูธรรม เรียนประธาน

สภาผู้แทนราษฎร

ข้าพเจ้าขอส่งรายงานคณะกรรมการสอบสวนว่า หลวงประดิษฐ์ ฯ
เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่นี้ มาพร้อมกับจดหมายนี้

อนึ่ง เพื่อให้เข้าใจบันดัดลักษณะเฉพาะของคอมมิวนิสต์ชัดแจ้งนั้น
ข้าพเจ้าขอส่งเอกสารประกอบ คือ

- ๑-๒ กำหนดการคณะ คอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ เป็นภาษาอังกฤษ
และภาษาฝรั่งเศส
๓. กำหนดคณะคอมมิวนิสต์อังกฤษเป็นภาษาอังกฤษ
๔. กำหนดการคณะคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสเป็นภาษาฝรั่งเศส

๕. คำเนาบันทึกร่วมกันของ เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดเจนต์ และ
นายกีซอง เป็นภาษาอังกฤษ กับคำแปลเป็นภาษาไทย
๖. คำเนาบันทึกข้อสรุปของ เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดเจนต์ เป็นภาษา
อังกฤษ กับคำแปลเป็นภาษาไทย
๗. คำเนาบันทึกข้อสรุปของ นายกีซอง เป็นภาษาอังกฤษ และ
คำแปลเป็นภาษาไทย

ส่วนรายงานการประชุมของกรรมาธิการนั้น มีอยู่ที่สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรแล้ว สมาชิกผู้ใดจะไปขอได้ คณะกรรมาธิการ
ไม่ขัดข้อง.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(ลงพระนาม) วรรณไวทยากร วรบรรณ

ประธานกรรมาธิการ

ราย

ประยา

หลวง

เป็นค

ผู้แทน

และมี

ประดิษ

ของหล

ตกลงว

และ ข

ไวบ้าง

ฮอดเจน

เพาะชช

(สำเนา)

รายงานคณะกรรมการสอบสวนว่า หลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็น
คอมมิวนิสต์หรือไม่?

๑. คณะกรรมการเลือกตั้งหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็น
ประธานและพระยานลราชสุวัจน์ เป็นเลขาธิการ

๒. ตามมติของสภาผู้แทนราษฎร^๕ ข้อที่จะพึงพิจารณา คือว่า
หลวงประดิษฐ์มนูธรรมสมาชิกประเภทที่ ๒ และรัฐมนตรีต้องคำกล่าวหาว่า
เป็นคอมมิวนิสต์ในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีได้ปิดสภา
ผู้แทนราษฎร^๕ ว่ามีมลทินจริงดังนั้นหรือไม่.

๓. โดยที่คำกล่าวหา^๕ว่านั้น เป็นคำกล่าวหาทั่วไปในทางการเมือง
และมีข้อหาในทางตุลาการ และโดยที่ประเด็นซึ่งตั้งมานั้นมีอยู่^๕ว่า หลวง
ประดิษฐ์^๕ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ หรือไม่ และมีข้อ^๕ว่า คำโครงการณเศรษฐกิจ
ของหลวงประดิษฐ์^๕ ามีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ คณะกรรมการจึง
ตกลงว่า ข้อที่^๕จะพึงพิจารณาคือ คอมมิวนิสต์มีลักษณะเฉพาะอย่างไรบ้าง
และ หลวงประดิษฐ์^๕ ามีความเห็นทางการเมืองเนื่องในลักษณะนั้น ๆ อย่างไร
บ้าง แล้ววินิจฉัยว่า หลวงประดิษฐ์^๕ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

๔. คณะกรรมการขอให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒ คือ เซอร์ รอนเบิร์ต
ฮอลแลนด์และนาย ร. กียอง ทำบันทึกร่วมกัน เพื่อวางบทวิเคราะห์ลักษณะ
เฉพาะของคอมมิวนิสต์ โดยอาศัยกำหนดการณ์ของคณะคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ มีอาทิ

หลวงประดิษฐ ๖. ข้าพเจ้าไม่คิดที่จะตั้งรัฐบาลไทยเดียว เพราะว่า
 ความเลื่อมใสในระบบรัฐธรรมนูญ ซึ่งข้าพเจ้าได้มีส่วนในการตั้งรัฐธรรมนูญ
 แห่งราชอาณาจักรสยาม และมีส่วนในการออกกฎหมายเลือกตั้ง ทั้งนี้เป็น
 หลักพยานให้เห็นว่า ข้าพเจ้าเลื่อมใสในระบบรัฐธรรมนูญและรัฐสภาอยู่แล้ว

เซอร์รอนเบอร์ต. หลวงประดิษฐ์ ๖ คิดจะแก้หลักการอันเป็นสาระสำคัญ
 ในพระราชบัญญัติการเลือกตั้งฉบับที่ใช้อยู่ ณ บัดนี้หรือไม่ ?

หลวงประดิษฐ์ ๖ ตั้งใจจะรักษาหลักการสำคัญนั้น ๆ ไว้ จะมีการ
 แก้ไขบ้างก็เช่นว่าการเลือกตั้ง ๒ ชั้นนั้น คิดว่าต่อไปจะแก้ไขให้ราษฎรเลือก
 ตั้งผู้แทนราษฎรโดยตรงทีเดียว และการแก้ไขต่าง ๆ นั้น ก็จะได้แก้ไขโดยวิ
 ทพรัฐธรรมนูญ และ ไม่คิดจะใช้วิธีปกครองโดยไทยเดียว

ลักษณะการคลัง

(๑) การวิบเหอธนาคารเอกชนมาเป็นของประชาชาติ และโอนของ
 ที่ สำรองหลักทรัพย์ เงินฝาก ฯลฯ ทั้งหมดที่มีอยู่ในธนาคารนั้น ๆ มาเป็น
 ของรัฐ.

To nationalize by confiscation private Banks and to transfer
 to the State all gold reserve, securities, deposits, etc, found
 therein.

และ หลวงประดิษฐ์ ๖ ไม่มีความคิดเลยที่จะวิบเหอธนาคารเอกชนมาเป็น
 ของชาติ และ โอนทองคำสำรอง หลักทรัพย์ เงินฝาก ฯลฯ ทั้งหมดที่มีอยู่
 ในธนาคารนั้น ๆ มาเป็นของรัฐ เพราะว่าเลื่อมใสในกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินเอกชน
 จะเป็นเจ้าของ

๑๑. (๒) การเพิกถอนและปฏิเสธหนี้สินต่อนายทุนต่างประเทศและในประเทศ

To cancel and repudiate the debts to foreign and home capitalists

หลวงประดิษฐ ฐ. ยังการเพิกถอนหรือปฏิเสธหนี้สินต่อนายทุนในประเทศและนอกประเทศแล้ว ยังไม่มีความคิดที่จะกระทำเช่นนั้นเลย เพราะความประสงค์จะรักษาสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศไว้ให้มั่นคง เมื่อข้าพเจ้าร่างคำแถลงการณ์ของรัฐบาลพระยามโนฯ ก็ได้บรรจ้อความเช่นนั้นไว้ในคำแถลงการณ์นั้นเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะปฏิเสธหนี้สินทั้งภายในและภายนอกประเทศเลย

๑๒.

ลักษณะการชุมนุม

(๑) การใช้กำลังบังคับเลิกล้มระเบียบการชุมนุม ซึ่งอยู่ตามประเพณีนิยมทางพุทธศาสนา ทางเคหะที่จะบรรลุวัตถุประสงค์คอมมิวนิสต์

To overthrow forcibly the whole of the existence traditional social order, as the only means of realising Communist aims

หลวงประดิษฐ์ ฐ. คำว่า "ระเบียบการชุมนุม" ซึ่งอยู่ตามประเพณีนั้น ขอข้มความเข้าใจในความหมายเสียก่อน หมายความว่า การครอบครอง.....ฉะนั้นไม่ใช่หรือ ?

เซอร์ ร็อบเบอร์ต. หมายความว่า การครอบครอง การปกครอง การแบ่งปัน และ โครงร่างของชุมชนทั้งหมด แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า จะกระทำการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ให้ถึง ๑ แก่นใหม่ หรือจะเปลี่ยนแปลงตามวิถีทาง

ธรรมนูญ นำเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างตั้ง ๓ กันใหม่แล้ว จึงจะเป็นลักษณะ
ส่วนหนึ่งของคอมมิวนิสต์.

ห้วงประวัติศาสตร์ ข. ไม่มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นการนับ ๑ ใหม่
เลย ในการปกครองข้าพเจ้าเดิมได้^๕ ในระบอบรัฐธรรมนูญ ดังกล่าวแล้วข้าง
ต้น ในการครอบครั้ว ข้าพเจ้าได้^๕ ได้มีส่วนร่วมประมวลกฎหมายแพ่งในเรื่องนี้
และความเห็นของข้าพเจ้าในเรื่องนี้ก็เป็นที่ไปในทางรักษาประเพณีของไทย . ใน
ทางอื่น ๆ ก็เหมือนกัน หลักประเพณี อันใดที่เหมาะสมแก่สมัยก็ตั้งใจจะ
รักษาไว้ ส่วนข้อที่จะแก้ไขก็แก้ไขตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ส่วนการเปลี่ยนแปลง
เป็นการนับ ๑ ใหม่^๕ นั้นเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ ในเรื่องสงครามระหว่างชนชั้น
ได้พยายามชี้แจงให้คนต่าง ๆ เข้าใจว่าไม่เป็นการบังคับเพราะจะเป็นการทำ
ให้น้องเลือดเปล่า ๆ

๑๓. (๒) การกระทำสงครามเนื่องในใจในความ บงการ ของพวก ชนกรรมา
ชีพ (๑) เพื่อทำลายกำลังและประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนอย่างเก่า และทำลาย
พวกกระฎุมพี (๑) อาจไม่สิ้นมาใหม่.

หมายเหตุ (๑) มาร์คซอธิบายว่า คำว่า "พวกกระฎุมพี"
(bourgeoisie) นั้นมาร์คซหมายความว่าชนชั้นนายทุนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเจ้า
ของอุปกรณ์ประวัติศาสตร์กรรมของชุมชน และ เป็นผู้จ้างพวกกรรมกร รับจ้าง ส่วน
คำว่า "ชนกรรมาชีพ" (proletariat) นั้น หมายความว่าชนชั้นคนงานรับจ้าง
ในปัจจุบัน ซึ่งไม่มีอุปกรณ์ประวัติศาสตร์กรรมของตนเอง จึงจำต้องขายแรงงาน
ของตนเพื่อจะให้อยู่ชีพอยู่ได้)

Under the dictatorship of the proletariat, to wage perpetual
war against the forces and traditions of the old society and
against any upshoots of new bourgeoisie that may appear.

หลวงประดิษฐฯ. ดิكتเตอริวชิบหรือลัทธิบังคับการแผ่นดิน ข้าพเจ้าไม่ชอบเลยที่ไม่ชอบนั้นไม่ใช่เฉพาะแต่การที่จะให้คนจนเข้าถืออำนาจบงการเท่านั้น ถึงแม้ว่าคนจนอื่นจะเข้าถืออำนาจ บงการแผ่นดินก็ไม่เห็นชอบด้วยเหมือนกัน.

๑๔. (๓) การเลิกมรดก

To abolish inheritance

หลวงประดิษฐฯ. ข้าพเจ้าไม่มีความคิดที่จะเลิกมรดกเลย นายกียองย๋อนทราบอยู่ว่าในการร่างประมวลกฎหมายแพ่ง ข้าพเจ้าเคยสนับสนุนให้มีประมวลมรดกอยู่ด้วย

๑๕. ลักษณะการโคคักิจ

(๑) การริบโดยไม่มีค่าทดแทน ซึ่งกิจการเอกชน (นายทุน) ใหญ่ ๆ ทั้งหมด เช่น โรงงาน การงาน เหมืองแร่ โรงไฟฟ้า รถไฟ การขนส่ง การคมนาคม อสังหาริมทรัพย์ ที่ดิน ใหญ่ ๆ เครื่องจักร ฯลฯ

To confiscate without indemnity all large private (capitalist) undertakings such as factories, works, mines, electric power stations, railways, transports, communications, large landed estates, machinery, etc.,

หลวงประดิษฐฯ. ข้าพเจ้าไม่มีความคิดเช่นนั้นเลย มีเหตุผลเหมือนกันกับที่ได้กล่าวมาแล้วว่าด้วยลักษณะการคลัง ข้าพเจ้ายืนยันว่า มีความเลื่อมใสในทรัพย์สินเอกชน

๑๖. (๒) การโอนอสังหาริมทรัพย์ที่ดิน ซึ่งได้รับมา^๕ให้แก่ชาวนา

*To transfer landed estates so confiscated to peasants

(๓) ^๕
ต่อจากนั้น ห้ามมิให้ซื้อขายที่ดินใดไอนมานัน ^๕

To forbid aftereads any sale and purchase of land so transferred.

(๔) รับผิดชอบต่อทรัพย์สินบ้านเรือนใหญ่ ๆ และทรัพย์สินงานและคนงาน
 อยู่ในบ้านเรือนและที่ดินที่อยู่ของเศรษฐกิจหรือการพาณิชย์

To confiscate big house property and to remove workers and poor people to rich bourgeois dwellings and residences.

(๕) การบันทึกภาระหนี้สินของชาวนาทจีน โดยเล็งถึงการจำนอง
ที่ดิน (กำหนดการณั่มอดโลว์ หน้า ๒๗, กำหนดการฝรั่งเศร หน้า ๑๙)

To relieve peasants who are poor of their burden of debt by the annuiment of all mortgages. (zprogr. moscow p. 27 French programme p. 19)

หลวงประดิษฐา. คำตอบสำหรับลักษณะการโรคกิจ (๒) , (๓) , (๔) , และ (๕) , ก็เช่นเดียวกัน เพราะเป็นลักษณะเนื่องมาจาก (๑)

๗. (๖) การรวมบริษัทในท้องถิ่นเข้ากับธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ เพื่อให้เป็นสหประชาชาติเพื่อรวมต้นทุนทางหลาย ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางโลกกิจ โดยให้อยู่ในระเบียบการ โภคกิจโซเชียลีสต์สากลอันเดียวกัน (กำหนดตามอดโดว์ หน้า ๔๔)

To unite the local soviet republic to all other soviet republics in a world union in order to realise the economic unity of the toilers in a single world socialist economic system. (Progr. Moscow p. 48)

หลวงประดิษฐฯ ว่า ข้าพเจ้าไม่มีความคิดเช่นนั้นเลย ข้าพเจ้าไม่คิดที่จะ
ตั้งรัฐบาลไทยเวียตหรือให้รัฐบาลสยามเข้าร่วมสหประชาชาติกับสหประชาชาติไทยเวียตเลย

๑๘. ส่วนข้อที่สี่เขยวชาญไม่เห็นพ้องกันนั้นเกี่ยวกับเรื่องศาสนา กับครอบครัว
และเรื่องงานขงเขยวชาญแต่ละคนได้ทำบันทึกเพิ่มเติมมา

๑๙. คณะกรรมการฯ เปิดโอกาสให้หลวงประดิษฐฯ แสดงความเห็นใน
เรื่องศาสนาและครอบครัวได้

หลวงประดิษฐฯ ว่า ในเรื่องครอบครัวนั้น ข้าพเจ้าได้แสดงความเห็น
ไว้แล้วข้างต้น ในเรื่องศาสนานั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าจำเป็นต้องมีศาสนา แต่ใครจะ
นับถือศาสนาอย่างไรก็ได้ ทุกคนพึงมีศาสนา แต่เมื่อมีศาสนาอยู่แล้ว ก็ไม่ควร
ข้าพเจ้าไม่เคยทะเลาะด่าล้มศาสนาเลย

๒๐. ในเรื่องงานนั้น เซอร์ รบเบอร์ต เห็นว่า อาจจะมีนโยบาย
คอมมิวนิสต์ ได้ดังนี้คือ การใช้หลักที่ว่า "ผู้ใดไม่ทำงาน ก็ไม่ให้อิน" แต่
พวกกรรมสิทธิ์นั้น โดยไม่มีความปราณีเลย และโดยนัยทั่วไปดำเนินตาม
แผนการที่กำหนดไว้ล่วงหน้าในอันจะใช้แรงงาน และกำลังทรัพย์สิน
บ้าง เพื่อความเมื่อได้เลิกจ้างกรรมสิทธิ์เอกชน และการประดิษฐ์กรรมแบบ
แข่งขันแล้ว งานจะได้เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งแห่งชีวิต และมีใช้เป็นแต่
เพียงหาเลี้ยงชีพเท่านั้น

ส่วนนายกฤษฎาเห็นว่า การทำงานจะได้เป็นความจำเป็นอย่าง
หนึ่งแห่งชีวิตนั้น เนื่องมาจากการเลิกจ้างกรรมสิทธิ์เอกชน และทรัพย์สิน
เอกชน. การบังคับให้คนทำงานทำนองเดียวกันที่อยู่ในกำหนดการณคคอมมิ
วนิสต์ มีอยู่ในกำหนดการณ์ของคณะพรรคการเมืองอื่น ๆ เช่นคณะนาซี

เหมือนกัน ส่วนการวางแผนการนั้น เป็นทางดำเนินอย่างหนึ่งหาใช่ว่าอยู่ที่
หมายไม่

คณะกรรมการเปิดโอกาสให้หลวงประดิษฐฯ แสดงความเห็นใน
เรื่องนี้กับคนให้ทำงานนี้ด้วยเหมือนกัน

หลวงประดิษฐฯ ฐานะการเป็นไปในประเทศสยามนี้ ต่างกันที่
เป็นอยู่ในประเทศตะวันตกในประเทศสยามคนชั้นกลาง (บุรจิวส์) เป็นคนที่ทำ
งาน วิชาเสียอีกมีเวลาว่างมากซึ่งชวนจะให้เกียจคร้าน และใช้เวลาที่ว่าง
นั้นในทางที่ไม่พึงปรารถนา เช่นการเสพยาสุราเมา และการปล้นสดมภ์เป็นต้น
ซึ่งเราควรจะต้องแก้ไข หนึ่งคนไม่มีงานทำในกรุงเทพฯ ก็มีมาก เขาทั้งหลาย
จึงควรมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง จะได้เป็นทางป้องกันมิให้คนเหล่านั้นกระทำความ
ทางอาญา ส่วนอาชีพนั้นจะให้เลือกเอาได้ตามชอบใจไม่บังคับว่าต้องทำอย่าง
นั้นอย่างนี้ เป็นแต่ขอให้มีอาชีพเท่านั้น หนึ่งเพื่อประโยชน์แก่ความ
ปลอดภัยของประเทศ และเป็นการมนุษยสงเคราะห์ ตามแบบของสันนิบาต
ชาติเรามีมุ่งหมายแต่จะให้พลเมืองได้มีอาชีพ และหางานให้พลเมืองทำเท่านั้น
ความคิดที่ชาวพม่าจะอยู่นั่นก็คิดจะให้ชาวพม่า เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ และปลูก
ผักกินเองบ้าง ดังที่เคยทำมาแล้วทุกยุค แต่ว่าการทรงกตของกระทำด้วย
กฎหมาย ซึ่งจะต้องผ่านสภาผู้แทนราษฎรตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ คือคิดจะ
ออกกฎหมายให้คนมีอาชีพ และบำรุงการศึกษาและวิชาชีพ

๒๑.

ต่อไป

ประธานกรรมการได้ถามความเห็นหลวงประดิษฐฯ เพิ่มเติมดัง

ประธานกรรมการ คำนึงถึงคนหลวงให้ไว้แก่รัฐบาลก่อน ว่าจะ

ไม่ใช่วิธีใหม่ใด ๆ ที่จะบังคับจ้างแรงงานเป็นวิธีการบำรุงโลกภินั้น สำหรับ
รัฐบาลนั้น ก็ยังเป็นการใช้ได้หรือไม่อย่างไร ?

หลวงประดิษฐไพฑูริย์ ๗ สำหรับรัฐบาลนั้น ก็เป็นอันใช้ได้ทีเดียวกับ
การที่คิดจะบังคับให้คนมีอาชีพ ก็คิดจะดำเนินตามแบบมนุษยสังเคราะห์ของ
สันนิบาตชาติ เพื่อหางานให้คนทำ และให้คนมีอาชีพเท่านั้น หากได้คิดจะดํา
เนินตามวิธีการของคอมมิวนิสต์หรือของนาซีไม่

๒๒. ประธานกรรมาธิการ. หลักความเห็นที่คุณหลวงแสดงมาทั้งนั้นเป็น
หลักการที่คิดเห็นมาแต่ก่อน มิใช่ข้อแต่ขะนั้นหรือไม่อย่างไร ?

หลวงประดิษฐไพฑูริย์. เป็นหลักความเห็นที่คิดเห็นมาแต่ก่อน

๒๓. ประธานกรรมาธิการ. คุณหลวงเป็นสมาชิก หรือเกี่ยวข้องกับคณะ
คอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศอย่างไรหรือเปล่า ?

หลวงประดิษฐไพฑูริย์ ๗. ไม่ได้เป็นสมาชิกหรือเกี่ยวข้องกับคณะคอมมิ
นิสต์ระหว่างประเทศอย่างไรเลย

๒๔. ประธานกรรมาธิการ ถามเซอร์ ร็อบเบิร์ต และนายกียองว่าหลวง
ประดิษฐไพฑูริย์ ๗ ได้แสดงความเห็นในลักษณะต่าง ๆ ของคอมมิวนิสต์ดังที่มีอยู่ใน
บันทึกวรมันนั้นครบถ้วนทุกข้อแล้วหรือยัง ?

เซอร์ ร็อบเบิร์ต และนายกียอง. ครบถ้วนทุกข้อแล้ว

๒๕. ประธานกรรมาธิการถามพระยาศรีสังกร และพระยานลราช ๗ ว่า
จะตั้งข้อถามเพิ่มเติมอย่างไรหรือไม่ ?

พระยาศรีสังกร และพระยานลราช ๗. พอใจแล้วไม่ต้องการตั้งคํา
ถามเพิ่มเติมอย่างไร

๒๖- ประธานกรรมการ ขอให้คณะกรรมการลงมติว่าตามที่ได้สอบ
 สอนมานั้นเห็นว่าหลวงประดิษฐฯ ปรากฏจากมลทินในการที่ได้มีคำกล่าวหาใน
 สมัยรัฐบาลพระยามโนฯ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้นหรือไม่ ?

คณะกรรมการลงมติเป็นเอกฉันท์ว่าหลวงประดิษฐฯ ไม่มีมลทิน
 เป็นคอมมิวนิสต์ ดังที่กล่าวหานั่นเลย

วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖

(ลงพระนาม) วรธนไวทยากร วรวรรณ ประธานกรรมการ

(ลงนาม) พระยาศรีสังกร ประธานกรรมการ

พระยานรราชสุวัจน์ กรรมการ-เลขาธิการ

An English translation of the commission's report has been
 communicated to us. The references which it contains to views
 expressed do us before the commission are accurate.

คำแปล

คณะกรรมการ ได้ส่งคำแปลภาษาอังกฤษแห่งรายงานของคณะ
 กรรมการมาให้เราแล้ว บันดาข้อความที่อ้างถึงถึงความเห็น ซึ่งเราได้
 แสดงต่อคณะกรรมการนั้นเป็นอันถูกต้องแล้ว

(ลงนาม) R.E. Hoeland (ลงนาม) R.G. Guyon

ผู้เชี่ยวชาญ

(EXnert)

ผู้เชี่ยวชาญ

(EXnert)

(สำเนา)

บันทึกอุปกรของเซอร์ รอเบอร์ต ฮอลแลนด์

๑. การบังคับแรงงาน ถ้าจะพูดโดยทั่วไปแล้ว ชุมชนคอมมิวนิสต์
รับเอาภาระในอันจะแบ่งสรรงานให้แก่พลเมืองทุก ๆ คนและแบ่งกำไรระหว่าง
พลเมืองทั้งปวง ความคิดคล้าย ๆ กันนี้ มีอยู่ในวาทะของคณะพรรคการเมือง
อื่น ๆ หลายคณะ เช่นความคิดเห็นของโซเชลิสต์ เป็นต้น จะจำแนกออกจาก
ความคิดเห็นของคอมมิวนิสต์ได้ด้วยยาก ในกำหนดการร่างเศศ หน้า ๒๑
มีข้อความกล่าวว่า พวกคอมมิวนิสต์จะนำหลักที่ว่า "ใครไม่ทำงาน ก็ไม่ให้
กิน" นั้นใช้แก่นับดาพวกกระฎุมพีศรีษฐานโดยไม่มีควมปราณีเลย แต่เท่าที่
เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ กำหนดการนั้นกล่าวว่าไว้เพียงว่า "เราจะให้โอกาสให้ทุก
คนทำงาน" ในกำหนดการซึ่งได้ตั้งขึ้นเพื่อชักชวนให้คนเลื่อมใสสนับสนุน เช่น
นี้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะไม่เน้นความว่า จะต้องเรียกร้องให้พวกชนกรรม
ชีพ (กรรมกรคนจน) ให้ต้องทำงานเต็มขีดเหมือนอย่างที่เราเรียกร้องให้พวกกระ
ฎุมพีกระทำแต่ความจริงก็เป็นเช่นนั้น ดังจะเห็นได้ในหน้า ๑๘-๒๐ แห่งกา
หนดการมอดโคว์ของคณะคอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ อุดมคติซึ่งคอมมิวนิสต์
นิยมสำหรับการภายหลังก็คือว่า เมื่อได้เลิกล้างกรรมสิทธิ์เอกชน และ การ
ประดิษฐ์กรรมแบบแข่งขันแล้วคนทุกคนจะได้ทำ งานไม่ใช่เป็นการบังคับ แต่
เป็นการเนื่องมาจากภาวะดำรงชีพ ซึ่งจะทำให้งานเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่ง
แห่งชีวิต และ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงทางหาเลี้ยงชีพเท่านั้น บันดาการบังคับต่าง ๆ
จะได้หมดลง เพราะว่าการรัฐซึ่งเป็นองค์แห่งความเป็นใหญ่ของชนชั้นได้อน

หนึ่งนั้นจะได้รวดเร็วไป ในเมื่อชนชั้นต่าง ๆ รวดเร็วไปและชุมชนก็จะมิได้
 ก่อปรวดยชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกันแต่หากจะได้เป็น “สาธารณรัฐแห่ง
 กรรมกรอันเดียวกัน”

แต่อุดมรัฐเช่นนี้ยังอยู่ห่างไกลกัน อาจจะไม่มีความถึงก็ได้ ในระยะ
 ระหว่างนี้ ซึ่งมีตัวอย่างสหภาพโซเวียตของรัสเซียอยู่นั้น ถ้าจะใช้ถ้อยคำ
 ในกำหนดการมอสโคว์แล้ว ก็จะต้องมี “การประดิษฐ์กรรมตามระเบียบ และ
 แผนการซึ่งจงใจวางไว้เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ ตามความต้องการของชุมชน
 ซึ่งทุกคนนั้นโดยเร็ว” อีกนัยหนึ่งก็คือ จะต้องมีการเกณฑ์แรงงานอย่าง
 จังจกทั่ว ๆ ไป และจะต้องเกณฑ์กำลังทรัพย์สินต่าง ๆ ด้วย เพื่อจะได้
 ปฏิบัติตามแผนการที่กำหนดล่วงหน้าไว้นั้นให้เป็นผลสำเร็จเป็นขั้น ๆ ไป แผน
 การทำซึ่งเป็นลักษณะพิเศษแห่งคอมมิวนิสต์ของรัสเซียนี้ เป็นกำลังซึ่ง
 ใจอย่างใหญ่หลวงโดยไม่มีสงสัย แต่การที่จะให้สำเร็จผลตามแผนการที่วาง
 นี้จะต้องบังคับให้ทุก ๆ คนมีส่วนบำรุงช่วยเหลือทั่วไปโดยไม่มียกเว้น

ความคิดของคอมมิวนิสต์ที่จะบังคับแรงงานนี้ อาจจะเป็นบทขึ้นดัง
 ต่อไปนี้.—

“การนำหลักที่ว่า ใครไม่ทำงาน ก็ไม่ให้กิน” นั้นใช้แก่พวกกบฏพิ
 หาร์วันโดยไม่มีควมปราณีเลย และโดยทั่วไปดำเนินการตามแผนผังที่ได้กำ
 หนดล่วงหน้าไว้ เพื่อให้ประโยชน์บันดาลแรงงานและบันดาลทรัพย์สินดัง
 นั้น โดยที่ได้เลิกจ้างกรรมสิทธิ์เอกชน และการประดิษฐ์กรรมแบบแข่งขัน
 แล้ว ในที่สุดงานจะได้เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งแห่งชีวิต และไม่ใช่ว่าเป็นแต่
 เพียงหาเลี้ยงชีพอย่างนั้นเท่านั้น

๒. ศาสนา ท่วงท่าของพวกคอมมิวนิสต์ในเรื่องศาสนานั้น มีคำ
 หมายอยู่ใน “กำหนดการคอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ” ฉบับอังกฤษหน้า
 ๗ มีข้อความดังต่อไปนี้.—

“ภาวะอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในการปฏิวัติพุทธภิธรรม ที่เกี่ยวกับ
 นิกรชนส่วนมากนั้น คือภาวะในการบำเพ็ญศาสนา ซึ่งเป็นเหมือนยาฝิ่นของ
 ประชาชนนั้นอย่างเคร่งกระเปียบและไม่เว้นวาย รัฐบาลชนกรรมาชีพจะต้อง
 ถอนความอดทนทั้งหมตของรัฐเสียจากคณะสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของชนชั้นทาส
 อำนาจการปกครองอยู่แต่ก่อน จะต้องก้มมิให้คณะสงฆ์เข้าข้องแวะในการศึกษา
 ซึ่งรัฐจัดระเบียบ ชนชั้นและจะต้องปราบปรามการกระทำแห่งระเบียบ การคณะ สงฆ์
 ในอันจะปฏิวัติกลับนั้นเสียอย่างไม่ปราณีเลย ในเวลาอันเดียวกัน รัฐชน
 กรรมาชีพทั้ง ๆ ที่ได้ให้เสรีภาพในการสักการบูชา และเลิกฐานะเอกสิทธิ์ที่
 ศาสนาซึ่งเป็นใหญ่อยู่แต่ก่อนมีอยู่นั้นแล้วก็ยังเผยแผ่การขัดขืนศาสนา ด้วย
 ประการทั้งปวงที่สามารถจะทำได้ และก่อสร้างสร้างงานศึกษาทั้งหมดขึ้นใหม่
 โดยอาศัยทางโลกวิทยาศาสตร์เป็นทาง”

๓. การแต่งงาน จะพูดเพียงเท่านั้นก็พอ คือว่า ถ้าจะดำเนินตาม
 อุดมคติคอมมิวนิสต์แล้วก็ต้องคลายความผูกพัน ในการเป็น อยู่ของครอบครัว
 แต่การที่เอาผู้หญิงเป็นของกลางนั้น มิได้เป็นส่วนหนึ่งของแผนการคอมมิวนิสต์
 อนางแน่นอน

๔. ในที่สุด ในเรื่องวาทะคอมมิวนิสต์โดยทั่วไปนั้น มีข้อสำคัญ
 ที่จะกล่าว คือว่าคอมมิวนิสต์ไม่ใช่เฉพาะการปฏิญาณความนับถืออุดมคติเท่านั้น
 แต่เป็นระเบียบพฤติกรรมอย่างหนึ่งด้วย เพราะฉะนั้นอย่างพลาดเดียวในชั้นต้น ใน
 การแสวงหาอุดมรัฐที่เป็นเพียงเงาเท่านั้นแล้ว อาจจะกลับตัวไม่ได้เลยก็เป็นได้
 อันการเปลี่ยนแปลงใหญ่หลวงในชีวิตชุมชนและการเมืองแห่งประชาชาตินั้น จะ
 ขัดปาลกาแก่ก็เดียวให้สำเร็จหรือจะออกกฎหมายฉบับเดียวให้สำเร็จหาได้ไม่
 แต่หากจะต้องมีการลดยดของต่าง ๆ แห่งการปฏิบัติตามมาด้วย ถ้าจะให้

ให้ได้โดยอาการสงบ ก็จะต้องใช้วิธีการมันแปรอย่างช้า ๆ มีอาการแผ่
 ศึกษามีรัฐบาลแนะนำอย่างสุขุมช่วยอยู่ด้วย โดยที่รัฐบาลแห่งประ-
 ะจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ผู้พิทักษ์สันติภาพของประชาชน และโดยที่ประ-
 ชนจะต้องปฏิบัติตามธรรมะในใจของตน และตามความหวังที่จะรักษาทางอา-
 และความสุขอันย่อมเยาของตนไว้ ฉะนั้น ทั้งสองฝ่ายที่กล่าวนี้ จะต้องพิจาร-
 เคราะห์ โครงการทุกอย่างที่เสนอมานี้ด้วยการสอบสวนทดลองตามเกณฑ์
 ฝักฝักคอมมิวนิสต์อย่างที่สุดเคลือบมิดได้ กล่าวคือจะต้องพิจารณาพิจารณาเห็นว่า
 โครงการนั้นจะปฏิบัติให้สำเร็จได้ โดยมีต้องเล็งถึงระเบียบการชุมชน และการ
 ึ่งทั้งหมดด้วยผลการ หรือไม่ประการใด ถ้าสอบสวนแล้ว ผ่านการทดลอง
 ึ่งไม่ได้ใช้ ก็ควรจะบดทิ้งโครงการนั้นเสียแต่ต้นมือ มิฉะนั้น โครงการนั้น
 นำหายนะมาสู่ประชาชาติ และในที่สุดจะพาไปเข้าขบวนแห่งการจลาจล
 วมมิวนิสต์.

(ลงนาม) ร. อี. ฮอลแลนด์

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๓๔

(สำเนา)

บันทึก อุดม

ของนาย เรอเน กียอง

๑. ถ้าจะพูดในเชิงผู้เชี่ยวชาญแล้วข้าพเจ้าเห็นว่า ไม่ควรคำนึงถึงปัญหาเรื่องศาสนาเลย อันที่จริงในกำหนดการคอมมิวนิสต์ต่าง ๆ ซึ่งเราได้รับมานั้น ก็มีข้อความว่าด้วยศาสนาน้อยที่สุด การสู้รบกับศาสนาในรัสเซียโซเวียตนั้น เป็นนโยบายบดเชววิสม์มากกว่าคอมมิวนิสต์ แต่ถึงแม้ในประเทศอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่คอมมิวนิสต์หรือบดเชววิสม์ประวัติศาสตร์ก็แสดงให้เห็นว่า คณะพรรคทางซ้ายมีท่าทีต่อกับศาสนาอย่างมากอยู่บ่อย ๆ ในประเทศฝรั่งเศสและประเทศลาตินอื่น ๆ คณะพรรคทางซ้ายทั้งหมดสนับสนุนให้รัฐบาล (ถ้าจะพูดอย่างละม่อม ๆ) ก็ไม่นำพาเลยต่อศาสนาทั้งปวง และไม่ยอมรับสนับสนุน หรือร่วมกิจการกับคณะสงฆ์ใด ๆ เลย มหาบุรุษการเมืองทางซ้าย เช่น เคลม็องโซ แบลเลอเว (เพื่อจะอ้างแต่ผู้ทวยชนม์ไปแล้วเท่านั้น) หรือแม้บุรุษการเมือง ในคณะพรรคที่เดินสายกลางก็อยู่และตายนอก คณะสงฆ์และนอกศาสนาใด ๆ ทั้งหมด และแนะนำ ลัทธิศาสนิก (aposticism) (กล่าวคือไม่ยอมเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติหรือในศาสนาใด ๆ) ทั้งนี้เขาถือว่าเป็นเอกสิทธิ์อย่างหนึ่ง ซึ่งเนื่องมาจากเสรีภาพในการคิดซึ่งในประเทศนั้น ๆ ได้ทำให้ศาสนากลายเป็นเรื่องเฉพาะส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับรัฐบาลอย่างไรเลย ถึงแม้ว่าการศึกษาของมหาชนก็ถือว่าเป็นการฆราวาสเท่านั้น ในประเทศเยอรมนี ก่อนการปฏิวัติฟัสซิสก็เช่นเดียวกัน (ไม่มีการนิยมคณะนิกาย

professionloss) เพราะฉะนั้นนโยบายในเรื่องศาสนาจึงไม่เกี่ยวกับระเบียบ
 โภคกิจ หรือการเมืองของประเทศอย่างใดเลย และถ้าจะถือเอาการเผย
 ทัศน์ศาสนาว่า เป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งเฉพาะของคอมมิวนิสต์ และ
 เป็นหลักวินัยกิจการกระทำของบุรุษการเมืองว่า ผู้นั้นเป็นคอมมิวนิสต์
 แล้ว ก็จะไม่เป็นธรรมดา

๒. เรื่องครอบครัวก็เช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงอันใหญ่หลวง
 ในการแต่งกายและครอบครัวในรัสเซียโซเวียต หากได้เป็นการจำเป็นต้อง
 คอมมิวนิสต์ ไม่ ถ้าจะตรวจดู "กำหนดการคอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ"
 นั้นได้ข้อความข้อความว่าด้วยปัญหาเหล่านี้น้อยน้อย และมีข้อความว่า
 ของโลกก็เลยเกือบทั้งหมด ถ้าอ้างอิงถึงผู้หญิงก็เป็นแต่เพียงเรียก ร้อง
 ความเสมอภาคในกฎหมาย และในชีวิตของชุมชน อย่างเต็มระหว่าง
 กับผู้หญิง ให้มีการแก้กฎหมายว่าด้วยการแต่งงาน และครอบครัว
 การแก้กฎหมายเดียว ให้มีการยอมรับนับถือว่าการเป็นมารดาเป็นกิจหน้า
 หน้าที่อย่างหนึ่ง ฯลฯ" หน้า ๒๘ แต่ข้อความทั้งหมดบุคคลเป็นจำนวน
 ประเทศตะวันตก ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์เลยนั้นยอมรับว่าใน
 ตะวันตก เรื่องการแต่งงานและครอบครัวกำลังอยู่ในอาการผันแปร
 ดัง ศ. จ. เวลล์ส ได้กล่าวไว้ (Sunday Express ข้อที่ถึงในฉบับ
 แต่เพียงอาการเบื้องต้นของการดำเนินอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้แก้ไขหรือ
 บัญชีในในเรื่องการแต่งงานนั้นอย่างโจ่งแจ้ง" การแต่งงานโดยมี
 เพียงคนเดียวของฝ่ายตะวันตก "กำลังอยู่ในภาวะล้มละลาย" นี่เป็นข้อ
 ขยายอีก บิดด์ วิเวอร์ส กล่าวต่อที่ประชุมประจำปีของสมาคม
 แผนกชาติสมาคม (Eugenics society) ณ university College ลอน

ตอน และ “มีอาการอย่างหนักแน่นหลายอย่างที่จะแสดงว่า ในที่สุดก็จะต้องเปลี่ยนแปลง” ในอเมริกา ท่านสุภา เบน. บิลินต์เชย์ ผู้รื่องนามก็ได้
 รับเช่นนี้เหมือนกัน ก่อนสงครามบรรดาแพทย์ และนักสังคมวิทยา เช่น
 ฮีรชเฟลด์ นอร์แมน แฮร์ วลา ซึ่งไม่มีความน่าพาหรือใส่ใจในลัทธิ
 มิวนิสต์เลย ได้ตั้งสาถกสันนิบาตเพื่อ “แก้รูปเผด็จการ” ซึ่งสนับ
 ให้แก่ไขเรื่องการแต่งงานและครอบครัวอย่างแข็งขัน ถ้าจะคิดว่าการ
 รูปการซึ่งเป็นการจำเป็น และหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นนี้เป็นการเกี่ยวข้องกับ
 ความมิวนิสต์แล้ว ก็จะเป็นการกีดกันการแก้รูปเช่นว่านั้น และเป็นก
 บุญยอคคุณ ให้พวกคอมมิวนิสต์มีส่วนในการมันแปรของชุมชนมากเกินไป
 เป็นเอกลักษณ์ของพวกคอมมิวนิสต์เกินไป อันที่จริงลัทธิคอมมิวนิสต์
 เข้าใจได้ตามกำหนดการของเขานั่น ไม่มีนโยบายที่เขาเริ่มขึ้นเองใน
 uly และในสมัยปัจจุบันนักคิดเหมือนจะทิ้งความคิดเดิมเสียแล้ว
 คือความคิดทฤษฎีเก่า ของเปเลโต ที่จะให้ผู้หญิงเป็นของกลาง ซึ่งอัน
 เป็นความคิดที่คอมมิวนิสต์ ได้ประเดิมขึ้นเป็นความคิดเฉพาะ ของคอมมิ
 เดิมเสียอีก

๓. ส่วน “นโยบายในเรื่องงาน” ของพวกคอมมิวนิสต์นั้น
 ใจว่ามีปรากฏอยู่ในกำหนดการมอดโคว์ (๑) ในตอนที่ว่างานนั้น “ไม่
 แต่เพียงทางหาเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่หากจะได้เป็นความจำเป็นอย่างพิ
 ชีวิต” ข้อความนี้มองไข (ซึ่งได้กล่าวมาแล้วก่อนแล้วหลายหน)
 “ความจำเป็นแห่งชีวิต” ทักกล่าวเป็นมูลเนื่องมาจากการเลิกจ้างก
 เอกชนและทรัพย์สินเอกชนเอกชนหนึ่ง ความระเบียบการของพวกคอม
 นั้น งานจะได้เป็นความจำเป็นสำหรับทุกคน เพราะว่าต่อไปจะ

ได้พร้อมรถอีกแล้ว โดยเหตุนี้จะเป็นการขังบังคับให้ทุกคนต้องทำงานนั้น
จะเกิดมีขึ้นเอง เนื่องจากพฤติการณ์โดยทั่วไปยิ่งกว่าเนื่องจากการบังคับ
ตามกฎหมาย

อัน "นโยบายในเรื่องงาน" ของพวกคอมมิวนิสต์นั้น ถ้าไม่ควบ
กันไปกับการเลิกจ้างรายได้และมรดกแล้ว ก็ไม่สามารถจะเข้าใจได้ คือหมาย
ความว่าจะได้เลิกจ้างชนชั้นกรรมพี (Bourgeois) และพวกกรรมพีจะต้อง
ทำงานเหมือนชนชั้นอื่น ๆ และถ้าต้องการจะได้มีกินแล้ว พวกกรรมพีก็จะ
ต้องทำงานเหมือนชนชั้นอื่นเหมือนกัน (ดังมีกล่าวไว้ในกำหนดการฝรั่งเศส
หน้า ๒๑)

ความเห็นที่ว่า ทุกคนต้องทำงาน และต้องมีอาชีพนั้น ไม่ใช่
เป็นลักษณะเฉพาะของคอมมิวนิสต์ บางทีในชั้นต้นความคิดอันนี้อาจจะเป็น
ความคิดเฉพาะของคอมมิวนิสต์ได้ แต่ตกมาบนระเบียบการชุมชนและการ
เมืองอื่น ๆ บางราย ซึ่งไม่ใช่คอมมิวนิสต์ก็ได้รับเอาความเห็นนี้เหมือนกัน ถึง
กับตั้งเป็นจุดสำคัญอันจะถึงสู้รบ อย่างเช่นระเบียบการบงการใหม่ ๆ ที่เรียก
กันว่า ฟาสซิสต์หรือฮิตเลอร์เป็นต้น กำหนดการของฮิตเลอร์ (ค.ศ. ๑๙๒๐
และกำหนดการบอชไฮม์) กล่าวไว้แจ้งชัดว่าพลเมืองทุกคนจะต้องถูกบังคับ
ให้ทำงาน และต้องทำงานจึงจะมีสิทธิจะได้รับอาหาร หางถึงกับเรียกร้อง
ให้ "เลิกจ้างรายได้ต่าง ๆ ที่มีได้เป็นผลอันได้มาด้วยงานและด้วยแรงของตน"
ข้อนี้คล้ายกับการเลิกจ้างรายได้ของคอมมิวนิสต์อยู่อย่างแปลกปลาด แต่รัฐ
บาลฟาสซิสต์หรือเนชันนัลโซเชลลิสม์ เมื่อได้เข้าถืออำนาจปกครองแล้ว
ก็ยังมิได้ปฏิบัติตามความเห็นทางทฤษฎีเช่นเพราะฉะนั้น ข้อนโยบายโซเวียต
กับเยอรมัน หรืออิตาลีนั้นแตกต่างกันในเรื่องงานนี้ มีอยู่เพียงว่าเยอรมันกับ

อิตาเลี่ยนยังมีได้คัดค้านการที่จะรักษาทรัพย์สินเอกชนเท่านั้น อันที่จริงรัฐบาล
หลายรัฐบาลได้เคยส่งเสริมบ่อย ๆ ว่าให้ "ทุกคนทำงาน" ในฐานะที่เป็น
นโยบายการชุมชนที่ควร (เช่นฝรั่งเศสในระหว่างสงครามและบัลแกเรีย รั
บัญญัติลงวันที่ ๑๘ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๒๕ ว่าด้วยการบังคับแรงงาน
เพื่อนำร่องระเบียบทางรถไฟและปารากวัย รับัญญัติการบังคับแรงงาน ลง
วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๒๕ เพื่อสร้างและรักษาสะพานและทาง วลา)
แต่นโยบายเช่นนี้เป็นแผนการชุมชน ซึ่งมักจะใช้เฉพาะเพื่อความต้องการใน
กรณีฉุกเฉินในท้องที่หรือถ้าจะใช้ทั่ว ๆ ไปก็เพื่อจะป้องกันประเทศไม่ให้
มีคนประพฤติดุศีลที่เกียจคร้าน วลาและมีได้เกี่ยวข้องกับระเบียบการคอมมิวนิสต์
เลย

ส่วนแผนการ ซึ่งคณะคอมมิวนิสต์แนะนำขึ้นในระยะเฉพาะกาลเพื่อ
เป็นทางบรรล "วัตถุประสงค์ในที่สุด" ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้นก็แม้แต่เพียง
แผนการเท่านั้น แผนการเป็นทางดำเนินการอย่างหนึ่ง สำหรับ บรรล วัตถุประสงค์
ประสงค์อย่างดีที่สุดเท่านั้น ถ้าแผนการปรากฏว่าไม่เพียงพอ หรือไม่พอแก่
การอย่างใดแล้ว ก็ย่อมเปลี่ยนได้ทุกคราวที่จำเป็น ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าจุด
สำคัญใน "นโยบายแรงงาน" ของคอมมิวนิสต์นั้น อยู่ที่เงื่อนไขนโยบายที่
ข้าพเจ้าได้ข้แจงมาแล้วข้างต้น

(ลงนาม) ร. กียอง

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๓๔

(สำเนา)

กรรมการสอบสวนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรม
เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

รายงานการประชุม ครั้งที่ ๑

กรรมการประชุมครั้งที่ ๑ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ ๔
พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒
เวลา ๙.๑๐ น. เดชาธิการสภาผู้แทนราษฎรเปิดประชุม มีผู้มา
ประชุมคือ. —

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ	กรรมการ
พระยาศรีสังกร	กรรมการ
พระยานจราญสวรรค์	กรรมการ
เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดแลนด์	ผู้เชิญมา
นาย ร. กัยอง	ผู้เชิญมา

พระยาศรีสังกร เสนอให้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณเป็น
ประธานกรรมการพระยานจราญสวรรค์ รับรอง
พระยาศรีสังกร เสนอให้พระยานจราญสวรรค์ เป็นเลขานุการหม่อม
วรรณไวทยากร วรวรรณรับรอง
กรรมการตกลงถามน แล้วเดชาธิการสภาผู้แทนราษฎรมอบหน้า
ประธานให้แก่ประธานกรรมการ

ประธานกรรมการกิจการกล่าวว่า ตามมติของสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการกิจการวิสามัญ^{๕๕๕} เสนอพิจารณาว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมสมาชิกประเภทที่ ๒ และรัฐมนตรีที่ตองคำกล่าวหาว่า เป็นคอมมิวนิสต์ในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้ปิดสภาผู้แทนราษฎร^{๕๖} นั้นว่ามีหลักฐานจริงดังนั้นหรือไม่ ตามมติของสภาผู้แทนราษฎร^{๕๗} ถ้าจะสรุปความจริงแล้วก็มีประเด็นอันจะพึงพิจารณาว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

ประธานกรรมการขอให้คณะกรรมการ ท้าความตกลงกันเสียก่อนว่าจะดำเนินการพิจารณาอย่างไร

ประธานกรรมการเสนอว่า คณะกรรมการนี้ไม่ใช่คณะกรรมการตุลาการ และประเด็นอันจะพึงพิจารณาก็ไม่ใช่ประเด็นข้อหาในทางตุลาการ หากเป็นประเด็นคำกล่าวหาทั่ว ๆ ไปในทางการเมือง เพราะฉะนั้นประเด็นอันจะพึงพิจารณาจึงมิใช่ประเด็นข้อกฎหมาย แต่หากเป็นประเด็นทางการเมือง คือว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมมีความเห็นการเมือง เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ในการพิจารณา จึงจะต้องวางบทวิเคราะห์ว่าคอมมิวนิสต์คืออะไรเสียก่อน ในข้อนี้ขอเสนอให้เป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒ จะทำบทวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อวางบทวิเคราะห์หลักพหุคอมมิวนิสต์ดังที่ถามมานี้ เมื่อผู้ชำนาญทั้ง ๒ ได้ทำบทวิเคราะห์ต่อคณะกรรมการได้รับรองแล้ว ก็ควรจะให้หลวงประดิษฐมนูธรรมมาถามว่าพอใจในบทวิเคราะห์นั้นว่าเป็นบทวิเคราะห์เป็นธรรมแล้วหรือยัง เมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมพอใจในบทวิเคราะห์แล้ว คณะกรรมการจึงถามว่า ในลักษณะแต่ละข้อแห่งคอมมิวนิสต์หลวงประดิษฐมนูธรรมมีความเห็นทางการเมือง อย่างไรบ้าง เมื่อได้รับ

ตอบอย่างไรแล้วคณะกรรมการจึงจะพึงวินิจฉัยว่า หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ข้อวินิจฉัยอันเป็นประเด็นสำคัญย่อมอยู่ที่ความเห็นทางการเมือง ของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งควรจะถามเขาจากปากคำ ของหลวงประดิษฐมนูธรรมเอง และโดยที่มติของสภาผู้แทนราษฎรตั้งปัญหา ว่า หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ และมีได้ตั้งปัญหา ว่าเค้าโครงการแผนเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ฉะนั้นเค้าโครงการแผนเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม จึงมิได้เป็นประเด็น อันจะพึงพิจารณา ตัวประเด็นอยู่ที่ว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมมีความเห็น ทางการเมืองที่เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ เพราะฉะนั้นจึงได้เสนอวิธีดำเนินการ พิจารณาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ประธานกรรมการถามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒ เพื่อประกอบพิจารณาของคณะกรรมการ

เชอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอลแลนด์ แสดงความเห็นว่าจะวางบทวิเคราะห์ แห่งคอมมิวนิสต์ตามความหมายของศัพท์แล้ว ก็พอจะทำได้โดยไม่สู้จะ เป็นการยากลำบากนัก แต่ถ้าจะพูดถึงลัทธิการเมืองในประเทศใด ประเทศหนึ่ง ว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ไซ้จะวินิจฉัยได้โดยยากยิ่งนัก เช่นประเทศรัสเซีย ในขณะนี้^๕เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ก็เป็นปัญหาที่จะตัดสิน เห็นแน่นอนได้ยาก แต่ถ้าจะพูดโดยทั่วไปแล้วลัทธิใด ๆ ที่มีความมุ่งหมายจะโค่นล้มด้วยการ ซึ่งระบอบการของทุนนิยม ซึ่งมีอยู่ ณ บัดนี้ไซ้ ก็มักจะถือกันว่าเป็น ลัทธิคอมมิวนิสต์

นาย ร. กฤษณ์ กล่าวว่าการที่จะวางบทวิเคราะห์ แห่งคอมมิวนิสต์ นั้นจะต้องคำนึงถึงใน ๒ ทางคือ

๑. นัยทางเทคนิค กล่าวคือ คอมมิวนิสต์ประกอบด้วยลักษณะสาระสำคัญอย่างใดบ้างและ

๒. ในทางการเมือง ซึ่งมักจะกล่าวหากันง่าย ๆ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ โดยมิได้อาศัยหลักเกณฑ์ที่แน่นอนอย่างไร ถึงแม้ว่ารัฐบาลเป็นผู้วางบทวิเคราะห์แห่งคอมมิวนิสต์ บทวิเคราะห์นั้นก็ไม่ใช่หลักอันจะพึงเชื่อถือได้อย่างแน่นอน เพราะว่ารัฐบาลมีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องอยู่ด้วย หน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญในการที่จะวางบทวิเคราะห์แห่งคอมมิวนิสต์นั้น นายกียองเข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับทางเทคนิค กล่าวคือหลักมูลของคอมมิวนิสต์มีลักษณะการอย่างไร มิใช่ว่าจะถือเอาง่าย ๆ ตามความนิยมของคณะกรรมการเมืองต่าง ๆ เช่นนั้นมิได้

นายกียอง เสนอว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมมิได้ต้องขอหาในทางตุลาการว่าเป็นคอมมิวนิสต์และประเด็นอันจะพึงพิจารณาคือ หลวงประดิษฐมนูธรรมสนับสนุนลัทธิคอมมิวนิสต์หรือไม่ ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับความเห็นทางการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรมต่างหาก ไม่ควรที่จะเอาเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมมาตั้งเป็นประเด็นพิจารณา

เซอร์ วรเบิร์ต ฮอลแลนด์ เห็นพ้องด้วยว่า คำกล่าวหาหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นมิใช่ขอหาในทางตุลาการ และหน้าที่ของกรรมาธิการก็คือ จะตอบได้ว่าท่านองความเห็นทางการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นย่อมด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์หรือไม่ เพราะฉะนั้นจุดที่จะพึงพิจารณาคือความเห็นทางการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม และมีใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ

พระยาศรีดำรง และพระยานวราขสุวัจน์ เห็นชอบด้วยวิธีการที่ประธานกรรมาธิการเสนอแนะมาคือ

๑. พึงมอบให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒ ทำบันทึกร่วมกัน เพื่อวางบท
วิเคราะห์ลักษณะสาระสำคัญต่าง ๆ แห่งคอมมิวนิสต์และ

๒. ข้อที่จะพึงพิจารณานั้น คือความเห็นทางการเมืองของหลวง
ประดิษฐมนูธรรม และมีใช้เค้าโครงการแนวธุรกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม
ถ้าดำเนินการพิจารณาไปแล้วปรากฏว่า มีข้อความพาดถึงเค้าโครงการ
ธุรกิจนั้นแล้วจึงจะพิจารณาเป็นข้อ ๆ ไป

คณะกรรมการได้ตกลงตามนี้

ในการอภิปรายถึงวิธีการที่ผู้เชี่ยวชาญจะทำงานร่วมกัน เพื่อ
วางบทวิเคราะห์แห่งคอมมิวนิสต์นั้น ประธานกรรมการเห็นว่า ควรจะ
อาศัยกำหนดการของคณะคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และฝรั่งเศสประกอบความพิ
เคราะห์ด้วย ที่ประชุมเห็นชอบตามนี้ และประธานกรรมการรับว่าจะ
ร้องขอให้กระทรวงการต่างประเทศมีโทรเลขไปยังสถานทูตสยาม ณ กรุงลอน
ดอน และกรุงปารีส เพื่อให้รีบส่งกำหนดการที่ต้องการนั้นมาทางไปรษณีย์อากาศ.

ปิดประชุมเวลา ๑๐ น.

(ลงพระนาม) วรรณไวทยากร วรวรรณ

ประธาน

(สำเนา)

กรรมาธิการสอบสวนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

รายงานการประชุมครั้งที่ ๒๑

เปิดประชุม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๒ เวลา ๙.๑๕ น.

มีผู้มาประชุม คือ

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ	ประธานกรรมการ
พระยาศรีสังกร	กรรมการ
พระยานรราชวัตร	กรรมการเลขานุการ
เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดแลนด์	ผู้เชิญชวน
นาย ร. กฤษยง	ผู้เชิญชวน

และ หลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งกรรมการเชิญมา

เมื่อกรรมการได้ตกลงรับรองรายงานการประชุมครั้งที่ ๑ แล้ว ประธาน กรรมการ ได้ชี้แจงหลวง ประดิษฐ์มนูธรรมทราบ ถึงคำเนนการ พิจารณา ซึ่งคณะกรรมการได้ตกลงไว้แล้วคือว่า โดยมติของสภาผู้แทนราษฎร ให้ตั้ง ปัญหาให้พิจารณาว่า หลวงประดิษฐ์มนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์ดังที่กล่าว หากันในสมัยรัฐบาลพระยามโน ฯ นั้นหรือไม่ ประเด็นนี้จะพึงพิจารณาถึง ความเห็นทางการเมืองของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม และมีได้อยู่ที่ใด

การเค
กล่าวท
กรรมา
ที่
ของ
คอมมิ
านกร
หลวง
บันทึก
ลัทธิ
มา
การ
การ
คอมมิ
คณะ
พรรค
เป็น
หลัก
ให้
ลักษณะ
ไม่ให้

ทศวรรษกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม คำกล่าวหาที่อ้างถึงนั้น เป็นคำ
กล่าวหาในทางการเมือง หาใช่ข้อหาในทางตุลาการไม่ เพราะฉะนั้น คณะ
กรรมการจึงได้ตกลงว่า จะดำเนินการพิจารณาตั้งนั้น คือ ขอให้ผู้เชี่ยวชาญ
ทั้งสอง ๒ ร่างบันทึกร่วมกันมา เพื่อวางบทวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะคดี
คอมมิวนิสต์ บัดนี้ ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒ ได้ร่างบันทึกทวนส่งมาแล้ว และประ
ทศวรรษการก็ได้ส่งไปให้หลวงประดิษฐมนูธรรมทราบแล้ว จึงขอถาม
หลวงประดิษฐมนูธรรมว่า บรรดาลักษณะต่าง ๆ ซึ่งวางบทวิเคราะห์ไว้ใน
บันทึกนั้นหลวง ประดิษฐมนูธรรมพอใจแล้วหรือไม่ว่า เป็นลักษณะเฉพาะของ
คดีคอมมิวนิสต์ ถ้ามีข้อสงสัยเกิดขึ้นอย่างไร ก็ขอให้หลวงประดิษฐมนูธรรมแสดง
มา เมื่อตกลงกันในบทวิเคราะห์ลักษณะต่างๆ แล้วก็จะได้อาณความเห็นทาง
การเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรมในข้อลักษณะนั้น ๆ ต่อไป

หลวงประดิษฐมนูธรรมรับรองหลัก เกณฑ์วินิจฉัยลักษณะเฉพาะของ
คอมมิวนิสต์ ดังที่ผู้เชี่ยวชาญว่าไว้ในบันทึกร่วมกัน กล่าว คือ อะไรที่มีอยู่
เฉพาะแต่ในกำหนดการคอมมิวนิสต์เท่านั้นและ ไม่อยู่ในกำหนด การของคณะ
พรรคการเมืองอื่น ๆ ไซ้ จึงจะเป็นส่วนหนึ่งของคอมมิวนิสต์ โดยไม่
เป็นปัญหา

หลวงประดิษฐมนูธรรมขอตั้งข้อสังเกตเป็น ๒ ตอน ตอนหนึ่งว่าด้วย
หลักการอีกตอนหนึ่งว่าด้วยความหมายของถ้อยคำบางแห่งซึ่งใครจะให้ไขความ
ให้ชัด

ในส่วนหลักการนั้น หลวงประดิษฐมนูธรรมขอตั้งข้อสังเกตเนื่องใน
หลักการปกติข้อ ๖. ซึ่งวางไว้ว่า บังคับให้ทุกคนทำงาน “ใครไม่ทำงาน
ไม่ให้อิน” (กำหนดการฝ่ายเศส หน้า ๒๑) ดังนี้ หลวงประดิษฐมนูธรรม

เสนอว่า หลักการข้อนี้มีอยู่ในกำหนดการของคณะราชด้วยเหมือนกันเพราะ
 ฉะนั้นตามหลักเกณฑ์วินิจฉัยซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้วางไว้ ก็ควรจะถอนลักษณะก
 โภคกิจข้อ ๖ นั้นออกเสีย เพราะว่ามิได้เป็นลักษณะเฉพาะของคณะคอมมิ
 นิสต์

นาย ว. กัยอง.—หลักการที่ว่า คณะคอมมิวนิสต์เป็นผู้เริ่มใช้ แต่บัดนี้ คณะบางการแผ่นดินต่าง ๆ เช่น คณะนาซี และคณะฟาสซิสต์ นำเอาไปใช้ด้วย

เซอร์ รอสเบิร์ต ฮอดสแลนด์.—ถึงแม้ว่าคณะอื่น ๆ นำเอาไป ก็ยังเป็นลักษณะการสำคัญๆของคอมมิวนิสต์

นาย ร. กัยอง.—แต่ตามเกณฑ์วินิจฉัยที่ได้วางไว้นั้น ควรจะถอนหลัก
การนั้นออกได้

หลวงประดิษฐมนูธรรม-หลักการณ์ เป็นสภานิติบัญญัติ
 ครั้ง แรกตั้งขึ้น และความกำหนดการของคณะมนตรีนิติบัญญัติหน้า
 นั้น ก็ได้กล่าวในเชิงว่าเป็นหลักการณ์ แต่หากกล่าวในเชิงปลูกใจผู้กระทำ
 การเดี๋ยงให้เลื่อมใสในหลักการณ์มนตรีนิติบัญญัติว่า มุขย์ค่าต่าง ๆ อาศัย
 งานเป็นเหตุ

เซอร์ รอบิเอร์ต ฮอดแลนด์.—เป็นหลักเก่าก็จริงอยู่ แต่ก็ยังเป็น
หลักของคอมมิวนิสต์อยู่

หลวงประดิษฐ.— ถ้าถือเคร่งตามหลักที่วางไว้แล้ว การบังคับให้คนทำงานบางอย่างซึ่งมีอยู่ในกฎหมายไทย ณ บัดนี้ เช่นพระราชบัญญัติตัดฟันต้นไม้คนจรวัด และคนที่เคยต้องโทษหลายครั้ง ร.ศ. ๑๒๗ และพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง ร.ศ. ๑๑๙ ก็จะลายเป็นการกระทำตามแบบคอมมิวนิสต์ไป อนึ่งกฎหมายของประเทศอื่น ๆ เช่นบัลแกเรีย และปารากวัย ก็มีบังคับให้คนทำงาน

บางอย่างและตามอนุสัญญาว่าด้วยการบังคับแรงงานของสันนิบาตชาติ ก็ยอมให้เกณฑ์แรงงานได้ในบางกรณี ปีหนึ่งไม่เกิน ๖๐ วัน

เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดแลนด์.— หลักรับข้อมมีการยกเว้นเป็นธรรมดา ถึงแม้ว่าในวัดเซี่ยหลิงมีครวัก็ได้รับความยกเว้นไม่ต้องทำงาน แต่หลักที่ทุกคนต้องทำงานนั้น ได้วางไว้อย่างหนักแน่น ถึงกับมีบทบัญญัติว่า จะเอาค่าส่วนตัว เช่นการแต่งงาน มาขัดขวางหน้าที่ของรัฐไม่ได้เลย

หลวงประดิษฐ.— แนวความคิดอันเป็นสาระสำคัญของลัทธิคอมมิวนิสต์ก็แสดงอยู่ในตัวศัพท์แล้ว ว่าเป็นการนิยมสรรพสาธารณ คณะนาซีปฏิเสธอย่างแข็งแรงว่าไม่เป็นคอมมิวนิสต์ แต่ก็มีบทบังคับให้คนทำงาน

นายถียอง.— หลักรับเป็นหลักเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ซึ่งถึงแม้ในชุมชนกระฎุมพีก็ใช้กันอยู่แต่โดยมากมักจะใช้ในกรณีฉุกเฉิน แต่ไม่วางเป็นบทกฎหมายประจำเป็นนิจ เช่นฝรั่งเศส ก็เคยบังคับให้คนทำงานในกรณีฉุกเฉินและให้นายถียองจำได้ ในมาดากาสการ์ก็ดูเหมือนเคยมีบทกฎหมายเฉพาะอันบังคับให้ทุกคนต้องมีอาชีพ ภายใน ๓๐ ปีที่แล้วมานี้ ชุมชนกระฎุมพีก็อาจจะยอมรับว่า การบังคับให้คนมีอาชีพนั้นเป็นหน้าที่ทางธรรมจริยาของพลเมืองอย่างหนึ่ง และเป็นหลักประเพณีทางโภคกิจของประเทศอย่างหนึ่งด้วย พวกคอมมิวนิสต์นั้นอยากจะงดหลักอันนั้น เป็นกฎหมายมีการลงโทษด้วยการทำทารุณโดยที่เป็นผลอันจำเป็น เนื่องมาจากการเลิกล้างรายได้และ

เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดแลนด์.— ทว่าบังคับให้ทำงานตามลักษณะข้อที่ ๖ ในปฏิญญานี้ หมายความว่าถึงการบังคับให้ทำงานเพื่อประโยชน์คอมมิวนิสต์

นายกฤษฎ.— แต่ตามข้อความในกำหนดการฝรั่งเศษซึ่งอ้างมานี้
ความหมายเช่นนั้น

หลวงประดิษฐ.— หลักการอันนี้ไม่มีอยู่ในหลักการมอดโคว์

เซอร์ รอเบอร์ต ฮอดแลนด์.— ความมุ่งหมายในกำหนดการฝรั่ง
มีอยู่ว่า จะบังคับให้พวกกระฎุมพีเสียเงินทำงานตามหลักการทั่วไปของค
คอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศ

หลวงประดิษฐ.— ความมุ่งหมายของหลักการคอมมิวนิสต์ในข้อนี้
ว่า โดยที่มูลยค่าต่าง ๆ เนื่องมาจากแรงงาน จึงไม่ควรจะยอมให้มีราย
ซึ่งมิได้เนื่องมาจากแรงงาน และไม่ยอมให้มีมรดกโดยนัยใด ๆ เดียวกัน

นายกฤษฎ.— ตามกำหนดการมอดโคว์นั้น ได้วางหลักข้อนี้ไว้เป็นท
วิทยาการมากกว่า ในกำหนดการฝรั่งเศษ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อประ โยชน์ใน
เล็กตั้ง หลักในกำหนดการมอดโคว์มีอยู่ว่า งานมิใช่เป็นอุปกรณ์การหา
ชีพ แต่เป็นความจำเป็นแห่งชีวิตทีเดียว และความคิดอันนี้กำลังขยาย
ไปในประเทศอื่น ๆ ด้วย เพราะฉะนั้น ในบัดนี้ก็ไม่เป็นลักษณะเฉพาะ
คอมมิวนิสต์เสียแล้ว

เซอร์ รอเบอร์ต.— ขอเวลาไปร่างมาใหม่

ในส่วนถ้อยคำอันจะพึงใช้ความนี้ หลวงประดิษฐ์ขอตั้งข้อตั้ง
ดังต่อไปนี้.—

การเมือง

๑. คำว่า “รัฐบาลโดยคณะกรรมการ” นั้นออกจะกว้างไป ม
ชนอาจจะเข้าใจผิดว่า หมายความว่าถึงคณะกรรมการตามระบอบรัฐธรรมนูญแห่งราช
และรัฐสภาก็ได้

ตกลงแก้เป็น “การตั้งรัฐบาลไซเวียต (คณะกรรมการคนงาน ชาวนา และ ทหาร)”

การคลัง

๑. คำว่า “เอาธนาคารเอกชนมาเป็นของประชาชาติ” อาจเข้าใจผิดไปถึงการตั้งธนาคาร

ตกลงแก้เป็น “การวิวัฒนาการธนาคารเอกชนมาเป็น.....”

เมื่อได้ตกลงกันในลักษณะต่างๆ แห่งคอมมิวนิสต์ เว้นแต่ลักษณะการโลกกซ์ข้อ ๖ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญรับเอาไปพิจารณาใหม่นั้นแล้ว ประธานกรรมาธิการได้ถามความเห็นในทางการเมืองของหลวงประดิษฐ เนื่องในลักษณะการต่างๆ นั้น และได้ทำความเข้าใจว่า บรรดาคำตอบของหลวงประดิษฐ์นั้น จะเป็นการตอบตรงกับลักษณะต่าง ๆ ครบถ้วนทุกข้อไม่นั้น ขอให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความเห็นด้วย แต่ในข้อที่ว่าคำตอบเหล่านั้นมีน้ำหนักเพียงไร ย่อมเป็นหน้าที่ของกรรมาธิการ และมีใช้หน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญที่จะวินิจฉัย

หลวงประดิษฐ์แสดงความเห็นเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้.-

การเมือง

๑. การตั้งรัฐบาลไซเวียต (คณะกรรมการคนงาน ชาวนา และ ทหาร)

หลวงประดิษฐ์.- ข้าพเจ้าไม่คิดที่จะตั้งรัฐบาลไซเวียตเลย เพราะว่ามีสามเงื่อนไขในระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งข้าพเจ้าได้มีส่วนในการตั้งรัฐธรรมนูญ การขาดอำนาจรัฐยาม และมีส่วนในการออกกฎหมายเลือกตั้ง ทั้งนี้เป็นหลักประกันให้เห็นว่า ข้าพเจ้าเลื่อมใสในระบอบรัฐธรรมนูญและรัฐสภาอยู่แล้ว

เซอร์ รอนเบิร์ต.— หลวงประดิษฐคิดจะแก้หลักการอันเป็นสาระสำคัญในพระราชบัญญัติการเลือกตั้งฉบับที่ใช้อยู่ ณ บัดนี้หรือไม่ ?

หลวงประดิษฐ.— ตั้งใจจะรักษาหลักสาระสำคัญนั้นๆ ไว้ จะมีการแก้ไขบ้างก็ เช่นว่าการเลือกตั้ง ๒ ชั้นนั้น คิดว่าต่อไปจะแก้ไขให้ราษฎร เลือกผู้แทนราษฎรโดยตรงทีเดียว และการแก้ไขต่าง ๆ นั้น ก็จะได้แก้ไขโดยวิธีที่พอสมควร และจะไม่คิดจะใช้วิธีปกครองโดยวิธีพิเศษเลย.

การคลัง

๑. การวิวัฒนาการเอกชนมาเป็นของประชาชาติ และโอนทองคำสำรอง หลักทรัพย์สิน เงินฝาก ฯลฯ ทั้งหมดที่มีอยู่ในธนาคารนั้น ๆ มาเป็นของรัฐ

หลวงประดิษฐ.— ไม่มีความคิดเลยที่จะวิวัฒนาการเอกชนมาเป็นของชาติโอนทองคำสำรอง หลักทรัพย์สิน เงินฝาก ฯลฯ ทั้งหมดที่มีอยู่ในธนาคารนั้น มาเป็นของรัฐ เพราะว่าเดิมใดในกรรมสิทธิทรัพย์สินเอกชนที่จะเป็นเจ้า

๒. การเพิกถอนและปฏิเสธ หนี้สินต่อนายทุนต่างประเทศและในประเทศ

หลวงประดิษฐ.— ยิ่งการเพิกถอนหรือปฏิเสธหนี้สินต่อนายทุนต่างประเทศและในประเทศแล้ว ยิ่งไม่มีความคิดที่จะกระทำเช่นนั้นเลย เพราะความประสงค์จะรักษาสัมพันธไมตรีกับนานา ประเทศไว้ให้มั่นคง เมื่อข้าเจ้าร่างคำแถลงการณ์ของรัฐบาลพระยามโน ก็ได้บรรจุข้อความเช่นนั้นไว้แล้ว แสดงการยืนยันเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์จะปฏิเสธหนี้สินทั้งภายในและภายนอกประเทศเลย

เซอร์ รอบเบิร์ต.— ไม่มีทางที่จะปฏิเสธสิทธิคอมมิวนิสต์ได้ชัดเจน
จนได้อีกแล้ว.

การชุมนุม

๑. การใช้กำลังบังคับเลิกการระเบียบการชุมนุม ซึ่งมีอยู่ตามประ
เพณีทั้งหมดเพื่อ ทางเดียวที่จะบรรลุวัตถุประสงค์คอมมิวนิสต์

หลวงประดิษฐ.— คำว่า “ระเบียบการชุมนุม ซึ่งมีอยู่ตามประเพณี”
ขอข้อความเข้าใจในความหมายเสียก่อน หมายความว่าถึงการครอบครั
ว..... ฉะนั้นไม่ใช่หรือ?

เซอร์ รอบเบิร์ต.— หมายความว่าถึงการครอบครัว การปกครอง การ
เป็นชนและโครงสร้างของชุมชนมนุษย์ทั้งหมด แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า จะกระทำการ
เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ให้ต่าง ๑ กันใหม่หรือจะเปลี่ยนแปลงตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ
ถ้าเป็นการเปลี่ยนอย่างต่าง ๑ กันใหม่แล้ว จึงจะเป็นลักษณะส่วนหนึ่ง
ของคอมมิวนิสต์

หลวงประดิษฐ์.— ไม่มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นการนับ ๑ ใหม่
ในการปกครองข้าพเจ้าเลื่อมใส ในการระบอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้วข้าง
นี้. ในการครอบครัว ข้าพเจ้าก็ได้มีส่วนร่าง ประมวลกฎหมายแพ่งในเรื่องนี้
ความเห็นของข้าพเจ้าในเรื่องนี้ก็เป็นไปในทางรักษาระเพณีของไทย ใน
อื่น ๆ ก็เหมือนกัน หลักประเพณีอันใดที่เหมาะสมกับสมัยก็ตั้งใจจะรักษา
ส่วนข้อที่จะแก้ไขก็จะแก้ไขตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ส่วนการเปลี่ยนแปลง
การนับ ๑ ใหม่ฉันเห็นว่า ไม่เป็นประโยชน์ ในเรื่องสงครามระหว่างชน
ได้พยายามชี้แจงให้คนต่าง ๆ เข้าใจว่าไม่เป็นการบังคับ เพราะจะเป็น
ทำให้นองเลือดเปล่า ๆ

นายก๊วยของและ เซอร์ รอนเบอร์ต.—ข้อสำคัญอยู่ที่การใช้กำลังบังคับ
ในอันจะเลิกล้มหลักประเพณีต่าง ๆ แต่ถ้าไม่คิดจะใช้กำลังบังคับแล้ว ก็ไม่
อยู่ในลักษณะคอมมิวนิสต์

๒. การกระทำสงครามเนื่องนี้ในความบังการของพวกปลุชน
ทำลายกำลังและประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนอย่างเก่า และทำลายพวกกระดุม
ที่อาจไหลชนมาใหม่

หลวงประดิษฐ.—ดึกเตเตอร์ชิบหรือลัทธิบังการแผ่นดินนั้น ข้าพเจ้า
ชอบแต่ที่ไม่ชอบนั้นไม่ใช่จะเพาะแต่การที่จะให้คนจนเข้าถือ อำนาจบังการ
นั้น. ถึงแม้ว่าคน ชนอื่น จะเข้าถือ อำนาจบังการแผ่นดินก็ ไม่เห็นชอบด้วย
เหมือนกัน

๓. การเลิกมรดก

หลวงประดิษฐ.—ไม่มีความคิดที่จะเลิกมรดกเลย นายก๊วยยอมทร
ไว้ว่าในการร่างประมวลกฎหมายแพ่ง ข้าพเจ้าเคยสนับสนุนให้มีประม
มรดกอยู่ด้วย

การโลกกิจ

๑. การรับโดยไม่มีการทดแทน ซึ่งกิจการเอกชน (นายทุน
ใหญ่ ๆ ทั้งหมด เช่น โรงงาน การงาน เหมือนแร่ โรงไฟฟ้า รถไฟ
การขนส่ง การคมนาคม อสังหาริมทรัพย์ที่ดินใหญ่ ๆ เครื่องจักร ฯลฯ

หลวงประดิษฐ.—ไม่มีความคิดเช่นนั้นเลย มีเหตุผลเหมือนกับที่ได้กล่าว
มาแล้ว ว่าด้วยลักษณะการคลัง ข้าพเจ้ายืนยันว่ามีความเลื่อมใสในทรัพย์สิน
เอกชน

๒. การโอนอสังหาริมทรัพย์ที่ดิน ซึ่งได้รับมานั้นให้แก่ชาวนา
 ๓. ต่อจากนั้น ห้ามมิให้ซื้อขายที่ดินที่ได้โอนมานั้น
 ๔. รับอสังหาริมทรัพย์บ้านเรือนใหญ่ ๆ และย้ายคนงานและคน
 ไปอยู่ในบ้านเรือนและถิ่นที่อยู่ของเศรษฐีกระฎุมพี.

๕. การเพิกถอนการจำนองอันเป็นที่เสียหายแก่ชาวนาทวน.

หลวงประดิษฐ.— คำตอบสำหรับ (๒), (๓), (๔), (๕), ก็เช่นเดียว

กัน เพราะเป็นลักษณะเนื่องมาจาก (๑)

แต่ถ้อยคำในข้อที่ ๕ ที่ว่า “การเพิกถอนการจำนอง อันเป็นที่เสีย
 หายแก่ชาวนาทวน” นั้นคงกำกวมอยู่.

เซอร์ รอบเบอร์ต. เห็นด้วย และรับว่าจะไปคิดแก้ไขเสียใหม่ให้
 เหมาะและแข็งแรงกว่าอาจเป็นที่พึงปรารถนาที่จะบันเทาทุกข์บางอย่างให้แก่ชาวนา
 ทวนในเรื่องการจำนอง ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าจะต้องใช้วิธีการรัฐธรรมนูญเท่า
 ใด

หลวงประดิษฐ.— รับรองว่า ถ้าจะทำการใด ๆ ในเรื่องการจำนอง
 ปรมาณแล้วก็จะทำได้โดยวิถีทางรัฐธรรมนูญ เช่น ให้มีการปรมาณีประνομ
 ปรมาณ

๖. บังคับให้ทุกคนทำงาน “ใครไม่ทำงานก็ไม่ได้กิน”

ข้อ ๖ เอาไว้พิจารณาใหม่

๗. สัมพันธ์ไมตรีทางโลกกิจอย่างแข็งแรงกับสหประชาชาติโลก ไซ-
 รัสโตไซเวียต

หลวงประดิษฐ.— ไม่คิดสัมพันธ์ไมตรีเช่นนี้ แต่ถ้อยคำดังที่กล่าวมอยู่
 นี้ไม่หมายความว่าสัญญาการค้าขายอย่างเช่นฮ่องกงและอเมริกาทำ

เซอร์ รอบเบอร์ต.— เห็นด้วย และว่าจะได้คิดแก้ไขถ้อยคำให้กระชับขึ้น

ในการที่จะไปคิดร่างข้อ ๖ ใหม่ นั้น เซอร์ รอเบิร์ต อยากทราบความคิดเห็นของหลวงประดิษฐในเรื่องการบังคับให้ทำงานนั้นว่ามีอยู่อย่างไรมั่ง

หลวงประดิษฐ.— ข้างแจ้งว่าฐานะการเมืองในประเทศสยามนี้ ต่างกันที่เป็นอยู่ในประเทศตะวันตก กล่าวคือ ในประเทศสยาม คนชั้นกลาง (บุรุษ) เป็นคนที่ทำงาน. ชาวนาเสียอีกมีเวลาว่างมาก ซึ่งชนจะได้เกียจคร้าน และใช้เวลาที่ว่างนั้นในทางไม่พึงปรารถนา เช่นการเสพยาเมา และการปล้นสดมภ์ เป็นต้น ซึ่งเราควรจะคิดแก้ไข อนึ่ง คนไม่มีงานทำในกรุงเทพฯ นานมาก เขาทนจึงควรมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง จะได้เป็นทางป้องกันมิให้คนเหล่านั้นกระทำความผิดอาญา ส่วนอาชีพนั้นจะให้เลือกเอาได้ตามชอบใจ ไม่บังคับว่า ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นต้นแต่ขอให้มีอาชีพเท่านั้น.

นายกฤษฎ.— ทหหลวงประดิษฐว่ามานี้ ก็คงจะจัดการเพื่อความปลดปล่อยแก่ชนมุนชน คือป้องกันมิให้ผู้ที่ไม่มีอาชีพไปกระทำความผิดทางอาญา มิใช่จะไปบังคับผู้ที่ไม่มีอาชีพอยู่แล้วให้ทำงาน

หลวงประดิษฐ.— ข้างแจ้งเพิ่มเติมต่อไปว่า คนที่เกาะกินตามวัดวาอาราม และถ้าเลิกวิธีรับการเสีย คนก็จะเกียจคร้าน ถ้าคนไม่ทำงานประเทศก็จะไม่เจริญ ข้าพเจ้าจะใคร่ให้คนเหล่านั้นหาอะไรทำ และมีให้มีความมุ่งหมายที่จะบังคับให้คนชั้นกลาง (บุรุษ) ทำงาน

เซอร์ รอเบิร์ต. พวกคอมมิวนิสต์นั้น เป็นปรปักษ์ต่อพวกบุรุษ แต่หลวงประดิษฐไม่เป็น เจ้าชายแห่งเวลด์สก็สนพระทัยอย่างเดียวกับหลวงประดิษฐเหมือนกัน คือในการจัดค่ายทำงานให้แก่พวกชนที่ไม่มีงานทำ ถ้ามีงานขึ้น ประดิษฐ์ก็ให้ทำแล้ว ก็คงจะจัดการได้สำเร็จ แต่ถ้าไม่มีงานให้ทำแล้ว

จะจัดได้ด้วยยาก จะทำได้ก็แต่บำรุงการศึกษาและอบรมคนไม่มีงานทำให้ทำงานในค่ายทำงาน

หลวงประดิษฐไพเราะ^๕ ข้างว่า คิดจะให้ชาวนาเลียงหมู เบ็ด ไก่ และปลุกผักกินเองบ้าง ดังที่เคยทำแล้วทุกปี^๕ แต่ว่าการทงนคตต้องกระทำด้วยกฎหมายซึ่งจะต้องผ่าน สภาผู้แทนราษฎรตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ที่ลาว ไวนั้นก็^๕ คิดจะออกกฎหมายให้คนมีอาชีพและบำรุงการศึกษาวีชาชีพ

ในส่วนข้อ ๖ นั้น หลวงประดิษฐ^๕ ข้างว่า ยายเขาจะให้เขาออกเพราะถ้า ถ้าทั้งไว้นั้นจะเข้าใจผิดว่า พระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง และพระราชบัญญัติตัดสันดานคนจรจัด และคนที่เคยต้องโทษหลายครั้ง พระราชบัญญัติให้รูปการที่มีบทบังคับให้คนทำงานบางอย่างนั้น จะเข้าอยู่ในลักษณะคอมมิวนิสต์และจะมีคนขอให้เลิกกฎหมายเหล่านี้^๕ ดังได้มีสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรให้ยกเลิกพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้างแล้ว

เชอร์ รอยเบิร์ต. ถ้าจะเอาข้อ ๖ ออกเสียแล้ว หลวงประดิษฐ^๕ ไม่รับรองที่จะแสดงความเห็นในเรื่องการบังคับคนให้มีอาชีพ

ประธานกรรมาธิการ. ข้างว่า หลวงประดิษฐ^๕ ไม่คำนึงแก่รัฐบาล^๕ ที่แล้วว่าจะไม่ใช่วิธีใหม่ใด ๆ ที่จะมาบังคับข้อที่ตน และบังคับจ้างแรงงาน^๕ ที่มีวิ้งการโภคกิจ เพราะฉะนั้น ถ้าจะเอาข้อ ๖ ออก และให้กรรมาธิการ^๕ หลวงประดิษฐ^๕ เองในคำมั่นนั้น ๆ ก็ได้

นายถียอง. การบังคับมีลักษณะต่าง ๆ กัน การบังคับอย่างคอมมิวนิสต์

นิสฺสํหานํ คือ การเลิกจ้างรายได้และมรดก แต่การบังคับอย่างนาชนนเป็นการ
บังคับฐานที่เป็นหน้าที่ของพลเมือง และการบังคับอีกอย่างหนึ่งก็คือ มนุษย์
สงเคราะห์ของสันนิบาตชาติ

หลวงประดิษฐไพฑูริย์ แสดงว่า เทาที่คิดจะกระทำการนี้ คือแบบมนุษย์สงเคราะห์
ของสันนิบาตชาติ และเพื่อให้พลเมืองได้มีอาชีพและหางานให้พลเมืองทำ.

ปีประชุมเวลา ๑๒.๕๐

(ลงพระนาม) วรรณไวทยากร วรวรรณ

(สำเนา)

กรรมวิธีการสอบสวนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

รายงานการประชุม ครั้งที่ ๓

เปิดประชุม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๗๖

เวลา ๙.๑๕ นาฬิกา

มีผู้มาประชุมคือ

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ

ประธานกรรมการ

พระยาตรีังกร

กรรมการ

พระยานครราชสีมา

กรรมการ เลขานุการ

เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดแลนด์

ผู้เชี่ยวชาญ

นาล ร. กียอง

ผู้เชี่ยวชาญ

และ หลวงประดิษฐมนูธรรม

ซึ่งกรรมการเชิญมา

เมื่อได้แก้ไขรับรองรายงานการประชุมครั้งที่ ๒ แล้ว ที่ประชุมได้ตกลง

แก่คณะกรรมการโรคพิษซอสี่ ๕ เป็น “การบันทึกการะหนั้นของชาวนาที่จน
โดยเลิกจ้างการจ้างเองเสียสิ้น (กำหนดการมอดโคว์ หน้า ๒๗ กำหนดการฝรั่ง
เลขหน้า ๑๙)

หลวงประดิษฐฯ เข้าใจเข้าใจว่า หมายความว่าถึงการเลิกจ้าง
โดยไม่มีความทดแทนถ้าเช่นนั้น จะเติมคำว่า “โดยไม่มีค่าตอบแทน” ลงไปได้
หรือไม่

เซอร์ รอบерт ความหมายก็เป็นอย่างหลวงประดิษฐพานัน แต่
ว่า “โดยไม่มีคำทดแทน” ไม่อยู่ในกำหนดการ ซึ่งเป็นต้นฉบับ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรจะเติมคำเหล่านี้ลงไป และชี้แจงว่าคำอังกฤษว่า annual นั้นมันอยู่แล้วว่า ไม่มีความทดแทน

ประธานกรรมการฯ คำว่า “เลิกจ้าง” ในภาษาไทย ก็มันขึ้นเดียวกัน พระยาภิรมย์ภักดี และพระยาภิรมย์ภักดี เห็นพ้องด้วย

ที่ประชุมได้ตกลงแก้ไขลักษณะการ โภคกิจข้อ ๗ (ซึ่งคนแรกเป็นข้อ ๖) ดังนี้ “การรวมบริษัทในท้องที่เข้ากับบรรษัทบริษัทอื่น ๆ เพื่อให้เป็นสหประชาชาติ เพื่อรวมบริษัทกันจนกระทั่งกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางโภคกิจ โดยให้อยู่ในระเบียบการโภคกิจสหประชาชาติอันเดียวกัน (กำหนดการมอดโคว์ หน้า ๕๔)

หลวงประดิษฐ ข้าพเจ้าไม่มีความคิดเช่นนั้นเลย ข้าพเจ้าไม่คิดที่จะตั้งรัฐบาลโซเวียตหรือจะให้รัฐบาลสยามเข้าร่วมสหประชาชาติกับสหประชาชาติเลย

ส่วนลักษณะการ โภคกิจข้อ ๖ เดิมนั้น มีการอภิปรายกันมาก

นายกฯ เมื่อได้อ่านกำหนดการนาซีแล้ว ได้พบข้อความว่าจะเลิกจ้างบรรดาชายใดที่มีอายุน้อยมาจากแรงงานเหมือนกัน (กำหนดการ ค.ศ. ๑๙๒๐ ข้อ ๑๑ Direction on obligatory Work 1926 Item 2) ข้าพเจ้าเข้าใจว่าคำเข้าหรือแม้ว่าตกอยู่ในเกณฑ์ที่จะเลิกจ้างตามหลักอันเหมือนกัน ถึงแม้ว่าข้อเดียวจะมีได้ดำเนินการอื่น (และข้าพเจ้าก็ไม่คิดว่าข้อเดียวจะดำเนินการไปเพียงนี้) แต่ในกำหนดการของนาซีได้มีเหตุการณ์บังคับให้เลิกจ้างเช่นซึ่งแต่เดิมเป็นของคหบดีนั้นมาบรรจุไว้ด้วย และนั่นว่านโยบายฟาสซิสต์ก็อยู่ด้วยเหมือนกัน (ดู Laurent, National Socialism) เพราะฉะนั้นอันที่จริงควรจะถอนเอาลักษณะข้อ ๖ นี้ออกเสีย แต่หากจะทำเช่นนั้น อาจมีข้าพเจ้าใจนึกว่า เขาออกเพราะจะทำให้หลวงประดิษฐ์ออกจากการตอบ แต่คน

ทั้งนี้ตามคำชี้แจงของหลวงประดิษฐฯ ในการประชุมครั้งที่แล้วมากปรากฏว่า
ความเห็นของหลวง ประดิษฐ์ ตรงกันข้ามกับความ เห็นของ คอมมิวนิสต์ ที่เดียว
ก็จะเป็นประโยชน์แก่หลวงประดิษฐ์เอง ส่วนข้อความที่จะบันทึกนั้น ข้าพเจ้า
ได้จะใช้ถ้อยคำในกำหนดการมอดโคว์ หน้า ๑๘ นั้นเอง คือว่า "งานเป็น
ความจำเป็นอย่างหนึ่งแห่งชีวิต" ซึ่งมีความหมาย ๒ นัยคือ

๑. จำเป็นเพราะต้องบังคับให้ทำงาน และ
๒. จำเป็นเพราะไม่มีทางเลือกเชิงชีพทางอื่น นอกจากทำงาน

เซอร์ ร็อบเบิร์ต เราจะต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง เพราะ
ว่าพวกคอมมิวนิสต์ใช้ความระมัดระวังและควมเฉลียวฉลาด ในการที่จะวาง
หลักข้อนี้ ตามกำหนดการฝรั่งเศสปรากฏว่า คณะคอมมิวนิสต์จะให้โอกาสให้
ทุกคนได้ทำงาน และมีอีกตอนหนึ่งว่า เมื่อได้ตั้งรัฐคอมมิวนิสต์ขึ้นแล้ว
การบังคับใดๆ ก็จะมีหมดลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในขั้นที่สุด การบังคับ
ให้ทำงาน ไม่ใช่ข้อคิดคติของคอมมิวนิสต์ ส่วนความจำเป็นที่จะต้องทำงานนั้น
นั้นมาจากสภาพของรัฐคอมมิวนิสต์ ซึ่งทุกคนจะต้องทำงานอยู่เอง คำว่า
"ความจำเป็น" เป็นคำกำกวมและพวกคอมมิวนิสต์ตั้งใจใช้ให้เป็นคำ
กำกวม แต่ถ้าจะเอากำหนดการมอดโคว์ และกำหนดการฝรั่งเศสมารวม
กันแล้ว ก็คงจะร่างขึ้นเป็นลักษณะข้อที่ ๖ ได้ดังนี้ "การใช้ หลักที่ว่า
ได้ไม่ทำงานก็ไม่ให้กิน แก่พวกกระฎุมพีซึ่งรันทดทวงวล โดยไม่มี ความ
ผิดเลยและ โดยนัยทั่วไป ดำเนินตามแผนการที่กำหนดไว้ล่วงหน้าในอันจะ
แรงงานและกำลังทรัพย์สินสิ่งดินทงปวง เพื่อบรรลุจุดหมายในที่สุดว่า จะให้งาน
และความจำเป็นแห่งชีวิต และมีใช้เป็นแต่เพียงทางเลือกเชิงชีพเท่านั้น (ทั้งนี้
เพื่อหลีกเลี่ยงกรรมวิธีที่เอกราช และการประดิษฐ์กรรมแบบแข่งขัน)"

หลวงประดิษฐ์ ประเด็นอยู่ที่การหลีกเลี่ยงรายได้ และมรดกหรืออยู่ที่
การทำงานเป็นจุดสำคัญ

เซอร์ รอบเบิร์ต ถ้าจะพิจารณาหลักให้ถ่วงแล้ว จะเป็นการยากลำบากมาก ที่เราจะกระทำได้นั่นคือ คัดเลือกเอาข้อความในกำหนดการต่าง ๆ ของคอมมิวนิสต์มาตั้งเป็นลักษณะขึ้น ถ้าเราใช้ถ้อยคำดังที่มีอยู่ในกำหนดการต่าง ๆ แล้ว เราจะได้ไม่มีผิดพลาด

นายกฤษฎ ในกำหนดการมอสโคว์นั้น ก่อนที่ว่า “งานจะเป็นความจำเป็นแห่งชีวิต” ได้กล่าวว่า “เมื่อได้เลิกล้างกรรมสิทธิเอกชนและทรัพย์สินเอกชนแล้ว” จึงแสดงให้เห็นว่าความจำเป็นของงานนั้นเป็นที่ยุติในที่สุด

เซอร์ รอบเบิร์ต จริง เป็นที่ยุติในที่สุดแต่ทว่าในระหว่างนั้น มันดำเนินการเป็นขั้น ๆ ไป

หลวงประดิษฐ ขวาลัด จิต ได้แสดงไว้ว่า การบังคับให้ทำงานนั้น เป็นระเบียบการโซซัดซอกหลายอย่างถ้าจะพูดโดยเคร่งครัดแล้ว การเกณฑ์ทหาร ก็เป็นการบังคับให้ทำงานเหมือนกัน ส่วนการวางแผนการนั้นก็มิฉะนั้น นอกจากคณะคอมมิวนิสต์ ใช้วิธีการเช่นนี้ด้วยเหมือนกัน

นายกฤษฎ การวางแผนการเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นการถอนข้อความตอนนี้ออกได้

เซอร์ รอบเบิร์ต ไม่เห็นควรถอนออก เพราะว่านี่เป็นลักษณะเฉพาะของคอมมิวนิสต์

หลวงประดิษฐ แผนการนั้นเป็นวิธีการ ไม่ใช่วัตถุที่หมาย อันวิธีการนั้นมีต่าง ๆ นานา เช่นวรรณคดีในท้องของลัทธิต่าง ๆ ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งเหมือนกัน

เซอร์ รอบเบิร์ต “แผนการ” ในที่นี้ หมายความว่าแผนการเพื่อบรรลุอุดมคติคอมมิวนิสต์ แผนการบังคับให้มีอาชีพอย่างใดหลวงประดิษฐดำริ

นั้น ไม่เข้าอยู่ในลักษณะดังที่ข้าพเจ้าได้วิเคราะห์ขึ้นใหม่ เพราะว่าการหลวงประ
ดิษฐ์มีความประสงค์ที่จะจำแนกพวกหมิ่นทางหาเลี้ยงชีพอยู่แล้วจาก พวกที่ไม่
มีความมุ่งหมายของหลวงประดิษฐ์ก็คือ จะให้พวกที่อาจเป็นภัยต่อประเทศนั้น
ทำงาน และอีกประการหนึ่งความมุ่งหมายของหลวงประดิษฐ์ก็มิใช่ว่าจะเลิก
ล้างกรรมสิทธิเอกชน และการประดิษฐ์กรรมแบบแข่งขัน

หลวงประดิษฐ์ แต่ถ้ามรรฐ์ข้อความซึ่งเข้าใจยากลงไปแล้วมหาชน
อาจเข้าใจผิดได้ว่า การบังคับให้ทำงานทุกอย่างทุกชนิด มีลักษณะเป็นคอม
มิวนิสต์

นายกฤษฎา บัญหาอยู่ที่ว่า เราจะถือที่หมายในที่สุดเป็นใหญ่ หรือคน
ดำเนินการในระหว่างเป็นใหญ่

ประธานกรรมวิธีการ จะกลับข้อความที่เรียงไว้นั้น โดยเอาตอนท้าย
ไปไว้ตอนต้น และเอาตอนต้นมาไว้ตอนท้าย ได้หรือไม่

เซอร์ รอบเบิร์ต ควรจะรักษาลำดับไว้ เพราะได้เอาข้อความ
ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในระหว่างไว้ข้างต้น และเอาข้อความที่เกี่ยวข้องที่
หมายถึงที่สุดไว้ข้างหลัง

หลวงประดิษฐ์ จะถอนข้อ ๖ ออกเสียแล้วให้ข้าพเจ้าแสดงความเห็น
ในเรื่องบังคับให้มีอาชีพในเมื่อกรรมวิธีการมาถึงค่านั้น ซึ่งข้าพเจ้าได้ให้
ไว้รัฐบาลดังที่ประธานกรรมวิธีการได้แนะนำไว้นั้นไม่ได้หรือ

ประธานกรรมวิธีการ เมื่อผู้เชี่ยวชาญทั้ง๒ไม่ตกลงกัน ลักษณะข้อ๖นัก
ควรจะถอนออกจากบันทึกรวม และเอาไปใส่ไว้ในบันทึกอุปกรของผู้เชี่ยวชาญ
แต่ละท่านเรื่องต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในบันทึกอุปกรนั้น จะได้ขอให้หลวงประดิษฐ์

แสดงความเห็นและจะได้มีข้อความกล่าวไว้ ในรายงานคณะกรรมการถึงสภาผู้แทนราษฎรเหมือนกัน

ที่ประชุมตกลงตามนั้น เป็นอันว่า เซอร์ ร็อบเบิร์ต และนายกฤษฎีจะร่างบันทึกอุปกรเพิ่มเติมมา ส่วนข้อความนั้น เซอร์ ร็อบเบิร์ต จะใช้ข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนนายกฤษฎีนั้น จะใช้ข้อความว่า "เนื่องจากการเลิกจ้างกรรมสิทธิ์เอกชนและทรัพย์สินเอกชนนั้น พึงทำให้งานเป็นความจำเป็นแห่งชีวิตสำหรับคนทั่วไป"

หลวงประดิษฐ ลักษณะต่าง ๆ ของคอมมิวนิสต์ ที่วางไว้นี้ ถ้ากระทำตามลักษณะเดียวเช่นลักษณะโคกกิจข้อ ๔ ที่ว่า "ริบอင့်หาริมทรัพย์สินบ้านเรือนใหญ่ ๆ และย้ายคนงานและคนจนไปอยู่บ้านเรือนใหญ่และถิ่นที่อยู่ของเศรษฐีหรือกระฎุมพี" ดังนั้นจะเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่หรือว่าจะต้องกระทำตามลักษณะทุกอย่างแล้ว จึงจะเป็นคอมมิวนิสต์

เซอร์ ร็อบเบิร์ต และนายกฤษฎี สดแล้วแต่กรณี ลักษณะอันเดียวก็อาจจะทำให้เป็นคอมมิวนิสต์ได้ แล้วแต่ผู้เห็นว่าอันใดจะวินิจฉัยอย่างไร

ประธานกรรมการ ถามความเห็นหลวงประดิษฐเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

ประธานกรรมการ คุณหลวงจะมีความเห็นอย่างไร ในเรื่องศาสนา

หลวงประดิษฐ ศาสนานั้นจำต้องมี แต่ใครจะนับถือศาสนาอย่างไรก็ได้ทุกคนพียงมีศาสนแต่เมื่อมีศาสนาอยู่แล้วก็คิดแล้ว ข้าพเจ้าไม่คิดที่จะล้างล้มศาสนาเลย

ประธานกรรมการ ความที่คุณหลวงให้ไว้แก่รัฐบาลก่อนว่า จะไม่ใช้วิธีใหม่ใด ๆ ที่จะบังคับขู่ขอตบ และบังคับจางแรงงาน เป็นวิธีบำรุงการโคกกิจนั้น สำหรับรัฐบาลนี้ ก็ยังเป็นการใช้ได้อยู่หรืออย่างไร

หลวงประดิษฐ สำหรับรัฐบาล ก็เป็นอันใช้ได้เหมือนกัน การที่จะบังคับให้คนมีอาชีพ ก็ควรจะดำเนินตามนโยบายเศรษฐกิจของสันนิบาตชาติ ที่ทำงานให้คนทำ และให้คนมีอาชีพเท่านั้น หากได้คิดจะดำเนินตามวิธีการของคอมมิวนิสต์หรือของนาซีไม่

ประธานกรรมมาธิการ หลีกเลี่ยงความเห็นที่คนหลวงแสดงมาเช่นนั้น เป็นหลักการซึ่งคิดเห็นมาแต่ก่อน มีใช้มาแต่ในขณะนั้นหรืออย่างไร ?

หลวงประดิษฐ เป็นหลักความเห็นที่คิดเห็นมาแต่ก่อน

เซอร์ รอบเบิร์ต ความเห็นของคนย่อมเปลี่ยนแปลงเป็นครั้งเป็นคราว ลำคณก็คือ ในเวลานี้ความเห็นอย่างไร

หลวงประดิษฐ ในหลักความเห็นข้าพเจ้ามิได้เปลี่ยนแปลงอย่างไร

ประธานกรรมมาธิการ เซอร์ รอบเบิร์ต และนายกียอง เห็นว่าหลวงประดิษฐได้แสดงความเห็นในลักษณะต่าง ๆ ของคอมมิวนิสต์ดังที่มอยู่ ณ บันทึกรวมกัน ครบถ้วนทุกข้อแล้วหรือยัง ?

เซอร์ รอบเบิร์ต และ นายกียอง ตอบครบถ้วนทุกข้อแล้ว

เซอร์ รอบเบิร์ต ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ในความคิดเห็นของหลวงประดิษฐ ในเรื่องบังคับให้คนมีอาชีพ หรือว่าทำไมจะ ใ้ใครให้คน
๒ ๖ ออก

หลวงประดิษฐ การที่ไม่พยายามให้มีลักษณะข้อ ๖ ว่าด้วยการบังคับให้ทำงานไว้ในบันทึกรวมกัน เพราะเห็นว่า ตามหลักวิชาการไม่ใช่เป็นหลักสำคัญของลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่หากเป็นวิถีทางดำเนินการอย่างหนึ่งเท่านั้น ขณะนาซี และคณะอื่น ๆ ก็นำเอาไปใช้เหมือนกันและตามที่ชาร์ลส์จิต ได้กล่าวไว้ก็ปรากฏว่าเป็นการเกี่ยวกับกิจกรรม (การแบ่งสรรโภคทรัพย์) มาก

กว่าประดิษฐกรรม (การบังเกิดโคตรหัพย์) ในเรื่องที่ดินนั้น เมื่อก่อนเปิดสภา
ข้าพเจ้าก็ได้แถลงในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีและได้มีหนังสือ ไปยังเจ้าคุณทรงว่า
ข้อความในเค้าโครงการเศรษฐกิจของข้าพเจ้านั้น เป็นแต่เพียงเค้าความซึ่ง
จะแก้ไขอย่างไรก็ได้ ข้าพเจ้ามีความมุ่งหมายที่จะตั้งระเบียบวิธีการไว้ให้รัฐ-
บาลชอที่ดินแต่ไม่ใช่เป็นการบังคับให้บุคคลขายที่ดิน เป็นแต่ว่า ใครสมควรขาย
ก็ให้รัฐบาลรับซื้อ อนึ่งเรื่องการบังคับทำงานนั้น หนังสือที่พวกโซเวียต
แต่งชื่อว่า Travail Libre on Travail Force (g. Fourcache) ก็อ้างว่าไม่มี
การบังคับกลับขัดทอดมาให้เป็นคดีของประเทศที่ถือลัทธิเศรษฐกิจนิยม และทรง
สัญญาว่า “ใครไม่ทำงานก็ไม่ได้กิน” ซึ่งพบในกำหนดการของคอมมิวนิสต์
นั้น ก็เนื่องมาจากคัมภีร์ไบเบิล (ไตรปิฎก) ของศาสนาคริสต์ นั้นเอง คือ
คำสั่งสอนของนักบุญชอ ปลอดภัยว่า “For also when we were with you,
this we declared to you that if any man will not work, neither
let him eat”

ประธานกรรมาธิการ หนังสือของหลวงประดิษฐถึงเจ้าคุณทรง ฯ ที่
ว่าน ได้สำเนาทูลเกล้า ฯ ถวายก่อนที่จะตกลงเรียกหลวงประดิษฐกลับเข้า
มาแล้ว

ปิดประชุมเวลา ๑๒.๔๕

(ลงพระนาม) วรณไวทยากร วรวรรณ

ประธานกรรมาธิการ

(สำเนา)

กรรมาธิการสอบสวนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่

รายงานการประชุมครั้งที่ ๕

เปิดประชุม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ เวลา ๙.๑๐ น.

มีผู้มาประชุม คือ

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ

ประธานกรรมาธิการ

พระยาศรีสังกร

กรรมาธิการ

พระยานครราชสีมา

กรรมาธิการ เลขานุการ

เซอร์ ร็อบเบิร์ต ฮอดแลนด์

ผู้เชี่ยวชาญ

นาย ร. กียอง

ผู้เชี่ยวชาญ

และหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งกรรมาธิการเชิญมา

ที่ประชุมได้แก่วางงานการประชุมครั้งที่ ๒ ต่อไปอีก ดังนี้

๑. (หน้า ๓ บันทึกที่ ๖) คำว่า “อนึ่ง ประมวลกฎหมายอาญาของ
ชาติบังคับให้คนมีอาชีพ” แก้เป็น “อนึ่งกฎหมายประเทศอื่น ๆ เช่น บังเก
อ และปารากวัย ก็มีบังคับให้คนทำงานบางอย่าง และตามอนุสัญญาว่าด้วย
การบังคับแรงงานของสันนิบาตชาติ กียอมให้เกณฑ์ แรงงานได้ในบางกรณี ปี
ที่ไม่เกิน ๖๐ วัน”

๒. (หน้า ๘. บันทึกที่ ๑๕) คำคำว่า “และไม่คิดจะมีบทกำหนดโทษผู้ที่ไม่ทำงาน” ออกเสีย

ที่ประชุมได้แก่วางงานการประชุมครั้งที่ ๓ ดังต่อไปนี้

๑. (หน้า ๒. บันทึกที่ ๑) เปลี่ยนคำว่า “และ เป็นเพื่อ”

๒. (หน้า ๒. บันทึกที่ ๘) เติมคำว่า “กำหนดการ ค.ศ. ๑๙๒๐

ข้อ ๑๑ ท้ายคำ “เหมือนกัน”

๓. (หน้า ๒ บันทึกที่ ๑๒) เปลี่ยนคำว่า “รับเอาหลักการของคอมมิวนิสต์นั้นมาบรรจุไว้ด้วย” ดังที่ไขความได้กล่าวไว้ในสมุดว่าด้วยกำหนดการนาซีนั้นแล้ว และข้าพเจ้าเข้าใจว่า มุสโสลินี ก็ได้รับเอาหลักอันเหมือนกัน” เป็น “มีเหตุการณ์บังคับให้มีหลักการเช่นนั้น ซึ่งแต่เดิมเป็นของคอมมิวนิสต์นั้นมาบรรจุไว้ด้วย และนับว่าในนโยบายฟาสซิสต์ ก็มีอยู่ด้วยเหมือนกัน”

๔. (หน้า ๒. บันทึกที่ ๑๖) เติมคำว่า “แต่อันที่จริง ตามคำชี้แจงของหลวงประดิษฐในการประชุมครั้งที่แล้วมา ก็ปรากฏว่าความเห็นของหลวงประดิษฐ ๆ ตรงกันข้ามกับความเห็นของคอมมิวนิสต์ทีเดียว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้า “ลงท้ายคำ” เพราะจะทำให้หลวงประดิษฐ ๆ อีกอีกในการตอบ”

๕. (หน้า ๒ บันทึกที่ ๑๘) เปลี่ยนคำว่า “เห็นว่า เามาจากกำหนดการมอดโคว์ หน้า ๑๘ ได้ว่า” เป็น “ข้าพเจ้าใคร่จะใช้ถ้อยคำในกำหนดการมอดโคว์ หน้า ๑๘ นั้นเอง คือว่า”

๖. (หน้า ๒ บันทึกที่ ๒๖) เปลี่ยนคำว่า “ในการทำงาน” เป็น “ให้ทุกคนได้ทำงาน”

๗. (หน้า ๓ บรรทัดที่ ๓๓) เปลี่ยนคำว่า “ที่เราควรกระทำนั้นคือ”
เป็น “ที่เราจะกระทำได้นั้นคือ”

๘. (หน้า ๔. บรรทัดที่ ๗) ฆ่าคำว่า “และมีได้หมายความว่าถึงแผนการอย่างอื่น”

๙. (หน้า ๔. บรรทัดที่ ๘) เปลี่ยนคำว่า “ไม่มีความมุ่งหมายที่จะแยกพวกกระฎุมพีออกจากชนชั้นอื่น ๆ แล้วบังคับแต่พวกกระฎุมพีให้ทำงาน” เป็น “มีความมุ่งหมายที่จะบังคับผู้ซึ่งไม่น่าจะเป็นภัยต่อประเทศ” เป็น “มีความประสงค์จะจำแนกพวกทมิฬทางหาเลี้ยงชีพอยู่แล้ว จากพวกที่ไม่มี ความมุ่งหมายของหลวงประดิษฐ ก็คือ จะให้พวกพ้อจเป็นภัยต่อประเทศนั้น ทำงาน”

๑๐. (หน้า ๔. บรรทัดที่ ๒๗) เปลี่ยนคำว่า “ก็ยอมจะต้องถอนออก” เป็น “ก็ควรจะต้องถอนออก”

๑๑. (หน้า ๖. บรรทัดที่ ๘) เติมคำว่า “หรือว่าทำไมจะใคร่ให้ถอนข้อ ๒ ออก” ลงท้ายคำ “ในเรื่องบังคับให้มิอาชีวะ”

๑๒. (หน้า ๖ บรรทัดที่ ๓๐) เติมคำว่า “ตามหลักวิชาการ” ลงท้ายคำว่า “เพราะเห็นว่า”

๑๓. (หน้า ๖ บรรทัดที่ ๑๕) เติมคำว่า “อนึ่ง เรื่องการบังคับทำถนน หนังสือที่พวกโซเวียตแต่งชื่อว่า Travail Libre on Travail Force (G. Fourcasse)

อ้างว่าไม่มีการบังคับ กลับขัดต่อมาให้เป็นคดีของประเทศที่ถือลัทธิเศรษฐกิจ
คหบดีกล่าวว่า “ใครไม่ทำงานก็ไม่ได้กิน” ซึ่งพบในกำหนดการของคอม
มิวนิสต์นั้น ก็เนื่องมาจากคัมภีร์ไบเบิล (โคธิปฏก) ของศาสนาครีตนั้นเอง

คือ คำสั่งสอนของนักบุญ ซีอี ปอดว่า "For also when we were with you, this we declared to you that, if any man will not work neither let him eat."

และศาสตราจารย์ จิด กอ

สถาปนาขึ้นมาจากเซนต์ปอด (Gide: Communist and Co-operative colonies P. 26) ลงท้ายคำ "ก็ให้รัฐบาลรับซื้อเอา" แล้วที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องราวของคณะกรรมการมาถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร แล้วร่างตั้งต่อไป

๑. (หน้า ๖ ข้อ ๑๗(๖) บันทึกที่ ๒) เปลี่ยนคำว่า "และ" เป็น "เพื่อ"

๒. (หน้า ๖ ข้อ ๑๗) ข้าราชการ

๓. (หน้า ๗ บันทึกสุดท้าย) ข้าราชการ "และไม่คิดจะมีบทบาทในไทยผู้ที่ไม่ทำงาน"

ประธานกรรมาธิ คุณหลวงเป็นสมาชิกหรือเกี่ยวข้องกับคณะคอมมิวนิสต์ ระหว่างประเทศอย่างไรหรือไม่ ?

หลวงประดิษฐ ไม่ได้เป็นสมาชิกหรือเกี่ยวข้องกับคณะคอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศอย่างไรเลย

เซอร์ รอเบิร์ต หลวงประดิษฐ คิดจะถอนการอุดหนุนซึ่งรัฐบาลอุดหนุนคณะสงฆ์หรือไม่ ?

หลวงประดิษฐ มิได้คิดเลย ตรงกันข้าม เมื่อครั้งรัฐบาลพระยามโนทัยยกเลิกเงินหลวงบางวัดเสีย เพราะว่าเป็นการเปลืองพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จึงจะให้เงินอุดหนุนราษฎรเสีย ข้าพเจ้ายังได้คัดค้านและได้เสนอว่าให้เงินอุดหนุนพระสงฆ์

เซอร์ ร็อบเบิร์ต หลวงประดิษฐ เห็นด้วยในการที่คณะสงฆ์จะร่วมมือกับรัฐบาลในการศึกษาหรือไม่ ?

หลวงประดิษฐ อยากจะให้ร่วมมือ ในข้อนี้คณะสงฆ์ในเมืองไทยไม่ค่อยอยากจะมาเกี่ยวข้องกับทางฝ่ายอาณาจักร ซึ่งต่างกับที่เป็นอยู่ในประเทศตะวันตกแต่ข้าพเจ้าเองอยากให้คณะสงฆ์มาร่วมมือกับรัฐบาล ในการศึกษาอบรม

นายถ้อย บัญหาเหล่านั้นอยู่นอกกำหนดการคอมมิวนิสต์

ประธานกรรมการ คำตอบของหลวงประดิษฐที่ตอบ เซอร์ ร็อบเบิร์ต ข้าพเจ้าจะได้บันทึกไว้ในรายงานการประชุม แต่จะไม่เติมลงในรายงานของคณะกรรมการเสนาอสภา

ประธานกรรมการ ขอให้คณะกรรมการลงมติว่า ตามที่ได้สอบสวนมานี้ เห็นว่าหลวงประดิษฐปราศจากมลทินในการที่ได้มีคำกล่าวหาในสมัยรัฐบาลพระยามโนว่า เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ?

คณะกรรมการลงมติเป็นเอกฉันท์ว่า หลวงประดิษฐไม่มีมลทินเป็นคอมมิวนิสต์ ดังที่กล่าวหานั่นเลย

ส่วนเอกสารและคำเนาที่จะส่งไปยังสภาเพื่อประกอบรายงานของคณะกรรมการนั้นที่ประชุมตกลงให้ส่งกำหนดการต่างๆ กับบันทึกอุปกรของผู้เชี่ยวชาญนั้นไป ส่วนรายงานการประชุมนี้ ตกลงว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะพูดที่สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการไม่ขัดข้อง

ประธานกรรมการ ขอขอบใจผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง ๒ ที่ได้ช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒ ขอขอบคุณประธานกรรมาธิการ ที่ได้ดำเนินการ
ประชุมมาเป็นอย่างดีทั้งได้แปลข้อความที่ยาก ๆ จากไทยเป็นอังกฤษให้สะดวก
ด้วย

หลวงประดิษฐ ขอขอบพระคุณกรรมาธิการและผู้เชี่ยวชาญ ที่ได้
พิจารณาเรื่อชกนด้วยความยุติธรรม

ปิดประชุมเวลา ๑๑.๔๕ น.

(ลงพระนาม) วรรณไวทยากร วรวรรณ

จากการสอบสวนของคณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิและทรง
คุณธรรมดังกล่าวนี้ ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ว่า หลวงประดิษฐมนูธรรม
หรือนายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ตามที่ทรสณะของพวก
ใส่ร้ายป้ายสีเหล่านั้นเลย

อนึ่ง ในกรณีขมถวรเดชนั้น นอกจากฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดช
จะยับยั้งเขาข้อหาว่ารัฐบาลเป็นคอมมิวนิสต์จนมาหลอกหลวงทหารหัวเมืองแล้ว
กล่าวอ้างต่อประชาชนแล้ว ฝ่ายขบถยังได้ตั้งข้อไต่สวนเป็นการเรียกร้องต่อ
รัฐบาลในเงื่อนไขที่จะให้รัฐบาลปฏิบัติตามเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ

เงื่อนไขและข้อเรียกร้องของฝ่ายขบถซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะกู้
เมือง” นั้น เป็นเงื่อนไขและข้อเรียกร้องที่ขบถขึ้นมาเป็นการอำพรางในเจตนา
ที่เป็นขบถเพื่อแก้การช่วงชิงอำนาจ โดยวิธีการใช้กำลังอาวุธเข้าประหัตประ
หารเพื่อผลให้เขาจะได้อำนาจรัฐของ กลุ่มพระองค์เจ้าบวรเดช ฯ อีก

เสนาบดีกระทรวงกลาโหม แห่งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เห็นเพื่อเป็นทิศ
ทางของการเมืองให้กลับไปสู่ทิศทางเดิมคือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันจักอยู่
ภายใต้การปกครองของ พระองค์เจ้าบรมเดช ฯ ต่อไป

ข้อเรียกร้องของพวกชนบววรรเดช ดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

๑. ต้องจัดการทุกอย่างที่อำนวยความสะดวกให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว

๒. ต้องดำเนินการโดยรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่ง
คือการตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปโดยเสียงหมู่มาก ไม่
ใช้ทำโดยจับอาวุธดังที่แล้มา โดยเหตุนี้ต้องยอมให้คณะกรรมการเมือง
ที่ขอด้วยกฎหมาย

๓. ข้าราชการซึ่งในตำแหน่งประจำการทั้งทหารและพลเรือนต้อง
อยู่นอกการเมือง เว้นแต่ผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งมีหน้าที่อยู่ในการเมือง
โดยตรง แต่ข้อความข้างต้นนี้ ไม่ได้ดีดัดในการที่ข้าราชการประจำจะยึดถือการเมืองใด ๆ ที่ขอด้วยกฎหมาย แต่ห้ามมิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อสนับสนุนผลประโยชน์ตนนิยมหรือบังคับบัญชาโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้คนอื่นถือดีดัดตนนิยมนี้เป็นอันขาด ตำแหน่งฝ่ายทหาร ตั้งแต่เป็นบัญชาการทหารบกทหารเรือลงไปต้องไม่มหนาททางการเมือง

๔. การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่ง จักต้องถือคุณวุฒิความสามารถเป็นหลัก ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องทางการเมืองเป็นความชอบ หรือเป็นข้อรังเกียจในการบรรจุหรือเลื่อนตำแหน่ง

๕. การเลือกตั้งผู้แทนประเภทที่ ๒ ต้องถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก

๖. การปกครองกองทัพ จะต้องมหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธสำคัญแยกกันไปประจำท้องถิ่น มิให้มีกำลังส่วนใหญ่ อยู่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง

คำเรียกร้องแก่มพทสาครณนอกเหนือ ๖ ขอนี้แล้วคือ

“ให้รัฐบาลลาออกโดยทันที และให้ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่คณะผู้บ้านเมืองด้วย”

จากข้อเรียกร้องดังกล่าวเราจะเห็นได้ว่าเป็นข้อเรียกร้องที่ละเอียดถี่ถ้วน ไหลไรสาระเหมือนการกระทำของทหารที่ไร้เดียงสา เพราะข้อเรียกร้องเหล่านี้หลายข้อที่ได้ปรากฏชัดอยู่แล้วในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม

ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม คู่ชีวิตของ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงความสนใจในคำเรียกร้องของ คณะบรรเดช ฯ ไว้ใน นิตยสาร วิทยาสารปริทัศน์ ฉบับวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๓ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“ตามข้อเสนอมันบังคับของพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอทุกข้อนั้น มีระบุไว้ใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรก พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่กล่าวถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เกือบทุกหมวด แม้แต่ การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ก็เป็นพระราชอำนาจระบุไว้ใน บทเฉพาะกาลมาตรา ๖๕ อัน (๒)”

ท่านผู้หญิงละเอียด ได้ให้ความเห็นไว้ในหนังสือฉบับดังกล่าวต่อ

ไปอีกว่า

“การปกครองกองทัพตามในข้อเสนอสืบ ๖ นั้น ผู้เขียนเชื่อว่าการ
จัดกองทัพนั้นคณะปฏิวัติยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากหลักการของกระ-
ทรวงกลาโหมเดิม ซึ่งพระองค์เจ้าบวรเดชทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี
ว่าการกระทรวงกลาโหมก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง”

แล้ว ท่านผู้หญิงละเอียด ก็ได้แสดงความสนใจในที่สุดว่า

“ฉะนั้นในฐานะผู้เขียนไม่มีความรู้กลไกทางการเมืองเลย จึงดำมิด
สนิทเมื่อมองดูผลอันจะเกิดจากเหตุที่พระองค์เจ้าบวรเดชได้ทรง
ปฏิบัติไปคือการนำทหารจากหัวเมืองมาปราบปรามรัฐบาลคณะผู้นำ
รัฐธรรมนูญมามอบให้แก่ประชาชนชาวไทย เปลี่ยนระบอบพระ-
มหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือกฎหมาย เป็นพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้
กฎหมาย ซึ่งองค์พระมหากษัตริย์ ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อม พระราชทานให้ด้วยเต็มพระทัย....”

ส่วนข้อเรียกร้องที่ไม่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญนั้นก็เป็นข้อเรียกร้องที่
คณะราษฎรได้แสดงเจตนารมณ์ให้ปรากฏออกมาก่อนหน้าสาธารณะชนอยู่แล้ว
เช่นในข้อเรียกร้องข้อ ๔ ที่ว่าการแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการจัดตั้งโดย
คุณวุฒิ ความสามารถเป็นหลัก ฯลฯ นั้น

คำตอบข้อเรียกร้องข้อนี้ปรากฏชัดอยู่แล้วใน “เค้าโครงการเศรษฐกิจ”
ของท่านปรีดี ซึ่งบัญญัติไว้ในหมวดที่ ๒ ว่าด้วยการทำงานมาตรา ๘.๑
ความว่า

“ผู้ใดมีคุณอย่างใดก็ให้สมัครเข้าทำงานในประเภทที่ใช้คุณคุณนั้น
ทำงานประเภทใด ผู้สมัครมากว่างาน ประเภทนั้นต้องมีการจำแนก

คน ก็ให้มีการตอบแข่งขัน ผู้ใดตอบได้ตามกำหนดก็ให้รับเข้าทำ
งานตามสัญญาสมัคร”

แต่สำหรับข้อเรียกร้องอื่น ๆ บางข้อก็เป็นข้อเรียกร้องที่ขัดกับหลักการ
ปฏิวัติและเงื่อนไขจึงเป็นข้อเรียกร้องที่ไม่เคยมีของเดิกรวมมือที่ไม่มีความรับ
ผิดชอบนั่นเอง

โดยประการสำคัญคณะบรรดาเรียกร้องว่า

“.....การตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปโดยเสียงหมู่มาก ไม่
ให้ทำโดยจับอาวุธดังที่กล่าวมา”

คำเรียกร้องของ คณะบรรดา ดังกล่าว^๕ เป็นการฟ้องการกระทำของ
ตัวเองอยู่แล้ว เพราะ คณะบรรดา กำลังกระทำการในสิ่งที่ตนเรียกร้อง
ไม่ให้ฝ่ายอื่นกระทำ คือการจับอาวุธขึ้นล้มล้างรัฐบาล

คณะบรรดา จะถือว่าการศึกษาการปกครองภายใต้การนำของ พ.อ.
พระยาพหลและพ.ท.หลวงพิบูลสงครามมีบังคับให้รัฐบาล พระยามโน
ราชนอกแล้วเปิดสภา^๖แทนราษฎรเมื่อ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ เป็นการปฏิบัติที่ไม่ชอบ
ตามคำสั่งของระบอบประชาธิปไตยนั้นก็เป็นข้อกล่าวหาที่ไม่ยุติธรรมและถูกต้อง

เพราะปฏิบัตินั้น ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ เป็นปฏิบัติการเบื้องต้นและ
รักษาไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย ตามเจตนารมณ์ของการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งถูกพระยามโนฯ และคณะทำการละเมิด
และเขียนเข้าด้วยคำที่ตลึงและดั่งใจรัฐธรรมนูญบางมาตรา เมื่อ ๑ เมษายน
๒๔๗๖

เพราะฉะนั้นปฏิบัติการ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ จึงเป็นปฏิบัติการที่
ชอบธรรม เพราะเป็นปฏิบัติการอันเป็นอุปกรณ์ ของกฎหมาย

เพื่อรักษากฎหมายและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และ
เพราะฉะนั้นปฏิบัติการ ๑ เมษายน ๒๔๗๒ ของ พระยามโนฯ จึง
เป็นปฏิบัติการที่ไม่ชอบธรรม เพราะเป็นปฏิบัติการที่เขียนว่า

กฎหมายและทำลายความสงบเรียบร้อยของสังคม

เพราะฉะนั้น ข้อเรียกร้อง และข้อกล่าวหาของ คณะบรรดาฯ จึง
เป็นข้อเรียกร้องและข้อกล่าวหาที่ไร้สาระ สักแต่เพียงยกขึ้นมาอ้างเป็นเหตุ
สนับสนุนเพื่อแก้การขบถของฝ่ายตนเท่านั้น ซึ่งเป็นเหตุผลฟังไม่ขึ้น จึงไม่ได้
กับความเชื่อถือและสนับสนุนจากประชาชน และในที่สุดจึงถูกกำทรวบปราม-
ปรามลงอย่างราบคาบโดยกำลังของฝ่ายรัฐบาล ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

บทเรียนจากเค้าโครงการเศรษฐกิจได้สอนให้ท่านปรีดี พนมยงค์ วิชา
ซึ่งมีค่าสำคัญกว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่ท่านปรีดีฯ ยังไม่ได้ทำท่านยังมีอยู่
อีก นั่นคือข้อปฏิบัติโครงการเพราะทราบได้ทีคนยังไม่พร้อม ยังไม่มีความ
พร้อมเพียงพอ ยังอยู่ในภาวะที่ต้อยในการศึกษาในสาขาวิชาการต่าง ๆ แล้ว
ถึงแม้ว่าโครงการ หรือแผนงานจะดีเลิศสักเพียงใด ก็หาสามารถที่จะบรร
ลุความสำเร็จได้ไม่ ดังเช่นเค้าโครงการเศรษฐกิจ เป็นต้น

ท่านปรีดี พนมยงค์ จึงหันมาสร้างคน มาพัฒนาคนเพื่อให้พร้อม
ที่จะได้ออกมารับใช้สังคมหรือรับใช้งานปฎิบัติ เพื่อบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์
ประสงค์ คือความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติและความผาสุกของราษฎรไทย
ตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยและก็เป็นการปลูกฝังและเผยแพร่ระบอบประ
ชาธิปไตยไปในขณะเดียวกัน

นั่นคือความคิดในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
เพื่อเพาะคนไทยให้มี ความชำนาญในการปกครองบ้านเมืองตามวิถีทางประชา
ปไตย เพื่อสร้างสังคมประชาธิปไตย

ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้วางโครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยและเป็นผู้จัดหาสถานที่ตั้งมหาวิทยาลัย ตลอดจนเป็นผู้วางหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ส่วนทุนการจัดตั้งและก่อสร้างตัวอาคารสถานที่เล่าเรียนของมหาวิทยาลัย ก็ได้เอามาจากงบประมาณแผ่นดิน แต่หากเอามาจากเงินค่าสมัครเข้าเรียนของนักศึกษาทั่วราชอาณาจักร ซึ่งเป็นการพอเพียงแก่การก่อสร้างอาคารสถานที่ ในขณะนั้น และแถมยังเหลือได้เก็บไว้เป็นทุนหาดอกผลให้แก่มหาวิทยาลัยโดยลงทุนตั้งธนาคารพาณิชย์ขึ้นชื่อ ธนาคารเอเซีย นอกจากจะได้ดอกผลแล้วยังมีผลพลอยได้ คือเป็นสถานที่ฝึกอบรมปฏิบัติงานของนักศึกษาแผนกเศรษฐศาสตร์ และการบัญชีด้วย

แต่เป็นหน้าเสียใจและหน้าเสียตาย เพราะภายหลังรัฐประหาร 8 พ.ย. 2490 ธนาคารของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ก็ถูกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ไปเป็นส่วนบุคคลและผู้มีอำนาจควบคุมโดยไม่ได้คำตอบแทน และโดยวิธีการอันสกปรก

มหาวิทยาลัยแห่งนั้น คือมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จึงได้เกิดขึ้นและทำปรีดีฯ ในฐานะผู้ให้กำเนิดของมหาวิทยาลัยนี้ได้รับเกียรติให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ประศาสน์การ เป็นคนแรกและคนเดียว เพราะต่อมามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมืองได้ถูกอิทธิพลทางการเมืองปฏิกริยาเข้าครอบงำ จึงได้เปลี่ยนตำแหน่งผู้ประศาสน์การเป็นอธิการบดี และไต่แต่เท่านั้น ยังได้เปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยเสียอีก โดยตัดคำว่า “วิชา” และคำว่า “และการเมือง” ออกคงเหลือปัจจุบันเป็น “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” อักษรย่อของมหาวิทยาลัยที่เคยใช้ “ม.ธ.ก.” เปลี่ยนเป็น “ม.ธ.”

ประวัติ
จาก
ชาติ
ว่า
ใคร
ได้

ยน พ
ติกโร
ปรีดี
สิทธิ
ทาพระ

ความเปลี่ยนแปลงของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ ภายหลังรัฐ
ประหาร 8 พ.ย. 90 ดังกล่าว^๕ มีความมุ่งหมายที่จะลบชื่อท่านปรีดี ๖ ออกเสีย
จากฐานะผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยแห่งนี้แต่ถึงกระนั้นก็ทำสำเร็จไม่ เพราะนักศีก
ษาทุกคนที่ผ่านจากมหาวิทยาลัยโดมแห่งนี้^๕ อดีตและปัจจุบันยังคงยอมรับนับถือ
ว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ คือผู้ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยแห่งนี้ โดยที่ไม่ต้องมี
ใครไปเลี่ยมสอนแนะนำ เพราะสัจจะธรรมย่อมเป็นสัจจะธรรมอยู่วันยังค่ำ
จากบันทึกของคณะผู้จัดทำหนังสือพระลึก "ธรรมศาสตร์บันทึก" ซึ่ง

ได้จัดทำขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2482 กล่าวถึงมหาวิทยาลัยแห่งนี้ไว้ว่า

รัฐบาลโดยท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติมหา
วิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ต่อสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งได้ให้
ความเห็นชอบด้วย และได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อ วันที่ 17
มีนาคม พ.ศ. 2476 และมหาวิทยาลัยนี้ได้กำเนิดเพื่ออำนวยความสะดวก
การศึกษาวិชากฎหมาย วิชาการเมืองวิชาเศรษฐกิจและบรรดาวิชา
อื่น ๆ อันเกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแต่บัดนั้นมาโดยให้
โอนคณะนิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มาขึ้นอยู่กับมหาวิทยาลัยใหม่ด้วย

มหาวิทยาลัยใหม่นี้ ได้กระทำพิธีเปิดเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ 27 มิถุนา
ยน พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นวันตรงกับวันพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ณ
ตึกโรงเรียนกฎหมายเดิม เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ต่อมาด้วยการจัดการของท่าน
ปรีดี ๖ จึงในปี พ.ศ. 2478 และ 2480 ได้มีพระราชบัญญัติให้โอนกรม
สิทธิในที่ดินบริเวณโรงทหาร ร. พัน 4 ร. พัน 5 และบริเวณคลังแสง ตำบล
ท่าพระจันทร์ให้แก่มหาวิทยาลัย เพื่อดำเนินกิจการสืบมาจนบัดนี้

เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษากลับมาการศึกษาแห่งนั้นมีความสามารถ
จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์ และระบอบประชาธิปไตยอย่าง
เต็มเปี่ยม ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จึงได้
มีการปฏิญาณตนก่อนรับปริญญา ซึ่งมีข้อความว่า

“ข้าพเจ้า จะรักษาไว้และปฏิบัติตาม ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม”

ข้าพเจ้าจะดำรงตนอยู่ในทางที่ชอบจะไม่ปฏิบัติผิดศีลธรรม อันจะ
มาซึ่งเกียรติคุณแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และ
เพื่อชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ

เนื่องจากท่านปรีดี พนมยงค์ มีความสำคัญในการรับใช้ประชาชน
และประเทศชาติ ท่านปรีดี ฯ จึงได้ชักชวนในการศึกษาให้นักศึกษาทั้งหลาย
ได้เข้าใจว่า จง “ศึกษาเพื่อมวลชน” และท่านปรีดี ฯ ไม่เว้นในการที่จะ
เชิดชูชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ อย่างชีวิตจิตใจ ในที่ทุกหนทุกแห่งที่มีโอกาส
ดังปรากฏในโอวาทของผู้ประศาสน์การ ท่านปรีดี พนมยงค์
ซึ่งกล่าวแก่นักศึกษาผู้ได้รับปริญญาโทและตรี ประจำปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ดังมีข้อความ
ความตอนหนึ่งว่า

“ในโอกาสที่เป็นฤกษ์ชัยแห่งการศึกษาของท่านคราวนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะ
กล่าวเตือนให้ท่านมีสติชอบจะได้มุ่งหลงทะนงในความดี ซึ่งท่านบำ
เพ็ญมาแล้ว อันความดีความชอบในอนาคตกาลนั้น ยังจะมีให้
ท่านยึดเหนี่ยวอีกไม่สิ้นสุด ท่านไม่ได้ทนลำบากยากเพื่อมาซึ่งเกียรติ
ประกอบความดี ท่านได้อุตส่าห์ศึกษามากหลายก็เพื่อวิชาเป็น
เครื่องประกอบความดีความงามต่อไป

เรื่องความดีความงามนี้ ข้าพเจ้ามิได้หมายความว่าถึงความดีความงาม เฉพาะตัวท่านแต่ละคนเท่านั้น แต่หมายความว่าถึงความงาม ของหมู่คณะ ด้วยนับตั้งแต่ความดีงามของมหาวิทยาลัยฯ ซึ่งเป็นสำนักศึกษาของท่าน ตลอดจนความดีความงามของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ รัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้น ขอท่านจงแสดงตนให้เป็นที่น่าไว้วางใจได้ ว่า ท่านจะไม่ทำลายความดีงามอย่างสูงดังกล่าวนั้น ด้วยกายหรือวาจา ใจอย่างใดอย่างหนึ่งแต่พึงตั้งตนอยู่ในวิถีทางที่จะทำนุบำรุง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ของประชาชนชาวไทย ให้สถิตยสถาพรอยู่ชั่วนานาน”

เมื่อได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และจัดวาง หลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้วก็เสนอหลักสูตรไปให้มหาวิทยาลัยในต่างประเทศ รับรองเพื่อให้นักศึกษาที่สำเร็จชั้นปริญญาตรี - โท ของมหาวิทยาลัยวิชา ธรรมศาสตร์และการเมือง ไปเข้าศึกษาต่อในชั้นปริญญาโท เอก ในสาขา ใดๆในมหาวิทยาลัยต่างประเทศได้ซึ่งในที่สุดมหาวิทยาลัยต่างประเทศก็รับรอง อนุญาตให้เข้าศึกษาในชั้นปริญญาโท และเอกได้ทั้งนี้ ก็เพราะหลักสูตรที่ เสนอได้เข้าหลักสากลและค่อนข้างจะสูงกว่าของเขาเสียอีก

การเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ในเวลาต่อ ภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๗๕ เป็นผลสืบเนื่องมาจากความพยายามที่จะ ฝึกมหาวิทยาลัยนอกระบบเสียดังกล่าวก่อนแล้วเพราะเข้าใจกันว่ามหาวิทยาลัยแห่งนี้ เป็น องค์กรสร้างสมบารมีและอิทธิพลทางการเมืองของ ท่านปรีดี พนมยงค์ แต่ ภายหลังการร่วมมือกันต่อสู้กันอย่างเหนียวแน่นด้วยพลังแห่งความสามัคคีของบรรดา ลูก ทัพพีทั้งหลายของคณะราษฎร มหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงรอดพ้นจากการถูกยุบ

เล็กไปได้ ถึงกระนั้นก็ไม่วายที่จะถูกเปลี่ยนชื่อของมหาวิทยาลัยเสียใหม่ตลอด
กล่าวแล้ว และเมื่อเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยแล้ว ก็หันมาเปลี่ยนหลักสูตรตาม
ไปด้วย คือวิชาทางด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ (Politic & Economic)
ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปมากทีเดียว

หลักสูตรเดิมของมหาวิทยาลัย ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้กำหนดให้
สูงและกว้างขวางอย่างหลักสูตรของมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ซึ่งคณะ
กรรมการมหาวิทยาลัยเห็นชอบด้วย และประกาศใช้เมื่อ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๘
โดยกำหนดหลักสูตรการเรียนสำหรับชั้นปริญญาตรีไว้ ๕ ภาค จำแนกลักษณะ
วิชาใหญ่ ๆ ที่เรียนไว้ ๒๘ ลักษณะ มีวิชาธรรมศาสตร์ วิชาการเมืองและลัทธิ
เศรษฐกิจ เป็นต้น โดยเฉพาะวิชาการเมืองและลัทธิเศรษฐกิจ ได้เปิดสอน
อย่างกว้างขวางทีเดียว เรียกว่าเข้าลักษณะสากลไม่ใช่ปิดประตูตายให้ศึกษา
แต่วิชาการเมืองและเศรษฐกิจของลัทธิทุนนิยมแต่เพียงด้านเดียว แต่เปิดให้
ศึกษาวิชาการเมืองและเศรษฐกิจของลัทธิสังคมนิยม และตลอดถึงลัทธิเผด็จการ
ด้วยเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ใช้ สติปัญญาและความคิดของตัวเอง
พิจารณาเปรียบเทียบส่วนดีของลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจแต่ละรูปแบบ เพื่อ
จะได้เลือกเฟ้นส่วนที่ดีที่สุดมารับใช้สังคม และประเทศชาติ ไม่ใช่
ศึกษาเพื่อหวังเพียงให้สอบไล่ได้แล้วก็เสร็จกันไป เพราะถ้าหวังจะได้
ศึกษากันเพียงแค่นี้ก็เปล่าประโยชน์เหมือนกับพวกที่ศึกษาธรรมะ และ
ไม่นำไปปฏิบัติก็หาสาระอะไรไม่ได้เช่นเดียวกัน

นับแต่นั้นเป็นต้นมา มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
เป็นภาษาอังกฤษว่า University of Moral and Political Sciences

ด้านนิติศาสตร์แห่งประเทศไทยที่ประสิทธิ์ประสาทวิชากฎหมาย และระบอบ
ประชาธิปไตยอันได้ยังความเจริญก้าวหน้า ให้กับประเทศชาติอย่างมากมาย
พระผู้สำเร็จจากสถาบันแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งนักการเมือง นักปกครอง นักกฎหมาย
นักเศรษฐกิจ นักการทูต นักการบัญชี ได้นำเอาวิชาความรู้ไปปรับใช้ประเทศชาติ
และประชาชนอย่างกว้างขวาง และนับวันจะกว้างขวางออกไป

ในวันเปิดมหาวิทยาลัย คือเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ เวลา ๑๕.๐๐ น.
ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้ประกาศนการมหาวิทยาลัย ได้รายงานการก่อตั้ง
มหาวิทยาลัย ต่อผู้เป็นประธานในพิธี คือ เสด็จในกรมพระนครสวรรค์วงศ์
สำเร็จราชการแทนพระองค์ท่ามกลางแขกผู้มีเกียรติทั้งชาวไทยและต่างประเทศ
ทรงฉายจะเยียดดังนี้.-

“ขอพระราชทานกราบทูลทรงทราบฝ่าละอองพระบาท วันนี้เป็น
วันมงคลดิถีบรรจบพร้อมกัน ๒ ประการ ประการหนึ่งวันที่ ๒๗-
มิถุนายน เป็นวันพระราชทานรัฐธรรมนูญชั่วคราว แห่งราช-
อาณาจักรสยาม ประการที่สอง มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
การเมือง ได้พยายามเร่งรัดการงานให้สามารถเปิดได้ในวันนี้ เพื่อ
ดำเนินการสอนวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตามพระราชบัญญัติ
ที่ได้ประกาศตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นให้ทันในวันที่ ๑ กรกฎาคม

การตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัย ย่อมเป็นเครื่อง
พิสูจน์ และเป็นปัจจัยในการแสดงความก้าวหน้าของประเทศ ประ-
ชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยะธรรมได้ ก็โดยอาศัยการศึกษา
อันดีดังแต่ขนตาตลอดจนถึงการศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้นในการที่จะ
อำนวยความสะดวก และประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำ
ต้องมีสถานศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น มหาวิทยาลัยย่อมอุปมา

ประจวบเหมาะับำบัดความกระหายของราษฎรผู้สมัครแสวงหาความ
อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการ
ศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในชั้นนี้ จึงได้
ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น

ในปัจจุบันนี้ ประเทศสยามมีความประสงค์อันใหญ่ยิ่งที่จะปรับระดับ
การศึกษาของราษฎรให้เจริญถึงขนาดเหมาะสมแก่กาลสมัย ถ้าระดับ
การศึกษายังไม่เจริญถึงขนาดที่ควรได้ การก้าวหน้าของประเทศ
ยังจะเป็นสิ่งทมิฬมองไม่เห็นอีกนาน ยิ่งในสมัยที่ประเทศของเราดำเนิน
การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว เป็นการจำเป็น
อย่างยิ่งที่จะต้องมามีมหาวิทยาลัยสำหรับประศาสน์ความรู้ในวิชา
ธรรมศาสตร์และการเมือง แก่พลเมืองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ เปิด
โอกาสแก่พลเมืองที่จะใช้เสรีภาพในการศึกษาอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อ
ประโยชน์ของประเทศชาติสืบไป

นับแต่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้ตั้งขึ้นแล้วปรากฏ
ว่า ได้รับความนิยมของมหาชนเกินความคาดหมาย โดยที่มีจำนวน
ผู้สมัครเข้าเรียนในชั้นนี้ถึง ๗,๐๘๔ คน แม้ผู้ที่ได้ลงทะเบียน
มาแล้วเวลานี้ก็กลับเริ่มศึกษาในฐานะเป็นนักเรียนของมหาวิทยาลัย
นับได้ว่าบรรลุผลขั้นต้นของความมุ่งหมายที่จะให้เรียนวิชาธรรม
ศาสตร์และการเมืองกันแพร่หลาย

บัดนี้ กิจกรรมของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้
ดำเนินมาโดยเรียบร้อยเตรียมพร้อมที่จะเปิดทำการประศาสน์วิชาให้

สมควรประสงค์ของพระราชบัญญัติแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูล
อันเชิญใต้ฝ่าละอองพระบาทได้ทรงเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง เป็นปฐมฤกษ์ เพื่อความสวัสดิมงคล ให้บังเกิด
ความวัฒนาถาวรแก่มหาวิทยาลัยสืบไป

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ”

เมื่อท่านผู้ประกาศการกล่าวรายงานจบแล้ว เสด็จในกรมพระ-
ศรีสรวนวงศ์ ก็ทรงกล่าวตอบซึ่งมีข้อความดังนี้

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้เห็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการ
การเมือง ตั้งขึ้นเป็นปีกแผ่นแน่นหนา รัฐบาลและสถาบันราชกฎ
มีความคิดเห็นอันถูกต้องในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น ข้าพเจ้า
เห็นสอดคล้องต้องด้วยถ้อยคำที่ท่านกล่าวมาว่า ในสมัยที่ประเทศ
เราปกครองโดยรัฐธรรมนูญเช่นนี้ เป็นการจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่
วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้แพร่หลาย เพื่อปวงชนจะได้รับ
ทราบความเป็นไปในบ้านเมือง ซึ่งทุกคนเป็นเจ้าของ

ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้ทราบว่า มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
การเมือง ได้รับความนิยมของมหาชน มีนักศึกษาหลากหลายดัง
กล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้ามีความหวังอย่างมั่นคงว่ามหาวิทยาลัยนี้จะ
ดำรงถาวร และดำเนินการเรียบร้อยได้ผลสมควรปรารถนาทุก
ประการ

ข้าพเจ้าขอเปิดมหาวิทยาลัยนี้ ด้วยสัจจาธิฐานของอำนาจพระ
รัตนตรัย ให้คุ้มครองรักษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการ
เมือง พร้อมทั้งอาจารย์และนักศึกษาทั้งหลาย ตลอดจนเจ้าหน้าที่-

ดำเนินการ ขอให้มหาวิทยาลัยยมนันคงถาวรยืนนานบรรลุลง
ความสำเร็จอย่างไพศาลสมบูรณ์ ขอให้มหาวิทยาลัยยมนันจงเป็นเท
กุฬวิชาวารเมือง ให้นักศึกษามีความรุ่งเรืองสามารถจะกระทำ
อันเป็นประโยชน์แก่ชาติและประเทศต่อไปข้างหน้าเทอญ

ดังกล่าวนั้น คือเรื่องราวความเป็นมาของมหาวิทยาลัยยมนัน
ศาสตรและการเมืองซึ่งท่านปรีดี พนมยงค์ ลูกชานาตามัญชนเป็นผู้ให้กำเนิด
และตั้งขึ้นพร้อมกับความสำเร็จในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยของสามัญชนเพื่อต่อ
รับสามัญชนเข้าศึกษา ความอาฆาตของเจ้าจอมมลาญของพวกเขาปฏิบัติ
หนึ่งหมต่อท่านปรีดี ฯ สมเด็จพระคณะราษฎร ก็ได้ติดตามมาอีกอย่างไม่
มีที่สุด แต่ไม่กล้าออกมาเผชิญหน้าตรง ๆ เพราะอิทธิพลและบารมีของพวกเขา
ปฏิบัติเหล่านั้นกำลังเสื่อมสลายลงตามกฎแห่งอนิจจัง พวกเหล่านั้นจึงได้
แอบแฝงและสอดแทรกอยู่ในวงการต่างๆ และใช้เล่ห์เพทุบายด้วยการยุแหย
นาประการเพื่อทำความไม่ไว้วางใจและแตกแยกให้เกิดขึ้นในขบวนการของคณะ
ก่อการ ใช้ยุทธวิธีทำให้คณะผู้ก่อการกันตัวเอง หรือทำลายกันเอง
กระทั่งหมดตัว โดยเฉพาะท่านปรีดี ฯ เป็นเป้าหมายที่สำคัญของการทำ
ลายล้าง ซึ่งถูกของเจ้ามาแล้ว ตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนอยู่ฝรั่งเศสก่อนเปลี่ยน
แปลงการปกครองเสียด้วยซ้ำดังปรากฏข้อความในโทรเลขของพระองค์เจ้า
ศักติโกศลดากร อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศสในสมัยนั้นที่มากล่าว
รัชกาลที่ ๗ ความว่า

“ .. นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าชนานักเรียนไทยขัดคำสั่ง
ทูต เป็นหัวหน้าสหบาลนักเรียนไทยผู้ไม่ระบอบประชาธิปไตย
จะขึ้นกับต่อพระราชบัลลังก์

หรือตั้งนายควง อภัยวงศ์ เพื่อนร่วมรุ่นของท่านปรีดี ฯ สมัย
อยู่ฝรั่งเศสได้แสดงปาฐกถาเรื่อง “ชีวิตของข้าพเจ้า” ที่กองการศึกษาผู้
ใหญ่ได้เชิญไปพูดที่ครุสภา มีข้อความตอนหนึ่งพาดพิงไปถึง ท่านปรีดี ฯ ว่า

“...ท่านทบทวนเรื่องอีก(พระองค์เจ้าจรัญ ฯ ซึ่งเป็นพี่ชายของนาย
ควง ฯ เอง) ท่านว่าเราเป็นพวกคอมมิวนิสต์ ฟ้องเข้ามากรุงเทพ ฯ
เพราะที่ ๖ รัชการที่ ๖ กับรัชกาลที่ ๗ ท่านทรงทราบเรื่องราวอยู่
ก่อนแล้วรับสั่งว่าให้มันเรียนให้จบเสียก่อนเถิด พอนายปรีดี ฯ
เรียนจบเขาก็ส่งกลับทันทีไม่ให้ยืดยาวไปอีก ตามปกติต้องให้อยู่อีก
ปีหนึ่ง เพื่อไปดูงานดูการ แต่ไม่ให้กลับเลย แล้วท่านทบทวน
ด้วย ถึงแก่ให้มาเรียนสอง พวกเราเห็นว่าเล่นวังแวงกันอย่าง
ไม่ได้ เลยช่วยเรียกริเงินกันให้นายปรีดีมาเรียนหนึ่ง ท่านพูดทรง
ทราบก็โกรธอีก....”

“หลวงประดิษฐ ฯ ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อรวบรวม
พรรคพวกสู้กับพวกทหารของ หลวงพิบูล ฯ” คำกล่าวเช่นนี้ได้ถูกกระซิบ
กันไปมาจากปากหนึ่งไปสู่อีกหูหนึ่ง ๆ ๆ และถึงหูหลวงพิบูลถึงที่หน้ม
ที่กองทัพบก และครั้นแล้วความระแวงของหลวงพิบูล ฯ ก็ค่อยมากขึ้น ๆ
พร้อมกับความเติบโตของความมั่งคั่งใหญ่โตสูงและทยานอยากซึ่งได้ผลักดันให้
หลวงพิบูล ฯ หรือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำลายเพื่อนร่วมตายไปที่ละคน
ของเขารวมทั้งท่านปรีดี พนมยงค์ และที่สุด จอมพล ป. พิบูลสงครามเองซึ่ง
มีสมาชิกคณะราษฎรคนสุดท้ายที่มีอำนาจอยู่ในบ้านเมือง ก็ถูกจอมพลสฤษดิ์
ผู้แทนของจักรวรรดินิยม และตัวแทนหน้าใหม่ของพวกปฏิวัติขับไล่ออกไป

นอกประเทศ เช่นเดียวกับที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเคยทำกับท่านปรีดี
แล้ว มันก็หน้าากงกำเกวียนไปไม่พ้น

นับว่าเป็นความสำเร็จในความพยายามอันยาวนานของกลุ่มปฏิ
ริยาที่จะทำลายล้างคณะราษฎรลงเสียให้ได้ เวลานี้ตัวหมากกรกที่สำคัญ ๆ ของ
คณะราษฎรถูกกินไปเกือบหมดกระดานแล้ว ยังคงเหลือแต่ตัวเบียร์ไม่มีหัว
กลุ่มปฏิริยาซึ่งมีทั้งกำลังคนกำลังทรัพย์และกำลังความคิดพยายามที่จะสร
สมบารมีและอิทธิพล เพื่อหันเหทิศทางของการเมืองให้ไปตามแนวความคิด
เป็นปฏิริยาของพวกเขา

จอมพล ป. พิบูลสงครามฟังจะมารู้สึกตัวว่าโดนหมากกรกของพวกเขา
ปฏิริยากรกต่อเมื่อตกอำนาจวาสนาไปเสียแล้ว (ตกอำนาจครั้งแรก) ตั้งข้อความ
ในจดหมายที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เขียนไปถึง ท่านปรีดี พนมยงค์
ลายมือของจอมพล ป. เอง ขณะที่ยู่ลี้ภัยลี้ภัย ปทุมธานีดังลำนาคังต่อไป-

หลักสี่

วันที่

เรียนอาจารย์ทศพรและนับถือ

ผมเห็นงานของอาจารย์ดีมาก ไม่หยอกจะมารบกวนอะไร แสบตนผม
เป็นคนเคราะห์ร้ายไม่รู้จะหันไปพึ่งใครได้ ก็จำเป็นต้องขอพึ่งอาจารย์
ตามแต่จะกรุณาได้ ประการแรกหยอกขอปรับความเข้าใจแก่อาจารย์
ซึ่งบางทีจะมีเมตตาคิดเกิดแก่ผมบ้างตามสมควร ถ้าอาจารย์จะ
พยายามผมก็ยกแถมเรื่องเดิม ๆ มาบ้าง ซึ่งอาจเป็นการเข้าใจใน

ตรงตามเป็นจริง อาจารย์จะได้อาบน้ำความจริงไว้ คือบางทีอาจารย์อาจ
เข้าใจว่าผมเป็นคนช่วยปิดตาสงและเนรเทศอาจารย์เถียว แต่หาว่า
เป็นคอมมูนิสต์ เรื่องนี้ผมไม่ได้เป็นผู้ทำเลย การปิดตาสงนั้นพระ
ยามโนเรียกผมไป ซึ่งเวลานั้นผมเป็นเด็กอยู่มากในการเมือง เกือบ
กล่อมผมให้เซ็นเป็นคนสุดท้าย ครั้นเห็นทุกคนเขาลงชื่อกัน ผมจะ
ไม่ลงชื่อกับเขาก็เกรงจะเป็นภัยร้ายแรง จึงได้ลงชื่อตามพระยาพล
ไป เรื่องเนรเทศอาจารย์นั้น ตามหลวงอดุลย์ ๖ ว่าเป็นใครจึงเดิน
ความจึงจะทราบว่าจะพระยาทรงสุรเดช ผมกับหลวงอดุลย์ ก็ถูกหาว่า
เป็นคอมมูนิสต์วันหนึ่งไปพบพระยาทรงฯ ท่านยังถามว่าอดุลย์
แต่งเรือ ๖ แล่นะ เมื่อผมเปิดตาสง พระยาราชวังสัน ยังโทรศัพท์
ถามผมว่าจะเอาอะไร ผมตอบว่าเปิดตาสง ๖ ท่านยังถามต่อไปว่าไม่
แต่งนี้ หรือจะแฉกกัน ผมเลยวางหูโทรศัพท์

การทำการกันครั้งนั้น เขาประชุมกัน ๔-๕ คน มีพระยามโนเป็น
หัวหน้า เมื่อเขาจะทำอะไรเขาก็ทำกันไป ผมรู้จึงจ้งกายหลังเสมอ
ซึ่งทำอะไรไม่ได้ เพราะเป็นเด็กในการเมืองอยู่มาก การลาออกของ
๔ ทหารเสือ ผมไม่รู้กันตายปลายเหตุเลย หุ้ย ๆ ก็ลาออก
กันไปเขาจะทำกันอย่างไรไม่ทราบ ผมเป็นแต่มีคนมาบอกหุ้ย
เสมอ ๆ ว่าพระยาทรงฯ จะออก นอกนั้นผมมิได้วิ่งเต้นอะไรครั้น
ออกไปแล้วผมไม่ทราบอะไร เปลี่ยนการปกครองใหม่ ๆ ยิ่งอ่อน
ในการเมือง พระยามโน ถามว่า ใครที่พอจะเป็นผู้บัญชาการ
ทหารและเสนาธิการได้ ผมก็ตอบไปตามความเป็นจริง ตามหลัก
ทางทหารว่าพระยาพิชัยมรกับพระยาคันตราบเขาเห็นด้วย

และบรรพชิตโดยพระบรมราชโองการ เรื่องเก่ามีความจริงอย่าง
เมื่อพระยาทรง ฯ ออกไปแล้วผมอยู่ร่ำดูการณที่กาแฟนรดิ้งห์ตอน
กลางคืน ผมจำได้ว่าไปกับหลวงอดุลย์ ชาญภายหลังว่าพระยา
ราชวงศ์ พระยาสิทธิ พระยามโน จะให้ทหารเรือจับผมขังที่นั่น
เข้าใจว่า พล.ต. ขำหิรันเป็นผู้ถูกขัง เรื่องเก่า ๆ มีความจริง
อย่างนั้น ขออาจารย์กรุณาเข้าใจว่าผมไม่ได้เป็นคนแกล้งอะไรเพื่อน
ฝูงเลย คนอื่นเขาทำกันเองแล้วผมยังช่วยในเมื่อมีโอกาส
ตอนยี่ปุ่นเข้ามา มันจะเล่นงานอาจารย์ ถ้าหลวงอดุลย์ดู ผมไม่
เคยได้ติดต่อหรือขออำนาจยี่ปุ่นมาเล่นงานอาจารย์เลย ผมจึงเสนอ
ให้อาจารย์เป็นผู้ตำหนิต

ตามทเรียนมานขอพระและตั้งศักดิ์สิทธิเป็นพะยานว่า เป็นความ
จริงทุกประการ ถ้าอาจารย์ไม่เชื่อ วันข้างหน้าจะเป็นพะยานเอง
ผมเรียนมานหวังจะได้รับความกรุณาจากอาจารย์บ้างตามสมควร
ในทางการเมืองของผมนั้นเวลานั้นหรือต่อไปผมเข็ด และรู้สึกตัวว่า
ใจไม่มีความสามารถเพียงพอ ขันท้ายก็กลัวมาสู่ตัวว่าไป ผมเลย
ขอเป็นชาวไร่ชาวนาดีกว่า ขออาจารย์อย่าเป็นห่วงผมในทางการเมือง
ผมเข็ดแล้ว เป็นตามีตามาดีกว่าสำหรับตัวผม

ผมพูดมาากแล้ว ถ้าผิดและรบกวนอาจารย์ ก็ขออภัยด้วย ผม
ได้เขียนเรื่องการปฏิบัติการทำด้วยยี่ปุ่น และส่งไปทางประธานสภา
และให้เพื่อนฝูงอ่าน มีความประสงค์อย่างเดียว จะช่วยให้เพื่อนฝูง
ไม่เป็นอาชญากรรมสงครามรวมทั้งผมด้วยตามสันติชาติญาณของคนต่อ

น้องกันตน์ อาจารย์ขอได้กรุณาถามในเรื่องนี้ด้วย เพราะถ้านิ่ง
ไว้คงไม่รู้เหตุผลการปฏิบัติของเราก็คงจะหาว่า เป็นคนขายชาติห่วยตลอด
ไป ซื่อเสียก็จะเสีย ผมตั้งใจแล้วว่าที่เราทำมาเดิมนั้น หย่ากัน
พระแก้วมรกตยังอยู่ ยี่ปุ่นไม่ชวนเขาไปหย่าแห่งอื่น

เคารพและนับถืออย่างสูง

ป.พิบูลสงคราม

ดังกล่าวนั้น คือเจตนาของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่มุ่งไปถึง
ท่านปรีดี ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการอยู่ในเวลานั้น เจตนาฉบับ
นั้นรวบรวมไว้รักษาอักษรวิธีของ จอมพล ป.อย่างเคร่งครัดตั้งปรากฏอยู่แล้ว
นั้น เป้าหมายในเจตนาฉบับนั้นก็คือต้องการให้ท่านปรีดี ๆ ช่วยเหลือเรื่อง
อาชญากรรมสงครามเพราะในขณะนั้นสหประชาชาติของจอมพลป.ทางญี่ปุ่นกำลังถูก
ฝ่ายสัมพันธมิตรคิดบัญชีในฐานะอาชญากรรมสงครามกันเป็นพิสดาร จอมพล
ป.พิบูลสงคราม ก็เกิดความกลัวว่าจะตกเป็นอาชญากรรมสงครามเช่นเดียวกับ
ทางญี่ปุ่น จึงขอร้องให้ท่านปรีดี ๆ ช่วยเหลือในฐานะที่ท่านปรีดี ๆ เป็นหัว
หน้าขบวนการเสรีไทยร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรของญี่ปุ่น เพื่อออกบู๊เอกราช
และสันติภาพของโลก

คำขอของจอมพล ป.พิบูลสงครามไม่เป็นหนัก ท่านปรีดี
ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ และถึงแม้ว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม
จะไม่มีเจตนาไปขอความกรุณา ท่านปรีดี ก็ตั้งใจอยู่แล้วอย่าง
แน่นอนว่าจะคุ้มครองป้องกันเงาของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และคนไทย
อื่น ๆ ที่จะถูกกล่าวหาว่าเป็นอาชญากรรมสงคราม อันจะต้องขึ้นศาลทหารของ

สัมพันธมิตร ทั้งนี้ มิใช่จะไร้อื่นใด แต่ เพื่อเมตตาธรรมเพื่อเกียรติของคนไทย เพื่อชาติไทย ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้น หลอดหลุยส์ เมาท์แบ็ตแต้น หัวหน้าใหญ่ ฝ่ายสัมพันธมิตรภาคพื้นแปซิฟิก ได้มาติดต่อกับท่านปรีดี พนมยงค์ ถึงสอง ครั้งสองคราว เพื่อขอตัวจอมพล ป.พิบูลสงครามและคณะในฐานะอาชญากรสงคราม อันมีพลเรือเอกหลวงสินธุ์สงครามชัย พล.ต.อ.หลวงอดุลย์ เดชจรัส พลเอก มังกร พรหมโยธี พลเอกหลวงสินาด โยธารักษ์ พลโท ประยูร ภมรมนตรี พลตรี หลวงวิจิตรวาทการพระราชธรรม นิเทศ และนายสังข์ พัธโนทัย (นายมัน นายคง) เป็นต้น. เพื่อนำตัว ไปขึ้นศาลทหารที่ญี่ปุ่นแต่ท่านปรีดี ๆ ก็ได้ใช้ความรู้ทางกฎหมาย และความ สามารถทางการเมืองปกป้องกลุ่มอาชญากรสงครามของไทยเอาไว้ได้ ดังที่ทราบ กันดีอยู่แล้ว

ขอย้อนกลับไปกล่าวถึงงานรับใช้ชาติของท่านปรีดี พนมยงค์ ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการปกครองภายใน ซึ่งเป็นกลไกอันสำคัญ ที่จะต้อง ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้สอดคล้องกับระบอบการ ปกครองแบบประชาธิปไตย ท่านปรีดี ๆ ซึ่งได้รับมอบหมายให้จัดการในเรื่องนี้ได้วางระเบียบ บริหารราชการแผ่นดินขึ้นใหม่ โดยถือหลักแนวคำสอนในกฎหมายปกครองของ ท่านปรีดี ๆ ที่ได้เคยบรรยายให้นักศึกษากฎหมายฟังมาแล้วในโรงเรียนกฎหมายตั้งแต่สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งท่านปรีดี ๆ เป็นคนแรก และคนเดียวที่ได้สอนกฎหมายปกครอง ต่อมาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านปรีดีจึงได้ให้ พระสารสาสน์ประพันธ์ มาทำการบรรยายแทนตามแนวที่ท่านปรีดีกำหนดไว้ กฎหมายปกครอง ถ้าพูดอย่างกว้าง ๆ แล้ว ก็คือเรื่อง

ว่าด้วยการเมืองนั่นเอง ดังนั้น ท่านปรีดี จึงเป็นคนแรกที่สอนวิชาการเมืองใน
เมืองไทยอย่างเป็นระบบ.

ระเบียบราชการบริหารที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ร่างขึ้นนี้เรียกว่า
เป็นการปฏิวัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินทีเดียว สาระสำคัญของระเบียบ
การปกครองใหม่นี้ ก็คือแบ่งการปกครองออกเป็นสามส่วน ดังนี้.—

- (1) ราชการบริหารส่วนกลาง
- (2) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค
- (3) ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น

ราชการบริหารส่วนกลาง ก็คือการจัดให้มีกระทรวงทบวงกรม และ
ระเบียบบริหารภายในกระทรวง และที่เกี่ยวข้องกับส่วนภูมิภาค

ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ก็คือการแบ่งเขตการปกครอง เป็นจังหวัด
อำเภอ และว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของจังหวัด—อำเภอ.

ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ก็คือการจัดให้มีเทศบาลต่าง ๆ คือเทศ-
บาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนครและสหเทศบาล ว่าด้วยหน้าที่ของเทศ-
บาลนั้น ๆ.

พระราชบัญญัติฉบับนี้ถึงแม้ว่าจะได้มาประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม
พุทธศักราช 2476 ในสมัยของเจ้าคุณพหล ๆ เป็นนายกรัฐมนตรีก็จริง แต่
คำจากข้อเท็จจริงปรากฏว่าเค้าโครงของพระราชบัญญัติเรื่องนี้ ท่านปรีดี ๆ
ได้บรรยาย ไว้แล้วในกฎหมาย ปกครองสมัย ที่เป็นอาจารย์สอน กฎหมายตั้งแต่
ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียอีก ดังปรากฏหลักฐานชัดแจ้งในกฎหมาย
ปกครอง ซึ่งบรรยายโดย ท่านปรีดี แล้วนั้น และหลังจากพระรชบัญญัติ
นี้ประกาศใช้บังคับแล้วไม่ถึงเดือน (ตามปฏิทินเก่าซึ่งถึงวันที่ 1 เมษายน เป็น

วันตั้งต้นปีใหม่) ท่านปรีดี ฯ ก็ได้รับเชิญจากเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
ไปแสดงปาฐกถาเชิงแจ้งให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฟัง เมื่อวันอังคารที่ 2 มกราคม
ค.ศ. 2476 ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ดังปรากฏรายละเอียดทพนักงานขอเลขของ
สภาผู้แทนราษฎรได้บันทึกเอาไว้ ซึ่งมีข้อความบางตอน ดังนี้.

“พระยาครุฑทอง เสนี รองประธานสภาที่ 1 ได้กล่าวเปิดประชุมว่า
ท่านสมาชิกทั้งหลายที่ได้เชิญมาฟังปาฐกถาวันนี้ บัดนี้ได้มาพร้อม
กันแล้ว หอวงประติษฐมนุสรรม จะได้ดำเนินการปาฐกถาต่อไป....
หอวงประติษฐมนุสรรมได้แสดงปาฐกถาต่อประชุมดังนี้ ท่านทั้งหลาย
ทุกท่านเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ได้ขอให้ข้าพเจ้ามาแสดง
ปาฐกถา ณ สำนักงานนี้ เรื่องพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการ
บริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476.... การที่เราจำเป็นต้อง
จะต้องจัดระเบียบราชการบริหารออกเป็น 3 ส่วน มีนามตามที่ได้
กล่าวมาแล้วก็เพราะเหตุที่ท่านทั้งหลายย่อมทราบอยู่ว่า ราชการ
บริหารนั้นมันกว้าง และยิ่งในประเทศที่มีพลเมืองมากอยู่แล้ว
พลเมืองในเขตหนึ่ง ๆ หรือในส่วนหนึ่งแห่งราชอาณาจักรสยาม
ย่อมจะมีส่วนได้เสียหรือผลประโยชน์เหมือนกันหมดก็มี หรือ พล
เมืองในที่หนึ่งถิ่นหนึ่งอาจมีส่วน ได้เสียต่างกับพลเมือง ในอีกท้องถิ่น
หนึ่งก็มี เหตุฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นอยู่เองที่เราจะรวมอำนาจ
บริหารมาไว้ในศูนย์กลาง เช่นในกรุงเทพ ฯ แห่งเดียวเช่นนี้ย่อม
จะทำได้ เพราะจะเป็นการเพิ่มความติดขัดและไม่สะดวกแก่
ราชการ เหตุนี้จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องแยกราชการบริหารออก

เป็นส่วนต่าง ๆ แต่ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่าการแบ่งแยกจะต้องแบ่งให้มีรูปโครงอย่างไร

เพราะเหตุว่า ในครั้งก่อน คือเมื่อยังไม่มีพระราชบัญญัติธรรมนูญราชการฝ่ายพลเรือน หรือพระราชบัญญัติใหม่ฉบับนี้ ราชการบริหารก็ได้มีการแบ่งแยกไปไว้ในท้องถิ่นแล้วเหมือนกัน แต่การแบ่งนั้นได้กระทำไปโดยที่ครั้งกระนั้นเราประสงค์ที่จะควบคุมอำนาจในท้องถิ่นและในส่วนภูมิภาคให้ยิ่งไปกว่าเวลานั้น แต่ในเวลานี้เราได้มีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแล้ว การแบ่งแยกราชการบริหารไปให้ท้องถิ่นจัดทำเอง ย่อมจะนำมาซึ่งผลดีแก่ราชการ เหตุฉนั้นเราจึงได้มีระเบียบที่จะแบ่งแยกราชการบริหารออกเป็น 3 ส่วน คือ—

1. ราชการบริหารส่วนกลางอย่างหนึ่ง
2. ราชการบริหารส่วนภูมิภาคอย่างหนึ่ง
3. ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นอย่างหนึ่ง

ในต่อไปนี้ ข้าพเจ้าจะขอแสดงถึงความหมายของคำว่าราชการบริหารส่วนต่าง ๆ นั้นเป็นลำดับต่อไป.

ในประการแรก ตัวบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ท่านเรียกว่า “ระเบียบการบริหารส่วนกลาง” นี้ก็หมายถึงระเบียบราชการบริหารซึ่งจักใช้บังคับต่อพลเมืองทั่วไปในพระราชอาณาจักร ซึ่งแต่เดิมเรียกว่ารัฐบาลกลางแต่ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เหมาะ เพราะเหตุว่าประเทศสยามเราเป็นประเทศที่ตามรัฐธรรมนูญเรียกว่า เป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้ ตามรัฐธรรมนูญหมายความว่าประเทศเรามีรัฐบาลอยู่รัฐบาลเดียวเท่านั้น เช่นอย่างจังหวัดเลย หรือจังหวัด

นครพนม เราจะมีรัฐบาลอีก 2 รัฐบาลก็หาไม่ตกลงเราคงมีอยู่แต่
 รัฐบาลเดียวเท่านั้น จะไปเรียกว่ารัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่น
 นั้นไม่เหมาะ ซึ่งต่างกับประเทศที่มีรัฐบาลหลายรัฐบาล และประ
 เทศนั้น ๆ เรามักเรียกกันว่า รัฐสมทบหรือสหรัฐ เช่นสหปาริรัฐ
 อเมริกา เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้เรามีหลายรัฐบาลได้ หรืออย่างใน
 ประเทศอื่น ๆ ที่มีการปกครองทำนองสหรัฐหรือที่มีหลายรัฐ เขา
 รวมกันเข้าก็มีหลายรัฐบาลได้เหมือนกัน เหตุฉะนั้นในพระราช
 บัญญัติใหม่แทนที่เราจะเรียกว่ารัฐบาลกลาง เราจึงเรียกว่าราช
 การบริหารส่วนกลาง คำนี้เมื่อครั้งข้าพเจ้าได้สอนที่โรงเรียนกฎ
 หมายได้เคยเรียกว่า “มัณฑล” ซึ่งคงหมายความว่าอย่างเดียวกัน
 แต่ในการสอนนั้น ข้าพเจ้าได้ใช้เป็นศัพท์ ซึ่งบางทีศัพท์นั้นคง
 ไม่คุ้นแก่ผู้ที่สนใจในพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหาร ในพระ
 ราชบัญญัตินี้ได้ตกลงเรียกเป็นคำสามัญ เพื่อให้เข้าใจง่าย

ต่อไปในประการที่ 2 ที่พระราชบัญญัติเรียกว่าราชการบริหารส่วน
 ภูมิภาค คำนี้เป็นคำใหม่ซึ่งหมายถึงราชการของรัฐบาลที่ได้แบ่ง
 แยกออกไปในส่วนต่าง ๆ ของพระราชอาณาจักรในเวลานี้คือ
 ราชการจังหวัดและอำเภอ ข้อที่จะต้องสังเกต ก็คือว่าราชการส่วน
 ภูมิภาคนี้ไม่ใช่เป็นราชการท้องถิ่นนั้น เพราะเป็นราชการของรัฐ
 ชาติได้แยกไปประจำอยู่ในส่วนนั้น ๆ เหตุฉะนั้น ข้อที่จะต้อง
 พิจารณาในทางกฎหมาย ก็คือว่าราชการบริหารส่วนภูมิภาคนี้
 ได้แยกออกเป็นนิติบุคคลต่างหากจากราชการส่วนกลางคือ งบประมาณ

มาแต่ส่วนภูมิภาค ก็คงใช้งบประมาณของรัฐบาลนี้เอง ไม่ได้มี
งบประมาณหรือรายจ่ายรายได้โดยเฉพาะ และตามนี้ ข้าราชการ
การที่รับราชการในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ เช่นในจังหวัดและในอำเภอ
คงเป็นราชการของรัฐบาล ในชั้นนี้ เราจะต้องแยกให้ต่างกับ
ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น หรือเทศบาล ซึ่งจะได้อีกต่อไป
ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนั้นได้แยกออกเป็น นิติบุคคลต่างหากจาก
ราชการบริหารส่วนกลาง เพราะฉะนั้น งบประมาณของท้องถิ่น ก็
ไม่ได้โดยเฉพาะ และอาจมีพนักงานของท้องถิ่นนี้เอง ซึ่งไม่ใช่
ข้าราชการของรัฐบาล และเมื่อเทศบาลทั้งหลายในจังหวัดนั้น
รวมกันตั้งเป็นสหเทศบาลจังหวัด เพื่อประกอบกิจการของท้องถิ่น
ร่วมกันแล้วสหเทศบาลนั้นอาจมีงบประมาณ ของตนได้เพื่อประกอบ
กิจการของท้องถิ่นต่างหากจากงบประมาณของรัฐบาล

ในประการที่ 3 ดังที่เรียกว่า ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นในทันที
หมายความว่า ราชการบริหารบางอย่าง ซึ่งจะได้ตัดแยกออกจากราชการ
บริหารส่วนกลางมาให้ท้องถิ่นจัดทำเอง โดยมีคณะหรือบุคคล
ซึ่งราษฎรได้เลือกตั้งเป็นผู้จัดราชการ เราเรียกกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า
การปกครองแบบเทศบาล การปกครองหรือระเบียบบริหารส่วน
ท้องถิ่น ย่อมแตกต่างกับระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาค ตาม
ที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น ตามที่ปรากฏอยู่ในมาตรา 27 แห่งพระ
ราชบัญญัติ ท่านคงจะเห็นได้ว่าต่อไปนั้นเราจะได้อีกตำบลทุก ๆ
ตำบลใหม่สภาพเป็นเทศบาลขึ้น มีการปกครองท้องถิ่นเอง คือมี
สภาเทศบาล ซึ่งจำลองสภาผู้แทนราษฎรอย่างหนึ่ง และอาจมี

คณะเทศมนตรี ซึ่งจำลองจากคณะรัฐบาลอีกอย่างหนึ่ง เพื่อ
 ราชการอันเป็นของท้องถิ่นตามที่ได้อ้างในมาตรา ๒๖ นั้น แล
 เทศบาลต่าง ๆ ในจังหวัดอาจรวมกันตั้งเป็นสหเทศบาล เพื่อ
 กอบกิจการของท้องถิ่นอันร่วมกัน โดยวิธีที่ราษฎรในท้องถิ่นจะ
 ทำประโยชน์แก่บ้านเมืองของตนได้เต็มกำลัง และนอกจาก นั้น
 ปกครองแบบรัฐธรรมนูญ ซึ่งท่านทั้งหลายประสงค์ช่วยกันปลูก
 ใหม่นั้น ก็จะได้แผ่ไปทั่วพระราชอาณาจักร ราษฎรจะได้
 เห็นการปกครองชนิดนี้ทางสภาพของเทศบาล และทางคณะเทศมนตรี
 ในท้องถิ่นของตน หรือจะกล่าวโดยย่อ ๆ ก็คือการปกครอง
 ท้องถิ่นนั้น ราษฎรได้เลือกผู้แทนเข้ามาอยู่ในสถานนั้น และคง
 ผู้บริหารหรือคณะเทศมนตรีในท้องถิ่นนั่นเอง ซึ่งใกล้ชิดติดตาม
 ราษฎรเป็นการ ผูกสัมพันธ์ในการที่จะ ใช้สิทธิของราษฎร ตามรัฐธรรมนูญ
 ดังกล่าวนี้ คือสรุปปาสูกถาของท่านปรดิ หรือหลวงประดิษฐ
 ธรรม โดยย่อซึ่งเป็นการแสดงปาสูกถาอธิบายพระราชบัญญัติ
 เปรียบราชการบริหารราชการแผ่นดินในระบอบประชาธิปไตย
 เป็นการผิดแผกแตกต่างจาก เปรียบบริหารราชการแผ่นดิน ใน
 สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในระบอบประชาธิปไตยนั้น การบริหาร
 ราชการแผ่นดิน ถือหลักกระจายอำนาจ คือให้ประชาชนเจ้าของ
 ประเทศได้มีสิทธิมีส่วนในการบริหารราชการแผ่นดิน ในทุกระดับ
 ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนการบริหารราชการแผ่นดินใน
 ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ถือหลักการควบคุมอำนาจหรือ

ศูนย์อำนาจมาไว้ในส่วนกลาง และกีดกันประชาชนเจ้าของมรดก
 เทศที่แท้จริงให้ออกไปนอกวิถีทางของการบริหารราชการแผ่นดินให้
 มากที่สุดเท่าที่จะทำได้.

ดังนั้น เมื่อ ท่านปรีดี ร่างพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ
 แผ่นดิน เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย จึงนับว่าเป็นของใหม่ใน
 มัยนั้น จึงต้องทำความเข้าใจกันอย่างกว้างขวางไม่เฉพาะแต่ในหมู่ข้าราชการ
 เท่านั้น แม้แต่ในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็จำเป็นอยู่เหมือนกัน เพราะเป็น
 เห็นชอบให้พระราชบัญญัติฉบับนี้ผ่านออกไป ในฐานะที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ
 ประธานสภาจึงได้เชิญ ท่านปรีดี เจ้าของพระราชบัญญัติมาแสดงปาฐกถา
 กล่าว แต่บัดนี้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินดังกล่าวนี้ เรา
 เห็นเป็นของธรรมดา ๆ เสียแล้ว และเห็นว่าจำเป็นจะต้องแก้ไขเพื่อความเหมาะสม
 ต่อไปอีกตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ต้องยึดหลักกระจาย
 อำนาจ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการพัฒนาระเบียบบริหารราชการแผ่นดินตามคัลดอง
 ระบอบประชาธิปไตย แต่ถ้าหากใครขึ้นแก้ไขระเบียบบริหารราชการแผ่นดินให้
 เป็นไปในทำนองรวมอำนาจแล้ว ก็จะเป็นอื่นไปไม่ได้ นอกจากจะเป็นฝ่ายที่
 ขัดแย้งกับระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น

หลังจากที่พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินได้ประกาศใช้
 แล้ว ท่านปรีดี ก็ได้จัดร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖
 เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินที่ได้
 ประกาศใช้เป็นการบริหารออกเป็นส่วนท้องถิ่นด้วย และพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ผ่าน
 ไปประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อมา ครั้นแล้วจึงได้มีการปฏิบัติการจัดระบบ
 เทศบาลขึ้นเป็นครั้งแรกอันเป็นการฝึกฝนประชาชน ให้รู้จักปกครองตนเองใน

77

21

20

SM

146

100

Copyright © 2004 John Wiley & Sons, Ltd.

24

07 700

100

11

936

10

100

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

122

11

100

3. 11. 1944

195

10

จากการที่ ท่านปรีดี ได้คลุกคลีอยู่กับกฎหมาย และสนใจในเรื่อง
กลไกของการเมือง จึงทำให้ ท่านปรีดี ได้มองเห็นความบกพร่องด้าน
กลไกการเมืองการปกครองหลายประการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
ดังนั้น เมื่อได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย
แล้ว ท่านปรีดี จึงได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกลไกการเมือง เพื่อรับใช้
ระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะเปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน
เช่นนี้ ตามที่กล่าวมาแล้ว กรมร่างกฎหมายก็ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยน-
ดัดแปลงใหม่ ทั้งฐานะอำนาจและหน้าที่

กล่าวคือ ได้ตราพระราชบัญญัติ ยกฐานะกรมร่างกฎหมายขึ้นเป็น
คณะกรรมการกฤษฎีกา และให้เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นผู้ควบคุม
การทำงาน โดยยกฐานะขึ้นเป็นองค์การอิสระไม่ขึ้นกับกระทรวงยุติธรรมดังเช่น
เดิม และการแต่งตั้งคณะกรรมการกฤษฎีกาก็ต้องแต่งตั้งโดยความยินยอมเห็น-
ชอบของสภาผู้แทนราษฎร โดยคณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ จากบุคคลผู้ทรงคุณ
การในด้านกฎหมาย

เมื่อได้ยกฐานะขึ้นเป็นคณะกรรมการกฤษฎีกา ก็ได้เพิ่มอำนาจหน้าที่
อีกมากมาย ทำหน้าที่ร่างกฎหมายให้รัฐบาลแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา
ของรัฐบาล และทำหน้าที่เป็นผู้ตีความกฎหมายต่าง ๆ ที่มีปัญหา
สำคัญที่สุด (ท่านปรีดี ได้วางนโยบายสำหรับคณะกรรมการกฤษฎีกา
ให้ทำหน้าที่เป็น ศาลปกครอง ด้วย ซึ่ง ท่านปรีดี ก็ได้เคยเสนอ
ร่างบัญญัติศาลปกครองต่อคณะรัฐมนตรีชุด พระยามโนฯ มาแล้วเหมือน
แต่ก่อนถูกขัดขวางเอาไว้ พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงออก มาไม่ได้แม้จนกระ
ทั่งคณะราษฎรจะยังปรากฏอยู่ทางด้านเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

แต่ข้อเหตุผลหนึ่งในการขัดขวางศาลปกครอง ก็คือความคิดแบบ
 การนิยมของพวกชนนางเก่าที่หมกความเคยชิน ในการกดขี่ข่มเหงประ
 ชาชน หรือเคยชินต่อท่าทีที่เป็นนายอยู่เหนือประชาชน จึงไม่เห็น
 ภัยในการที่จะสนับสนุนประชาชนให้กล่าวโทษข้าราชการ หรือส่วน
 ราชการด้วยการจัดให้มีศาลปกครองพิเศษ ซึ่งจะเป็นการทำให้ประชา
 ชนได้ใจ

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว ศาลปกครองจึงไม่มีโอกาสได้รับใช้
 ประชาชน คงมีแต่เพียง “คณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์” ซึ่งไม่มีอำนาจ
 ละเมิดบาทที่จะรักษาสถาปณียะของประชาชนได้เลย นอกจากจะรักษา
 ปะโยชน์ของ ข้าราชการหรือ ส่วนราชการที่ถูก กล่าวหาว่าไม่ให้ความเป็น
 ธรรมแก่ประชาชน เพราะฉะนั้น เกือบทุกกรณีที่ประชาชน ยื่นเรื่องราว
 ร้องทุกข์ขอความเป็นธรรม จึงมักจะได้ผลเป็นทำนองว่า “คณะกรรมการ
 ได้สอบสวนหลักฐานต่าง ๆ โดยละเอียดแล้ว และประกอบกับข้อกฎหมาย
 เห็นว่าคณะกรรมการได้พิจารณาเรื่อง .....โดยละเอียดแล้วเห็นว่า ผู้ร้องไม่มี
 ภัยที่จะได้รับการชดเชย ฉะนั้นที่.....(ส่วนราชการ) ปฏิบัติไปจึงเป็นการ
 ชอบแล้ว” เรื่องก็จะจบกันแค่นั้น

คณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์ จึงเป็นองค์การของรัฐ ที่ไม่มี
 ปะโยชน์แก่ประชาชนแต่ประการใดเลย ดังข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่
 ตามทุกวันนี้ ซึ่งสมาชิกแห่งคณะกรรมการเรื่องราวร้องทุกข์เองก็ยอม
 เป็นพยานได้

“คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน” ก็เป็นองค์การอิสระอีกองค์การ
 หนึ่งที่ ท่านปรีดี ได้ปลุกปล้ำขึ้นมาจาก “กรมตรวจเงินแผ่นดิน” เดิมซึ่งไม่มี

อำนาจที่จะตรวจสอบเงินแผ่นดินตามหน่วยราชการต่าง ๆ ได้โดยอิสระและ
กว้างขวางนอกจากจะปฏิบัติตามคำสั่งของเสนาบดีผู้มีอำนาจ^๕ เป็นคร
เป็นคราวเท่านั้น ต่อมาเมื่อได้ยกฐานะเป็น “คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน”
อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการก็ได้เป็นที่ยอมรับโดยกฎหมาย คือมีอำนาจหน้าที่
ตรวจตราการใช้จ่ายเงินของแผ่นดินในทุกส่วนของราชการ ทั้งที่สงสัยว่าจะ
การทุจริตหรือไม่รวมทั้งเทศบาล-สุขาภิบาล และองค์การของรัฐทั่วๆ ไปได้โดย
ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ต้องคอยฟังคำสั่งจากเสนาบดีหรือผู้บังคับบัญชาที่มีอำนาจ
อย่างเช่นแต่ก่อน เพราะเป็นอำนาจที่กฎหมายได้ให้ไว้แล้ว คณะกรรมการ
ตรวจเงินแผ่นดินจึงเป็นองค์การตัวแทนรักษผลประโยชน์ของประชาชน
ตามกลไกทางการเมืองแห่งวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย

เพื่อให้สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยในทุก ๆ ด้าน คณะนักคิด
ในการปกครองส่วนต่าง ๆ จึงได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขใหม่หมด
รวมถึงระเบียบข้าราชการทหารและพลเรือน และในการแก้ไขเปลี่ยนแปลง
ดังกล่าวนี้ ท่านปรีดี ก็ได้เป็นหัวจักรสำคัญอีกเช่นเคยในการวางโครงร่าง
พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ
ตุลาการ และพระราชบัญญัติจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร ซึ่งต่อมาพระ
ราชบัญญัติเหล่านี้ ก็ได้รับการแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมแก่สภาวะ
การณ์ของบ้านเมือง

เนื่องจากระเบียบบริหารราชการส่วนต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงใหม่
และงานปรับปรุงการปกครองภายใน เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย จึงตกเป็นภาระหนักของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็น

กระทรวงมหาดไทยอันมีขอบเขตการปกครองอย่างกว้างใหญ่ไพศาล และสำคัญ
 ไปทั่วประเทศ ท่านปรีดี จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง-
 มหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๔๗๖ ในรัฐบาล พระยาพหลุ เป็นครั้งแรก
 จนถึงวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๔๘๐ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้วางระเบียบแบบแผนการ
 ปกครอง และการบริหารราชการ จึงเป็นผู้ริเริ่มและทำให้ได้ระเบียบแบบแผน
 ในขณะนั้นนับว่าเป็นของใหม่หาคนที่เข้าใจในโลกไกลเหวห่างยาก

ภาระอันหนักของ ท่านปรีดีในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
 ในการชักชวนและ ทำความเข้าใจ ในเรื่องระเบียบการปกครองแผนใหม่
 ข้าราชการผู้มีความรับผิดชอบทุกระดับนั้น ตั้งแต่ปลัดกระทรวงลงไปจนถึง
 นายอำเภอ และตำแหน่งผู้ตรวจการเทศบาล ก็ได้เกิดขึ้นในครั้งเหมือนกัน
 ทางประชุมหารือ (ผู้ว่าราชการ) นายอำเภอ ซึ่งเป็นของปกติธรรมดา
 ในปัจจุบัน ก็ได้เริ่มใหม่ขึ้นในครั้ง ท่านปรีดี เป็นรัฐมนตรีไทย ซึ่งก่อน
 นั้นชนไปอย่าว่าแต่มาประชุมเลย แม้แต่หน้าตาของตนนับ นายอำเภอ
 หลายคนไม่เคยเห็นด้วยซ้ำ ท่านปรีดี จึงได้ถือว่าเป็นผู้วางรากฐาน ของ
 กระทรวงมหาดไทยยุคใหม่ หรือยุคประชาธิปไตย ซึ่งได้พัฒนาก้าวหน้ามาจน
 มาจนทุกวันนี้

เมื่อจำต้องระเบียบแบบแผนให้กระทรวงมหาดไทย และสามารถปฏิบัติ
 ระเบียบแบบแผนเหล่านั้น ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยแล้ว ท่านปรีดี ก็มอบ
 ให้นายกรัฐมนตรีให้พลเรือตรี ดวลย์ธวัชนาวาสวัสดิ์ และไปรับ
 หน่วยงานรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อเจรจาแก้ไขสัญญาต่างๆ
 กับบรรดาต่างประเทศ ซึ่งการเจรจาต้องแก้ด้วยสมมุติฐานที่ดีวิสัย

เช่นสัญญาเกี่ยวกับศุลกากร และสภาพนอกอาณาเขต เป็นต้น ซึ่งทำให้เราต้องสูญเสียเอกราชทางศาลไป

อันว่า เอกราชทางศาลนั้น นับเป็นหลักสำคัญหลักหนึ่งในหลักการที่คณะราษฎรได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ต่อประชาชนในการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย - ดังนี้

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศ ในการประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
๓. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนได้ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาค
๕. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร
๖. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ และเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๕ ประการดังกล่าวข้างต้น

ดังนั้น การที่จะให้ได้มาซึ่งเอกราชทางเศรษฐกิจบางส่วน ตลอดจนทางการเมือง จึงจำเป็นต้องแก้ไขสัญญากับต่างประเทศ ซึ่งมีข้อสัญญาผูกมัดประเทศไทยไว้ และในการแก้ไขสัญญานานาประการกับต่างประเทศ ก็จำเป็นต้องหาคนที่มีความรู้ความสามารถ และฉลาดไหวพริบทันเหตุการณ์

หรือเหนือกว่าตัวแทนของประเทศคู่สัญญาอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นฝรั่งเศส
ตะวันตกทั้งสิ้น ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้นำอันยิ่งใหญ่ทางความคิดของคณะ
ราษฎรจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

สภาพนอกอาณาเขต คืออะไร สภาพนอกอาณาเขต คือการที่
ต่างประเทศได้รับการยกเว้นพิเศษที่จะไม่ต้องใช้หลัก ในเรื่องบุคคลที่ต้อง
ประพจน์และอยู่ใต้บังคับของกฎหมายแห่งท้องที่หรือประเทศ ซึ่งตนอาศัยอยู่
อย่างเอกสิทธิทางการทูตที่นานาประเทศปฏิบัติต่อกันอย่างทุกวันนี้ ก็จัดได้ใน
ฐานะสภาพนอกอาณาเขตเช่นกัน แต่โดยที่ต่างปฏิบัติถอยทยอาศัยกัน จึง
ไม่ถือว่าเป็นการสูญเสียเอกราชทางหนึ่ง

แต่สภาพนอกอาณาเขตทำให้ต้องสูญเสียเอกราช และที่ไทยเราได้
ประดพมานัน คือการให้สิทธิพิเศษ หรือเอกสิทธิแก่ประเทศมหาอำนาจทั้ง
หลายในอันที่จะชำระคดีเกี่ยวกับคนของเขาที่อยู่อาศัยในประเทศเรา คือเรา
ต้องจำยอมให้ประเทศมหาอำนาจทั้งหลาย เข้ามามุ่งศาลกงสุลขึ้นในประเทศเรา
สำหรับชำระคดี ซึ่งเกิดพิพาทขึ้นระหว่างคนของเขา หรือในเมื่อคนของเขา
ถูกกล่าวหาหรือเป็นจำเลย อันเป็นการปฏิบัติไม่เท่าเทียมกัน เพราะเรา
ไม่มีสิทธิและไม่ม่อำนาจจะไปตั้งศาลกงสุลในประเทศมหาอำนาจนั้น ๆ อย่าง
ที่เขามีอำนาจมาตั้งศาลกงสุลในบ้านเมืองของเรา

จากการที่ประเทศมหาอำนาจเข้ามามีอำนาจเหนือศาลไทย นอกจากจะ
ทำให้ประเทศเราต้องเสียศักดิ์ศรีในฐานะเป็นประเทศเอกราชที่ไม่สมบูรณ แล้ว
ยังทำให้เกิดความยุ่งยากให้เกิดขึ้นกับการปกครองของเรานานาประการ ดังที่นายดิเรก
ชัยนามได้บันทึกเอาไว้ในหนังสือแรงงานศพ “นายเลียง พนมยงค์” บิดาท่าน

ปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งมีข้อความตอน
หนึ่งว่า

“การที่กรุงสยามยอมให้สิทธิพิเศษแก่ประเทศทั้งหลายในยุคที่กล่าว
มาเวลานี้ ถ้าจะได้ตรงทีเดียว ก็เห็นได้ว่าสมควรอยู่ คือง่ายเขาพอจะพูด
ได้ว่าประเทศเรายังไม่รู้จักเข้าใจกฎหมาย และนิติประเพณีของชาวตะวันตก
ดี และก็ดูเหมือนจะจำเป็นน้อยที่ชาวต่างประเทศเหล่านั้น จะต้องสนใจกลางคิด
ประกอบทั้งกรุงสยามในสมัยนั้น รู้สึกว่าไม่สู้จะได้รับความยุ่งยากอย่างใดนัก
ตรงกันข้าม ดูก็ทำความสะดวกให้ไม่น้อยในการที่ไม่ต้องกังวลกับคนของเขา
แต่สภาพของประเทศสยามในยุคนั้น (ค.ศ. ๑๘๒๖ - ๑๘๓๐) กับยุคที่ ๒
(ค.ศ. ๑๘๗๔ - ๑๘๙๗) ต่างกันมาก หลักที่เห็นว่าสิ่งใดเหมาะสำหรับสมัย
หนึ่ง อาจไม่เหมาะสำหรับอีกสมัยหนึ่งก็ได้ อีกประการหนึ่ง สัญญาเดิม
ทำกันไว้มุ่งหมายเฉพาะชนผิวขาวเท่านั้น โดยต่างฝ่ายมิได้คิดว่าจะให้ใช้ถึงคน
ในบังคับเคย แต่ต่อมาประเทศทั้งหลายต่างถือว่าไว้ถึงบุคคลเชื้อชาติเอเชีย
ในบังคับของตนทั้งสิ้น ผลคือชนชาติเขมร, ลาว, ญวน ที่มาจากอินโดจีน
ชวา, พม่า, จีน ที่เกิดขึ้นมาเก่า ซึ่งเขามาพเนดินสยามย่อมพลอยหลุด
พ้นจากอำนาจศาลสยามไปด้วย กล่าวคือ แม้คนเหล่านั้นจะทำผิดกฎหมาย
สยามให้ร้ายแรงปานใด ประเทศสยามก็ไม่อำนาจเข้าเกี่ยวข้องด้วยเป็น
อันขาด การกระทำเช่นนั้นเป็นการปลุกปั่นเสริมชนชาวเอเชียทั้งหลาย ที่มี
อำนาจในสยามให้เห็นลู่ทางที่จะหลีกเลี่ยงอาญาเป็นอันมาก พระยาภักดี
ไมตรี (ต่อมาเติร์นแฟรนซิส บีแซย์) กล่าวว่า “มีคนเชื้อชาติเอเชียเป็นอันมาก
ถึงกับอาศัยอุปถัมภ์การเป็นคนในบังคับต่างประเทศ เพื่อหาเงินในทางทุจริต”

ดังนี้ จะเห็นได้ว่าความจำเริญในการแก้ไขสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับ
 ฝรั่งเศส จึงเป็นความจำเริญยิ่งใหญ่ของประเทศไทยเรา ที่สามารถหักเอกราช
 บางส่วนมาได้ โดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อและชีวิต หากได้มาด้วยวิธีการเจรจา
 ของผู้มีความรู้ความสามารถ และฉลาดไหวพริบ และเขาผู้นั้นก็คือ ท่านปรีดี-
 พนมยงค์

ประเทศต่าง ๆ ที่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงสัญญาใหม่กับประเทศไทย
 ดังนี้ คือ สวิตเซอร์แลนด์, เบลเยียม, สวีเดน, เดนมาร์ก, สหรัฐอเมริกา,
 นอร์เวย์, อังกฤษ, อิตาลี, ฝรั่งเศส, ญี่ปุ่น, เยอรมันนี, เนเธอร์แลนด์,
 โปรตุเกส, เป็นต้น.

สนธิสัญญาใหม่เหล่านี้ได้ทำขึ้นตามหลักการ ถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน
 หลีกเลี่ยงความเป็นธรรมและหลักคุณประโยชน์แก่กันและกัน และเป็นไปตามแบบ
 เสมอภาคอย่างสมบูรณ์ บทที่ไม่เป็นการเสมอภาคกับบทจำกัดเสรีภาพของ
 ประเทศไทยได้โดยใช่เหตุในอันจะจัดวางนโยบายแห่งชาตินั้น ได้เป็นอัน
 หักสิ้นไป หมายความว่าประเทศไทยได้รับอิสระภาพเต็มบริบูรณ์ ในทาง
 วิชาการและทางอำนาจศาลกลับคืนมาแล้ว

หลักการที่สาธกญัตติเนื่องมาจากสนธิสัญญาเหล่านี้ คือ

ก. อำนาจอศาล

เมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๕ - ๑๙๕๖ ฝ่ายไทยได้ทำสนธิสัญญากับอังกฤษ
 มีข้อความหลายข้อหลายประการ ข้อที่เกี่ยวกับอำนาจศาลนั้นว่า คดีทง-
 หลายจะเป็นคดีอาญาหรือคดีแพ่งคดี ซึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนในบังคับ
 อังกฤษ ให้กงสุลอังกฤษมีอำนาจพิจารณาพิพากษามฝ่ายเดียว ในสนธิสัญญา

ที่ฝ่ายไทยได้ทำกับประเทศอื่น ๆ ในยุคนั้น ข้อที่เกี่ยวกับอำนาจศาลก็ได้ดำเนินการตามทำนองที่กล่าวมานั้น ระเบียบการศาลที่วางขึ้น ทำให้เกิดความไม่สะดวกอยู่บ้าง เช่น แม้อคดีที่เกิดขึ้นในหัวเมืองห่างไกลคดีก็ต้องนำมาให้กงสุลต่างประเทศที่เกี่ยวข้อ ซึ่งอยู่ประจำกรุงเทพ ฯ ได้พิจารณาพิพากษาไม่สะดวกแก่คู่ความและพยาน ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๘๒ ฝ่ายไทยได้จัดระเบียบการศาลใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย เนื่องด้วยเหตุเหล่านี้ ต่างประเทศที่เกี่ยวของจึงได้ยอมผ่อนผันให้ฝ่ายไทยได้รับอำนาจศาลคืนมาเป็นลำดับ จนถึง ค.ศ. ๑๘๙๐-๑๘๙๖ สนธิสัญญาในยุคนั้นมีโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลยอมให้คนในบังคับต่างประเทศที่เกี่ยวของขึ้นศาลไทยทั้งหมด โดยมีข้อสงวนว่าภายในกำหนด ๕ ปี หลังจากที่ฝ่ายไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้ว เจ้าพนักงานทูตหรือกงสุลที่เกี่ยวของ มีสิทธิที่จะถอนคดีซึ่งคนในบังคับของเขาเป็นจำเลยจากศาลไทยไปพิจารณาพิพากษาเสียเองได้ ที่กำหนดให้สิทธิถอนคดีเป็นอันระงับไปภายหลังกำหนด ๕ ปีดังกล่าวมานั้น ก็โดยฝ่ายเราได้คาดหมายไว้ว่าฝ่ายเราคงจะจัดทำประมวลกฎหมายได้สำเร็จ และประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวใน ๒-๓ ปี ภายหลังวันใช้สนธิสัญญาที่ได้ทำในยุคนั้น ถ้าการเป็นไปตามที่ได้คาดหมายไว้ สิทธิถอนคดีดังกล่าวนั้นก็ควรจะระงับไปก่อนสนธิสัญญาเหล่านี้สิ้นอายุ ๑๐ ปี แต่เมื่อพิจารณาจัดทำประมวลกฎหมายของฝ่ายเราได้กินเวลานานกว่าที่คาดหมายไว้ และฝ่ายเราได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ คือเมื่อก่อนสิ้นอายุ ๑๐ ปี ของสนธิสัญญายค ค.ศ. ๑๘๙๐ - ๑๘๙๖ ไม่นานนัก ต่างประเทศที่เกี่ยวของจึงยังคงมีสิทธิถอนคดีดังกล่าวข้างต้นนั้นอยู่ต่อไปอีก ๕ ปี คือจนถึงวันที่ ๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อนที่ฝ่ายไทยจะบอกเลิกสนธิสัญญาการค้า ค.ศ. ๑๘๒๐ - ๑๘๒๖ ได้มีปัญหาว่า การบอกเลิกสนธิสัญญาที่กล่าวมานั้น จะเป็น การบอกเลิกไปตลอดด้วยอำนาจศาล ซึ่งติดท้ายสนธิสัญญานั้น และซึ่ง กำหนดอายุของตนต่างหาก (คือ ๕ ปี ภายหลังที่ฝ่ายไทยได้ประกาศใช้ ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้ว) ด้วยในตัวหรือไม่ ปัญหาเป็นปัญหาข้อกฎหมายที่เปิดให้มีการถกเถียงกันได้มาก แต่เพื่อหลีกเลี่ยงการถกเถียงปัญหา ระหว่างต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เมื่อรัฐบาลไทยได้บอกเลิกสัญญาการค้า ค.ศ. ๑๘๒๐ - ๑๘๒๖ ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลไทยได้ใช้วิธีขอร้องให้ต่างประเทศ หลีกเลี่ยงยอมด้วยดีในอันที่จะยกเลิกสิทธิถอนคดีเสีย ซึ่งเป็นมรดกชนสุดท้าย ที่ตกทอดมาจากระบอบการสถาปนาอาณาจักรในกาลก่อน คำขอร้องของฝ่าย ไทยนี้ ต่างประเทศที่เกี่ยวข้องทั้งหลายได้ยินยอมตามด้วย กล่าวคือ:-

1) ประเทศที่สละสิทธิถอนคดีได้ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ก็ได้สละ สิทธินั้น อาทิ อังกฤษ, อิตาลี, นอร์เวย์, เดนมาร์ก, เบลเยี่ยม, เนเธอร์แลนด์, โปรตุเกส

2) ประเทศที่สละสิทธิถอนคดีไม่ได้ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญของตน ได้ยอมให้ยกเลิกสิทธิถอนคดีโดยสนธิสัญญาที่ทำกันใหม่ และรับรองได้ว่าจะ ไม่ใช้สิทธินั้นในระหว่างเวลาที่สนธิสัญญาใหม่ยังมิได้ประกาศใช้ ก็ได้ให้คำรับ ยอมเช่นนั้น อาทิ สวีเดน, ฝรั่งเศส (สนธิสัญญาฉบับใหม่กับสวีเดนและ ฝรั่งเศส ได้ประกาศใช้เมื่อ 1 มีนาคม ๒๔๘๐ และ ๒๗ มกราคม ๒๔๘๑ เป็น นั้นไปตามลำดับ)

3) ประเทศซึ่งตามวิถีทางรัฐธรรมนูญของตนสละสิทธิถอนคดีหรือ รับรองว่า จะไม่ใช้สิทธินั้นไม่ได้ ก็ได้ยอมให้ยกเลิกถอนคดี โดยสนธิสัญญา

ที่ทำกันใหม่ อาทิญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาสนธิสัญญากับญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา
ได้เป็นอันใช้แล้วแต่วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2480 และ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2481
เป็นต้นไปตามลำดับ ฉะนั้น สำหรับประเทศดังกล่าวสนธิสัญญาดังกล่าวนี้ ก็ได้ระงับ
สิ้นไปแล้วเหมือนกันตั้งแต่วันที่ ๗ ตุลาคม

ส่วนสัญญาอื่น เมื่อรัฐบาลไทยได้ขอร้องให้ฝ่ายสัญญายินยอมด้วย
ดีในอันที่จะยกเลิกสิทธิอันพิเศษ ฝ่ายสัญญาได้ทักท้วงมาประการใด จึง
เป็นอันถือได้ว่าในกรณีสัญญาสิทธิอันพิเศษได้ระงับไปแล้ว.

จึงเป็นอันว่าคนต่างด้าวทุกคนในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นคนชาติ
ของประเทศที่มีสนธิสัญญากับประเทศไทย หรือไม่ก็ตาม ต้องขึ้นศาลไทย
และไม่ได้มีสิทธิพิเศษหรือเอกสิทธิ์อย่างหนึ่งอย่างใดในเรื่องนี้ยิ่งไปกว่าคนไทย
กล่าวคือ กองศาลต่างประเทศทั้งหลายซึ่งไม่มีสิทธิที่จะเข้ามามีอำนาจ
ในศาลและแสดงความเห็นเกี่ยวกับคดีพิจารณาได้ต่อไป แต่ถ้าจะเข้าไป
การพิจารณาของศาลอย่างประชาชนนั้นย่อมทำได้ ศาลไม่จำเป็นต้องส่งสำนวนคดี
ไปยังกงสุลของต่างประเทศทั้งหลายและกงสุลไม่มีสิทธิที่จะทำความเห็นคดีได้
ในสำนวนคดี ทั้งเจ้าพนักงาน หรือกงสุลต่างประเทศ ก็ไม่มีสิทธิอันใด
ไปจากศาลไทยได้ และในคดีคนต่างด้าวเป็นคู่ความกัน หรือเป็นเจ้าทุกข์
ก็ไม่จำเป็นต้องมีที่ปรึกษากฎหมาย หรือผู้พิพากษาที่เป็นชาวยุโรปนั่งฟังการพิจารณา
อยู่ด้วย และคนต่างด้าวทุกคนมีสิทธิฎีกาได้ในปัญหาข้อกฎหมาย และท
จะฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริงก็ย่อมทำได้ภายในขอบ ข้างแห่งกฎหมาย เช่น เดียว
กับคนไทย.

ข. วิถีอัตราศาลการ

ในสนธิสัญญาที่ไทยได้ทำกับต่างประเทศในยุคนี พ.ศ. 1855-185

มีข้อกำหนดให้ฝ่ายไทยตั้งสถานศุลกากร หรือที่เรียกกันว่าโรงภาษีขึ้น
ทำการตรวจสินค้าที่นำเข้ามาจากเรือและเก็บอากรจากสินค้านั้น ๆ แต่มีข้อ
อยู่ว่า สำหรับสินค้าที่นำเข้ามาในประเทศไทยนั้น ให้รัฐบาลไทยเรียก
อากรขาเข้า หรืออากรศุลกากรได้เพียงในอัตราร้อยละสามแห่งราคาสินค้า
นั้น ๆ เป็นอย่างสูง หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกกันว่าภาษีร้อยละสาม ซึ่งประ
ทศมาอำนาจเป็นผู้กำหนดขึ้น และเราจำเป็นต้องปฏิบัติตาม.

ต่อมาใน ค.ศ. 1893 (ร.ศ. 112) ไทยได้ทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสอีก
ฉบับหนึ่ง ข้อความหลายข้อ ข้อที่เกี่ยวกับอากรขาเข้านั้นว่า ในระหว่างที่
ไทยกับฝรั่งเศสยังไม่ได้ทำข้อตกลงพาณิชย์ และศุลกากรกัน รัฐบาลไทยรับ
ที่จะไม่เก็บอากรศุลกากร ในเมืองพระตะบองและเมืองนครเสียมราฐกับใน
เส้นทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงในเขต 25 กิโลเมตรจากฝั่งแม่น้ำโขง ส่วน
ฝรั่งเศสรับว่าจะไม่เก็บอากรศุลกากรจากสินค้าต่าง ๆ ที่ยังเกิดในเมืองและ
ในเขตที่กล่าวแล้ว ในขณะที่ทำสนธิสัญญาดังนี้ ปี พ.ศ. 1893 นี้ เมือง
พระตะบองและเมืองนครเสียมราฐเป็นของไทยอยู่ จึงได้มีอยู่ในสนธิสัญญา
ด้วย แต่ภายหลังเมืองทั้งสองนี้ได้ตกเป็นของฝรั่งเศสไป ในส่วนที่เกี่ยวกับ
สนธิสัญญาที่กล่าวมานี้ จึงเป็นอันตกไปด้วย และเขตปลอดศุลกา
กรที่มีความเฉพาะ 25 กิโลเมตรจากฝั่งขวา (ฝั่งไทย) ของแม่น้ำโขง
ก็หมดไป

อย่างไรก็ดี รายได้ที่ได้จากกาเก็บอากรขาเข้าในอัตราร้อยชั่งสามนั้น
ก็ถือว่า เพียงพอกับความต้องการของประเทศไทยในสมัยนั้น แต่ต่อมา
เมื่อเราเจริญยิ่งขึ้น และมีการสร้างรถไฟ มีการชลประทาน การประ

แต่ก็มีข้อที่ควรระวังถึงเหมือนกัน คือสำหรับพิภคอัตราศุลกากรนั้น

สนธิสัญญาใหม่ให้เป็นไปตามกฎหมายแห่งประเทศที่สินค้าถูกนำเข้า ไป ในอา
ณาเขต และให้ผลปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ซึ่งหมายความว่าเราจะเรียก
เก็บอากรศุลกากรจากสินค้าอย่างใดในอัตราเท่าใด เช่นจะเรียกเก็บตามราคา
หรือตามสภาพ ก็ยอมทำได้ตามที่เราเห็นสมควร แต่เราจะต้องเรียกเก็บให้เหมือน
กันหมดทุกประเทศ คือสินค้าอย่างเดียวกันที่มาจากประเทศต่าง ๆ นั้น จะต้อง
เรียกเก็บอากรศุลกากรในอัตราเดียวกัน จะเลือกปฏิบัติว่า ถ้ามาจากประเทศ
หนึ่งเก็บในอัตราหนึ่ง และถ้ามาจากประเทศอื่นเก็บในอีกอัตราหนึ่งนั้นไม่ได้.

อนึ่ง ในคราวทำสนธิสัญญาใหม่กับต่างประเทศคราวนี้ ฝ่ายไทยได้
มีโอกาสขอทำข้อตกลงพาณิชย์และศุลกากรกับฝรั่งเศสในส่วนที่เกี่ยวกับอินโด
จีนด้วย ข้อตกลงนี้ได้ลงนามกัน ณ กรุงเพท ฯ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม ค.ศ.
1937 และมีหลักการสำคัญเกี่ยวกับพิภคอัตราศุลกากร ดังนี้คือ.—

- 1) ให้ยกเลิกเขตปลอดศุลกากร 25 กิโลเมตรจากฝั่งขวา(ฝั่งไทย)
ของแม่น้ำโขงตามที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาปี ค.ศ. 1893 นั้นเสีย
- 2) สินค้าที่ประเทศทั้งสองฝ่ายประสงค์จะเก็บอากรที่ชายแดนนั้นได้
ไม่ขึ้นไฟ, บุหรี่ซิการ์ บุหรี่ซิการ์เรตต์และยาสูบที่จัดทำแล้วอย่างอื่น ๆ นำ
เข้าแบบจีน น้ำมันดีโรซีนและน้ำมันหยอดเครื่อง, อัดกลอสซิดและเครื่องต้ม
กลอสซิด, โสม, สีย้อมที่จัดทำแล้ว, แพรฝืนและเครื่องนุ่งห่มไหมแท้ แพร
และเครื่องนุ่งห่มไหมผสมมีไหมล้วนเกินกว่าร้อยละ 50 เครื่องจักร เครื่อง
กลและส่วนต่าง ๆ รถยนต์ เครื่องอุปกรณ์และส่วนต่าง ๆ (บัญญัติสินค้า
เหล่านี้อาจเพิ่มเติมต่อไปได้)

๓) ส่วนดินคำอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ราษฎรในชายแดนนั้น
จะเก็บอากรที่ต่อเมื่อดินคำนั้น ๆ ผ่านแนวศุลกากรของแต่ละฝ่ายที่ได้ตกลง
กันไว้

ข้อตกลงพาณิชย์และศุลกากรที่วางได้เป็นผลเนื่องมาจากการแก้ไข
อธิปไตยที่ไม่เป็นธรรมกับนานาประเทศที่รัฐบาลไทย โดยท่านปรีดี พนมยงค์
ได้เป็นตัวแทนแก้ไขและลงนามในสนธิสัญญาเหล่านี้ซึ่งปรากฏหลักฐานอยู่
กระทรวงการต่างประเทศขณะนี้ ฉะนั้นจึงกล่าวได้โดยไม่กระทบปากว่าท่าน
ปรีดีเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในการปลดปล่อยพันธะอันไม่เป็นธรรมที่ต่างประ
เทศได้ผูกมัดไทยไว้ นั่นก็คือท่านปรีดีได้กอบกู้เอกราชของชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จากการแก้ไขสนธิสัญญา เพื่อความเสมอภาคและยุติธรรมดังกล่าว
แล้ว ได้ยังผลให้เกิดข้อตกลงและข้อกำหนดอันเป็นผลดีแก่ ไทยเรามาก หลายป
การ เช่น

ก. กรรมสิทธิ์ที่ดิน

สนธิสัญญาซึ่งไทยทำกับต่างประเทศในศ. ค.ศ. 1855-1856 มี
ว่าด้วยการที่คนในบังคับของประเทศเหล่านั้นจะถือ กรรมสิทธิ์ที่ดิน ในประ
ไทยอยู่ด้วยเหมือนกัน เป็นการกำหนดเขตที่ให้ชายให้เช่าแก่พวกฝรั่ง กล่าว
ที่ภายในกรุงเทพ ฯ และภายในเขตที่ห่างกำแพงพระนครออกไป 20
เข้ามาโดยรอบนั้น อนุญาตให้คนในบังคับของประเทศเหล่านั้นเช่าได้ แต่
ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นไม่ได้ เว้นไว้แต่จะได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้วถึง
บิหรือได้รับอนุญาตเป็นพิเศษจากรัฐบาลไทยแล้ว จึงจะถือกรรมสิทธิ์ได้ ส
ห่างกำแพงพระนคร 20 เส้นออกไปเพียงเรือพายเรือแจวจะไปถึงได้ ใน 24
โมงหรือออกไปนั้น จะเช่าหรือถือกรรมสิทธิ์ที่ดินไม่ได้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙ ได้มีพระกระแสบรมราชโองการฉบับหนึ่ง กำหนด
 เขตแดนที่ให้อาษาให้เข้ากับพวกฝรั่ง ประกาศฉบับนั้นเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ประ
 ภาคราชการ” และเขตแดนที่กำหนดให้อาษาให้เข้าแก่พวกฝรั่งนั้น ก็เป็นอย่าง
 เดียวกลับที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาที่กล่าวข้างต้นนั่นเอง แต่ตามถ้อยคำที่
 ใช้ในประกาศ ปรากฏชัดว่าประกาศนั้นใช้แต่เฉพาะคนผิวขาวหรือที่เรียกว่า
 “ฝรั่งนอก” เท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นคนในบังคับของประเทศที่สนธิสัญญากับ
 ไทยหรือไม่ก็ตาม คนที่มีเชื้อคนผิวขาว เช่นจีน เป็นต้น จึงไม่อยู่ภายในม
 ติของประเทศนั้น อนึ่ง คำว่า “ฝรั่งนอก” นั้นชวนให้เห็นว่ามี “ฝรั่งเดิม” ซึ่งได้
 แก่ชาวโปรตุเกสและพวกฝรั่งซึ่งได้อยู่ในประเทศไทยมาก่อนแล้ว.

ใน พ.ศ. ๑๘๐๗ และ ๑๘๐๘ เนื่องจากฝรั่งเคส และอังกฤษได้
 ขอมม่อนดินในเรื่องอำนาจศาลให้แก่ไทยยังชน ฝ่ายไทยจึงได้ยอมให้คน
 หรือชาติใดเข้าในบังคับ หรืออารักขาของฝรั่งเคส (ตามสนธิสัญญากับฝรั่งเคส
 ปี ค.ศ. ๑๘๐๗) และยอมให้คนในบังคับอังกฤษทั้งหลาย ไม่ว่าเชื้อชาติใด
 (คือทั้งที่เป็นฝรั่งและที่ไม่เป็นฝรั่ง) ตามสนธิสัญญากับอังกฤษ ปี ค.ศ. ๑๘๐๘
 ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศไทยอย่างเดียวกับคนไทย

ตามสนธิสัญญาที่มียุกับต่างประเทศ เมื่อก่อนหน้าไทยบอกเลิกเสีย
 ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ นั้น บางฉบับไม่มีบทว่าด้วยการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินเลย
 เช่นสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกา และสวิตเซอร์แลนด์ บางฉบับให้ผลปฏิบัติ
 อย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง คือมีกรรมสิทธิ์เท่าเทียมกับคนต่างดาวอื่น ๆ
 เช่น ญี่ปุ่น, เดนมาร์ก, เนเธอร์แลนด์, นอร์เวย์, โปรตุเกส, สเปน, สวี
 เดน, และเยอรมัน บางฉบับให้ผลปฏิบัติอย่างคนชาติพื้นเมือง คือมีสิทธิ

เท่าเทียมกับคนไทย เช่นอังกฤษ, ฝรั่งเศส, อิตาลี และเบลเยียม

แต่ตามสนธิสัญญาฉบับใหม่ ที่ได้ทำกันภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ
ฐานะในเรื่องการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไป คือประ
ต่าง ๆ (นอกจากประเทศโปรตุเกส, อังกฤษ, ฝรั่งเศสและอิตาลี) ได้
ปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ซึ่ง โดยมีเงื่อนไขว่าต้องเป็นการถือที่ดิน
ปฏิบัติต่อกัน ทั้งนี้ หมายความว่า กฎหมายของประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
จะต้องยอมให้คนไทยถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศนั้น ๆ ได้คนของเขาจึงจะ
กรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศไทยได้ ส่วนคนของแต่ละฝ่ายจะมีสิทธิถือแค่ไหน
เป็นอันมีสิทธิเท่าเทียมกับคนต่างคำอื่น ๆ เท่านั้น สิทธิเท่าเทียมกับคนไทยไม่

เฉพาะโปรตุเกสนั้นไม่ปรากฏว่า สนธิสัญญาฉบับใหม่มีบทว่า
การถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ส่วนอังกฤษ, ฝรั่งเศสและอิตาลี ตามประเทศก็ไม่ได้มีสิทธิเท่าเทียม
กับคนไทยเหมือนอย่างแต่ก่อนแล้ว แต่สนธิสัญญาใหม่กับประเทศทั้งสาม
ได้วางหลักไว้ว่า ให้คนของประเทศเหล่านั้นถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศไทย
ได้ โดยมีเงื่อนไขสองอย่างว่า ประเทศเจ้าของอาณาเขตจะวางเงื่อนไขอย่างไร
เพื่อความมั่นคงของชาติก็ได้ ทั้งนี้ ได้มีหนังสือแลกเปลี่ยนกันโดยชัดเจนว่า
ฝ่ายไทยจะได้ส่งงานที่ดินแห่งสาธารณสมบัติของแผ่นดินไว้ให้แก่คนไทย ส่วน
ที่ดินที่เอกชนมีทรัพย์สินอยู่แล้วนั้น ก็จะอนุญาตให้ถือกรรมสิทธิ์ได้ เพื่อก
ต่าง ๆ นอกจากการประกอบเกษตรกรรม

ตามนี้ สนธิสัญญาใหม่เหล่านี้มิได้ห้ามในคำว่า มิให้คนของต่าง
ประเทศที่เกี่ยวของถือกรรมสิทธิ์ ในที่ดินแห่งสาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือมิ
ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อประกอบเกษตรกรรม ความจริงบทในสนธิสัญญาเหล่านี้

หมายความว่าแต่ละฝ่ายไทยได้สงวนสิทธิ์ไว้ว่าอาจจะห้ามเช่นนั้นได้ ซึ่งถ้า
ห้ามเช่นนั้นแล้วจะต้องออกกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้ใช้บังคับทั่วไปตลอด
ประเทศทั้งประเทศที่ไม่มีสนธิสัญญากับไทยด้วย

เป็นอันว่าตามสนธิสัญญาฉบับใหม่เหล่านี้ ฝ่ายไทยมีสิทธิที่จะสงวน
สิทธิมากในประเทศไทยไว้ให้แก่คนไทยได้ ซึ่งต่อมารัฐบาลไทยก็ได้ออก
กฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อบริหารผลประโยชน์ของคนไทยและชาติไทย ดังที่
กล่าวไว้ในทุกวันนี้

ข. การจับตัวในน่านน้ำอาณาเขตและการค้าชายฝั่ง
เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ และประโยชน์ได้เสียอันสำคัญของ
ไทยในสนธิสัญญาฉบับใหม่ทุกฉบับ ก็ได้มีบทสงวนไว้ให้เป็นไปตามกฎหมาย
ของแต่ละฝ่าย หมายความว่าแต่ละฝ่ายจะออกกฎหมายอย่างไรในเรื่อง
เหล่านี้ก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร แม้ถึงว่าจะออกกฎหมายสงวนการเหล่านี้
ไว้ให้แก่คนของชาติตนโดยเฉพาะเท่านั้นก็ยอมทำได้ แต่ทั้งนี้หลักทั่วไปว่า
ของไม่จงใจเลือกปฏิบัติ ให้คนต่างด้าวประเทศหนึ่งเสียเปรียบคนต่างด้าว
อื่นๆ ก็จะต้องให้คนต่างด้าวทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นคนชาติของประเทศที่มี
สนธิสัญญากับเราหรือไม่ก็ตาม ได้รับผลเท่าเทียมกันและกันในเรื่องเหล่านี้
เหตุการณ์อย่างเดียวกัน

ค. การเข้าเมืองและการแปลงสัญชาติ
เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับคนต่างด้าวโดยเฉพาะ และตามสนธิ
สัญญาฉบับใหม่ ฝ่ายไทยก็ได้สงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะออกกฎหมายอย่างไรในเรื่อง
เหล่านี้แล้วแต่จะเห็นสมควร ข้อสำคัญมีอยู่ว่าในเรื่องเหล่านี้ ฝ่ายเราจะไม่

จงใจเลือกปฏิบัติให้คนต่างดาว ซึ่งเป็นคนชาติของประเทศหนึ่งเสียเปรียบ
ต่างดาวอื่น ๆ ในพฤติการณ์อย่างเดียวกันดังกล่าวแล้วข้างต้น

ง. การอาชีพ

สำหรับเรื่องนี้ สนธิสัญญาฉบับใหม่ให้ผลปฏิบัติอย่างภาคีที่
อนุเคราะห์ยิ่ง ตามนัยความว่าคนชาติของประเทศที่มีสนธิสัญญากับเรา
มีสิทธิในเรื่องนี้เท่าเทียมกับคนไทย แต่หากมีสิทธิเท่าเทียมกับคนต่างดาวอื่น
เท่านั้น เพราะฉะนั้นถ้าหากฝ่ายเราเห็นสมควรจะส่งมอบการอาชีพบางอย่าง
ให้แก่คนไทยโดยเฉพาะ ก็ย่อมทำได้

จ. สิทธิชนชาติ

ในเรื่องนี้สนธิสัญญาฉบับใหม่ให้ผลปฏิบัติอย่างคนชาติพื้นเมือง และ
คนของชาติที่ไต่รับอนุเคราะห์ คือให้คนชาติของแต่ละฝ่ายมีสิทธิเท่าเทียม
คนต่างดาวอื่น ๆ

สำหรับประเทศที่มีอาณานิคมนั้น ในอาณานิคมบางแห่งเช่นมีศาล
ชนิด คือศาลสำหรับชำระคดีเกี่ยวกับฝรั่งศาลหนึ่ง และศาลสำหรับชำระ
เกี่ยวกับคนที่เป็นชาวพื้นเมืองในอารักขาของชาวอังกฤษศาลหนึ่ง เมื่อสนธิสัญญา
ผลปฏิบัติ ในการชนชาติเท่าเทียมกับคนชาติที่ไต่รับอนุเคราะห์ยิ่งด้วยแล้ว
ไทยที่อยู่ในอาณานิคม เช่นว่านก็ย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกับคนต่างดาวอื่น ๆ
ส่วนรวมของคนต่างดาวที่เป็นฝรั่งด้วย เมืองเป็นเช่นคนไทยก็ย่อมมีสิทธิชน
เดียวกับพวกฝรั่ง

ฉ. การผูกขาด

สนธิสัญญากับต่างประเทศ ฉบับซึ่งฝ่ายเราได้บอกเลิกไปนั้น
มักมีบทยอมให้ฝ่ายไทยตั้งการผูกขาดได้ ไม่ว่าจะผูกขาดสินค้าใด ๆ ก็

การอันสำคัญในการแก้ไขสนธิสัญญาดังกล่าวนี้ ดังปรากฏเอกสารหลักฐาน^{๕๗} เป็นหนังสือและรูปภาพ (ภาพการลงนามแก้ไขสนธิสัญญาระหว่างท่านปรีดีในนามรัฐบาลไทยกับบรรดาทาสทูตในนามของรัฐบาลนานาประเทศ) อยู่^{๕๘} ที่กระทรวงการต่างประเทศชื่อนั้น และตั้งแต่นั้นมาประเทศไทยเราก็มียุทธธรรม^{๕๙} ในทางศาลเช่นเดียวกับนานาประเทศตะวันตกทั้งหลาย สภาพนอกอาณาเขตเป็นอันสิ้นสุดลงดังแต่นั้นมา และเอกราชในทางเศรษฐกิจเฉพาะใน^{๖๐} ด้านที่เกี่ยวกับการเก็บภาษี ก็เป็นอันว่าสิทธิสมบูรณ์ที่จะเรียกเก็บเขาได้ตาม^{๖๑} ความพอใจเช่นประเทศเอกราชทั้งหลาย

อนึ่งในการแก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพนอกอาณาเขตนั้น ได้มีข้อตกลงกันมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วว่า ไทยเราจะต้องเร่งปรับปรุงตัวบทกฎหมาย ให้สมบูรณ์อย่างเช่นนานาอารยประเทศตะวันตก แต่รัฐบาลในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็ไม่สามารที่จะแก้ไขให้^{๖๒} ลุล่วงไปได้ จนกระทั่งมารัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยต่อมา คือรัฐบาลพระยาพหลฯ โดยท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง และเป็นตัว^{๖๓} จักกรอันสำคัญในการเร่งรัดจัดทำกฎหมายหลายฉบับให้สมบูรณ์ เพื่อเป็นเงื่อนไขในการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับฝรั่ง

เพื่อ เป็นการเชิดชูคุณงามความดีของท่านปรีดี พนมยงค์ ใน^{๖๔} การแก้ไขสัญญากับต่างประเทศจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทำให้^{๖๕} ประเทศไทยมีเอกราชสมบูรณ์ ทั้งในทางศาลและศุลกากร ยกเลิก^{๖๖} สภาพนอกอาณาเขต และภาษีร้อยละสามตลอดจนความเป็น^{๖๗} ธรรมอัน ๗ ทตต่างชาติมาขึ้นอำนาจอยู่เหนือผืนแผ่นดินไทย

รัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ขอพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มราชการแผ่นดิน ให้แก่ท่านปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงประดิษฐมนูธรรม และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (กามหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) ดังคำประกาศของสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ศุกร์ที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งมีข้อความโดยละเอียดดังนี้;

“ด้วยนายกรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นว่า ตามที่ประเทศสยามได้แก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศเสร็จสิ้นลงรวม ๑๓ ชาติแล้วนั้น นับว่าชาติไทยเราได้รับสิทธิเสมอภาคทุกประการ ซึ่งย่อมเป็นเกียรติและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอันมาก และเนื่องจากผลอันนี้ เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ศกนี้ กระทรวงการคลังได้ส่งเปิดตามศุลกากรบางแห่งตามชายแดนแม่น้ำโขง แล้วด้วยในการที่ได้ทำสนธิสัญญาใหม่ จนเป็นผลสำเร็จจน หลวงประดิษฐมนูธรรม เมือยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เป็นผู้ดำเนินการตลอดมา กับได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษาล้านนายกรัฐมนตรี และที่ปรึกษาฝ่ายไทยในกระทรวงการต่างประเทศ นับว่าเป็นความชอบในราชการของชาติเป็นอย่างยิ่ง จึงได้นำเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มราชการแผ่นดิน ให้แก่หลวงประดิษฐมนูธรรม และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เพื่อเป็นบำเหน็จความชอบต่อไป

คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติ เมื่อวันที่ ๑๓ เดือน
(กุมภาพันธ์) เห็นชอบด้วย และให้นำความกราบบังคมทูลต่อไป
เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ก็ได้ลงมติเห็นว่าเป็นการควรอย่างยิ่ง
แล้ว เพราะท่านทั้งสองได้กระทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติเป็น
เป็นอันมาก นับว่าเป็นความดีความชอบยิ่งนัก และในโอกาส
ยังได้แสดงความพอใจ และชมเชยหลวงประดิษฐมนูธรรม และ
หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นพิเศษอีกด้วย

ในการปรับปรุงและจัดทำกฎหมาย เพื่อความสมบูรณ์แห่งความ
ยุติธรรมดังกล่าวข้างต้นกตกเป็นภาระหน้าที่ของท่านปรีดี พนมยงค์ อีกตาม
เคย เพราะนอกจาก ท่านปรีดี จะมีความรู้ทางกฎหมายถึงขั้นปริญญาเอก
จากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งทั่วโลกยอมรับนับถือแล้วในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช
ท่านปรีดี ฯ ยังเคยดำรงตำแหน่งที่สำคัญในทางกฎหมาย คือดำรงตำแหน่ง
เป็นเลขาธิการของกรมร่างกฎหมาย (คณะกรรมการกฤษฎีกาในปัจจุบัน) ที่มี
หน้าที่ในการร่างกฎหมายโดยตรง และสมัย ท่านปรีดี ฯ เป็นเลขาธิการ
กรมร่างกฎหมายนั้น ก็ได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดทำกฎหมายที่สำคัญ
อยู่แล้ว คณะผู้ก่อการหรือคณะราษฎรจึงได้มอบหมายงานทางด้านกฎหมายให้
อยู่ในความรับผิดชอบของท่านปรีดี ฯ โดยเฉพาะ

กฎหมาย ที่สำคัญที่ท่านปรีดี ฯ ได้เป็นตัวตั้งตัวตักจัดทำออกมาสำเร็จ
ในครั้งนั้นและอันเป็นเหตุเกี่ยวข้องกับการแก้ไขสนธิสัญญา อันไม่เป็นารรวมกัน
นานาประเทศดังกล่าวมาแล้ว คือกฎหมายว่าด้วยครอบครัว ผัว-เมีย (กฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์บรรพ ๑) กฎหมายว่าด้วยมรดก (กฎหมายแพ่งและพาณิชย์
บรรพ ๒) กฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญา

กฎหมายว่าด้วยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยังยอมรับ
 กฎหมายดังกล่าวอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงส่วนปลีกย่อยไป
 ไร เพื่อความเหมาะสม แต่ก็ได้แก้หลักการและสาระสำคัญของกฎหมาย
 ออกมาจากสมองของท่านปรีดี พนมยงค์ ดังกล่าวมาแล้ว จึงนับได้ว่าท่าน
 รับผิดชอบทางคุณประโยชน์ทางด้านกฎหมาย ให้แก่ชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง
 หนึ่ง แต่จะมีใครสักคนที่จะยังระลึกถึงบุญคุณของท่านผู้นี้ แม้แต่ผู้หมิ่น
 พกยวช้อยู่กับประมุขวิจิตรพิจารณาคความแพ่ง - อาญา ก็จะมีสักคนที่จะ
 ระลึกถึงบุญคุณของผู้สร้างกฎหมายทั้งสองฉบับนี้ ก็เช่นเดียวกับเราต่างกิน-
 ทั่วกันทุกคน แต่จะหาคนที่ระลึกถึงบุญคุณของผู้ผลิตข้าว (คือชาวนา) มาให้
 ยากนักเน่นสักคน คนเราก็คือเป็นเสียเช่นนั้นแหละ สังคมจึงหยุ่งเหยิง โลกจึง
 ทรน

นอกจากการแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศ แล้ว ท่านปรีดี
 พนมยงค์ ยังได้เจรจากับอังกฤษ เพื่อบกบั้นเขตแดนใหม่ทางด้าน
 ทิศตะวันออก ทัดต่อกับทวายและทางด้านจังหวัดเชียงราย ทัดต่อกับ แม่ ส่าย
 ผลของการเจรจาดังกล่าวนี้ ทำให้ไทยเราได้ดินแดนเพิ่มเติมจำนวน
 หนึ่งคือดินแดนที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำสาย (เชียงราย) และดินแดนที่อยู่ในลุ่ม
 แม่นาปากจั่น (ระนอง) ทั้งนี้เนื่องจากกระแสน้ำในแม่น้ำทั้งสอง ซึ่งเป็น
 แม่น้ำกั้นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า (ของอังกฤษ) ได้เปลี่ยนเส้น
 ลูเดินใหม่ อันเป็นผลให้ไทย ได้ดินแดนเพิ่มเติมตามข้อตกลงดังกล่าวด้วย
 ทบกับเขตแดน และดินแดนที่ได้มาด้วยการเจรจาในสมัยที่ ท่านปรีดี
 พนมยงค์ รั้งว่าการกระทรวงต่างประเทศยังคงเป็นสมบัติของไทยอยู่จน กระทั่ง
 ภายหลัง ในการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงการต่างประเทศ

คำขวัญนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศขณะนั้น ถัดมาใน
 นโยบายเจริญรอยตามนโยบาย ในอดีตแห่งสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั้น
 คือ นโยบาย เป็นมิตรกับทุก ประเทศบนพื้นฐาน ของ ความ เสมอ
 ภาคและยุติธรรมถ้อยทีถ้อยอาศัย กัน ดังปรากฏ อยู่ในคำ ประกาศ
 ของท่านปรีดี พนมยงค์ ในสมัยที่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็น หลวงประดิษฐ์
 มนุชธรรม และดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในรัฐ
 บาลของ จอมพลป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้ปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง
 ของสำนักงานโฆษณาการ (กรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน) เกี่ยวกับนโยบาย
 ทวิไปของรัฐบาลเมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ ดังรายละเอียด
 ต่อไปนี้.

“ท่านผู้ฟังทั้งหลาย - ข้าพเจ้าได้รับเชิญของสำนักงานโฆษณาการให้มาปราศรัยกับท่านทั้งหลาย โดยทางวิทยุกระจายเสียงถึงนโยบายทวิไปของรัฐบาล เพื่อขอความเข้าใจและขอความร่วมมือร่วมใจจาก ท่าน ทั้ง หลาย ใน การ ที่จะช่วยกันจรรโลงประเทศชาติไปสู่ความเจริญตามแนวนโยบายที่ รัฐบาล ได้ แถลง ไว้ ต่อสภาผู้แทนราษฎร”

เมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติให้ความไว้วางใจแก่ คณะ รัฐมนตรีที่จะดำเนินงานบริหารราชการแผ่นดิน ตามนโยบายที่ได้แถลงแล้ว จึงเป็นอันว่านโยบาย ของ รัฐบาล ได้ แปล สภาพเป็นนโยบายของชาติ ซึ่งย่อมมีความผูกพันไม่เฉพาะแต่คณะรัฐบาลเท่านั้น แต่ย่อมผูกพันราษฎรทั้งประเทศผู้เป็นเจ้าของประเทศ

สยามและมีส่วนได้ส่วนเสียในโชคชะตาของชาติทั้งในส่วน แต่ ละคน
และในส่วนรวมด้วย.

โดยที่เหตุที่นโยบายของรัฐบาล เป็นนโยบายของชาติ ดังกล่าว
แล้ว และโดยเหตุที่นโยบายของรัฐบาลปัจจุบันนี้ โดย
เฉพาะตั้งเข็มไปในทางที่จะให้เกิดผลดีถึงราษฎรโดยเร็ว ความผูก
พันทั้งรัฐบาลและทั้งราษฎรจึงย่อมแน่นกระชับขึ้น ผลปฏิบัติของ
รัฐบาลในทุก ๆ ทาง ย่อมจะกระเทือนถึงราษฎร และในทำ
นองเดียวกัน ความทุกข์สุขของราษฎร ก็จะมีกระเทือนถึงรัฐ-
บาลด้วย รัฐบาลกับราษฎรไม่ใช่คู่อริ หรือคู่แข่งกันแต่เป็น
คู่ร่วมคิดร่วมมือกันปฏิบัติงานของชาติ ทั้งสองฝ่ายจะ ต้องเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกัน จะแยกออกจากกันไม่ได้เป็นอันขาดรัฐบาล
ของเราจะเล่นไปโดยผาสกสวสต์ได้ ก็โดยที่ทุก ๆ หน่วยของ
เรือบปฏิบัติกรด้วยความร่วมมือและประสานงานกัน ฉะนั้นข้าพเจ้า
จึงใคร่ขอขอมความเข้าใจ ในเรื่องนี้ไว้กับท่านทั้งหลายด้วย.

เพื่อบันทึกขึ้นข้อความตามนัยที่ข้าพเจ้า ได้กล่าวแล้ว ในส่วนที่
เกี่ยวพันกันระหว่างรัฐบาลกับราษฎร ข้าพเจ้าขออ้างนโยบาย
ทั่วไปของรัฐบาลข้อ ๖ และข้อ ๘ ดังต่อไปนี้.

ข้อ ๖. ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชน รัฐบาลนี้ จะเคารพต่อสิทธิ
และเสรีภาพ ของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ แต่ในเวลาเดียวกัน
ประชาชนก็ต้องเคารพต่อกฎหมาย และปฏิบัติหน้าที่ของตนตาม
รัฐธรรมนูญด้วย

ข้อ ๘. รัฐบาลจะดำเนินการ ให้รัฐและราษฎร มีความสมัคร
สมานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะปลุกและส่งเสริมภราดรภาพ
ในระหว่างข้าราชการกับราษฎร ให้มีความเอื้อเฟื้อช่วย เหลือซึ่ง กัน
และกันยิ่งขึ้น

รัฐบาลได้แก้ไขสนธิสัญญากับนานาประเทศ เดิมที จนสยาม
ได้สิทธิอธิปไตยกลับคืนมาอย่างเต็มที่ มีอิสระภาพสมบูรณ์ใน
เรื่องอำนาจศาล และการภาษีอากร โดยอาศัย ไม่ตรีจิตต์ ความ
เห็นใจและความเข้าใจอันดีจากนานาประเทศใน นโยบายและสมรรถ
ภาพของสยามในระบอบ รัฐธรรมนูญ อันมี คุณค่า สำคัญ
ยิ่งแห่งหลักเอกราชของ ชาติ ผลอย่างหนึ่งที่เห็นได้ ในทัน ตา
เมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็คือการตรวจการคลังได้ตั้ง ให้เปิดด่านศุลกากรบาง
แห่งตามชายแดนแม่น้ำโขงแล้ว.

ความได้มาซึ่งสิทธิอธิปไตย และสิทธิเสมอภาคอันสมบูรณ์จาก
นานาประเทศในสนธิสัญญาฉบับใหม่นี้ รัฐบาลปัจจุบันจะสงวน
และดำรงรักษาไว้อย่างแข็งขัน และจนสุด ความสามารถ ภาย
ได้ความสัมพันธ์กับนานาชาติ ในหลักแห่งการถ้อยทีถ้อยปฏิบัติ
ต่อกัน หลักความเป็นธรรมและหลักคุณประโยชน์แก่กันและกัน
โดยแบบเดียวและสม่ำเสมอกับต่อทุกประเทศ และจะไม่ยอมให้อำ
นาจหรืออุปสรรคใด ๆ มาทำลายล้างสิ่งซึ่งถือว่าเป็นมรดกอัน
จะสืบทอดไปยังลูกบุตรชนหลัง ดังจะเห็นได้จากนโยบายส่วน
หนึ่ง ซึ่งรัฐบาลได้วาง ไว้ สำหรับ กระทรวง กลาโหม, กระทรวง

ทรงวงการคลัง, กระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงยุติธรรม
นั้นแล้ว

เมื่อนานาชาติได้ผูกสัมพันธ์ไมตรีกับเราด้วยความเสมอภาค ด้วย
ความไว้วางใจและความนับหน้าถือตาเช่นนี้แล้ว นับว่าความปรารถนา
ใหญ่ยิ่งของสยามในอันที่จะได้คืนมา ซึ่งอธิปไตยสม-
บูรณ์จากด้านต่างประเทศนั้น เป็นอันสำเร็จสมควร ความปรารถนา
ทุกประการ ควรที่ประชาชนชาวสยามทุกคน จะภาคภูมิใจ
ใจในเกียรติที่ได้รับนี้ และในเวลาเดียวกันควรจะระลึกว่าเรา
ได้มาซึ่งสนธิสัญญาใหม่นี้ ก็ด้วยความเห็นใจและความ
เข้าใจอันดีจากนานาชาติ ในนโยบายและสมรรถภาพของสยาม
ในระบอบรัฐธรรมนูญ สมรรถภาพเช่นว่านี้ เราจะต้องช่วยกัน
ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น และมีผลจริงจังโดยรวดเร็ว....”

ดังกล่าวนั้น คือคำปราศรัยตอนหนึ่งของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่
กล่าวคำปราศรัยต่อมวลชนชาวไทย เป็นการยืนยันและประกาศนโยบาย
ของประเทศแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และอย่างเท่าเทียมกัน ดังที่ได้
กล่าวมาแล้วในตอนต้น.

เมื่อท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เข้าไปปฏิบัตินโยบายการเมือง ใน
ต่างประเทศในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จนได้รับ
ความเสมอภาคกับนานาประเทศ ในฐานะประเทศเอกราชอย่างสมบูรณ์เป็นที่
เรียบร้อยแล้ว จึงได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประ-
เทศ ไปจัดการปรับปรุงในด้านการคลังต่อไป ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวง

ทรงวงการคลัง ซึ่งเป็นกระทรวงที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ
เป็นกระทรวงหาเงิน อันเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง.

งานปรับปรุงภาษีอากร เพื่อความเป็นธรรมของสังคม โดย
หลักมีมากเสียมาก มีน้อยเสียน้อย ใช้มากเสียมาก ใช้น้อยเสียน้อย
หลักการเก็บภาษีอากรของประเทศในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นภาษี
เป็นธรรมแก่สังคม จึงได้ประกาศยกเลิกไปในทันทีทันใด เช่นภาษีสรรพ
หรือภาษีศุลกากร คือผู้ขายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะ ไม่ว่าจะยากดีมีจนแค่ไหน
ต้องเสียเงินรัฐูปการเป็นจำนวนเงินปีละ ๕ บาททุกคน จนกระทั่งอายุครบ ๒๐
เศรษฐีก็เสียปีละ ๕ บาท และคนเข็ญใจก็ต้องเสีย ปีละ ๕ บาท
กัน ถ้าไม่มีเงินไปเสีย ก็จะถูกจับตัวไปใช้งานโยธาแทนเงิน ตามที่
การกำหนด และผู้ที่เสียภาษี ๕ บาท (รัฐูปการ) แล้วเวลาไปไหนมาไหน
จะต้องพกใบเสร็จติดตัวไปด้วย เรียกว่าใบศุลกากร เช่นเดียวกับที่คนต่าง
จะต้องพกบัตรประจำตัวคนต่างด้าวไว้กับตัว เพราะตำรวจหน้าที่จะตร
จับคนไม่เสียภาษีศุลกากรด้วย เช่นเดียวกับที่ตำรวจหน้าที่จะตรวจจับคนต่าง
ที่ไม่เสียค่าธรรมเนียมต่างด้าว นอกจากจะยกเลิกภาษีสรรพการแล้ว ยัง
ล้มพัสดุ (ภาษีค่าสวน) อากรค่าน้ำที่ไม่เป็นธรรม ก็ได้ถูกประกาศยกเลิก
ไปด้วยพร้อมด้วยภาษีอื่น ๆ ที่ไม่เป็นธรรม

ในขณะเดียวกันกระทรวงการคลัง โดย ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็
จัดร่างประมวลรัษฎากร และก็ได้ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายในเวลาต่อมา
อันว่าประมวลรัษฎากร ก็คือหลักกฎหมายว่าด้วยการเก็บภาษีอากร
ในรูปแบบต่าง ๆ คือทั้งภาษีทางตรงและทางอ้อม เป็นการรวบรวมกฎหมาย
ว่าด้วยภาษีอากรทั้งหมดมาไว้ในที่เดียวกัน (ก่อนหน้านั้นกฎหมายว่าด้วยก

เพราะการไม่ได้รวมเป็นหมวดหมู่ไว้หากอยู่กระจัดกระจาย) และควรตรวจการแสดงผล
เป็นวิธีการเก็บภาษีทางอ้อมก็เกิดขึ้นในครั้งเอง หรือถ้าจะกล่าวว่
ขยัค นปรีดี ฯ เป็นผู้ให้กำเนิดการแสดมภ์ (ไม่ใช่แสดมภ์ไพรชย์) ในเมือง
ตามยู่เห็นจะไม่ผิด และเกี่ยวกับภาษีร้อยละสามที่ ท่านปรีดี ฯ ได้เจรจาแก้ไข
มิติดูญญากับประเทศตะวันตก ในสมัยที่เป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวง การ
ของประเทศ อันเป็นเงื่อนไขให้กระทรวงการคลัง มีอิสระสามารถเก็บภาษี
จะเข้าได้ตามความเหมาะสม ก็ได้ประกาศยกเลิกภาษีร้อยละสามตามสนธิ
สัญญาที่แก้ไขใหม่นั้น และประกาศภาษีขาเข้าใหม่ที่เป็นธรรมในสมัยท่าน-
ปรีดี ฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเช่นกัน.

เรื่องดอกเบี้ยเงินกู้ต่างประเทศที่รัฐบาลไทย ได้ข้อมมาในรัฐบาล
ทหารราชปโตย อันเป็นภาระหนี้ของรัฐบาลต่อมาแต่ด้วยความสามารถ
ของท่านปรีดี ฯ ได้เจรจาชอความเห็นใจ และยุติธรรม จาก ประเทศ
ทั้งหลาย จึงได้รับการผ่อนปรนด้วยการลดอัตราดอกเบี้ยลงมาเป็นร้อยละ
๓-๕ ครั้งต่อครั้งจากอัตราดอกเบี้ยเก่า ซึ่งเป็นการรักษาคะแนน
ของประเทศชาติไว้ได้เป็นจำนวนเงินนับด้วยสิบล้าน บาท หลักฐานใน
การเจรจาของท่านปรีดี ฯ กับประเทศเจ้าหนี้ในครั้งนั้นปรากฏอยู่ที่กระทรวง
การคลัง จนกระทั่งบัดนี้ ดร. เสรวิวินิจัยกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
คลังคนปัจจุบันยอมเป็นพยานได้ดี.

เรื่องทุนสำรองเงินตรา เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง เกี่ยวแก่เสถียรภาพ
เงินตราในรูปแบบของเศรษฐกิจทุนนิยม ที่มีความเชื่อว่าฐานะการเงิน
ของชาติจะมั่นคงหรือไม่ กัดททุนสำรองนั่นเอง ดังนั้น เพื่อกันนาชาติเชอ
และมั่นใจในความแข็งหรือมั่นคงของเงินไทย โดยเฉพาะประเทศมหาอำ

นาจตะวันตก ท่านปรีดิพนมยงค์ จึงได้จัดการแก้ไขปรับปรุงเกี่ยวกับทุนด้า
ดังที่ประเทศตะวันตกนิยมกัน.

เรื่องทุนสำรองเงินตรานี้ สำหรับนัก เศรษฐกิจ ทักว หน่าแ
เห็นว่าไม่สำคัญเท่าการควบคุมการผลิตและการปฏิวรรตกรรมระหว่าง ประ
ไม่ให้ดุลย์การค้าระหว่างประเทศเสียเปรียบจนเกินไป รวมทั้งความเชื่อ
ต่างประเทศมีต่อรัฐบาลเรา เพราะในทางปฏิบัติแล้ว เรามีได้เอาทุนด้า
ไปชำระหนี้สินระหว่างประเทศโดยตรง หากเอาค่าสินค้าออก ซึ่งเป็นเงิน
ต่างประเทศแลกสินค้าเข้าต่างหาก โดยวิธีหักหนี้สินกันระหว่างประเทศ
จะทำได้ในเมื่อคนเรายังนิยมใช้ทองคำ และยังถือว่าทองคำเป็น
ตราสากลน่าเชื่อถือไปใช้ที่ไหนก็ได้ จึงได้เอาทองคำเป็นทุนสำรองเงินตรา

จะอย่างไรก็ดี ในการจัดสรรทุนสำรองเงินตรานั้น นับแต่ได้เปิด
แปลงการปกครองมาจนกระทั่ง ท่านปรีดิ พนมยงค์ ได้มาดำรงตำแหน่ง
มนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้จัดสรรทุนสำรองเงินตราไว้เป็นหลักถือ
มีให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ทันเหตุการณ์ คือนอกจากหลักใหญ่ใช้ทองคำเป็น
สำรองแล้ว ยังใช้เงินตราต่างประเทศสกุลที่มีอิทธิพลในวงการค้าของ
ซึ่งถือเป็นหลักในการคำนวณเทียบกับเงินตราของสกุลต่าง ๆ เช่น ดอลลาร์
ปอนด์สเตอร์ลิง หรือเงินตราต่างประเทศอื่นใดที่กำหนดไว้ โดยกฎกระทรวง
เป็นคราว ๆ ไป นอกจากนี้ยังมีหลักทรัพย์ต่างประเทศ หลักทรัพย์
บาลไทย ตัวเงิน และสินทรัพย์ ดังที่กำหนดไว้ในมาตรา ๓๐ แห่งพ
บัญญัติเงินตรา

การกำหนดสิ่งที่จะประกอบเป็นทุนสำรองเงินตราไว้ เช่น

เห็นการแก้ไขของ ท่านปรีดี พนมยงค์ ที่จะไม่ให้การเงินของเราดลาลัก
 หมดเงินตราสกุลที่เราอิงเอาไว้ ถ้าเงินตราสกุลใดที่ไม่มั่นคง เราถือเงิน
 ตราสกุลนั้นไปซื้อทองคำหรือเปลี่ยน (convert) เป็นเงินสกุลอื่นที่มีฐานะมั่นคง
 ทั้งหมดที่ ไม่ใช่ปล่อยให้ฐานะการเงินของเราพลอยจมดิ่งไปกับเขาด้วย.

ในขณะที่ประเทศในยุโรปหลาย ประเทศ ได้ เข้า อยู่ ใน มาตราทองคำ
 ถือเอาทองคำเป็นทุนสำรองนั้น ประเทศไทยเรายังคงอยู่ในมาตราเงิน คือ
 ถือเอาเงินเป็นทุนสำรอง และในวาระเริ่มแรกก็อังกฤษได้เข้ามามีอิทธิพลใน
 การค้าขายของไทยนั้น รัฐบาลไทยได้ชวนเอาทุนสำรองในท้องพระคลัง ซึ่ง
 เป็นเงินเหรียญและเงินแท่งไปฝากไว้ที่แบงก์ออฟอิงแลนด์ ในประเทศอังกฤษ
 เพื่ออาจประสงค์ ให้อังกฤษมีความเชื่อถือในฐานะการเงินของไทยก็ได้ และ
 ในสมัยรัชกาลที่ ๗ แห่งจักรีวงศ์ รัฐบาลไทยได้เทียบมาตราเงินบาทกับมาตรา
 ทองคำไว้ดังนี้คือ เงิน ๑ บาท เท่ากับทองคำหนัก ๐.๖๖๕๖๗ กรัม

ประเทศไทยอยู่ในมาตราเงินมานานกระทั่งถึงสมัย ท่านปรีดี พนมยงค์
 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงได้ออกจากมาตราเงินมาอยู่ในมาตรา
 ทองคำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการถือวิถันระบบการคลังแห่งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งที่เคย
 ไทยยังประโยชน์ ให้กับประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะผลประ-
 โยชน์เห็นได้ชัด ๆ ในขณะนั้น ก็คือผลกำไรจากการขายเงินทุนสำรอง (ซึ่ง
 เป็นเงินเหรียญและเงินแท่ง)

คือในทันทีที่รัฐบาลประกาศเข้าอยู่ในมาตราทองคำนั้น ท่านปรีดี
 พนมยงค์ ในฐานะรัฐมนตรีคลัง โดยอนุมัติของรัฐบาลไทยได้ขายเงิน
 ทุนสำรอง (เงินแท่ง-เงินเหรียญ) ที่ฝากไว้ในธนาคารอังกฤษไปจนหมดแล้ว

ซื้อทองคำแท่งจาก สหรัฐอเมริกามาเก็บไว้ใน ทองพระคลังเป็นทุนสำรอง แต่
 หลังจากซื้อทองคำแท่งมาแล้วเพียงไม่ถึงเดือน ราคาทองคำก็ถีบตัวสูง
 เกือบหนึ่งเท่าตัว (ก่อนซื้อ) ดังนั้น จึงทำให้ประเทศไทยมีกำไรจากการ
 ซื้อทองคำแท่งเกือบเท่าตัว ตัวเลขรายละเอียดของการขายเงินซื้อทองคำ
 ไว้ของกระทรวงการคลังในสมัยท่านปรีดี ฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการธน
 ชาติปรากฏอยู่ที่กระทรวงการคลัง นับแต่นั้นมาประเทศไทยก็ถือเอา
 ค่าเป็นทุนสำรองอีกหนึ่งในการพิมพ์ธนบัตร และนอกจากจะซื้อทองคำมา
 ไว้ในทองพระคลังแล้ว ท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะ รัฐมนตรีคลังยัง
 ได้ส่งซื้อทองคำ ผักไว้ในต่างประเทศอีกจำนวนหนึ่งด้วย คือในอเมริกา-อังกฤษ
 และญี่ปุ่น และทองคำที่ท่านปรีดี ฯ ซื้อ ผักไว้ในอเมริกามักเป็นรัฐมนตรี
 คลังครั้งนั้นเองที่ไดกลายมา เป็นทุนรอน ในงานกู้ชาติของเสรี ไทยนอก ประเทศ
 ซึ่งผลจากการคาดการณ์ล่วงหน้าของท่านปรีดี ฯ อันเหมาะสมครั้งนั้นได้เป็น
 ผลดีแก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวงแก่คนไทยที่เคยสาทการเมืองทุก
 ย่อมตระหนักอยู่แก่ใจโดยทั่วกัน.

เรื่องของการงบประมาณแผ่นดิน อันเป็นหลักการบริหารงาน
 สำคัญที่สุดอันหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย ก็ได้มาจัดการให้เป็นไปตาม
 ระเบียบแบบแผนสากล คือจ่ายรายจ่ายและรายได้ทั้งหมดของประเทศเข้าอยู่
 งบประมาณแผ่นดิน อันเป็นการควบคุมเงินทองของชาติไม่ให้รั่วไหลไปตาม
 อำนาจใจของผู้มีอำนาจในแผ่นดินอย่างเช่นกาลก่อน ให้มาอยู่ในความรั
 และเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

รายได้ที่สำคัญอันหนึ่งของกระทรวงการคลังในสมัยก่อน ฯ ได้
 ไหลไปเินทางสูญญเปล่าอันนับเป็นจำนวนล้าน ฯ แต่ในสมัยท่านปรีดี

เมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นด้วยแล้ว ก็นำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อสภา
 หลักการงบประมาณแผ่นดินแล้ว ก็ตั้งกรรมาธิการพิจารณารายละเอียด
 แล้วนำเสนอขอความเห็นชอบจากสภา การพิจารณาของกระทรวงการคลัง
 ตลอดจนกรรมาธิการของสภา ท่านเองเดียวกับวิธีการตรวจก่อนจ่าย.

เมื่องบประมาณผ่านความเห็นชอบของสภาแล้ว กระทรวงการ
 คลังก็เสนอบัญชีประมาณการขอถือจ่ายตามยอดเงินที่ได้รับในงบประมาณ
 เมื่อกระทรวงการคลังได้ตรวจสอบว่า ยอดเงินในประมาณการตรงกับ
 เงินในงบประมาณแล้ว ก็อนุมัติถือจ่ายตามนั้น แล้วเจ้ากระทรวงการ
 คลังก็เบิกเงินในประมาณการนั้นไปจ่ายตามรายการในประมาณการ เมื่อ
 กระทรวงการคลังเบิกเงินไปจ่ายแล้ว คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินก็
 สอบใบสำคัญอีกครั้งหนึ่งว่า ถูกต้องตรงตามประมาณการหรือไม่เรียก
 ตรวจหลังจ่าย ถ้าเห็นว่ารายจ่ายใดไม่ถูกต้องตรงตามประมาณการก็ดำเนินการ
 ทักท้วงตามระเบียบ เป็นการทำให้การทำงานงบประมาณรวดเร็วไม่เสียเวลา
 และการดำเนินงานตามโครงการของรัฐบาลไม่ล่าช้าเสียหาย

ดังกล่าวนั้น คือหลักการจัดทำงบประมาณที่ท่านปรีดี พนมยงค์
 ได้วางหลักไว้ จะเห็นได้ว่าโดยวิธีการจัดงบประมาณเช่นนี้ได้มีการตรวจ
 กันอย่างละเอียด คือตรวจก่อนจ่ายและหลังจ่าย และกระนั้นก็ไม่
 การทำงานงบประมาณล่าช้า เกิดความเสียหายแก่แผ่นดิน แต่ตรงกันข้าม
 จัดงบประมาณเช่นนั้น กลับทำให้การทำงานงบประมาณดำเนินไปโดยรวดเร็ว
 ผลดีแก่การพัฒนาประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง.

ธนาคารแห่งประเทศไทย หรือธนาคารชาติ อันเป็นสถาบัน
 ทางการเงินที่สำคัญที่สุดของรัฐบาลได้เกิดขึ้นโดยท่านปรีดี พนมยงค์ เป็น

ความคิดและเจตตัง เช่นกัน.

ดังคำกล่าวของท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง พล.ต.ร. เภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ ในพิธีเปิดธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อ วันที่ 10 ธันวาคม 2485 ซึ่งได้กล่าวยืนยันว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ให้กำเนิดธนาคารแห่งประเทศไทย ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า.

“การตั้งธนาคารกลางขึ้นในประเทศไทย เป็นความดำริห์รัฐบาลของวชนาได้มีมาแล้วแต่ช้านาน เมื่อ พ.ศ. 2483 วชนา ท่านปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงได้วางรากฐานลงไว้ โดยจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย เป็นทบวงการเมือง ตั้งกตั้งขึ้นอยู่ในกระทรวงการคลัง เพื่อประกอบธุรกิจอันอยู่ในหน้าที่ของธนาคารกลางไปก่อนบางประเภท และเตรียมการจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นต่อ ไปการงานของสำนักงานธนาคารชาติไทย ได้เจริญมาเป็นลำดับ ด้วยอาศัยปรีชาสามารถของท่าน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังผู้นั้น (ปรีดี-ผู้เขียน) เป็นสำคัญ” (จากหนังสือข่าวราชการการคลังเล่มที่ 4 ฉบับที่ 23, 15 ธันวาคม 2485).

ตามข้อเท็จจริงแล้ว โครงการตั้งธนาคารชาติขึ้นนั้นท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เขียนเสนอไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ขึ้นแล้ว ดังปรากฏข้อความอยู่ในร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบธุรกิจ หมวด 3 (ว่าด้วยการธนาคารแห่งชาติ) มาตรา 8 ความว่า “ให้รัฐบาลจัดให้มีธนาคารแห่งชาติ โดยเอาเงินทุนสำรองของรัฐบาลและเงินทุนที่จะกู้จากเอกชนมาเป็นทุนของธนาคารชาติ ให้ธนาคารแห่งชาติกระทำการกิจการเหมือนธนาคารทั้งหลาย

และให้มีอำนาจออกธนบัตร โดยโอนกรรมเงินตราในพระคลังมหาสมบัติมาอยู่ในธนาคารแห่งชาติ โอนคลังจังหวัดต่าง ๆ ในเวลานี้เป็นสาขาของธนาคารแห่งชาติในจังหวัดต่าง ๆ” และมาตรา ๘ ความว่า “ธนาคารแห่งชาติ จำต้องให้รัฐบาลกู้เงินตามที่รัฐบาลต้องการตามกำลังเงินของธนาคารแห่งชาติ”

แต่เค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี พนมยงค์ ครั้นนั้นถูกพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นสกัดกั้นเอาไว้ ด้วยวิธีการรัฐประหารเงิบ คืออาศัยพระบรมราชโองการสั่งปิดสภา ~~แล้ว~~ ใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา แล้วจัดตั้งรัฐบาลใหม่ โดยไม่มีท่านปรีดี พนมยงค์ ร่วมด้วย และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงวิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของท่านปรีดี การจัดตั้งธนาคารแห่งชาติ จึงถูกคัดค้านไปด้วย ดังข้อความพระบรมราชวินิจฉัยในมาตรา ๘ และ ๘ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ ดังนี้

“มาตรา ๘ ธนาคารแห่งชาติ การกู้เงินนั้นได้กล่าวยาวมาข้างต้นแล้วว่า กู้ได้หมดทีเดียว ผลสุดท้ายของธนาคารแห่งชาตินี้ ก็จะหมุนอะไรไม่ได้เลย เพราะทุนมากนัก เครื่องมันก็คล่องหมด ในที่สุดก็พากันล้มไปตาม ๆ กัน นอกจากนั้นจะต้องออกพระราชบัญญัติออกฉบับหนึ่ง คือห้ามคนไทยนำเงินไปฝากต่างประเทศด้วย เพราะธนาคารชาติ ทุนเงินคงมั่นเป็นการนำเชยเสียกว่าจะอยู่ได้ไม่ล้ม คนก็คงเอาเงินไปฝากที่ธนาคารอื่นหมด

อย่าลืมว่าโรคทวีปของเรานี้มีอยู่ ๒๕๐๐ ล้านบาทเท่านั้น เราจะเบียดมาอย่างไรจึงได้เงินทุนเกินกำลังที่โรคทวีปนั้นมีอยู่

มาตรา ๕ การทรวฐบาลเงินได้ตามใจชอบเองจะเป็นเหตุให้
ธนาคารแห่งประเทศไทย

ตั้งกลาวัน คือพระบรมราชวินิจฉัย หรือบทวิจารณ์ของรัชกาล
ที่ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

เมื่อท่านปรีดี พนมยงค์ มาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
ตามมติเรื่องการจัดตั้งธนาคารแห่งชาติ จึงได้นำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะ
ธนาคารแห่งชาติเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและ
การคลังของประเทศ ท่านปรีดีจึงได้วางแผนจัดตั้งธนาคารแห่งชาติขึ้น โดยใน
ขั้นต้นได้จัดตั้งขึ้นเรียกว่า “สำนักงานธนาคารแห่งประเทศไทย” ขึ้นอยู่กับ
กระทรวงการคลัง เป็นการเตรียมงานวางระเบียบแบบแผน และอบรมเจ้าหน้าที่
พอทุกสิ่งพร้อมแล้ว จึงได้ยกฐานะสำนักงานธนาคารแห่งประเทศไทย ขึ้นเป็น
ธนาคารแห่งประเทศไทย หรือธนาคารชาติ ดังที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้

ดร. เดือน บุญนาค ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ท่านปรีดี รัฐบุรุษ-
อาวุโส” เกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ ของท่านปรีดี พนมยงค์ มีข้อ
ความตอนหนึ่งว่า.....

“..... เพราะพรรคพวกและผู้ใหญ่ในบ้านเมืองไทยเวลานั้น เชื่อใน
สมรรถภาพ เชื่อในวิชาความรู้ที่ท่านได้ศึกษามาเป็นอย่างดี เข็มย่น
เชื่อว่าท่านเสนอเค้าโครงได้ แต่พอท่านเขียนเสนอนิดหน่อยเท่านั้น
ก็เกรงกันว่าท่านจะเดินเร็วเกินไป จะก้าวหน้าไปไกลกว่าคนอื่น ก็
เลยบันทึกตอนประนามท่านอย่างเสียหาย เป็นเรื่องอิจฉาริษยาอย่าง

เดียวเท่านั้น เพราะในเวลาต่อมาสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเค้าโครงกา
ของท่านปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลต่อ ๆ มาได้รับมาทำทั้งต้น เป็น
รูปร่างซึ่งเห็นได้ชัดเจน เช่น สหกรณ์ ชนชั้นแตกแขนงออกไป
หลายรูป..... ธนาคารชาติได้ตั้งขึ้น การประกันสังคมเป็น

กรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มีคณะสังคมศาสตร์ และอีกตอน
หนึ่ง ค.ร. เตือน บุณนาค ได้บันทึกว่า

“เหตุการณ์ที่ผ่านมา ๒๐ ปีแล้ว พิดจันให้เห็นประจักษ์แนวความคิด
คิดของใคร่คิดของใคร่ถูก ไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องบอก เห็นกัน
อยู่ชัด ๆ แล้ว”

หลักการสำคัญ ๖ ประการ ของคณะราษฎรที่ได้หยิบยกขึ้นมาประ
กาศต่อประชาชนในเช้าตรู่ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น มีหลักการ
เกี่ยวกับเศรษฐกิจรวมอยู่ด้วย ซึ่งมีความว่า “จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์
ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะ
วางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดตาย”

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้บันทึกไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจเกี่ยวกับ
หลักเศรษฐกิจ หรือปัญหาความสุขของประชาชนดังกล่าวข้างต้นว่า

“ความขุ่นข้องหมองอยู่ในใจของประชาชนถนัดหน้า และจะจ้ารักลง
ในประวัติของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ข้าพเจ้าคงยังคงยืนยัน
ความขุ่นข้องและเห็นว่า ถ้ารัฐบาลได้จัดวางโครงการเศรษฐกิจ
แห่งชาติให้เหมาะสมแล้ว การหางานให้ราษฎรทุกคนทำ ท
ใช่เป็นการลุดวิสัยไม่ การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร
เป็นจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้าในการทำกาเปลี่ยนแปลงก

ปกครอง ข้าพเจ้ามีปราชญ์ที่จะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียว
มาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เปลือก
นอกเท่านั้น ข้าพเจ้ามุ่งต่อสาระสำคัญ คือบำรุงความสุขสมบูรณ์
ของราษฎร”

และท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ให้ความเห็นถึงหลักการที่จะทำใ้
ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์ว่า

“การคิดที่จะบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร ข้าพเจ้าได้แบ่งเล็ง
ถึงสภาพอันแท้จริง ตลอดจนนิสัยใจคอของราษฎรส่วนมากกว่า
การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์นั้น ก็มิอยู่ทางเดียว
ซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจ
นั้นออกเป็นสหกรณ์ต่าง ๆ

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ออกตัวในความคิดที่ให้รัฐเข้าจัดการ
เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแนวทางของลัทธิสังคมนิยมว่า

“ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนั้น ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้ามีอุปาทาน
ผูกมันอยู่ในลัทธิใด ๆ ข้าพเจ้าได้หยินเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่าง ๆ ที่
เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศสยามแล้ว จึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็น
เค้าโครงการ”

เกี่ยวกับอุปสรรคที่จะมาขัดขวางความคิดของท่านปรีดี ๆ ที่จะให้รัฐ
เข้าจัดการเศรษฐกิจนั้น ท่านปรีดี ๆ ก็ได้คิดและได้บันทึกเอาไว้ในเค้าโครงการ
เศรษฐกิจนั้นด้วย ดังนี้

“แต่มีข้อควรระวังคือว่า การจัดบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรใน
ทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมมีลัทธิอยู่มากมายหลายอย่าง แต่ผู้นิยม

นับถือในลัทธิต่าง ๆ ยังมีอาจที่จะตกลงกันได้ ทั้ง ศาสตราจารย์
เดชของปัส แห่งมหาวิทยาลัย กรุงปารีส ได้กล่าวไว้เมื่อ
ประการ

(๑) เพราะบุคคลทุกคนยังไม่รู้ ในลัทธิต่าง ๆ การไม่รู้นี้เป็นไปโดย
ไม่ได้ตั้งใจ เช่นผู้ที่ไม่ได้ศึกษา หรืออ่านตำราที่แท้จริงของลัทธิ
ต่าง ๆ บุคคลผู้นั้นก็อาจจะทำความเข้าใจได้อย่างไรได้

(๒) เพราะตั้งใจจะไม่รู้ เช่นบุคคลที่ได้ยินได้ฟังคำโฆษณาตลาด
ว่า ลัทธิหนึ่งนิยมให้ฆ่าฟันกัน วิบัติภัยของผู้มีเขาแบ่งให้
แก่คนจนเท่า ๆ กัน เขาผู้หญิงเป็นของกลางแล้วก็หลงเชื่อตามคำ
ตลาด และมีอุปาทานยึดมั่นไว้อยู่ในคำชวร้าย แล้ว ไม่นึกว่าและ
สืบต่อไปให้ทราบความว่า ลัทธินั้นได้ยืมให้คนฆ่าฟันกันจริงหรือ
เขาผู้หญิงมาเป็นของกลางจริงหรือ วิบัติภัยเขาแบ่งให้เท่า
กันจริงหรือ

(๓) เพราะเหตุประโยชน์ส่วนตัว กล่าวคือ บุคคลที่แม้รู้ลัทธิต่าง ๆ
ว่ามีส่วนดีอย่างไรก็เกลียดทำเป็นไม่รู้ ไม่ยอมที่จะดำเนินตาม เพราะ
เหตุที่ตนมีประโยชน์ส่วนตัว ที่จะป้องกันไม่ให้ลัทธิต่าง ๆ นั้น เช่น
ลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ ที่ประสงค์ให้รัฐบาลประกอบการเศรษฐกิจด้วย
เอง เพื่อประโยชน์ของราษฎรเสียทั้งหมด ดังนั้น ผู้ประกอบการ
อุตสาหกรรม ก็ไม่นิยมลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ เพราะเกรงไปว่า
ประโยชน์ที่ตนมีอยู่ในอุตสาหกรรมนั้นจะต้องถูกริบ หรือบุคคล
เกลียดชังรัฐบาลด้วยเหตุส่วนตัว แม้จะรู้ลัทธิต่าง ๆ และจะเห็นว่า
ว่าลัทธินั้น ๆ ดีก็ตาม แต่เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการลัทธินั้น ก็

เองได้ตั้งใจเป็นปฏิปักษ์กันกับรัฐบาล แสร้งทำเป็นถือหลักสิทธิหนึ่ง
บุคคลจำพวกนี้จัดเป็นพวกอุบาทว์กาลิโลก เพราะเหตุที่ตนมุ่งแต่
ประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ หาได้มุ่งถึงประโยชน์ของราษฎรโดย
ทั่วไปไม่”

ดังกล่าวนั้น คืออุปสรรค ๓ ประการที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ยกเอา
ความเห็นของศาสตราจารย์ เดสซงส์ปัส มาชี้ให้เห็น และท่านปรีดีฯ ยังได้
มีความเห็นส่วนตัวเพิ่มเติมอีกว่า

“สำหรับประเทศไทย ที่ข้าพเจ้าเคยสังเกตมา ยังเห็นว่ามีเหตุหนึ่ง
คือ ทัศนะวิมานะ ข้าพเจ้าเคยอ่านคำบรรยายของท่านนักปราชญ์ใน
เมืองไทยบางท่าน ซึ่งอธิบายกล่าวร้ายในลัทธิหนึ่ง ข้าพเจ้าได้
ถามผู้นั้นว่า ท่านได้อ่านจากหนังสือประวัติของลัทธิหนึ่งหรือคำเล่า
ลือ ได้ความว่าท่านได้ยินคำเล่าลือ ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้อ่าน
หนังสือของผู้ที่เป็นกลาง ท่านอ่านและเห็นจริงว่า ที่บรรยายมา
แล้วเป็นคำเท็จ แต่เพื่อที่จะสงวนชื่อเสียงส่วนตัวของท่าน ท่านก็
มีทัศนะวิมานะแสร้งบรรยายอยู่ตามเดิม ทั้ง ๆ ที่รับกับข้าพเจ้าแล้วว่า
ท่านผิด แต่ท่านต้องทำโดยมานะ ท่านนักปราชญ์เหล่านั้นเป็นพวก
อุบาทว์กาลิโลก เช่นเดียวกับพวกที่นึกถึงประโยชน์ส่วนตัวเป็น
ใหญ่”

ด้วยเหตุที่พวกที่อยู่ในลักษณะ ๓ อย่าง ดังที่ศาสตราจารย์เดสซงส์ปัส
กล่าวไว้มีอยู่เป็นจำนวนมากในหมู่ของผู้มีอำนาจในขณะนั้น เค้าวโครงการเศรษฐกิจ
ของท่านปรีดีฯ จึงถูกยับยั้งเอาไว้ และดังนั้น เมื่อท่านปรีดี พนมยงค์
มีโอกาสดำเนินการในรัฐบาลต่อ ๆ มา ท่านปรีดีฯ จึงได้พยายามปรับปรุงการ

เศรษฐกิจ เพื่อความผาสุกของประชาชนเท่าที่จะกระทำได้ดีที่สุดมา และในฐานะรัฐมนตรีคลัง ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของกรมสรรพสามิต ท่านจึงได้เจรจาขอซื้อโรงงานยาสูบ จากบริษัทบริติชทูแบกโกของอังกฤษมาเป็นของกระทรวงการคลัง และได้ออกกฎหมายให้การประกอบการอุตสาหกรรมยาสูบชนิดที่เรียกว่าชิกาแรตเป็นอุตสาหกรรมผูกขาดของรัฐบาล เอกชนไม่มีสิทธิที่จะประกอบการได้ นับแต่นั้นมาจนกระทั่งบัดนี้ ซึ่งได้ทำเงินให้กระทรวงการคลังมีเงินหลายร้อยล้านบาท และได้ช่วยเหลือให้ประชาชนได้มีงานทำอย่างผาสุกหลายพันคน ที่เรียกว่าอย่างผาสุก ก็เพราะว่าคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมยาสูบของรัฐบาล ได้รับการปฏิบัติจากองค์การของรัฐบาลเป็นอย่างดีทั้งในด้านค่าแรงงาน การคุ้มครองสวัสดิภาพ และสวัสดิการ ซึ่งดีกว่าโรงงานอุตสาหกรรมของเอกชน และประชาชนก็พอใจที่จะได้เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาล แต่เป็นที่น่าเสียใจที่รัฐบาลไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมให้ประชาชนได้เข้าทำอย่างทั่วถึงและเพียงพอ นอกจากโรงงานบุหรณ์แล้ว กระทรวงการคลังยังมีโรงงานสุราบางยี่ขัน และโรงงานสุราอื่น ๆ อีกด้วย ที่เป็นจุดเริ่มที่จะนำไปสู่รัฐเข้าจัดการเศรษฐกิจ เพื่อความผาสุกของมวลชนอย่างทั่วถึง แต่เนื่องจากผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้มีอำนาจบางคนในเวลานั้นมา โรงงานสุราของรัฐบาลก็ค่อย ๆ หมดไป ๆ จนกระทั่งโรงงานสุราบางยี่ขัน ซึ่งเป็นโรงงานของรัฐบาลที่ใหญ่ที่สุด ก็ได้เปลี่ยนมือไปให้เอกชนประกอบการ ในนามของบริษัทสุรามาหาคุณจำกัด ซึ่งก็มีผู้มีอำนาจในวงการรัฐบาลหลายคนเป็นหุ้นส่วน และบริษัทนี้มียาได้จากการผูกขาดผลิตสุราปีละหลายร้อยล้านบาท เงินหลายร้อยล้านบาทเหล่านี้ โดยชอบธรรมแล้ว ควรจะเป็นเงินของรัฐบาล หรือประชาชน เพราะโรงงานเหล่านี้เป็นโรงงานของ

บาล แต่ด้วยอิทธิพลทางการเมืองทำให้โรงงานเหล้าบางยี่ห้อกลายเป็นของ
เอกชนไป รัฐบาลได้ค่าเช่าปีละไม่กี่ล้านบาท เรียกว่าเอาคอปไปแลกค่า

การทำนาเกลือ เมื่อก่อนรัฐบาลไม่ได้เหลียวแลเอาใจใส่ คงจะเห็น
เป็นเรื่องไม่สำคัญ ทั้ ๆ ที่ทุกครอบครัวจะต้องกินเกลือกันทุกมือ มาใน
สมัยที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้เล็งเห็น
ความสำคัญของเกลือ เพราะนอกจากจะเป็นอาหารหลักคู่กับข้าวสารแล้ว เกลือ
ยังเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นของอุตสาหกรรมแขนงต่าง ๆ อีกหลายอย่าง กระทรวง
การคลัง โดยท่านปรีดี จึงได้วางโครงการปรับปรุงการทำนาเกลือเป็น
การใหญ่ เช่น ขุดคลองส่งน้ำและขยายพื้นที่เป็นต้น จากโครงการปรับปรุงการ
ทำนาเกลือดังกล่าวได้เพิ่มจำนวนผู้ประกอบการอาชีพทำนาเกลือมากขึ้น และได้
มีผลผลิตขึ้นหลายสิบเปอร์เซ็นต์ และนั่นหมายถึงกระทรวงการคลังมีภาษี
รายได้จากเกลือมากขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการหาเงินเข้าคลัง แบบเลี้ยงเบ็ดไว้กินไข่

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ท่านปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่า
กระทรวงการคลัง ได้เกิดเหตุการณ์ระหว่างประเทศที่สำคัญ คือกรณีพิพาท
ระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส กล่าวคือ ประเทศไทยได้ฉวยโอกาสที่
ฝรั่งเศสยอมแพ้แก่เยอรมันเรียกร้องเอาดินแดนที่ฝรั่งเศสปล้นเอาไปกลับคืนมา

ในฐานะที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นนักกฎหมาย ท่านปรีดีได้มอง
ในช่องทางที่จะเอาดินแดนที่ไทยเสียไปกลับคืนมา โดยวิถีทางของกฎหมาย
ท่านปรีดีได้เข้าพบจอมพล ป. ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้นขแรงลู่ทาง
จะได้ดินแดนคืนมาโดยสันติ แต่ฝ่ายขุนศึก จอมพล ป. และคณะไม่เห็น
ด้วย กรณีพิพาทอินโดจีนจึงเกิดขึ้น และสงครามระหว่างไทยกับอินโดจีนของ
ฝรั่งเศส ก็ได้ติดตามมา เพื่อท่านผู้อ่านจะได้เข้าใจในปัญหากรณีพิพาทอินโดจีน
ตั้งแต่ต้นจนจบแล้ว คือตั้งแต่ดินแดน ๔ จังหวัดมา และต้องคืนไปให้ฝรั่ง

เศสภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองอีกครั้งหนึ่ง จึงขอแนะนำจดหมายของ
ปรีดี ที่ถึงท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ข้าราชการชั้น
เคหบดีของคุณอนันต์ พิบูลสงคราม ที่เขียนลงในหนังสือแจกงานศพ
จอมพล ป. บิดาของคุณอนันต์เอง ดังข้อความดังต่อไปนี้.—

นครหลวง

วันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

เรียน ท่านผู้หญิงสนิทอย่างยิ่ง

ผมได้อ่านบทความของคุณอนันต์ เรื่อง “ชีวิตของคุณพ่อ”
หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ได้คมมาลงพิมพ์แล้ว โดยเฉพาะข้อ
ที่เกี่ยวกับผมนั้น ข้อเท็จจริงยังคงคลาดเคลื่อนอยู่ ผมจึงขอข
เรียนมายังท่านกับคุณอนันต์ เพื่อยุติ และถ้าเห็นเป็นการสมควร
ขอให้คุณอนันต์ช่วยแก้ไขในการพิมพ์ครั้งที่สองของบทความนี้
ในหนังสือพิมพ์ หรือในเอกสารอื่นใด ตามที่ท่านเห็น

เหมาะสม ขอให้ท่านช่วยแจ้งแก่คุณอนันต์ด้วยว่า ผมมิได้
คุณอนันต์ มีความตั้งใจที่จะเขียนข้อความคลาดเคลื่อนที่เกี่ยวกับ
แต่ความคลาดเคลื่อนนั้น ก็เนื่องจากบุคคลอื่นพิมพ์เจตนาไม่คิด
จอมพล ป. และต่อผมได้เคยได้ร้ายท่านองนั้น โดยทำข่าว
ก่อนแต่เมื่อคุณอนันต์ได้เขียนเป็นบทความตีพิมพ์
สาระสำคัญที่คลาดเคลื่อนอันเกี่ยวกับผมนั้นหมดไป

1. ผมมิได้เป็นนายกรัฐมนตรีติดจาก ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

ความจริงนั้น ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีระหว่างวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2488 ถึงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2489 จึงลาออกเนื่องจากการเลือกตั้งใหม่เสร็จแล้ว ต่อจากนั้นนายควง อภัยวงศ์ ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 31 มกราคม ถึง 23 มีนาคม พ.ศ. 2489 นายควง อภัยวงศ์ ได้ลาออก ผมจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2489 ท่านกับคุณอนันต์จะเห็นได้ว่าผมได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีภายหลังประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับประเทศไทยแล้ว 7 เดือนเศษ (ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับประเทศไทยในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488)

2. ท่านและคุณอนันต์ คงเห็นได้ว่าเมื่อเสร็จสงครามแล้ว รัฐบาลก่อนผมเป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ปล่อยให้ทหารที่เกณฑ์มาสำหรับสงครามอยู่เฉย ๆ คือรัฐบาลก่อนนั้นได้ดำเนินการปลดทหารที่เกณฑ์ไปในระหว่างสงครามนั้นแล้ว และขอได้โปรดสังเกตด้วยว่าระยะเวลา 7 เดือนก่อนผมเป็นนายกรัฐมนตรีนั้นก็เป็นเวลานานพอสำหรับรัฐบาลก่อนที่จะทำการปลดทหารเหล่านั้น

ขอให้ท่านและคุณอนันต์ระลึกว่า ผู้ที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลเดียวกันกับผมนั้น คือ พล.อ. จีระจิตตสงคราม ซึ่งเป็นนายทหารผู้ใหญ่ในสมัยท่านจอมพลป. มาก่อน และเป็นนายทหารผู้ใหญ่หลายตำแหน่งในสมัยท่านจอมพลต่อมา

ท่านกับคุณอนันต์คงจะพิจารณาเห็นความจริงได้ว่า ถ้ามีการปลดทหารที่เกณฑ์ดังกล่าวในสมัยรัฐบาลของ

ผมแล้ว พล.อ. จีระ วิชิตสงครามนั้น คงจะไม่ปล่อยให้ทหารไป
ความลำบาก หรือทำการปล้นสดมภ์ ขณะนั้น พล.อ. จีระ ก็
สงคราม ก็ยังมีชีวิตอยู่ ผมจึงขอให้ท่านและคุณอนันต์ สอบ
ความจริงจากท่านผู้นั้น และโปรดถามด้วยว่า เมื่อผมได้รับทราบ
เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วไม่กี่วัน ก็ได้จัดการเพิ่มเงินเดือนเบี้ย
ของทหารและตำรวจ และเงินเดือนของข้าราชการทั่วไป ความ
ในเรื่องนี้ยังปรากฏ ในแถลงการณ์ของรัฐบาลที่โฆษณาเผยแพร่
ขณะนั้นด้วยขอให้คุณอนันต์ ขอคำแนะนำที่กรมประชาสัมพันธ์
จะพบความจริงได้อีกทางหนึ่ง

อนึ่ง ในการเลือกตั้งเมื่อ พ.ศ. 2500 นั้น ได้มีนายพลอดิศักดิ์
ธิดาผู้หนึ่ง ได้ปราศรัยต่อราษฎรเปิด ไปรัฐบาลก่อนที่ผมเป็น
รัฐมนตรีว่า เป็นผู้ดำเนินการปลดทหารที่เกณฑ์ไปในช่วงสงคราม
ตามวิธีที่คุณอนันต์กล่าวในบทความ ^{๕๕} หนึ่งยอมเป็น
แสดงว่าวิธีไม่ใช่วิธีการกระทำของผม และรัฐมนตรีกลาโหม
คณะของผม.

3. การคืนดินแดน 4 จังหวัดให้แก่ฝรั่งเศสนั้นมิได้ทำไปโดย
ที่ผมเป็นนายกรัฐมนตรี ผมได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
สุดท้ายเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2489 การเจรจากับฝรั่งเศส
คืนดินแดน 4 จังหวัดได้เริ่มกระทำด้วยความเห็นชอบของรัฐบาล
รัฐบาลซึ่ง พล.ร.ต.ถวัลย์ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี
มาใน พ.ศ. 2489 คณะอนุญาโตตุลาการได้ชี้ขาดให้ประเทศ
คืนดินแดนให้ฝรั่งเศสขอให้คุณอนันต์ (ดูรายชื่อท่านผู้หญิง-ผู้เ
ตรวจดูรายงานการประชุมรัฐสภา และวาทกิจจากเบกษาในระ

เวลาดังกล่าวอนันต์ จะพบความจริงในเรื่องนั้น เพื่อความเป็นธรรม
แก่ผม และ พล.ร.ต. ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ผมอ้างถึง ผมจึง
ขอขแรงเพื่อขอให้ท่านและคุณอนันต์ ทราบเหตุการณ์โดยย่อและ
ความเป็นมาของเรื่องดินแดน 4 จังหวัด ตามความเป็นจริง คือ.—

ก. เมื่อประเทศฝรั่งเศสได้ยอมแพ้แก่เยอรมันแล้ว เวลานนั้นผม
เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เห็นว่าสิทธิของทางที่ประเทศ
ไทยจะได้ดินแดนที่ไต่เสียไปคืนมาเป็นของไทย โดยวิธีทางกฎหมาย
ระหว่างประเทศ ผมจึงได้พบท่านจอมพล ป. ที่วังสวนกุหลาบ
แสดงทรรศนะของผมว่าเป็นการสมควรที่รัฐบาลไทย จะนำเรื่อง
ขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ หรือศาลโลกในสมัยนั้นให้วินิจฉัย
ว่า ดินแดนที่ฝรั่งเศสได้ไปจากประเทศไทย ตั้งแต่ ร.ศ. 112
เป็นต้นมาต้องคืนมาเป็นของประเทศไทย เพราะประเทศไทย ได้
โอนดินเหล่านั้นให้ฝรั่งเศสเพื่อให้อยู่ใน “อารักขา” ของฝรั่งเศส
เมื่อฝรั่งเศสยอมแพ้เยอรมัน และบ้านเมืองระส่ำระสาย ก็เป็นการ
แสดงว่าประเทศฝรั่งเศสไม่สามารถที่จะอารักขาดินแดนที่ประเทศไทย
ได้โอนให้ไปนั้นได้อีก ประเทศไทยจึงมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะได้คืน
ดินแดนนั้น (ทั้งนี้เป็นเหตุผลที่ฝ่ายไทยมีทางชนะได้ในสมัยที่ฝรั่งเศส
ยังเป็นรัฐอารักขาดินแดนเหล่านั้น ซึ่งต่างกับเหตุผลที่รัฐบาล
อังกฤษอ้างต่อศาลโลกในกรณีเขาพระวิหารภายหลังที่กัมพูชาเป็นเอก
ราชแล้ว)

แต่ความเห็นของผมมิได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล คือรัฐบาลได้
ใช้วิธีอื่นบนทักให้รัฐบาลอังกฤษคืนดินแดนให้แก่ไทย เมื่อรัฐบาลวิธีไม่

คืนให้ รัฐบาลไทยก็ได้ดำเนินวิธีการเช่าคืนแผ่นดินคืนโดยวิธีทางท
ในฐานะที่สมควรเพียงข้างมากในรัฐบาล ก็ได้ปฏิบัติตามนโยบาย
ส่วนรวม คือในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ได้จัดหาเงินเพื่อ
ใช้จ่าย ในการทหาร เป็นจำนวนมากให้อย่างสมบูรณ์รวดเร็ว โดย
ได้มีการขาดตกบกพร่องแต่อย่างใดในการทหาร และไม่กระทบต่อ
เสถียรภาพของเงินตราไทยในสมัยนั้น

ข. เมื่อครั้งสงครามอินโดจีนได้เริ่มไประยะหนึ่ง ประเทศญี่ปุ่นได้
สอดเข้ามา โดยเรียกร้องให้ฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศสหยุดรบ แล
ต่างฝ่ายต่างส่งผู้แทนไปเจรจาที่กรุงโตเกียว โดยญี่ปุ่นเป็นคนกล่า
(หัวหน้าผู้แทนฝ่ายไทยคือพระองค์เจ้าวรรณวิมล ซึ่งบัดนี้ทรงดำรงพระ
อิสริยยศเป็นกรมหมื่นนราธิป)

ท่านกับคุณอนันต์ อาจค้นเอกสารเกี่ยวกับการเจรจานี้ได้ว่า การ
เจรจาดังกล่าวใช้เวลาช้านานประมาณ 2-3 เดือน เพราะฝรั่งเศสได้
ทิสสุมานะไม่ยอมคืนดินแดนตามคำเรียกร้องของฝ่ายไทย ในที่สุด
ฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ใช้วิธีการอันเป็นผลให้ฝ่ายฝรั่งเศสยอมตกลงคืนดินแดน
บางส่วนของไทย แต่ในข้อตกลงมีกำหนดไว้
ญี่ปุ่นเป็นผู้ค้าประกันให้การเป็นไปตามข้อตกลงนั้น และกำหนดไว้
ฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศส จะต้องไม่ทำสัญญาทางเศรษฐกิจ หรือห
การทหารใด ๆ กับประเทศอื่นใดซึ่ง ญี่ปุ่นถือว่าเป็นที่เสียประโยชน์
แก่ญี่ปุ่น

ทางฝ่ายฝรั่งเศสได้ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นฝรั่งเศสต่อต้าน ภาย
การนำของนายพลเดอว์โลสต์ ได้แถลงไม่รับรองข้อตกลงใด ๆ
รัฐบาลจึงได้ทำใจเกี่ยวกับเรื่องดินแดน 4 จังหวัด ผมจึงได้เบียด
ท่านจอมพล ป. ว่าต้องพิจารณาทำกับขอเดอว์โลสต์ กับสัมพันธมิตร

ของเราในสมัยนั้น ใหม่มากเพราะถ้า สัมพันธมิตรในขณะ นั้นเป็นฝ่าย
ชนะสงครามแล้ว ข้อตกลงที่ฝ่ายรัฐบาลทำไว้กับรัฐบาลออสเตรีย
เป็นผู้ประนีประนอม ก็จะต้องถูกยกเลิก และฝรั่งเศสก็จะได้นดินแดน
กลับคืนไป ผมยังได้ขแข็งด้วยว่าถ้าได้เข้รวิธีการตามที่ผมได้เสนอไว้
ในครั้งแรก คือนำเรื่องชนลัศคายุติธรรมระหว่างประเทศแล้วถาคาล
ยุติธรรมระหว่างประเทศตัดสินให้เราชนะคดี เพราะเราทางชนะ
ก็ยอมเป็นการตัดสินผูกพันประเทศฝรั่งเศสทั้งหมด ต่างกับข้อตกลง
ที่ทำไว้กับรัฐบาลออสเตรีย นายพลเดอว์โกสได้กับฝ่ายสัมพันธมิตรของ
เขาไม่รับรอง.

ค. อยู่ต่อมาอีกไม่ช้าญี่ปุ่นก็ได้รืงทัพเข้ามาในประเทศไทย ซึ่ง
รัฐบาลไทยได้ทำสัญญาความร่วมมือกับญี่ปุ่น ครั้นต่อมารัฐบาลไทยก็ได้
ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา แต่ในเวลาหัว้นประกาศ
สงครามนั้น ผมอยู่ที่อยุธยา ผู้สำเร็จราชการท่านเป็นผู้ลงนาม (ซึ่งผม
ถือเอาเหตุนั้นเป็นข้ออ้างว่าการประกาศ สงครามนั้นเป็น ไม่ใช่เพราะผู้
สำเร็จราชการมิได้ลงนามครบถ้วน)

เมื่อรัฐบาลไทยประกาศสงครามกับญี่ปุ่นเช่นนั้นแล้ว ก็เป็นธรรมดา
ว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายชนะสงคราม ฝ่ายไทยก็เป็นฝ่ายชนะสงคราม
ด้วย ดินแดน ๕ จังหวัด ก็คงเป็นของคนไทยอย่างสมบูรณ์แต่ถ้า
ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และฝ่าย สัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะ
สงคราม ฝ่ายไทยก็ต้องเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และผลที่จะตามมาก
คือประเทศไทยจะมีเพียงแต่ตองคนดินแดน ๕ จังหวัดเท่านั้น ดินแดน
ของไทยเก่าหมดเหลืออยู่ จะต้องเปลี่ยนฐานะไปอย่างรวดเร็วเป็นเรื่อง
ที่น่าวิตก.

ง. ขบวนการเสรีไทยได้พยายามทำการเพื่อที่จะบังคับมิให้
 ไทยต้องตกเป็นฝ่ายแพ้สงคราม การเจรจาระหว่างขบวนการเสรี
 ไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นการลับ เพื่อประโยชน์ดังกล่าวแล้วได้คำ
 มาเป็นเวลาหลายปี แต่ยังไม่ได้รับผลที่ทำให้สหรัฐอเมริกา
 อังกฤษรับรองว่า การประกาศสงครามเป็นโมฆะและประเทศไทย
 ใช้คู่สงครามของเขา จนกระทั่งเมื่อไม่กี่เดือนก่อนที่สงครามโลก
 ยุติลง ผมในฐานะที่สัมพันธมิตรรับรองเป็นหัวหน้าเสรีไทย ได้
 ไปยังฝ่ายสัมพันธมิตรว่า ขบวนการเสรีไทยพร้อมที่จะเริ่มใช้อา
 ตัุธาหารที่ญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ทั้งนี้มีความมุ่งหมายในทางการนี้
 เพื่อแสดงให้ โลกเห็นว่าราษฎร ไทยมิใช่เป็นคู่สงคราม กับพันธมิตร
 เมื่อผมได้ส่งโทรเลขไปยังฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นนั้นแล้ว ก็ได้รับค
 าจากรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาว่า ให้ขบวนการเสรี
 ไทยปฏิบัติตามแผนร่วมกัน โดยอย่าเพิ่งลงมือกระทำใด
 และรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเข้าใจเจตนารมณ์ของขบวนการเสรีไทยเป็น
 อย่างดีแล้ว ฉะนั้น รัฐบาลสหรัฐอเมริกา จึงยอมรับว่าประเทศไทย
 ไม่ได้เป็นคู่สงครามกับสหรัฐอเมริกา ดังนั้น เมื่อเสร็จสงครามแล้ว
 สหรัฐอเมริกาก็ได้ปฏิบัติตามที่รับรองไว้ และสถาปนาความสัมพันธ์
 ทางทหารที่เหมือนอย่างเดิม โดยไม่ถือว่าไทยเป็นคู่สงคราม
 ฝ่ายแพ้สงคราม

ส่วนประเทศอังกฤษนั้นแจ้งว่า โดยคำนึงถึงการช่วยเหลือร่วม
 ของขบวนการเสรีไทยจึงยอมที่จะยก เลิกภาวะ สงครามกับ ประเทศไทย
 โดยมีเงื่อนไขว่าประเทศไทยจะต้อง ตกลงทำ สัญญา สมบูรณ์

(การอ้างถึงการช่วยเหลือร่วมมือของ ขบวนการไทยนั้นปรากฏในคำ
 พิจารณาสัญญาสมบูรณแบบ) ในชั้นแรกอังกฤษเรียกร้องให้ประเทศ
 ไทยต้องปฏิบัติหลายประการรวมทั้งยืนยันคำเรียกร้องของฝรั่งเศสให้
 คืนดินแดนและขอพระแก้วมรกตกลับไปไว้ที่เวียงจันทน์อีกด้วย ทาง
 ฝ่ายผมกับรัฐบาลในขณะนั้นก็ได้พยายามต่อสู้ อันเป็นผลให้ฝ่ายอง
 ทัพฝรั่งเศสเรียกร้องของฝรั่งเศสไว้ แล้วเจรจาสัญญาสมบูรณ
 แบบที่เกี่ยวกับอังกฤษโดยเฉพาะ คงปล่อยให้ปัญหาดินแดน &
 จังหวัดเป็นเรื่องของฝรั่งเศสที่จะดำเนินการต่อไปโดยวิธีทางต่าง ๆ
 รวมทั้งวิธีทางสหประชาชาติ การทำสัญญาสมบูรณแบบได้ทำให้ประ
 เทศไทยพ้นจากการเป็นฝ่ายแพ้สงครามกับอังกฤษและฟื้น ความสัม
 พันธ์ทางการทูตกับอังกฤษเหมือนเดิม ซึ่งต่างกับญี่ปุ่นต้องถูกฝ่าย
 ชนะยึดครองอยู่หลายปี

จ. ต่อมาเมื่อ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี
 ได้รับต่อมาจากผม รัฐบาลฝรั่งเศสก็ถูกต้องตามกฎหมาย โดยได้
 รับการสนับสนุนจากรัฐบาลของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรของเขา ได้
 เร่งเร้าที่จะให้ประเทศไทยคืนดินแดน & จังหวัดที่หายไป โดยขัดก
 ลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลวชิร พร้อมกันนั้นก็มีปัญหาที่ประ
 เทศไทยจะต้องชำระสภาพทนให้หมดจากผู้แพ้สงครามอย่างสิ้นเชิง
 คือจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ แต่จะต้องถูกยับยั้ง โดย
 ประเทศฝรั่งเศสที่เป็นสมาชิกแห่งคณะมนตรีความมั่นคง รัฐบาล
 อารังจึงได้นำเรื่องคืนแดน & จังหวัดขึ้นปรึกษาผู้สืบทอด และผู้สืบทอด
 ได้ลงมติคัดค้านผู้แทนไปเจรจากับผู้แทนฝรั่งเศสที่กรุงวอชิงตัน โดย

มีนายคง ชกยวงศ์ เป็นหัวหน้าคณะ และมีกรมหมื่นนราธิปฯ (ที่เคยเป็นผู้แทนไปเจรจาเรื่องดินแดน ๔ จังหวัดกับรัฐบาลอังกฤษ กับสมาชิกรัฐสภาแห่งพรรคกลุ่มอื่น ๆ อีก คณะผู้แทนฝ่ายไทยได้ตกลงกับฝรั่งเศสให้มีคณะอนุญาโตตุลาการชั้นวินิจฉัยชาติ ข้อตกลงนั้นได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา

น. ต่อมาได้มีการประกอบองค์คณะของอนุญาโตตุลาการ คือรัฐบาลไทยได้แต่งตั้งกรมหมื่นนราธิปฯ ที่เคยเจรจาเรื่องดินแดนนั้นเอง เป็นอนุญาโตตุลาการฝ่ายไทย และตั้ง ม.จ. สกลวรรณากว วรวรรณ พระเชษฐาของกรมหมื่นนราธิปฯ นั้นเอง เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยส่วนฝ่ายฝรั่งเศส ถึงกับอนุญาโตตุลาการ ซึ่งผมจำข้อไม่ได้ และก็ยังมีอนุญาโตตุลาการชาติเป็นกลางทำจำนวนคนอเมริกัน ๑ คน และชาติเปรู ๑ คน ข้อของคนชาติอื่นผมจำไม่ได้ จำได้แต่ฝ่ายไทย คณะอนุญาโตตุลาการตั้งกล่าวแล้วได้วินิจฉัยชี้ขาดให้รัฐบาลคืนดินแดน ๔ จังหวัดให้แก่ฝรั่งเศสอันภายหลังที่ผมออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วหลายเดือน ผมเห็นว่ารัฐบาลอ้างได้พยายามอย่างดีแล้วในการป้องกันรักษาสลประโยชน์ของชาติไทย หากแต่มีเหตุผลวิสัยซึ่งได้กล่าวมาแล้ว

จ. ท่านกับคุณอนันต์ คงสังเกตได้ว่าประเทศที่เป็นฝ่ายอักษะ หรือฝ่ายญี่ปุ่นนั้นไม่อาจสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ จนกว่าจะได้ชำระสภาพแห่งการแพ่งสงครามให้หมดสิ้นไป แต่สำหรับประเทศไทยนั้นขอบเขตการเสรีไทย และรัฐบาลที่ผมเป็นนายกรัฐมนตรี กับรัฐบาลอ้างได้พยายามกระทำการเพื่อประโยชน์ของชาติไทยหลาย

อย่างหลายประการ จึงเป็นเหตุให้สหประชาชาติรับประเทศไทยเข้า
เป็นสมาชิกใน พ. ศ. ๒๔๘๙ ทั้ง ๆ ที่อีกหลายประเทศ ซึ่งยื่นใบ
สมัครในบัดนี้หรือในบัดนี้ ๆ มาอีกหลายปี ต้องถูกปฏิเสธ หรือถูก
ยับยั้งไว้ ขอให้ท่านกับคุณอนันต์ โปรดให้ความเป็นธรรมว่าขบวน
เสรีไทยและรัฐบาลที่ผสมเป็นนายกรัฐมนตรีกับรัฐบาลอ่าว ได้กระทำ
การเพื่อให้ชาติไทยเข้าสู่ความเป็นเอกราชสมบูรณ์

ในที่สุดนี้ ผมขอแสดงความปรารถนาดีและอวยพรให้ท่านมีสุขภาพ
ครอบครัวมีพลานามัยสมบูรณ์ และประสบความเจริญรุ่งเรือง ๆ ขึ้น
กระผมขอฝากความเคารพและระลึกถึงมาในโอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ปรีดี พนมยงค์

ถึงกล่าววน คือเรื่องราวการพบปะท่อนใดจน ซึ่งท่านปรีดี พนมยงค์
คัดค้านไม่เห็นด้วยมาแต่เบื้องแรกแล้ว ดังข้อความรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ใน
หมายของท่านปรีดี ฯ ทักกล่าวข้างต้น

ท่านปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
มหาดไทยอยู่ระยะหนึ่ง และได้ปรับปรุงการคลังให้เจริญก้าวหน้าตลอด
ระบอบประชาธิปไตย และมีเสถียรภาพมั่นคง แต่ครั้นแล้วท่านปรีดี วั
งจากกระทรวงการคลังไปอีก คราวนี้ไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

ตามเหตุผลที่เปิดเผยในการไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทน
ของกรมปรีดี พนมยงค์ ครั้นข้างว่า

โดยเหตุที่เจ้าพระยาযায়มราชได้ถึงแก่อสัญญกรรม สมณผู้แทนราช-
 ฐรมิได้ตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

และโดยที่รัฐบาลเสนอต่อสมณผู้แทนราชฐรมิว่า ประเทศไทยเข้าสู่
 ภาวะสงคราม บรรดากิจการต่าง ๆ ของรัฐ ี ควรจะได้รับการ
 พิจารณาอย่างรอบคอบกว่าปกติประการหนึ่ง กับประกอบด้วยเวลา
 น นายพลเอก เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน ก็ทราบภาพ และ
 สุขภาพไม่สมบูรณ์ อีกประการหนึ่ง เห็นว่าในปัจจุบันนี้ เมื่อได้
 พิจารณาสถานะการณทั่ว ๆ ไปแล้ว คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระ-
 องค์ ก็ควรประกอบให้เข้มแข็ง มีผู้ทรงคุณพร้อมที่จะให้เป็นที่
 เชิดชอได้ทั้งราชฐรมิในประเทศและต่างประเทศและเพื่อประโยชน์ส่วน
 รวม สมควรที่จะได้ตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผู้
 สมควรจะรับตำแหน่งนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ด้วยผู้หนึ่ง ซึ่ง
 ถ้าสมณผู้แทนราชฐรมิลงมติตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว
 นายปรีดี เป็นอันพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
 สมณผู้แทนราชฐรมิได้ปรึกษากันแล้วจึงลงมติตั้งให้ท่านปรีดี

พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตั้งแต่วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๗๕
 เป็นต้นไป

แต่เหตุผลตามความเป็นจริงที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ต้องพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีคลังไปครั้งนี้ เป็นเพราะอิทธิพลของญี่ปุ่นผสมกับความขัดแย้ง
 ทางการเมืองระหว่างจอมพลป.กับท่านปรีดี เป็นแรงผลักดัน ทั้งนี้ เพราะ
 ญี่ปุ่นเล็งเห็นว่าท่านปรีดี จะไม่ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างจริงจังและจริง
 จัง ซึ่งจะเป็นอุปสรรคแก่กองทัพญี่ปุ่นที่ปฏิบัติการอยู่ในย่านอาณานิคมอย่าง

มาก โดยเฉพาะท่านปรีดี เป็นรัฐมนตรีคงจะไม่ให้ญี่ปุ่นขอพึ่งเงินบาท
ไทยได้ง่าย ๆ ซึ่งจะยังความหนักใจให้กับกองทัพญี่ปุ่นที่หวังจะมาหาเสบียง
อาหารในเมืองไทย ดังนั้น พอญี่ปุ่นบุกชนประเทศไทย เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ก็
จัดการเตรียมเรื่องปากเรื่องท้องของกองทัพทันที นั่นคือ ใช้สิทธิพลณักดันให้
ท่านปรีดี พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีคลัง เพียง ๘ วันเท่านั้น หลังจากญี่ปุ่น
เข้าประเทศไทย ท่านปรีดีก็ต้องพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
คลังไปเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม

ญี่ปุ่นเข้าใจท่านปรีดี พนมยงค์ ถูก ในบรรดาพันธมิตรประเทศ
นักการเมืองของไทยที่สละตนทุกญี่ปุ่น ในกรุงเทพฯ ได้สืบสวนและรวบรวมเอา
ไว้นั่น ท่านปรีดี เป็นบุคคลแรกที่ญี่ปุ่นถือว่าเป็นตัวอุปสรรค และยังเป็นตัว
อุปสรรคที่ขัดแย้งจนเมื่อคราวที่ญี่ปุ่นขอเอาเงินเยนมาแลกเปลี่ยนเงินบาท แต่
ท่านปรีดี ในฐานะรัฐมนตรีคลังไม่ให้ความสะดวก กล่าวคือ เมื่อก่อนที่ญี่ปุ่น
จะโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์นั้น ญี่ปุ่นได้ถูกอังกฤษอเมริกาหักเงินตราต่างประเทศของ
ญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศเหล่านั้น ญี่ปุ่นไม่มีเงินตราต่างประเทศที่จะมาแลกเปลี่ยนเงิน
บาทเพื่อซื้อข้าวสารจากไทย ญี่ปุ่นจึงได้มาเจรจากับรัฐบาลไทยในขณะนั้น เพื่อ
ขอเอาเงินเยนมาแลกเปลี่ยนเงินบาท แต่ท่านปรีดี เห็นว่าเงินเยนไม่มั่นคง จึง
เถียงว่า ถ้าญี่ปุ่นจะเอาเงินบาท ก็ให้เอาทองคำมาแลกเปลี่ยน ญี่ปุ่นไม่พอใจ แต่ใน
ที่สุด ญี่ปุ่นก็จำยอมเพราะเข้าตาอุบายน โดยตกลงกันว่าทองคำส่วนหนึ่งให้ชน
เอามากองกรุงเทพฯ และอีกส่วนหนึ่งนั้นเอาฝากไว้ที่ธนาคารชาติญี่ปุ่น แต่ภายหลัง
ไม่กวนก็เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา การขนทองมากรุงเทพฯ ก็ซุกกันไป
พอญี่ปุ่นชนเมืองไทยได้เรียบร้อยแล้ว จึงจัดการกับท่านปรีดี พนมยงค์
ทันที ทั้งนี้ ก็เพื่อปากเพื่อท้องของกองทัพญี่ปุ่นนั่นเอง

นอกเหนือไปจากนี้ ในการประชุมคณะรัฐมนตรียามฉุกเฉิน เมื่อ

๐๗.๐๐ นาฬิกา ของวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๕ ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน เพื่อพิจารณาข้อเสนอของญี่ปุ่นที่ขอเดินทัพผ่านประเทศไทย ตามรายงานข่าวแจ้งว่านายดิเรก ชัยนาม ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เป็นผู้รายงานเหตุการณ์ให้ที่ประชุมทราบ และมีทั้งนายดิเรก จะรายงานจบ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้พูดตอบทันทีว่า

“แล้วเราจะตกลงใจทำอะไรกันแน่”

ท่านปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงได้เสนอขึ้นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า

“ก่อนที่จะตัดสินใจอย่างไรแน่ใคร่เสนอให้พิจารณาทางใต้ทางเดียว ถ้ายอมจะเสียหายอย่างไร ถ้าไม่ยอมจะเสียหายอย่างไร(ยอมหรือไม่ยอมให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย-ผู้เขียน)ทั้งนี้ เพื่กระวังไม่ให้โลกวิจารณ์เราได้ เพราะเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์

แต่นายกรัฐมนตรีก็ได้ตอบดัดบทว่า

“ในขณะนี้เราไม่มีเวลาจะถกปราชญ์ เพราะญี่ปุ่นกำลังเข้าเมืองเรา แล้วขอทราบความเห็นท่านว่า จะยอมหรือไม่ยอม”

ว่าแล้ว นายกรัฐมนตรี ก็สอบถามความเห็นของรัฐมนตรีฝ่ายทหารบ้าง และรัฐมนตรีอื่น ๆ อีกสองสามนาย ซึ่งก็เห็นว่าไม่มีทางจะญี่ปุ่นได้ นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงประกาศยินยอมให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้ ตามคำขอของทูต แต่ญี่ปุ่นยังไม่พอใจกลับเสนอแผนการต่อคณะรัฐมนตรีอีก ๒ แผน คือนอกจากจะขอเดินทัพผ่านไทยตามข้อเสนอแรกแล้ว ยังเพิ่มเติมมาอีกว่า ให้ไทยกับญี่ปุ่นทำสัญญาพันธมิตรกัน เพื่อบู๊ตงกันประเทศไทย และอีกแผนหนึ่งคือไทยกับญี่ปุ่นประกาศเป็นสหภาพสงคราม

ร่วมร่วมนับต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา และตามแผนที่ตามนั้น ญี่ปุ่นพร้อมที่จะให้ดินแดนที่ไทยเสียให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศส กลับคืนให้ไทยทั้งหมด

ในคณะรัฐมนตรีที่ประชุมกันในเวลานั้น ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าเป็น "ไหน ๆ ก็ต้องยอมญี่ปุ่นแล้ว" เขาพร้อมเป็นสหราชอาณาจักรกันทีเดียว ร่วมร่วมนับต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อจะได้ผลประโยชน์ตามที่ญี่ปุ่นเสนอ แต่รัฐมนตรีอีกส่วนหนึ่งไม่มีความเห็น คือเอาใจกว้างด้วย

ในกรณีซึ่งเกี่ยวกับความเป็นความตายของประเทศชาติ และเกียรติภูมิของไทยทั้งชาติ อันประวัติศาสตร์จะต้องจารึกเอาไว้เช่นนั้น ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้สนับสนุนความคิดเห็นของนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งนายดิเรกไม่เห็นด้วยที่จะร่วมเป็นสหราชอาณาจักรกับญี่ปุ่น โดยให้เหตุผลว่า

"เมื่อเราต้องยอมญี่ปุ่น เพราะเราสู้ไม่ได้ อย่างมากก็เป็นเพียงยอมให้ผ่าน ถ้าเรารับเอาแผนอื่นตามที่ญี่ปุ่นต้องการ โลกต้องวิจารณ์เราแน่นอนว่า ที่แถลงไว้ว่าจะเป็นกลางอย่างเคร่งครัดนั้น ความจริงก็สมคบกับญี่ปุ่น และไม่เพียงยอมญี่ปุ่น เพราะสู้ไม่ได้ แต่กลับเข้าร่วมเป็นพันธมิตรด้วย "

ในที่สุด คณะรัฐมนตรีก็ลงมติให้รับเพียงยอมให้ญี่ปุ่นผ่านเท่านั้น และในวันนั้นเองก็ได้มีการลงนามระหว่างเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นกับนายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในสัญญายอมให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้

เรื่องนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้กับญี่ปุ่นที่มืด ท่านปรีดี พนมยงค์ เองจนอีก เพราะญี่ปุ่นและใคร ๆ ก็ยอมรับว่า ท่านปรีดี คือมันสมองของ

นายดิเรก ชัยนาม หรือมันสมองของกระทรวงการต่างประเทศ ที่แท้จริงในขณะนั้น เพราะขณะนั้นไทยไม่ยอมรับเป็นสหประชาชาติ กับญี่ปุ่นในเวลานั้น ก็เพราะ ท่านปรีดี เองที่เป็นตัวจักรสำคัญในการขัดขวาง ซึ่งแสดงออกโดย นายดิเรก ชัยนาม และคนอื่น ๆ รวมทั้งตัวของ ท่านปรีดี เองด้วย ต่อมาภายหลังเมื่อกำจัดท่านปรีดี ออกจากคณะรัฐมนตรีแล้ว รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ทำสัญญาร่วมโซดซากับญี่ปุ่น ซึ่งลงนามกันเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคมปีเดียวกันภายหลังจากที่ท่านปรีดี ไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียง ๙ วันเท่านั้น

ข้อความโดยย่อของหนังสือสัญญาฉบับนั้นนี้ว่า ต่างฝ่ายต่างจะเคารพเอกราชและอธิปไตยซึ่งกันและกัน ภาคแต่ละฝ่ายจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ในด้านการเมือง การทหาร และการเศรษฐกิจ ในกรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เกิดขัดกันขึ้นกับประเทศที่สาม และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไม่แยกทำสัญญาสันติภาพหรือสงบศึก สัญญาฉบับนี้ยกเลิกสัญญาฉบับลงวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ที่เพียงอนุญาตให้ญี่ปุ่นเดินทหารผ่าน

ความขัดแย้งอีกประเด็นหนึ่งที่โด่งดัง ท่านปรีดี พนมยงค์ ขึ้นไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามบันทึกของ นายทวี บุณยเกตุ อ้างว่าระหว่างวันที่ ๑๐-๑๒ ธันวาคม คือภายหลังได้เซ็นสัญญายอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้ไม่กี่วัน รัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเจรจาขอเงินจากไทยเป็นงวดแรก เพื่อใช้จ่ายในกิจการของทหารญี่ปุ่น นายปรีดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้เสนอความเห็นต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า การที่จะให้รัฐบาลญี่ปุ่นกู้เงินไปเพื่อใช้จ่ายในกิจการทหารของเขานั้น เข้าใจว่าคงจะไม่ถูกเพียง

จำนวนเท่านี้ แต่จะต้องขอกู้อีกเรื่อย ๆ ในที่สุดแล้วตามความจำเป็น
 นทางการทหารของเขา หากเราให้กองทัพเพิ่มเติมขึ้น ซึ่งจะทำให้
 ทัพเพิ่มเติมขึ้น ในท้องตลาดมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นผลเสียทาง
 รัชสกุล ก็จะทำให้เกิดเงินเฟ้อ จึงเห็นควรให้ทหารญี่ปุ่นเพิ่มพ้อมบัตรของ
 ชาติในกองทัพของเขา เรียกว่า Invasion notes จะดีกว่า ทั้งนี้
 พอว่าเมื่อสงครามเสร็จลงแล้ว เราจะได้ประกาศยกเลิกธนบัตรเหล่านั้นเมื่อ
 สิ้นสงครามแล้วการเงิน และการเศรษฐกิจของประเทศ ก็จะได้ไม่ถูกรบกวน
 กระทบ และจะได้ไม่เกิดเงินเฟ้อขึ้น นายกรัฐมนตรีได้กล่าวแย้งว่าการที่จะ
 ปฏิบัติตามความเห็น และตามข้อเสนอของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังนั้น
 นี้จะเป็นการบ่งกันทำให้เกิดเงินเฟ้อขึ้นได้ก็ตาม แต่เท่ากับเป็นการแสดงว่า
 ได้เสียเอกราช และอธิปไตยไปแล้ว จึงไม่เห็นด้วย รัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงการคลัง จึงเถลียงกันว่า ก็กรที่เรายอมให้ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่เต็ม
 บ้านเต็มเมืองและทำอะไรได้ต่าง ๆ น่ะไม่ได้แปลว่า เราได้เสียเอกราช และ
 อธิปไตยแล้วหรือ ในเรื่องนี้ได้มีการถกเถียงกันอย่างรุนแรงระหว่างนายก
 รัฐมนตรี กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แต่ในที่สุดนายกรัฐมนตรีก็
 ยืนยันในความเห็นที่จะให้กองทัพญี่ปุ่นยืมเงินบาท โดยเพิ่มพ้อมบัตรออกใช้
 ให้มากขึ้นตามความจำเป็น และต่อมาอีกไม่กี่วันก็ได้มีการปรับปรุง
 ณะรัฐมนตรีใหม่ ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่า
 การกระทรวงการคลัง และได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์....”

และจากจดหมายของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงท่านปรีดี
 พนมยงค์ ตามที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นนั้น ก็เป็นการยืนยันในเรื่องญี่ปุ่นต้อง

การกำจัด ท่านปรีดี ให้พ้นไปจากวงการเมืองของไทย ดังข้อความใน
จดหมายฉบับนั้นตอนหนึ่งว่า

“ ตอนญี่ปุ่นเข้ามามันจะเล่นงานอาจารย์ ตามหลวงอดุ้ยค์ ผมได้
เคยได้ติดต่อหรือขออำนาจญี่ปุ่นมาเล่นงานอาจารย์เลย ผมจึงเสนอ
ให้อาจารย์เป็นผู้สำเร็จฯ ตามที่เรียนมานขอพระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
เป็นพยานว่า เป็นความจริงทุกประการ ”

จึงเป็นอันว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ ต้องพ้นจากตำแหน่งทางการเมืองไป
ตามความต้องการของญี่ปุ่น และด้วยความเห็นชอบของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
และได้เข้าปฏิบัติหน้าที่ต่อสภาผู้แทนราษฎรในฐานะเป็นผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ เมื่อ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๘๔

ในการที่ญี่ปุ่นและ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่กล้าจัดการกับ
ท่านปรีดี พนมยงค์ อย่างเด็ดขาดชนิดที่เรียกว่าถอนรากถอนโคนนักเพราะ
กลัวจะกระทบกระเทือนถึงฐานะของรัฐบาลทั้งภายใน และภายนอกประเทศ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับความเชื่อถือและไว้วางใจ ของประชาชนภายในปร
เทศเพราะ ท่านปรีดี ขณะนั้นนอกจากจะมีลูกศิษย์ลูกหาทั้งในวงราชการแล
นอกวงการเป็นจำนวนมากเคารพนับถือแล้ว ท่านปรีดี ยังเป็นที่
ไว้วางใจเชื่อถือของประชาชนทั่ว ๆ ไปอีกด้วย ญี่ปุ่นและ จอมพล ป. จึงไ
กล้าจัดการกับ ท่านปรีดี ชนิดที่รุนแรงไปกว่านี้ และอีกประการหนึ่ง จอมพล
ป. เชื่อและมั่นใจว่า ท่านปรีดี ในฐานะตำแหน่งของผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ ย่อมจะหมดอำนาจที่จะแสดงบทบาทขัดขวางวิถีทางการเมืองของตน
ได้อย่างแน่นอน เรียกว่าเตะโด่งให้ลอยค้ำฟ้าอยู่แล้ว ก็หมดหนทาง
ยืนตายซากไปเอง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิบัติการของ จอมพล ป.

พิบูลสงคราม ต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว ๆ มานนมัสการและทัก
ทายว่าคุกคามอยู่ตลอดมา จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงคิดว่า ท่านปรีดี
คงจะคุกคามได้เช่นกัน

ที่เรียกว่า “คุกคาม” ต่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ก็เป็นดัง
นายทวี บุญยเกตุ ได้บันทึกเอาไว้ว่า

.....ตามระเบียบนั้น จะเป็นพระราชบัญญัติก็ตาม หรือพระ-
บรมราชโองการใด ๆ ก็ตามพระมหากษัตริย์ หรือผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ จะต้องทรงลงพระปรมาภิไธยหรือลงนามก่อนแล้ว
นายกรัฐมนตรี จึงจะเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการใน
ภายหลัง แต่ในสมัยที่ จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี และมี
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม
มักจะลงนามรับสนองพระบรมราชโองการก่อนแล้ว จึงได้ส่งไปให้
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนาม.....

อย่างนั้นแหละที่เรียกว่าคุกคาม คือเป็นการบังคับกันกลาย ๆ ให้ผู้
สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องลงนามในพระราชบัญญัติ หรือพระบรมราช-
โองการใด ๆ อันเป็นปฏิบัติการที่ไม่เคารพยำเกรงต่อสถาบันกษัตริย์ ซึ่งใน
เวลาต่อมาท่านปรีดี ก็ได้คัดค้านและไม่เห็นด้วยกับปฏิบัติการของจอมพล ป.
นับหลังหมดหมิ่นสถาบันกษัตริย์

ดังกล่าวดูแล้วที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นตัวการอันสำคัญในการขัด-
ขวางไม่ยอมให้รัฐบาลทำสัญญาเป็นสหായร่วมศึกกับญี่ปุ่น แต่ภายหลังเมื่อ
ท่านปรีดี พนมยงค์ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังไปแล้ว รัฐบาลก็ได้ทำ
สัญญาเป็นสหായศึกกับญี่ปุ่น ตามที่ญี่ปุ่นต้องการตามที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น

ต่อมาในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ คือหลังจากทำสัญญาความร่วมมือเป็นสหประชา
กันแล้ว เพียงเดือนเศษ (สัญญาสหประชาชาติลงนาม ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔)
รัฐบาลก็ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อเวลา ๑๒.๐๐ น.
ของวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕

ในกรณีที่รัฐบาลประกาศสงครามกับอังกฤษ และสหรัฐอเมริกานั้น
ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าแล้วว่าเรื่องมันจะต้องเป็นไป
อย่างนั้น ยิ่งแต่ระยะเวลาเท่านั้นว่าจะเป็นไปเมื่อใดซึ่ง ท่านปรีดี ก็คอยเฝ้า
ติดตามเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด เพื่อหาโอกาสหลักเล็งในการร่วมลงนามประกาศ
สงคราม ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้เพราะท่านปรีดี เชื่อม
จากการศึกษาทางด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหารของฝ่าย
สัมพันธมิตร และฝ่ายอักษะแล้วลงความเห็นว่าในที่สุด ฝ่ายสัมพันธมิตรจะ
ต้องประตอกับชัยชนะอย่างแน่นอน ท่านปรีดี จึงไม่ต้องการที่จะนำประเทศไป
ผูกพันกับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นฝ่ายอักษะ เพราะจะนำความหายนะมาสู่ประเทศชาติ
ในฐานะประเทศผู้แพ้สงครามจึงได้คัดค้านตลอดเวลามา จนกระทั่งไปเป็นผู้
สำเร็จราชการแทนพระองค์ และก็ยังหาทางขัดขวางวิถีทางที่ จอมพล ป. จะ
นำประเทศไปสู่ความล้มจม และก็แน่นอน, การประกาศสงครามกับอังกฤษ
และสหรัฐอเมริกาของ จอมพล ป. พิบุลสงคราม ก็คือวิถีทางที่จะทำให้ประเทศ
ล้มจมเท่านั้น ท่านปรีดี จึงวางแผนที่จะทำให้การประกาศสงครามของ จอมพล
ป. พิบุลสงคราม ไม่สมบูรณ์ โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่ร่วมลงนามในคำ
ประกาศนั้น เพราะถ้าคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินไม่ได้ลงนามร่วมกันทั้งคณะ
แล้ว ก็ถือว่าไม่สมบูรณ์ และเหตุการณ์ก็จะเป็นไปตามแผนที่ ท่านปรีดี วางไว้
ทุกประการ ดังนั้นทศของ นายทศ บุญยเกตุ อดีตคนสนิทกล่าวถึงกรณีนี้ไว้ว่า

ในวันประกาศสงครามนั้น ตรงกับวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ และเป็นวันที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นพิเศษด้วย เมื่อได้ตกลงในเรื่องการประกาศสงครามแล้ว ก็ได้กำหนดให้อ่านประกาศในเวลา ๑๒.๐๐ น. ตรง พอเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. เศษ ได้มีเจ้าหน้าที่มารายงานนายกรัฐมนตรีว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีอยู่ในกรุงเทพฯ เพียง ๒ คนเท่านั้น คือพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา กับพลเอกเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน ส่วนผู้สำเร็จราชการอีกหนึ่งคน คือ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้อยู่ในพระนคร ทราบว่าไปต่างจังหวัด คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงลงพระนามและลงนามเพียง ๒ คนเท่านั้น จะขอให้ลงนามครบคณะทั้ง ๓ คน เกรงว่าจะประกาศให้ทันเวลาเที่ยงวันของวันนี้ไม่ได้ แต่ประธานของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้มีคำสั่งว่าให้ประกาศชื่อนายปรีดี ส่งไปก็แล้วกัน แม้จะไม่ได้ลงนามก็ตาม ท่านจะทรงรับผิดชอบเอง จึงเป็นอันว่าการประกาศสงครามในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ นั้น ความจริงคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ลงนามในประกาศเพียง ๒ คนเท่านั้น แต่ได้อ่านประกาศเป็น ๓ คนให้ครบคณะอื่นไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง”

และจากความสำเร็จอย่างจริงจังของการประกาศสงครามครั้งนี้ ได้เป็นหลักฐานอันสำคัญทางด้านกฎหมายที่ ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้หยิบยกมาอ้างทำให้ประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล บ. ปิบูลสงคราม ต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกากลายเป็นโมฆะและประกอบด้วย การแสดงออกของชนวนการเสรีไทยที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า จึงทำให้ประเทศไทยรอดพ้น

จากภาวะประเทศผู้แพ้สงคราม และกลับทำให้ จอมพล ป. และคณะผู้ประ
สงครามได้รับผลพลอยได้ไม่ต้องถูกแขวนคอ เพราะคดีอาญากรรมสงครามยัง
สลายโตใจ

ความเชื่อมั่นของท่านปรีดี พนมยงค์ ในชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร
ดังกล่าวแล้วนั้น ท่านปรีดี ได้แสดงออกกับบุคคลบางคนก่อนหน้าที่จะได้
ตั้งขบวนเสรีไทย ดังเช่นบันทึกข้อเขียนของนายดิเรก ชัยนาม เกี่ยวกับเรื่อง
จอมพล ป. ขอร้องให้ นายดิเรก ชัยนาม ไปรับตำแหน่งทูตที่ญี่ปุ่น แต่
นายดิเรกไม่เต็มใจที่จะไป จึงได้ไปปรารภกับท่านปรีดี พนมยงค์ซึ่งมีความตม
หนังสือว่า

“.....ข้าพเจ้าได้ไปพบผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ท่านปรีดี-
ผู้เขียน) และปรารภถึงฐานะความยากลำบากของข้าพเจ้า นาย
ปรีดี ได้ให้ความเห็นว่า เมื่อเรอไปไกลถึงกับขอความเห็นชอบ
จากญี่ปุ่นแล้วยากมาก แต่ถ้าไปก็ดูเหมือนกัน เพราะสงครามครา
นี้หาอย่างไรเสียฝ่ายสัมพันธมิตรคงจะชนะ ถ้าไทยเดินไม่ต่ออาเซีย
เอกราช ฉะนั้น เมื่อเหตุการณ์แบบงั้นเช่นนี้ ก็จำต้องไป แต่
ควรศึกษาสถานการณ์ว่า จะติดต่อกับรัฐบาลจอมพล เจียงไคเช็ค
ได้หรือไม่ เพื่อให้สัมพันธมิตรเห็นว่า ฝ่ายเราพยายามช่วยเหลือ
สัมพันธมิตรทุกวิถีทาง และควรเลือกเลขานุการที่ไว้วางใจไป
ด้วย.....”

ดังกล่าวนั้นเป็นการชี้ให้เห็นว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้มีความเชื่อมั่น
ว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรจะต้องชนะอย่างแน่นอน ทั้ง ๆ ที่ชาวสงครามในขณะนั้น
ฝ่ายอักษะอยู่ในฐานะมีเปรียบฝ่ายสัมพันธมิตรถึง ๓๐ ต่อ ๑ เท่านั้น โดยเฉพาะ
ญี่ปุ่นรบถึงไหนชนะถึงนั้น และยังสามารถจมเรือรบอันทรงอำนาจของ

อังกฤษ ๒ ล้าน ในอันเดียวกัน และในเวลาอันสั้น คือเร็วพร้อมข้อฟเวลด
 เบรริ์ฟพลด์ ซึ่งทางราชการทหารเรืออังกฤษอวดศักดิ์และอำนาจว่าเป็น
 อรบทไม่จม เพราะมีเกราะหุ้มเรือหนา สามารถทนต่อการโจมตีของข้าศึก
 ก็ยังทำให้น้ำเชื่อวามปืนจะต้องชนะสงครามในครั้ง แต่ท่านปรีดี ก็ยัง
 ยืนยันว่าในที่สุดญี่ปุ่นจะต้องเป็นฝ่ายปราชัยอย่างแน่นอน และก็เป็นการยืนยัน
 ที่ถูกต้องดังที่ทราบกันอยู่แล้ว.

ความเชื่อของท่านปรีดี พนมยงค์ ตั้งเวลานั้นไม่ใช่เชื่อด้วยความม-
 ายหรืออุปาทาน แต่เชื่อด้วยเหตุผลข้อเปรียบเทียบของทั้งสองฝ่ายจากการ
 ศึกษากัน ๆ ด้าน ทั้งด้านการเมืองการเศรษฐกิจ และการทหารดังที่ได้
 กล่าวมาแล้ว และตั้งนั้นท่านปรีดี จึงแสวงหาช่องทางที่จะช่วยชาติ ในวาระ
 ที่ ยออยู่ตลอดเวลา ดังที่ได้แนะนำกับนายติเรก ชัยนาม ว่า “ควรถือโอกาส
 ภายหลังจากการณี่ว่า จะติดต่อกับรัฐบาลจอมพล เจียงไคเช็ค ได้หรือไม่
 เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นว่าฝ่ายเราพยายามช่วยเหลือสัมพันธมิตรทุกวิถีทาง”
 นั่นเป็นต้น

จากการหาช่องทางที่จะช่วยชาติให้รอดพ้นจากการแพ้สงคราม ท่าน
 ปรีดี พนมยงค์ มองเห็นว่าการไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นนอกประเทศ ก็
 เป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยชาติไว้ได้ในวาระสุดท้าย ท่านปรีดี จึงวางแผนการ
 จะเอกไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่ขอด้วยกฎหมายเพื่อการรับรองของนานาชาติ
 ท่านปรีดี จึงได้เรียกนายทวี บุณยเกตุ ไปพบเพื่อชี้แจงแผนการให้ทราบ
 จะขอความร่วมมือ เพราะในขณะนั้น นายทวี บุณยเกตุ ได้มีความคิดเห็น
 เกี่ยวกับการจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี และ
 ราชการคณะรัฐมนตรี ดังที่นายทวี บุณยเกตุ ได้บันทึกเอาไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ครั้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2486 ข้าพเจ้าได้ลาออกจากราชการ คือจากรัฐมนตรีและจากตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เนื่องจากมีความเห็นขัดแย้งกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับเรื่องที่ นายกรัฐมนตรีได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง แต่แล้วก็ไม่ออก ข้าพเจ้าจึงไปพักผ่อนอยู่ที่บ้านกาโลห์ที่ต่างบ้านหนึ่งในเดือนกุมภาพันธ์ 2486 แต่จะเป็นวันที่เท่าใดข้าพเจ้าก็ไม่ได้ นายปรีดีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ให้คนมาเชิญข้าพเจ้าไปพบที่บ้านพักในพระราชวังไกลกังวล (หัวหิน) เมื่อข้าพเจ้าไปถึงและได้นั่งคุยกันอยู่สองต่อสอง นายปรีดี ก็เอ่ยปากชวนข้าพเจ้าให้ร่วมทำงานเสรีไทยด้วยกัน โดยกล่าวเป็นใจความว่า นายปรีดีได้ติดต่อกับอังกฤษและอเมริกา โดยส่งคนออกไปพบกับผู้แทนเสรีไทยนอกประเทศหลายคนแล้ว โดยแบ่งออกเป็นสาย ๆ และคนหนึ่งส่งไปก็โดนจับไปถึงแก่กรรมกลางทาง เสรีไทยมีผู้นำกำลังพลมาก เพราะการเดินทางนั้นนอกจากจะต้องลงอันตรายรอบคอบแล้ว ยังต้องเดินทางด้วยทิวบกป่าผืนใหญ่กันดารมาก นายปรีดีได้ชี้แจงกับข้าพเจ้าว่าควรจะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นที่นอกประเทศ ที่หนองคายกับนายพลชาร์ล เดอ โกลด์ ได้ไปตั้งรัฐบาลฝรั่งเศสที่ประเทศอังกฤษ โดยจะได้หาทางเจรจาแจ้งเหตุผลกับสมาชิกสภาแทนราษฎร เพื่อให้ลงมติเลือกข้าพเจ้าเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และเมื่อข้าพเจ้าได้เป็นประธานสภาแล้ว นายปรีดี ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กับข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรอันชอบด้วยกฎหมาย พร้อมด้วย ม.ล. อรุณ เชาว์วงศ์ ซึ่งได้

ขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็
จะได้ร่วมเดินทางไปยังต่างประเทศ เพราะเมื่อมีตัวผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ และมีตัวประธานสภาผู้แทนราษฎร และรัฐมนตรีนาย
หนึ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายและรัฐธรรมนูญแน่นอนแล้วจะทำอะไรหรือ
ประกาศอะไรออกมาอีกถือว่าประกาศนั้นเป็นพระบรมราชโองการและ
สมบูรณ์ตามกฎหมาย ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ นายปรีดีกับข้าพเจ้า
ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจนเป็นที่ตกลงและข้าพเจ้ายินดียอมรับ
ร่วมมือในงานเสรีไทยเพื่อช่วยกอบกู้เอกราชของชาติไทยในครั้งนั้น."

แต่แผนการดังกล่าวก็ต้องล้มเหลวลง ถึงแม้ว่าท่านปรีดีพนมยงค์
จะวางแผนการจนกระทั่ง นายทวี บุณยเกตุ ได้รับเลือกเป็นประธานสภาผู้
แทนราษฎร ซึ่งเปิดประชุมเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2486 และถึงแม้ว่าจะได้มี
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ นายทวี บุณยเกตุ เป็นประธาน
สภาผู้แทนราษฎรแล้วก็ตาม แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็หาดีนกับให้คนอื่น
กันจึงไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ซึ่ง
เป็นปฏิบัติการที่ผิดรัฐธรรมนูญ เรื่องจึงอลเวงกันอยู่หลายวัน ในที่สุด จอม
พล ป. พิบูลสงคราม ก็ขอให้สภาพิจารณาเลือกตัวประธานเสียใหม่ โดยยก
เขาญ่ปุ่นขึ้นมานำ อ้างว่า นายทวี บุณยเกตุ เป็นพวกหัวรั้งกฤษฎี
ไม่ชอบ เมื่อญ่ปุ่นไม่ชอบแล้ว ก็อาจเกิดเรื่องใหญ่ เพราะฉะนั้น เพื่อเห็น
แก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ก็ขอให้สภาพิจารณาเลือกบุคคลอื่น
เป็นประธานในที่สุดสภาพิจารณาเลือกคนอื่นขึ้นเป็นประธานตามหोजอมพล ป.
ขอรับรอง นายทวี บุณยเกตุ จึงไม่ได้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรตามแผน
การที่วางไว้ เพราะถูก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ปลั้นเอาไว้

แผนการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นจึงต้องล้มเหลวไปด้วย ดังที่นาย ทวี ได้ทักเฝ้า
ไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“เป็นอันว่าข้าพเจ้ามาได้เป็นประธานสภาฯ เมื่อเป็นเช่น
นี้แผนการที่จะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นนอกประเทศ ก็เป็นอันระงับ
และจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการมาตั้งเสรีไทยภายในประเทศแทนโดยมี
นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้ามีนามสมมติ ซึ่งทางฝ่าย o.s.s
ของอเมริกากับหน่วย 136 ของอังกฤษที่เมืองแคนต์ ประเทศอินเดีย
ตั้งให้ว่า “รูธ” (Ruth) เมื่อหน่วยเสรีไทยในประเทศได้ติดต่อกับ
หน่วย o.s.s ภายใต้การนำของนายพลโดโนแวน และหน่วย 136
ของอังกฤษ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทั้งอังกฤษและอเมริกา ก็ได้ส่ง
ตัวแทนขอมาตั้งหน่วยปฏิบัติงานลับ ๆ อยู่ในพระนคร . . .”

ครั้นแล้วงานของขบวนการเสรีไทย ภายใต้การนำของ ท่านปรีดี พนม
ยงค์ หรือ “รูธ” ก็ได้ก้าวหน้าไปตามลำดับทั้งในด้านการประสานงานกับฝ่าย
สัมพันธมิตรและด้านการระดมพลพรรค จนกระทั่งพร้อมที่จะลุกขึ้นทำการรบขับ
ไล่ญี่ปุ่นออกจากแผ่นดินไทย จากความจริงใจและสุจริตใจในการปฏิบัติการของ
เสรีไทยอันลือเลื่องต่อคมดาบขวานไธสงของญี่ปุ่นผู้ยึดครอง และจากปฏิกิริยา
ท่ว ๆ ไปของชาวไทยที่มิต่อญี่ปุ่น จึงทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรไว้วางใจและเห็น
ใจในการต่อสู้ของเสรีไทย และชาวไทยทั้งหลาย

ดังนั้น เมื่อสงครามยุติลง ประเทศไทยจึงรอดพ้นจากการเป็นประ
เทคมุแพ้สงครามและถึงแม้ว่าประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรบางประเทศ จะพยายามเอา
ไทยเป็นประเทศผู้แพ้สงครามให้ได้แต่ก็ด้วยความสามารถของ ท่านปรีดี และ

ด้วยท่าทของชาวไทยทั้งมวล จึงเหาะตัวรอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม
จนได้.

ในขั้น ผู้เขียนไม่ประสงค์จะพูดถึงงานของเสรีไทยโดยละเอียดเพราะ
นั้นเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชาวไทยทั้งหลาย ไม่ใช่งานรับใช้ชาติของ
ท่านปรีดี พนมยงค์ โดยเฉพาะตัว ท่านปรีดี เองจะเป็นได้อย่างมากก็
เพียงผู้นำในการต่อสู้ของเสรีไทย หรือชาวไทยทั้งหลายเท่านั้น ผู้เขียนจึงพูด
ถึงท่านปรีดี ก็แต่เพียงในฐานะผู้นำของเสรีไทย เช่นเดียวกับ เดอโกลัส
ผู้นำฝรั่งเศสเสรีร่วมกับสัมพันธมิตร ต่อสู้กับเยอรมันผู้รุกราน ถ้าท่านผู้อ่าน
อยากจะทราบรายละเอียดในงานรับใช้ชาติของขบวนการเสรีไทย ก็ได้มีผู้เขียนและ
พิมพ์ออกเผยแพร่อแล้วหลายท่านโดยเฉพาะ เอ็กซ์โอกรูป โดย นายฉันทนา
หรืองานใต้ดินของ พ.อ. โยธี โดย เนตร เขมะโยธิน หรือมหาวิทยาลัย
ลัยของข้าพเจ้า โดยเฉียบ อัมพุนันท์ หรือบันทึกของ ป่วย อังภากร
ของ นว บุญเกิด ฯลฯ แต่อย่างไรก็ดี งานรับใช้ชาติของขบวนการเสรีไทยเท่า
ที่เขียนและพิมพ์เผยแพร่นี้ ยังถือไม่ได้ว่าเป็นรายละเอียดที่แท้จริงของเสรี
ไทยทั้งหมด หากจะถือได้ก็แต่เพียงว่าเป็นส่วนหนึ่งของงานเสรีไทยเท่านั้นเพราะ
ยังมีงานของเสรีไทยในป่าดงพงก้อมากมายหลายแห่ง ที่ยังไม่ได้นำมาเปิดเผย
ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย แต่คิดว่าสักวันหนึ่งคงจะได้มีบันทึกงานของเสรีไทยด้าน
ต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้เปิดเผยออกมาสู่ท่านผู้อ่านเป็นแน่

แต่ข้างเถะ เราหันมาทำความเข้าใจกับขบวนการเสรีไทย เพื่อความเข้าใจ
อันถูกต้อง เพราะมีคนจำพวกหนึ่งมักจะเหาะเอาว่าพวกเสรีไทย คือ สาวก
ของ ท่านปรีดี พนมยงค์ เพราะฉะนั้นเมื่อ ท่านปรีดี ประสพเคราะห์กรรมทาง
การเมืองพวกเสรีไทยมากมายที่เคยร่วมงานรับใช้ชาติมาอย่างใกล้ชิดกับ ท่าน

ปรีดี ก็เคยถูกรับเคราะห์กรรมทางการเมืองร่วมกับ ท่านปรีดีด้วยซึ่งมันเป็นการไม่ชอบธรรมเลย.

ความจริง ท่านปรีดี พนมยงค์ ตั้งชบวนเสรีไทยขึ้นมา ก็เพื่อรับใช้ชาติ กอบกู้เอกราชกลับคืนมา นึกอวดตฤประสงค์แท้จริงของเสรีไทย ดังนั้นเมื่องานรับใช้ชาติในการกอบกู้เอกราชเสร็จสิ้นลง ชบวนเสรีไทยก็ละลายตัวไป ยังเหลืออยู่ก็แต่ความทรงจำและมีรูปภาพของเพื่อนผู้ร่วมงานเท่านั้น ซึ่งท่านปรีดี หัวหน้าชบวนการเสรีไทยเอง ก็ได้แถลงยืนยันถึงวัตถุประสงค์ของชบวนเสรีไทย เมื่อคราวชุมนุมเสรีไทยในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้ายภายหลังสงครามโลกยุติลงใหม่ ๆ ดังข้อความรายละเอียดที่ ท่านปรีดีได้แถลงในวันนั้นมดังนี้—

“ท่านผู้ร่วมงานชบวนเสรีไทยทั้งหลาย การร่วมมือกระทำงานเพื่อรับใช้ชาติประเทศในคราวนี้ มิได้ก่อตั้งเป็นคณะหรือพรรคการเมืองแต่เป็นการร่วมงานประกอบกิจ เพื่อให้ประเทศชาติได้กลับคืนสู่สถานะก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ แม้ว่าการดำเนินงานจะได้จัดใหม่ องค์การบริหาร หรือกองบัญชาการสำนักงานหรือสาขาใด ๆ ขึ้น ก็เพื่อความจำเป็นที่จะให้งานมีระเบียบอันนำมาซึ่งฉนวน และสมรรถภาพ, สมาคมซึ่งมีสมาชิกน้อยกว่าผู้ร่วมงานคราวนี้คงมีกรรมการณ์ใด ผู้ร่วมงานคราวนี้ซึ่งมีจำนวนมาก ก็ยังจำต้องมีองค์การบริหารขึ้น เมื่อองค์การรับใช้ชาติจำเป็นที่จะต้องขึ้นดังกล่าวนั้นแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องมีนามสำหรับใช้ในการนี้ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้แทนของประชาชนชาวไทยอยู่ในต่างประเทศได้รับความรับรองตลอดมา ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียกองค์การและผู้ร่วมงานในต่างประเทศว่า “เสรีไทย” เพราะเวลานั้น

หลาย เราพึงพอใจด้วยความระลึกและความภูมิใจว่าเราได้ปฏิบัติ
หน้าที่ที่เกิดขึ้นเป็นคนไทย จริงอยู่ในระหว่างสงครามให้สภาพของ
ประเทศไทยกลับเข้าสู่ฐานะเดิม ได้มีผู้ร่วมงานคราวนั้นบางคนรับตำ
แหน่งในราชการ แต่ทรงขอให้เข้าใจว่าบุคคลเหล่านั้นเข้ารับหน้าที่ซึ่ง
ได้รับมอบหมาย โดยพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติหรือนัยหนึ่ง เป็น
การปฏิบัติตามคำสั่ง เพื่อดำเนินการเรื่องที่ยังเกี่ยวพันอยู่กับนานาประเทศ
ให้เสร็จสิ้นไปเท่านั้น หากใช้เป็นการเอาตำแหน่งราชการมาเป็น
รางวัลไม่

ผู้ที่ได้ร่วมงานกับเขาเหล่านั้น ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติและ
เสียสละอุทิศชีวิตเป็นชาติพลเมืองได้ถือว่าเป็นผู้กล้าหาญการกล้าหาญเป็นการ
กระทำของคนไทยทั้งประเทศ ซึ่งแม้ผู้ที่ไม่ได้ร่วมองค์กรนั้นโดยตรง
ก็ยังมีอีกประมาณ 17 ล้านคนที่ได้กระทำโดยอิสระของตนในการต่อ
สู้ด้วยวิถีทางที่เขาเหล่านั้นสามารถทำหรือเอากำลังใจช่วยขับไล่
ให้ญี่ปุ่นพ้นไปจากประเทศไทยโดยเร็วที่สุดหรือแม้แต่คนไทยที่นั่งอยู่
โดยไม่ทำการขัดขวางผู้ต่อต้านญี่ปุ่น หรือผู้รับใช้ชาติซึ่งเท่ากับเบียด
โอกาสให้ผู้รับใช้ชาติทำการได้สะดวกเป็นต้น คนไทยทั้งปวงเหล่านั้น
ทุก ๆ คนร่วมกันทำการกล้าหาญของตนด้วยทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่คอยขัด
ขวางการต่อต้านของผู้รับใช้ชาติ จะเป็นโดยทางกาย ทางวาจา
หรือทางใจนั้นนับว่าเล็กน้อยเป็นธรรมดา แต่เขาเหล่านั้นโดยทาง
พฤตินัยไม่ใช่คนไทย เพราะการกระทำของเขาเหล่านั้นไม่ใช่การ
กระทำของคนที่เป็นไทย เขามีสัญชาติไทยแต่เพียงนิตินัยคือเป็นคน
ไทยเพราะกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงกล่าวได้ในนามของเพื่อนร่วมตายทั้งหลายว่า ราษฎรไทย
ปวงประมาณ 17 ล้านคนที่เป็นคนไทยทั้งโดยนิตินัยและพฤตินัยนี้
เองเป็นผู้ชาวไทย ฉะนั้น ผู้ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องขอบคุณอย่างยิ่ง ก่อน
อื่น ก็คือคนไทยทั้งปวงนี้

ในส่วนผู้ร่วมงานกับข้าพเจ้าในการรับใช้ชาติ ข้าพเจ้าขอขอบใจ
คนไทยในสหรัฐอเมริกา คนไทยในอังกฤษ คนไทยในจักรภพของ
อังกฤษ และคนไทยในประเทศจีน ผู้ที่ได้ช่วยเหลือกิจการอยู่ใน
ต่างประเทศจนสันติภาพได้กลับคืนมา

ส่วนภายในประเทศ ข้าพเจ้าขอขอบใจหัวหน้าผู้ใหญ่ในกองบัญชา
การทหาร ซึ่งได้เป็นหัวหน้าบัญชาการในการต่อต้านให้ดำเนิน
ไปได้ด้วยดี และขอให้ท่านได้สานักถึงวีรกรรมของเพื่อนร่วมตาย
ซึ่งต้องเสียชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่จริง คือ นายกำจัด พลางกูร
นายการเวก ศิริวิจารณ์ และนายสมพงษ์ ศัลยพงษ์ ชีวิตเขา
สิ้นไป เพื่อได้มา ซึ่งเอกราช และความคงอยู่ของชาติไทย ซึ่ง
ชาวไทยไม่ควรลืม ข้าพเจ้าขอขอบคนคนไทยทั้งปวงที่เป็นผู้ชาวไทย
ไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกครึ่งหนึ่ง

ดังกล่าวนั้น คือคำปราศรัยของ ท่านปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าใหญ่
เสรีไทย ซึ่งได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์แท้จริงของขบวนการเสรีไทยให้ชาวไทย
ทั้งหลายได้รับทราบเอาไว้ จากคำปราศรัยอันจริงใจ และบริสุทธิ์ใจของ ท่าน
ปรีดี พนมยงค์ ครั้นยอมเป็นเครื่องขจัดอยู่ในตัวของคำปราศรัยนั้นแล้วว่า ท่าน
ปรีดี จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์อันใด และท่านปรีดี ในฐานะ
เป็นหัวหน้าใหญ่ของขบวนการนั้นได้คิดและกระทำเพื่อให้ขบวนการนั้นรับใช้ผล
ประโยชน์ส่วนตัวของ ท่านปรีดีเองบ้างหรือไม่ ทั้ง ๆ ที่ท่านปรีดี ย่อมจะกระ

ทำได้ ถ้าจิตคิดเป็นอกุศล คำตอบมีอยู่แล้วในคำปราศรัยของท่านปรีดี นั่นเอง
 นั่นคือ ท่านปรีดี พนมยงค์ จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นมาเพื่อร่วมมือ
 กับคนไทยทั้งชาติต่อสู้ญี่ปุ่น และกอบกู้เอกราชของชาติไทย ท่านปรีดี ใน
 สถานะหัวหน้าใหญ่ของขบวนการเสรีไทยได้นำขบวนการ นั้นเพื่อแก้การรับใช้ผลประโยชน์
 ของประเทศชาติอย่างเด็ดเดี่ยว และเมื่อภารกิจในการรับใช้ผลประโยชน์
 ของประเทศชาติของขบวนการนั้นเสร็จสิ้นลงขบวนการ นั้นก็สลายตัวไปดังแจ่ม
 ชัดอยู่ในคำปราศรัยนั้นแล้ว ขบวนการเสรีไทยไม่ได้เป็นเครื่องมือทางการเมือง
 ของ ท่านปรีดี เป็นการส่วนตัว แต่หากขบวนการเสรีไทยเป็นเครื่องมือทางการเมือง
 เมืองของชาติ เป็นเครื่องมือทางการเมืองของประชาชนชาวไทยทั้งหลายเพื่อ
 สันติภาพและเอกราช.

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นผู้มีบทบาทอันสำคัญในการผลักดันให้นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ แทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งนำคณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ทั้งนี้ เนื่องจากฝ่ายแพมดื
 ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรที่ไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระ ราช กำหนด
 ระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์พุทธศักราช ๒๔๘๗ และร่างพระราช
 บัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมนชาล พุทธศักราช ๒๔๘๗

ความจริงการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ของ จอมพลป. พิบูลสงครามครั้งนี้ คิดกันว่าเป็นการลาออกเพื่อเป็นพิธีการเท่านั้น และจอมพล ป. พิบูลสงคราม เองก็คิดเช่นนั้น เพราะเชื่อว่าอย่างไรจึงสภาผู้แทน
 ก็จะต้องมีมติให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นนายกรัฐมนตรี คราวนี้
 จอมพล ป. คิดว่าในฐานะที่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ก็ควรจะเข้ม

ทำให้เกรงกลัวได้และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม
เต็มที่ และถ้าปล่อยให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปเอง ก็คงจะเป็นดังเช่นที่
จอมพล ป. พิบูลสงคราม คำนึงไว้.

แต่เหตุการณ์ที่เป็นจริงกลับตรงกันข้าม ทั้งนี้ เพราะในการคว่ำจอม-
พล ป. พิบูลสงครามจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งนั้น ได้มีการเตรียมการกัน
ก่อนแล้ว โดยการวางแผนของท่านปรีดี ทั้งนี้เพื่อบริการปกป้องระบอบ
ราชาธิปไตยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังเหยียบย่ำทำลาย และเพื่อ
ล้มล้างราชวงศ์ของชนวนเสรีไทยในอันที่จะพิทักษ์เอกราชของชาติ ดังข้อเท็จจริง
ปรากฏในข้อเขียนเรื่อง "เรื่องราวของพันตรี ควง ฤกษ์วงศ์" โดยหลวง
กรรมาบดี ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

"นายเอต โคตานี รองผู้จัดการบริษัทมิตรชนชั้นโกชา กรุงเทพฯ
ได้มาพบญาติของนายควง ฤกษ์วงศ์ คนหนึ่ง แจ้งว่าพวกญี่ปุ่น
อยากจะขอพบ นายควง ฤกษ์วงศ์ เพื่อขอทราบข้อความบางอย่าง
จะขัดข้องอย่างไรหรือไม่ เมื่อญาตินำความไปบอกนายควง ฤกษ์วงศ์
ก็ตอบไม่ขัดข้อง และได้มีการพบปะกับพวกญี่ปุ่นหลายคน ในการ
นี้ทางฝ่ายญี่ปุ่นมีความมุ่งหมายที่จะทำความรู้จักกับนายควง ดิชน
เพราะคงจะทราบระแคะระคายมาว่า ได้มีการพยายามเปลี่ยนตัว

นายกรัฐมนตรี จากจอมพล ป. พิบูลสงคราม"
ดังนี้ จะเห็นได้ว่าการที่สภาผู้แทนราษฎรมิได้อนุมัติกฎหมายที่
บาลเสนอเข้าไปนั้น ไม่ใช่เป็นไปอย่างเหตุบังเอิญ แต่เป็นไปตามแผนการ
พลัดมือการบรรลผลเอาตอนพระราชบัญญัติดังกล่าวแล้ว

เมื่อข้อเท็จจริงเป็นเช่นนี้ ความหวังของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ที่คิดว่าสภาจะเกรงกลัวตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดของตน ถัดมาเพราะ
ท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้วางแผนได้กำหนดตัวนายกรัฐมนตรี ที่มา
เหนือกว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไปได้ และท่านผู้คือพลเอก
พระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งเป็นที่เคารพรักของทหารทั้งสามกองทัพ
พอเอาเข้าจริง ๆ เกิดเหตุขัดข้อง เพราะพระยาพหลพลพยุหเสนา
เหตุผลส่วนตัวที่จะยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไม่ได้ กล่าวคือ เมื่อท่านผู้
ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๘
นั้น ท่านได้ให้สัจจะวาจาไว้ว่าเมื่อท่านออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้ง
ซึ่งนับเป็นครั้งที่ห้าในการเป็นนายกรัฐมนตรี ท่านจะไม่แสวงหาอำนาจทางก
เมืองอีกต่อไป เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านปรีดี พนมยงค์ จึงพิจารณาเลือกนายค
อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกแทน ด้วยพิจารณาเห็นว่านายคอง มีบุคลิกพิเศษ
สามารถสร้างความชอบธรรมมากกว่าความ คับขันอัน เป็นการ เหมาะสมแก่ สถาน
การณ์ขณะนั้น และประกอบกับพระยาพหลพลพยุหเสนา ถึงแม้ว่าจะไ
ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อบริหาราชาสตัย แต่ก็จะยอมให้หรือ
ท่านปรากฏในคณะรัฐมนตรีในฐานะรัฐมนตรีลอย เป็นการชั่วคราว จอมพล ป.
พิบูลสงคราม ไปในตัว ท่านปรีดี จึงแจ้งให้ผู้นำเสียงข้างมากในสภาเสนอ
ชื่อนายคองอภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งขณะนั้นนายคอง ดำ
ตำแหน่งเป็นรองประธานสภา นายคอง เองได้กล่าวไว้ในปาฐกถาเมื่อ
“ชีวิตของข้าพเจ้า” ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า

“มันเป็นการบังเอิญที่ผมเกิดบวชเป็นทอนซิลอักเสบ ไม่ได้ไป
ประชุมสภาในการหาเสียงเลือกตั้งนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒ ผมได้
หมดศรัทธาแล้วก็ต้องถอนชื่เพราะพิษไข้ หลวงประดิษฐ์ ถัง

โทรศัพท์มาจากทำเนียบทำข้างบอกว่าคง มานี่หมอยะนะ ผมถาม
ว่าเรื่องอะไร สำคัญไหม กำลังไม่สบายไม่อยากออกจากบ้าน
หลวงประดิษฐไพเราะว่าสำคัญสิ ลอยมาหมอยะนะผมก็ต้องไป พอไปถึง
บ้านได้ก็ทำเนียบทำข้าง หลวงประดิษฐ์ฯ ก็คาดฝ้ายไปลงมารับ
ซึ่งเป็นการแต่งกายอยู่กับบ้านแบบที่โปรดปราน แล้วบอกว่าสภาพ
เดี๋ยวลดเป็นนายกฯ แล้ว ลอยต้องรับนะ ผมรู้สึกงุนงงไปหมด เพราะ
ไม่ทราบว่าเขาเดินเต็มคูอย่างไร ตำแหน่งนั้นจึงมาตกที่ผม หลวง
ประดิษฐ์ฯ ก็ลืมนึกว่า คง ถ้าลอยไม่รับละก็ตายแน่ทีเดียวเมืองไทย
ก็จะแย่ด้วย

เป็นอันว่า นายคง อภัยวงศ์ ยอมรับเป็นนายกรัฐมนตรี ตาม
แผนการของ ท่านปรีดี พนมยงค์ และ ท่านปรีดี ในฐานะเป็นผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ร่วมกับ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ซึ่งเป็นประธานผู้
สำเร็จฯ เป็นผู้ลงนามแต่งตั้งแต่ผู้เดียว เพราะพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
ไม่กล้าลงนามแต่งตั้งให้นายคงเป็นนายกรัฐมนตรี เพราะกลัวและเกรงใจ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ชิงลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์เสียก่อน คงเหลือ ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จฯ แต่เพียงผู้เดียว ดัง
ข้อความในปาฐกถาของนายคง เรื่อง "ชีวิตของข้าพเจ้า" อีกตอนหนึ่งว่า
"ขณะนั้นก็เกิดข่าวเขย่าขวัญเกี่ยวกับท่าทีของ หลวง พิบูล สง คราม
ว่าทหารลพบุรีจะยกมายึดพระนครบ้าง พวกทหารสนับสนุนหลวง
พิบูลสงครามบ้าง ล้วนแต่เป็นชาวบนทอนกำลังใจของผู้ที่ไม่ใช่ฝ่าย
หลวงพิบูลสงครามทั้งสิ้น ผมได้เข้าเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามธรรมเนียม ท่านรับสั่งถาม

ว่าจะรับเป็นนายกรัฐมนตรีหรือ ผมก็ตอบว่ารับ ท่านถามอีกว่า ถ้าพวกหลวงพิบูลสงคราม ยกทัพมาตีจะทำอย่างไร ผมก็ตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้าต้องต่อสู้เด็ดขาดคราวนี้ เพราะเป็นหน้าที่ของข้าพระพุทธเจ้า ท่านซักอีกว่า ถ้าสู้ไม่ได้จะทำอย่างไร ผมก็ตอบว่า ถ้าสู้ไม่ได้ก็ต้องโยกนะซีพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงแสดงความหนักพระทัย และทรงให้ผมถอนตัวเสีย เพราะท่านไม่กล้าจะลงพระนามแต่งตั้งให้ผมเป็นนายกรัฐมนตรีถึงกับรับสั่ง ว่าถ้าผมไม่ถอนตัวท่านก็จะขอลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ผมจะเปลี่ยนใจเป็นอย่างอื่นไม่ได้เพราะเมื่อได้ตัดสินใจมาแล้ว ก็คงทำไปจนถึงที่สุด จึงทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ถอน และนี่เองเป็นเหตุให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ยืนโผลาออกจากตำแหน่ง แล้วหลวงประดิษฐไพฑูริย์ ก็นามแต่งตั้งผมเป็นนายกรัฐมนตรีทันที

ดังนี้ จะเห็นได้ว่าการเป็นนายกรัฐมนตรีของนายควง อภัยวงศ์ ครั้งแรกนั้นอยู่ภายใต้การอุ้มชูของท่านปรีดี พนมยงค์ อย่างแน่นชัด ซึ่งนายควงก็ยอมรับตั้งข้อความบางตอนในปาฐกถาของนายควง ข้างต้นและเหตุที่ท่านปรีดี พนมยงค์ อุ้มชู นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งนั้น ก็ไม่ใช่เพราะความชอบพอเป็นพิเศษในเรื่องส่วนตัว แต่หากได้นำถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นส่วนรวม และเห็นว่านายควงพอจะเดินหมากรุกกลดที่ท่านปรีดี กำหนดไว้ได้ ท่านปรีดี ซึ่งถือผลประโยชน์ส่วนรวมเหนือผลประโยชน์ส่วนตัวจึงได้แต่งตั้ง นายควง เป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยเหตุนี้ และ นายควงก็ได้เดินหมากรุกกลดทั้งกับญี่ปุ่นและ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ความคาดหวังของท่านปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นอย่างแน่นอนและวิเศษจริง ๆ

อนึ่ง ก่อนหน้าท พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพยามาย จะลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น พลเอก เจ้าพระยาพิชัยนาทรโยธิน ผู้สำเร็จราชการอีกท่านหนึ่งก็ได้ถึงแก่อสัญกรรมไปก่อนแล้ว ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจึงเหลืออยู่เพียง 2 ท่าน คือ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพยามาย กับ ท่านปรีดิ พนมยงค์ และเมื่อ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพยามาย ลาออกเสียอีกคน ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จึงเหลืออยู่แต่ ท่านปรีดิ พนมยงค์ คนเดียว และสภาผู้แทนราษฎรก็ไม่ได้แต่งตั้งใครเพิ่มเข้าไปอีก ท่านปรีดิ จึงเป็นผู้สำเร็จราชการในฐานะ "ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน" แต่เพียงผู้เดียว ดังคำประกาศของประธานสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้.

ประกาศ

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

โดยที่ พลโท พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพยามาย มีพระนามผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้กราบบทวามยังคมลาออกจากตำแหน่งตั้งแต่วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้รับทราบและอนุมัติให้ลาออกได้ตามพระประสงค์แล้ว อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗ ตั้งให้นายปรีดิ พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว.

จึงประกาศให้ทราบทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗

ป. วิเชียร นวดงขลา

ประธานสภาผู้แทนราษฎร.

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๕๕ ๓ สิงหาคม ๒๔๘๗)

ถึงแม้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามจะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อันเป็นตำแหน่งทางการเมืองไปแล้วก็ตาม แต่อำนาจในทางทหารก็ยังมีอยู่ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด และตำแหน่งผู้บัญชาการบกและแม่ทัพบก จึงทำให้เกรงกันว่า จอมพล ป. จะใช้อำนาจทางทหารเพื่อช่วงชิงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคืน และจากการแสดงออกของ จอมพล ป. ขณะนั้น เช่นการไปเก็บตัวอยู่ที่ค่ายทหารลพบุรี ตลอดจนข่าวต่าง ๆ นานา ล้วนแต่เป็นการชี้ชัดว่า จอมพล ป. จะต้องกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

เพื่อปลดอำนาจ จอมพล ป. อย่างสิ้นเชิง เพื่อให้ นายควง อภัยวงศ์ หมดความกังวลใจ ดังนั้นในทันทีที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ทำการโปรดฯ พรมยงค์ ประกาศแต่งตั้ง นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ดังข้อความต่อไปนี้แล้ว.

ประกาศ

ค
ง
น
า
ย
ก
ร
ถ
ม
น
ต
ร

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร
ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗)

ปรีดี พนมยงค์

โดยเหตุที่จอมพล แปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และคณะ
มนตรี ได้กราบบทวาบบังคมลาออกจากตำแหน่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราช
อาณาจักรไทย มาตรา ๕๑

และโดยที่เห็นว่า พันตรี คอง อภัยวงศ์ เป็นผู้สมควรไว้วาง
พระราชหฤทัยที่จะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้า
หัว
อ
า
ส
ย
อ
า
น
า
ม
ห
ิ
ด
ล
ตามความในมาตรา ๕๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทย จึงตั้งให้พันตรี คอง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี บริหารราชการ
นับ
ตั้ง
แต่
บัด
นี้
เป็น
ต้น
ไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗

ป
ร
ท
๓๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ป. วิเชียร นະສິງຫາ

ประธานสภาผู้แทนราษฎร

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๕๕ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗

ครั้นแล้ว ท่านปรดิพนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ก็ได้
 ประกาศแต่งตั้ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน แล้ว
 ภายหลังได้แต่งตั้งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ที่จอมพล ป. ดำรงอยู่ เพื่อ
 การปลดอำนาจ จอมพล ป. ให้หมดไป และครั้นแล้วก็ได้แต่งตั้งท่าน
 แม่ทัพใหญ่ขึ้นมาสวมแทนโดยมอบตำแหน่งนี้ให้กับพลเอก พจน์ พหลโย
 (พระยาพหลพลพยุหเสนา) อันเป็นที่เคารพรักและเกรงใจของทหารทั้งหลาย
 ข้อความตามประกาศตามลำดับต่อไปนี้.

ประกาศ

แต่งตั้งที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศ
 ราช ๒๔๘๗)

ปรดิ พนมยงค์

โดยที่ซึ่งพระราชดำหริว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่ง
 ขอลาจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามวิธีทางแห่งรัถธรรมนูญแล้วนั้น ได้
 ความดีความชอบต่อแผ่นดินไว้หลายประการ สมควรแต่งตั้งไว้ในตำแหน่ง
 ขณมภิเษยรติ

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัว จึงให้ประกาศแต่งตั้งจอมพล แปลก พิบูลสงคราม เป็นที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดิน

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗
เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ควง อภัยวงศ์

นายกรัฐมนตรี

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๕๒ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๘๗)

ประกาศ

ยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ
รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งแม่ทัพไทย และรองแม่ทัพไทย
ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช
๒๔๘๗)

ปรีดี พนมยงค์

โดยที่ทรงพระราชดำริว่า สมควรจัดระเบียบการบังคับบัญชาการ
การทหารให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกติกัยการศึก พุทธศักราช ๒๔๕๗ และ
แต่งตั้งแม่ทัพไทย และรองแม่ทัพไทยขึ้น

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้ประกาศยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดเสีย และแต่งตั้งให้

๑. พลเอก พจน์ พหลโยธิน (พระยาพหลพลพยุหเสนา) เป็นแม่ทัพไทย มีอำนาจสิทธิขาดบังคับบัญชา แม่ทัพบก แม่ทัพเรือ และแม่ทัพอากาศ

๒. พลโท ชิต มั่นศิลป์ ตินาดโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพไทย ส่วนหน่วยราชการที่ตั้งกักกันอยู่ในบังคับบัญชาของผู้บัญชาการทหารสูงสุด ให้โอนไปขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของแม่ทัพไทยต่อไป

๒๕๕ ๖๕๕๕
ทรงแต่งตั้งเป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐
เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน.

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ควง อภัยวงศ์

นายกรัฐมนตรี.

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๕๒ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๗๐)

และเนื่องจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและแม่ทัพบกอยู่ด้วย อันเป็นตำแหน่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด เพราะเป็นตำแหน่งที่กุมอำนาจในกองทัพโดยตรง ท่านปรดิพนมยงคิ ในฐานะผู้สำเร็จราชการ จึงให้ปลดจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกจากตำแหน่งและแต่งตั้ง พลเอก พจน์ พหลโยธิน (พระยาพหลฯ) เข้าดำรงตำแหน่งแทนการกระทำของท่านปรดิตังกล่าว จึงเท่ากับเป็นการตัดเชือด จอมพล ป. โดยสิ้นเชิง ดังคำแนะนำประกาศต่อไปนี้.-

ประกาศ

เปลี่ยนตัวผสมยาการทหานบกและแม่ทัพบก

"ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑ สิงหาคม

พุทธศักราช ๒๔๘๓)

๔๔
ปรีด พนมยงค์

ตามที่ได้ขงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ขอมพล แบลก พิบต-

สงคราม เป็นผู้นำราชการทหารบกและแม่ทัพบก ตามประกาศ ลงวันที่ ๗

มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๓ และวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช

๒๕๖๕ นพ

[illegible]

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จึงประกาศให้จอมพรต แปลก พิบิตสงคราม พ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร

บอกและแม่ทพบก และแต่งตงให้พลเอก พจน์ พลโยธิน (พระยาพหลพล-

พยุหเสนา) เป็นผู้บัญชาการทหารบกและแม่ทัพบก   รมราชการณของพระเจ้า

พระคุณสบแทนต่อไป

๕๕   ๕   ๕   ๕   ๕
ทงน   ตงเตบตงเบบตงไป

เป็นบท ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

๕๖
๕๗

บุตรของพระบรมราชโองการ

ควง อภัยวงศ์

นายกมนพรฤต

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๕๒ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๘๗)

จากแผนการวิธรอนอำนาจจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นขั้น ๆ
ซึ่งท่านปรีดี พนมยงค์ ได้กำหนดขึ้น และนำออกปฏิบัติขั้น ได้ทำให้นาย
คอง อภัยวงศ์ ผู้เข้ารับแสดงบทบาทนายกรัฐมนตรีย้ายใจโค้งงอไม่ต้อง
กังวลว่า จะถูกจอมพล ป. ยึดอำนาจคืน จึงทำให้นายคอง เล่นหมากรุกกด
กับญี่ปุ่น ตามคำแนะนำของท่านปรีดี ได้อย่างเต็มที่

ในการเล่นหมากรุกกดกับญี่ปุ่น นายคอง อภัยวงศ์ ต้องแบก
กระดานวิ่งเข้าออกทำเนียบท่าช้างอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรึกษาหารือ
และขอคำแนะนำจากท่านปรีดี พนมยงค์ ดังที่นายดิเรก ชัยนาม
ได้บันทึกไว้ว่า “.....ผู้ดำรงราชการ (ท่านปรีดี พนมยงค์)
ได้โทรเลขไปยังหัวหน้าเสรีไทยนอกประเทศที่กรุงวอชิงตัน (ม.ร.ว.
เสนีย์ ปราโมช) ได้นำความเห็นต่อรัฐบาลอเมริกันทางหนึ่ง
และมาถึงหลอดหลุยส์เมาท์แบตเต็นอีกฉบับหนึ่ง ในนามผู้ดำรง
ราชการแทนพระองค์ สาระสำคัญว่า เวลานี้ญี่ปุ่นกำลังบีบเอาเงิน
๑๐๐ ล้านดอลลาร์ นายคอง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ได้ปรึกษา
ผู้ดำรงราชการ ฯ แล้ว ตกลงว่าเราไม่ให้ญี่ปุ่น ถ้าญี่ปุ่นบีบเรา
หนัก รัฐบาลนายคอง ก็จะลาออก เมื่อออกแล้วเราก็จะจัดตั้งรัฐ
บาลใหม่ขึ้น รัฐบาลใหม่นี้จะประกาศนโยบายเพิกถอนนโยบาย
ต่าง ๆ ที่ทำไว้กับญี่ปุ่นหมด แต่เราจะถือว่าเราไม่ไปรบกับญี่ปุ่น
โดยเราจะแถลงว่าเราคืนเข้าสู่สถานะเดิมก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.
๒๔๘๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑) เมื่อก่อนเรเข้าสู่สถานะเดิมแล้ว ญี่ปุ่นก็ไม่

สิทธิที่จะมาอยู่เมืองไทยต่อไป แต่เราคาดคะเนว่าญี่ปุ่นเป็นนักเจรจา
โตในประเทศเรา คงจะไม่ยอมให้รัฐบาลทำเช่นนั้น ผลก็คือ Open
break คือประกาศต่อสู้กันอย่างเปิดเผย .....

ขณะนั้นสัมพันธภาพระหว่างกองกำลังของไทยกับกองทัพญี่ปุ่น หรือ
ความไว้วางใจที่กองทัพญี่ปุ่นมีต่อไทยกำลังจะขาดลงถึง ญีปุ่นได้เตรียมการ
อย่างเต็มที่ที่จะยึดประเทศไทยอย่างเป็นทางการและเปิดเผย แต่ด้วยความฉลาด
แหลมคมของท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้นำอันยิ่งใหญ่ของขบวนการเสรีไทย
และด้วยความสามารถเป็นถึงหลอกเจ้าของนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี
ซึ่งขอรับหน้าญี่ปุ่นอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการ
เป็นสมรภูมิระหว่างกองทัพญี่ปุ่นกับไทยเป็นครั้งที่สอง ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์รุนแรง
ได้ปะทุขึ้นแล้วทั้งหัวตะรอน โดยญี่ปุ่นบุกเข้ายึดสถานีตำรวจและปลดอาวุธ
แต่แล้วเหตุการณ์ก็ระงับลงได้ ทั้งนี้ในด้านหนึ่งอาจจะเป็นที่นายจิเรก ชัย-
นาม ได้บันทึกไว้ตอนหนึ่งว่า

“อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าขอกล่าวอีกว่า โชคดีที่เมืองไทย พระ-
สยามเทวาธิราชคุ้มครอง มิฉะนั้น ก็คงจะเกิดนองเลือดในประเทศ
กล่าวคือ รัฐบาลญี่ปุ่นส่งผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นชื่อนายพล นากา-
มูรา มาประจำในประเทศไทย ท่านผู้นั้นถือพระพุทธรูป
เครื่องยศเป็นทั้งทหารและรัฐบาลมองเห็นการณ์ไกล จึงสามารถ
ระงับการรบพุ่งระหว่างไทยเรากับทหารญี่ปุ่นไว้ได้”

จนกระทั่งในที่สุด ญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อ ๑๕ สิงหาคม
๒๔๘๘ ภายหลังจากที่โรซิมาและนางาซากิ ถูกถล่มด้วยระเบิดปรมาณู เมื่อ
วันที่ ๖ และ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ตามลำดับ ซึ่งได้ยั้งความสูญเสียให้

กับญี่ปุ่นที่เร็วและทวีปดินอย่างมหาศาล ญี่ปุ่นมองไม่เห็นหนทางแห่งชัยชนะแล้ว จึงได้ยอมแพ้ต่อสัมพันธมิตรอย่างราบคาบตามวันเวลาที่กล่าวข้างต้น

ต่อมาในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ประเทศไทยจึงได้ประกาศสันติภาพ ซึ่งมีสาระสำคัญว่า “การประกาศสงครามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ และการกระทำทั้งหลายซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำที่ผิดจากเจตจำนงของคนไทย และขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริวารใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันกับประชาชนชาวไทย”

จากการประกาศสันติภาพของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คือ ท่านปรีดี พนมยงค์ ในพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ซึ่งทรงประทับอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ตลอดระยะเวลาของสงครามอเมริกาได้ประกาศตอบรับสนองคำประกาศนั้นทันที โดยเขาไม่ถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรูของเขา และไม่รับคำประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยเพราะเขาไม่ได้ประกาศสงครามตอบ และก่อนหน้านั้น รัฐบาลอเมริกาก็เคยแจ้งมายังท่านปรีดี ในฐานะหัวหน้าใหญ่เสรีไทยแล้วว่า เขาไม่ถือประเทศไทยเป็นศัตรู ดังข้อความที่นายดิเรก ชัยนาม ได้บันทึกไว้อีกตอนหนึ่งว่า “.....ดังที่ท่านรองรัฐมนตรี คือ ท่านกรู (GREW) ซึ่งเคยเป็นเอกอัครราชทูตที่โตเกียว ได้แจ้งมายังผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า ขอใจประชาชนชาวไทยซึ่งมีท่านผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้นำอย่างยิ่ง และรัฐบาลอเมริกันขอให้คำนึงว่า เมื่อถึงเวลาสมควรแล้ว รัฐบาลอเมริกันจะประกาศว่า อเมริกาไม่เคยคิดเลยว่าประเทศไทยเป็นศัตรู คิดอยู่เสมอว่า

ประเทศไทยนั้นเป็นประเทศที่ถูกญี่ปุ่นครอบครอง เพราะฉะนั้นรัฐบาลอเมริกัน
จะประกาศว่าจะเคารพเอกราช และอธิปไตย และไม่ถือว่าไทยได้ประกาศ
สงคราม.....”

ในการประกาศสันติภาพ และประกาศให้การประกาศสงครามของ
รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ เป็น
โมฆะนั้น ไม่ใช่เป็นไปโดยการบังคับ แต่เป็นไปตามแผนการณ์ของท่านปรีดี
พนมยงค์ ได้กำหนดขึ้นไว้แล้วตั้งแต่วันที่รัฐบาลจอมพล ป. ได้ประกาศ
สงครามนั่นเอง ดังนั้น พอญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ และวิทยุกระจายเสียงทั่วโลก
ได้ประกาศข่าวนี้ออกไป ท่านปรีดี ก็ได้เรียกนายควง อภัยวงศ์ ไปพบที่
บ้านเขยท่าช้างทันที ดังคำปาฐกถาของนายควงตอนหนึ่งว่า

“.....หลวงประดิษฐไพเราะ ฟังวิทยุแล้วก็เรียกผมไปหาบอกว่า ควง,
ญี่ปุ่นยอมแพ้แล้วเราก็กยอมแพ้ โดยแจ้งผ่านทางรัสเซีย.....” ในการ
นายควง ไปพบครั้งนี้ ท่านปรีดี ได้อธิบายถึงแผนการณ์ที่จะประกาศสันติภาพ
และประกาศให้ประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. เป็นโมฆะ จึงจะทำ
ให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงครามร่วมกับญี่ปุ่น และรอด
พ้นจากการยึดครองของทหารฝ่ายสัมพันธมิตร

แน่นอน, ในการประกาศทำให้ประกาศสงครามของ จอมพล ป.
พิบูลสงคราม เป็นโมฆะครั้งนี้ ไม่ใช่เพราะความสามารถ
ในด้านกฎหมายของท่านปรีดี แต่เพียงด้านเดียวเท่านั้นที่ช่วยให้
การประกาศสงครามเป็นโมฆะ ได้รับความสำเร็จและรอดพ้นจาก
การเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม แต่เพราะการแสดงออกของประชาชน
คนไทยที่มหาศาลเป็นปฏิปักษ์กับญี่ปุ่น และองค์การจัดตั้งเพื่อต่อต้าน

ญี่ปุ่นภายในประเทศที่นับว่าชวชนเสรีไทย อันอยู่ภายใต้การนำ
ของท่านปรีดี ซึ่งได้ประสานงานกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างใกล้ชิด
ในระหว่างสงคราม ได้เป็นเงื่อนไขอันสำคัญประกอบกับข้อตกลงหมาย
จึงทำให้การประกาศสงครามของจอมพล ป. ต่อสหรัฐอเมริกาและ
บริเตนใหญ่กลายเป็นโมฆะไปโดยสมบูรณ์ ทั้งด้านนิติบัญญัติและ
พฤตินัย

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ร่างคำประกาศนั้นด้วยตนเองแล้วได้มอบ
ให้นายควง อภัยวงศ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ไปแสดงข้แจ้งต่อสภาเพื่อ
ขอความเห็นชอบ โดยนายทวี บุณยเกตุ รัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนอง
พระบรมราชโองการประกาศต้นติภาพฉบับนี้ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๔
ดังข้อความโดยละเอียดต่อไปนี้.

ประกาศสันติภาพ

พระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร
ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๗)

ปรีดี พนมยงค์

โดยที่ประเทศไทยได้เคยถือนโยบายอันแน่วแน่ที่จะรักษาความเป็น
มาอย่างเคร่งครัด และจะต่อสู้การรุกรานของต่างประเทศทุกวิถีทาง ดังปรากฏ
เห็นได้ชัดจากการที่ได้มีกฎหมายกำหนดหน้าที่ดิน ไทย ในเขตรบเมื่อพุทธ
ศักราช ๒๔๘๔ อยู่แล้วนั้น ความจำนงอันแน่วแน่งกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นประ
จักษ์แล้วในเมื่อญี่ปุ่นได้ยাত্রาทัพเข้าในดินแดนประเทศไทยในวันที่ ๘ ธันวาคม
พุทธศักราช ๒๔๘๔ โดยได้มีการต่อสู้การรุกรานทุกแห่ง และทหารตำรวจประ
ชนพลเมืองได้เสียชีวิตไปในการรบเป็นอันมาก

เมื่อเหตุการณ์อันปรากฏเป็นสักขีพยานนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่ม
แจ้งว่าการประกาศสงครามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ ต่อบริ
ติใหญ่และสหรัฐอเมริกา ตลอดจนการกระทำทั้งหลาย ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อสห
ประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และ
เป็นชนชาติต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และกฎหมายบ้านเมือง ประชาชน
ชาวไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือสนับสนุน
สหประชาชาติผู้รักที่จะให้มีสันติภาพในโลกนี้ ได้กระทำการทุกวิถีทางที่จะช่วย

เหลือสหประชาชาติ ดังสหประชาชาติส่วนมากย่อมทราบอยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะ
การแสดงเจตจำนงของประชาชนชาวไทยอีกครึ่งหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยต่อการปร
กาศสงคราม และการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อสหประชาชาติดังกล่าวแล้ว

บัดนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศของสหรัฐอเมริกา
บริเตนใหญ่ จีน และสหภาพโซเวียตซึ่งได้กระทำ ณ นครปอตสדםแล้ว อัน
ภาพจึงกลับคืนสู่ประเทศไทย อันเป็นความประสงค์ของประชาชนชาวไทย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงคราม
ต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทยในส่วน
ที่เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะให้กลับคืนมา ซึ่งสัมพันธ์
ไมตรีอันดีอันเคยมีมากับสหประชาชาติเมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช
๒๔๘๕ และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มทุกทางกับสหประชาชาติในการสถาปนา
เสถียรภาพในโลกนี้

บรรดาดินแดนที่ญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ รัฐกลันตัน
ตรังกานู, ไทรบุรี ปลิศ, เจริญตุง และเมืองพานัน ประเทศไทยไม่มีความ
ปรารถนาที่จะได้นดินแดนเหล่านี้ และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบในเมื่อบริเตน
ใหญ่พร้อมที่จะรับมอบไป

ส่วนบรรดากฎหมายอื่นใดอันมีผลเป็นปฏิปักษ์ต่อสหรัฐอเมริกาและ
เครือจักรภพวรรดิ ก็จะได้พิจารณายกเลิกไปในภายหน้า บรรดาความเสียหาย
อย่างใด ๆ จากกฎหมายเหล่านั้นก็จะได้รับชดใช้โดยชอบธรรม

ในที่สุดขอให้ประชาชนชาวไทยทั้งหลายตลอดจนชาวต่างประเทศ

ซึ่งอยู่ในราชอาณาจักรไทย จึงตั้งอยู่ในความสงบและไม่กระทำการใดๆ อันจะเป็นการก่อกวนความสงบเรียบร้อย พึงยึดมั่นในอุดมคติ ซึ่งได้วางไว้ใน ข้อตกลงของสหประชาชาติ ณ นครซานฟรานซิสโก

ประกาศ ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ทวิ บุญยเกตุ

รัฐมนตรี

(จากรายกิจจานุเบกษาตอนที่ ๔๔ เล่ม ๖๒ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๙๘)

เกี่ยวกับกรณีท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ร่างพระบรมราชโองการ ดียะเลง แทนท่านายกรัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรี หรือเจ้าหน้าที่อื่นใดในสำนักนายกรัฐมนตรี หรือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี จะเป็นผู้ร่างแล้วนำเสนอมูลสำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงนามตามขนบธรรมเนียมนั้น นายควง อภัยวงศ์ ได้พูดถึงเรื่องนี้เป็นทำนองยกย่องตนเองในการแสดงปาฐกถาที่คุรุสภา ซึ่งมีข้อความในตอนหนึ่งว่า

“.....ผมให้หลวงประดิษฐ ช่วยร่างประกาศให้ผม แล้วผมก็ไปประชุมสภาผู้แทนราษฎร ทางสภาพอแล้วข้าว่าเราจะประกาศว่าการทำสงครามของเราเป็นโมฆะ ก็อะตะสงสัยกันใหญ่ว่า จะเอาอย่างไรกันแน่ ผมบอกว่า นี่ไง ๆ นะคุณ ประเดี๋ยวผมจะประกาศเอง แล้วก็เดินไปกระซิบกับบรรดาสมาชิกสภาว่าคราวนี้ ถ้าพวกคุณไม่ยกมือให้พร้อมเพรียงกันจะก้อตายนะคุณ ผมไม่รู้ด้วยนา ในที่สุดพวกคุณก็ตกลง พอดีผมประกาศว่า การทำสงครามเป็นโมฆะ

สภาสังคมเห็นชอบ.....”

งานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งของท่านปรีดี พนมยงค์ ในขณะดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ คือการสนับสนุนให้ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับภาวะการที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อเป็นการต้อนรับสันติภาพที่กำลังจะมาถึง ในขณะนั้นนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งอยู่ในระยะปลายของสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดตามเจตนารมณ์ของท่านปรีดี ที่ต้องการจะมอบอำนาจการปกครองตนเองให้แก่ประชาชนมาคัดเลือกระบบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญฉบับนี้คือรัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๔๘๕ นั้นเอง แต่รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดฉบับนี้ไม่สามารถจะรับใช้ประเทศชาติได้ ในเมื่อไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยบางประการ จึงต้องมียกเลิกไปพร้อมกับรัฐบาลธำรงนาวาสวัสดิ์ โดยการทำรัฐประหารของจอมพล ป.พิบูลสงครามและคณะ เมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๐

ข้อความที่ว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้สนับสนุนให้มีการยกเว้นรัฐธรรมนูญชิ้นใหม่นี้ ได้ปรากฏชัดอยู่ในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญฉบับนี้แล้ว ดังมีข้อความบางตอนว่า

“.....ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ พระมหากษัตริย์ได้พระราชทานแก่ชาวไทยมาแล้วเป็นปีที่ ๑๔ ถึงแม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักนี้ จะได้นำความ

เจริญให้แก่ประเทศชาตินับเป็นเอกประการ ทั้งประชาชนจะได้
ทราบซึ่งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองระบอบนี้เป็นอย่างชัดเจน
ก็จริง แต่เหตุการณ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ถึงเวลาแล้ว
สมควรจะได้เลิกบทเฉพาะกาลอันมีอยู่ในรัฐธรรมนูญนี้ และปรับ
ปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย นายกรัฐมนตรี
จึงได้นำความนี้ปรึกษารื้อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒
พร้อมกับคณะกรรมการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อได้ปรึกษากัน
กันแล้ว รัฐบาลคณะนายควง จังเสนอมติต่อยกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ
วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ ขอให้ตั้งกรรมาธิการ
วิสามัญคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่ารัฐธรรมนูญ
ราชอาณาจักรไทยนี้ สมควรได้รับปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมอย่าง
ไร เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง และเพื่อให้การ
ปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ...

เมื่อต้นภาพได้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่งเมื่อ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ นาย
ควง อภัยวงศ์ ก็ได้นำคณะรัฐมนตรี กราบถวายบังคมลาออกจากคณะ เพื่อ
ความเหมาะสม เพราะรัฐบาลของนายควง เป็นรัฐบาลสืบต่อจากรัฐบาล
จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นสหทัยศักดิ์กับญี่ปุ่น และเป็นศัตรูกับฝ่ายสัม
พันธมิตร มาบัดนี้ ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นผู้ชนะในสงคราม รัฐบาลที่ร่วมกับ
ฝ่ายผู้แพ้จะต้องลาออกไป เพื่อเปิดทางให้รัฐบาลชุดใหม่เข้ามาเจรจาทาง
แก่สถานการณ์ให้เกิดผลดีแก่ประเทศชาติต่อไป

ในการนี้ ท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการและ
หัวหน้าคณะมนตรีประมุขของไทย จึงได้แต่งตั้งนายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี

ตรวด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๓๓ สิงหาคม ๒๔๗๖
 ดังข้อความบันทึกของนายดิเรก ชัยนาม ตอนหนึ่งว่า

“ต่อมาอีกไม่กี่วัน นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีได้กราบบังคมลาออกจากตำแหน่ง เพื่อให้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ภายหลังสงคราม ในการนี้ได้มีการประชุม โดยมีนายปรีดี เป็นประธาน นายทวี บุณยเกตุ นายพลตำรวจเอก ชุตติ์เดชจารัต นาวาเอก หลวงศกขลาคัย พลโท ชิต มั่นศิลป์ จินาดโยธารักษ์ พลเรือตรี สังวรณัฐวรณชัย และข้าพเจ้า(ดิเรก)ปรึกษากันว่า ท่านผู้ใดควร จะเหมาะที่จะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ที่ประชุมเห็นพ้องกันว่า ในเหตุการณ์และสถานการณ์เช่นนี้ควรมอบให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เพราะเป็นหัวหน้าเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา ไม่สมควรที่ผู้ซึ่งอยู่ใน ประเทศจะรับตำแหน่งนี้ แต่ระหว่างที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ยัง เดินทางมาไม่ถึงกรุงเทพ ฯ จำเป็นจะต้องมีรัฐบาลบริหารไปก่อนชั่วคราว เพราะมีเรื่องที่จะรีบปฏิบัติมากมาย ทหารฝ่ายสัมพันธมิตร กำลังทยอยกันเข้ามา จึงตกลงให้กราบบังคมทูลแต่งตั้งนายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราว...”

ต่อมาเมื่อสถานการณ์ภายในประเทศเป็นที่ยอมรับเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล ซึ่งตลอดระยะเวลาของสงคราม ได้ประทับอยู่ที่โลซานสวิตเซอร์แลนด์ ก็ได้เสด็จนิวัติพระนคร ตามคำกราบบังคมทูลของรัฐบาลขณะนั้น คือรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ซึ่งสืบทอดรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ ทั้งนี้ โดยความแนะนำของท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทดองการจะให้ประชาชนชาวไทยได้ชื่นชมพระ

ารมในองค์พระบรมเชาวลกษัตริย์ไทย หลังจากที่ได้ผ่านความระทมทุกข์อัน
ยาวนานของสงครามมาแล้ว และเพื่อความเป็นมงคลขวัญศิริมงคลแก่ประเทศ

ชาติ

เวลานั้น ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้อำนาจสูงสุดในแผ่นดินใน
ฐานะที่เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยกอบกู้เอกราชของชาติ ซึ่งคนไทย
ทั้งชาติยอมรับ และทางต่างประเทศ ก็รับรองว่า ท่านปรีดี
คือผู้นำแท้จริง และยิ่งใหญ่ของขบวนการเสรีไทย อำนาจท่านปรีดี
จึงเป็นที่ยอมรับกันทั้งภายในและภายนอกประเทศ ถ้าท่านปรีดี คิด
กบฏทรยศต่อราชบัลลังก์ จะตั้งตัวเป็นใหญ่อย่างบุคคลในประวัติ-
ศาสตร์บางคน ท่านปรีดี ก็ย่อมจะทำได้ เพียงแต่ดักคั่นไม่ให้
เชาวลกษัตริย์เข้าประเทศ แผนการตั้งตัวเป็นใหญ่ก็งดจำเริญ แต่
ท่านปรีดี ไม่มีความคิดเช่นนั้นในกมลสันดาน และยิ่งกว่านั้น
เชาวลกษัตริย์ผู้อาภัพพระองค์นั้น ท่านปรีดีเองเป็นผู้สนับสนุนค่าจูน
ตลอดมา ดังนั้น เมื่อมีโอกาสจะอัญเชิญเสด็จนิวัตพระมหานคร
ท่านปรีดี ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และในฐานะมุข-
มนตรีของประเทศที่แท้จริงในขณะนั้น จึงแนะนำรัฐบาล ม.ร.ว.
เสนีย์ ปราโมช ให้เชิญเสด็จนิวัตพระมหานครดังกล่าวแล้ว
ในที่สุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ผู้เป็น
บรมวิจิตรจิตใจของคนไทยทั้งชาติก็ได้เสด็จนิวัตพระนคร เมื่อเดือนธันวาคม
ค. ๒๔๘๘ ท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงได้
อารักขาพระวรวงศ์เธอ และพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อ
ทศ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เพราะขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวอานันทมหิดล ได้ทรงบรรลุนิติภาวะแล้วตั้งแต่วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๘

เพื่อเป็นการยกย่อง และตอบแทนคุณงามความดีที่ท่านปรีดี พนมยงค์
ได้รับใช้ชาติมาด้วยความสามารถ และซื่อสัตย์สุจริต พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
อานันทมหิดล จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้ท่านปรีดี พนมยงค์ อยู่ในฐานะ "รัฐบุรุษอาวุโส" ตั้งแต่วัน
ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับลงวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2488 เล่ม 62 ต
70 หน้า 699 ซึ่งมีความดังนี้.—

ประกาศ

อานันทมหิดล

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า
โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับ
ที่บริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญ ๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง
จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร ให้ดำรงตำแหน่ง
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรากฏว่าตลอดเวลาที่นาย
พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์
และด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ
ธรรมเนียมทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความปรีชาสามารถ
เพื่อกุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นเอกประการ
จึงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกย่องนาย
พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่ปรึกษา
การแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป
ทรง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป.

ประกาศ ณ วันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2488
เป็นปีที่ 12 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

นายกรัฐมนตรี

เมื่อ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน
นายท้าว บุกเยเกตุ ตามแผนการที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้วางไว้แล้ว ต่อ
มาในวันที่ 15 ตุลาคม 2488 ก็ได้มีพระราชกฤษฎีกายกเลิกตำแหน่งราษฎร เพื่อ
ใหม่การเลือกตั้งใหม่ ทั้งนี้เพราะผู้แทนชุดเก่าได้ยึดอายุมา 2 สมัย ซึ่งเป็นการ
เนิ่นนานเกินสมควร การเลือกตั้งครั้งใหม่ภายหลังสงครามได้มีขึ้นในวันที่ 6
มกราคม พ.ศ. 2489 และหลังจากการเลือกตั้งแล้ว ก็ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่
ซึ่งนายควง อภัยวงศ์ ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่
31 มกราคม พ.ศ. 2489 แต่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ อยู่ได้เพียงเดือนกว่าๆ
ก็ต้องออกไปเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2489 แล้วท่านปรีดี พนมยงค์ ก็
ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทน เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2489
นับเป็นการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรกของท่านปรีดี พนมยงค์.

ในระหว่างที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น
การเมืองของไทยได้พัฒนามาเป็นรูปพรรคชนแล้ว และพรรคการเมืองที่สำคัญๆ
ในขณะนั้นก็มีเพียง 3 พรรค คือพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีนายควง อภัยวงศ์
เป็นหัวหน้าพรรค ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรค พรรคนี้เป็น
ตัวแทนผลประโยชน์ของพวกจากชนชั้นศักดินา อันเป็นปฏิกษัยกับระบบประชาธิปไตย

ธิปไตยแท้จริง ออกสองพรรค คือพรรคสหพวงมี ตร. เตือน มนนาถ เป็นหัวหน้าพรรค กับพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) เป็นหัวหน้าพรรค ทั้งสองพรรคนี้เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของมวลชนทั้งหลาย และทั้งสองพรรคสนับสนุนท่านปรีดี พนมยงค์ ด้วยกัน

ในการที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งนี้ ได้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์คัดค้านจากบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งต้องการจะเตะโด่งท่านปรีดี ให้อยู่เหนือการเมือง โดยอ้างว่าท่านปรีดี เคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาแล้ว ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุด จึงไม่สมควรที่จะมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกถ้าฟังดูเผิน ๆ ก็น่าจะเห็นด้วย แต่เมื่อแท้แล้วเขาต้องการเอาความผิดของตนให้ท่านปรีดีพ้นไปจากวงการเมืองเพื่อประโยชน์ของพวกเขาทางการเมือง เพราะเห็นว่า ท่านปรีดีเป็นอุปสรรคตัวสำคัญในทางการเมืองของพวกเขา จึงต้องกำจัดเสียให้ได้

แต่สำหรับท่านปรีดี พนมยงค์ เองนั้นในการที่เขามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งนี้ ก็เพราะต้องการที่จะปฏิบัติอุดมคติ หรือเป้าหมายของคณะราษฎรให้สำเร็จลุล่วงไป เพื่อความผาสุกของประชาชนชาวไทยทั้งมวล ในฐานะที่ท่านปรีดี เป็นมันสมองของคณะราษฎร และเป็นบุคคลสำคัญที่สุดคนหนึ่งของคณะราษฎร ท่านปรีดี จึงไม่สามารถจะปฏิเสธความรับผิดชอบที่มีต่อมวลราษฎรได้ ถ้าจะคิดอย่างคนเห็นแก่ตัวและอย่างคนไม่มีอุดมคติ ก็น่าจะภาคภูมิใจในอดีตตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะเป็นตำแหน่งสูงสุดที่บุคคลธรรมดาพึงจะได้รับ และเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ไม่ควรที่จะมารับ

ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งที่จะถูกตำหนิได้ง่าย ๆ แต่ท่านปรีดี ไม่ใช่คนเห็นแก่ตัว ไม่ใช่คนที่ไม่มีอุดมคติ จึงยอมรับตำแหน่งที่จะถูกตำหนิได้ง่าย ๆ แทนที่จะภาคภูมิใจและหลงอยู่ในเกียรติของอดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ตั้งกล่าวแล้วว่าท่านปรีดี และคณะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นั้น ก็เพื่อความผาสุกของประชาชน และความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทย ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้น เมื่ออุดมคติของการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังไม่บรรลุเป้าหมาย ชาวคณะราษฎรผู้มีความดำเนินกลอย่างท่านปรีดี ซึ่งไม่สามารถจะละทิ้งอุดมคติ และประชาชนได้ จึงจำต้องเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในครั้ง

เหตุผลประการสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ท่านปรีดีพนมยงค์ ต้องเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็คือปัญหาเรื่องสัญญาสมบูรณแบบท้องถุญพยายามผูกมัดประเทศไทย ในการตกลงสันติภาพ ซึ่งรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้ลงนามในสัญญาสมบูรณแบบในขณะนั้น ซึ่งได้ยั้งความเสียหายให้กับผลประโยชน์ของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องข้าวสารที่จะต้องให้เปล่าแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นจำนวนมหาศาล เพื่อนำไปช่วยบรรเทาความทุกข์ของโลกเมื่อท่านปรีดีเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ก็ได้เจรจาในปัญหาเหล่านี้กับอังกฤษ ซึ่งในที่สุด ก็สามารถแก้ไขคล่องไปได้ คือแทนที่ไทยจะต้องส่งข้าวสารให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรเปล่า ๆ กลับต้องเป็นฝ่ายขอ จนเกือบจะเรียกได้ว่าฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษไม่ได้รับผลประโยชน์จากสัญญาสมบูรณแบบตามข้อสัญญาเหล่านั้นเลย เพราะรัฐบาลไทยภายใต้การนำของท่านปรีดี สามารถเจรจาให้อังกฤษผ่อนปรนข้อเรียกร้อง

ต่าง ๆ เหล่านั้น ได้จึงนับเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างมากมาในการ
ขายข้าวให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อส่งไปช่วยบรรเทาความทุกข์ของโลก

ประกาศพระบรมราชโองการให้ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี
มนตรี^{๕๕} ครอง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นผู้ทรงลงพระปรมาภิ
ไธยในประกาศ พระยามานรราชเสวี่ ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้ลง
นามรับสนองพระบรมราชโองการ มีคณะรัฐมนตรี ดังรายนามต่อไปนี้.—

1. พลโท จีระวิชิตสงคราม	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
2. นายปรีดี พนมยงค์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
3. นายดิเรก ชัยนาม	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง ประเทศ
4. นายทวี บุญยเกษตร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรว ธิการ
5. พระยาสุรินทรวินัย	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเสนา ธิการ
6. นายสงวน สุทธิเตมีย์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
7. นายสงวน เทพหัสดิน ณ อยุธยา	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
8. หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
9. พันเอกทอง เขวงศักดิ์สงคราม	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
10. หลวงชำนาญนิติเกษตร	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
11. นายเดชน บุนนาค	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
12. นายวิจิตร ลุลิตานนท์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

13. ขุนระคับคี่	รัฐมนตรี
14. นายวิโรจน์ กมลพันธ์	รัฐมนตรี
15. พันเอก ทวน วิชัยหัตตะ	รัฐมนตรี
16. นายอิน บุณนาค	รัฐมนตรี

รัฐบาลชุดคนสุดท้ายลงเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2489 เพราะเหตุที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (คือรัฐธรรมนูญฉบับปี 2489 ซึ่งร่างมาตั้งแต่สมัยท่านปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และมาประกาศใช้เอาในสมัยที่ท่านปรีดี เป็นนายกรัฐมนตรี) และตามมาตรา 95 แห่งรัฐธรรมนูญนั้นบัญญัติไว้ว่าให้คณะรัฐมนตรี ซึ่งบริหารราชการแผ่นดินอยู่ก่อนวันใช้รัฐธรรมนูญนั้นอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการไปจนกว่าจะได้ตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่.

ต่อมาในวันที่ 8 มิถุนายน 2489 ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งที่สองภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 2489 ประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2489 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นผู้ทรงลงพระปรมาภิไธยในประกาศ พันตรี วิลาส โอสลาหนันท์ ประธานพฤฒสภา และนายเกษม บุญศรี ประธานสภาผู้แทนลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

แต่ยังมีท่านจะได้แต่งตั้งคณะรัฐมนตรี ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ลาออกจากตำแหน่ง ทงน เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้สวรรคตด้วยพระแสงปืนเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2489 ท่านปรีดี จึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เพราะเหตุดังกล่าวในวันนั้นเอง

ในกรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลครั้งนั้น สำนักพระราชวังได้ออกแถลงการณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2489 ดังปรากฏในราชกิจ

งานเบกษาคบพิเศษหน้า 1 ตอนที่ 39 เล่ม 63 ซึ่งมีข้อความโดยละเอียดว่า

“ นับตั้งแต่วันที่ 2 มิถุนายนคก^๕ เป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้เริ่มทรงพระประจวบกับพระนาถิไม่เป็นปกติ และทรงเห็น
เหนื่อยไม่มีพระกำลัง แม้กระนั้นก^๕ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้
เสด็จประพาสเยี่ยมราษฎรเป็นพระราชกรณียกิจของพระองค์ ครั้น
ต่อมาพระอาการเกี่ยวกับพระนาถิก^๕มิได้ทุเลาลง จึงต้องเสด็จประ
ทับอยู่แต่บนพระที่นั่ง มิได้เสด็จออกงานตามหมายกำหนดการคร
วันที่ 9 มิถุนายนคก^๕ เมื่อต้นพระบรมมถศมน^๕เช้าเวลา 6.00 นาฬิกา
ได้เสวยพระโสมนัสฉันจังหัน แล้วเข้าห้องสรง ซึ่งเป็นพระราชกิจ
ประจำวันแล้วเสด็จเข้าพระท^๕ ครั้นเวลาประมาณ 9.00 นาฬิกา
มหาดเล็กห้องพระบรมม^๕ได้นิย^๕เสด็จขึ้นด^๕ชั้นในพระที่นั่ง จึงรีบ
เข้าไปดู เห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมม^๕อยู่บนพระที่นั่งพระโลหิตไหล
เปื้อนพระองค์ และสวรรคตเสียแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรมม^๕จึง
ได้ไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีให้ทรงทราบแล้วเสด็จไปถวายบัง
คมพระบรมศพ ต่อئ^๕น^๕มามีพระบรมวงศ^๕ชนผู้ใหญ่ นายกรัฐมนตรี
ได้เข้าไปกราบถวายบังคมและอธิษฐานต^๕าวว^๕ กับอธิษฐานมการ
แพทย์ได้ไปถวายตรวจพระบรมศพและสอบสวน ได้ความต้น^๕ฐาน
ได้ว่าคงจะทรงจับค^๕ำพระแสงปืนตามพระราชธ^๕ิษ^๕าย^๕ค^๕ัย^๕ที่ทรงชอบแล้ว
เกิดอุบัติเหตุขึ้น

สำนักพระราชวัง

วันที่ 9 มิถุนายน 2489

ในต้นทศสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลสวรรคต ท่านปรีดี
พนมยงค์ ในฐานะนายกรัฐมนตรีและในฐานะผู้จรรงกตต่อราชบัลลังก์ตลอด
มา ได้เรียกประชุมรัฐสภาเป็นการด่วนในวันนั้นเอง เพื่อขอความเห็นชอบใน
การแต่งตั้งผู้สืบราชบัลลังก์พระองค์ใหม่ และในการนี้ ท่านปรีดี ได้เสนอ
สมเด็จพระอนุชา คือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช
ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งรัฐสภาก็ได้ให้ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ท่านปรีดี
ในฐานะนายกรัฐมนตรี จึงได้ประกาศอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอขึ้นเป็น
พระเจ้าแผ่นดิน ดังข้อความปรากฏในราชกิจจานุเบกษามับพิเศษหน้า 4 ตอน
ที่ 39 เล่ม 63 ซึ่งมีข้อความว่า

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่
9 มิถุนายน พุทธศักราช 2489

โดยที่ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 9 การ
สืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบ
ราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช 2467

โดยที่รัฐสภาได้ลงมติ ณ วันที่ 9 มิถุนายนพุทธศักราช 2489 แสดง
ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ในการที่จะอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยา
เธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นทรงราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อไป ตาม
ความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 9

จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิ
พลอดุลยเดช ได้ขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน พุทธศักราช 2489 เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ 9 มิถุนายน พุทธศักราช 2489

ปรีดี พนมยงค์

นายกรัฐมนตรี

ต่อมาในวันที่ 11 มิถุนายน 2489 ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกหนึ่งเป็นครั้งแรก และเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ และยังไม่ทันที่จะได้แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นการถาวร พระสุธรรมวิจิตร, พระยานลราชสุวัจน์ และนายสงวน จูฑะเตมย์ ซึ่งเป็นสมาชิกพุทธสภาอายุสูงสุด 3 นาย เข้ารับตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราวตามรัฐธรรมนูญมาตรา 11 และได้เป็นผู้ลงนามในประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก โดยมีพันตรี วิลาศ โอสถานนท์ ประธานพุทธสภา และนายเกษม บุญศรี ประธานสภาผู้แทนฯ ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการมีคณะรัฐมนตรีตั้งรายนามต่อไปนี้.—

๑. พลโท จีระวิชิตสงคราม	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
๒. นายปรีดี พนมยงค์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
๓. นายดิเรก ชัยนาม	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวง การต่างประเทศ
๔. นายทวี บุญยเกษตร	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวง เกษตร
๕. พระยาสุเมธพรพิพิชิต	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวง สาธารณสุข
๖. นายทองอิน ภูริพัฒน์	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวง อุตสาหกรรม
๗. หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวง พาณิชย์
๘. นายสุพรง เทพหัสดิน ณ อยุธยา	รัฐมนตรีว่าการ กระทรวง คมนาคม

๙. พันเอกช่วง ช่วงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
๑๐. พลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ยุติธรรม
๑๑. นายเคื่อน บุนนาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
๑๒. พันเอก ทวน วิชัยชัทตะ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลา-
โหม
๑๓. นายวิจิตร ดิลกพานิช รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการ
คลัง
๑๔. พันเอกพระยาสุรพันธ์เสนิ รัฐมนตรี
๑๕. ชนระตัมคิ รัฐมนตรี
๑๖. นายวิโรจน์ กมลพันธ์ รัฐมนตรี

ต่อมาในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๘ หลังจากตั้งรัฐบาลได้ ๗ วัน
รัฐบาลได้ประกาศแต่งตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ที่ สมเด็จพระเจ้าอยู่-
หัวอานันทมหิดล สวรรคต ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๓ ตอนที่
๕ วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๘ ดังต่อไปนี้.--

ประกาศ

เรื่อง ตั้งกรรมการสอบสวนพฤติการณ์ในการที่

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต

ด้วยคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้อนุมัติให้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งให้มีหน้าที่
สอบสวนพฤติการณ์ในการที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล เสด็จสวรรคต

แล้วให้เสนอรายละเอียด เพื่อนำความกราบบังคมทูลต่อไป กรรมการคน
ประกอบด้วย.

๑. ประธานศาลฎีกา	เป็นประธานกรรมการ
๒. อธิบดีศาลอุทธรณ์	เป็นกรรมการ
๓. อธิบดีศาลอาญา	เป็นกรรมการ
๔. อธิบดีกรมอัยการ	เป็นกรรมการ
๕. ประธานพฤษศยสภา	เป็นกรรมการ
๖. ประธานสภาผู้แทนราษฎร	เป็นกรรมการ
๗. พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุมพลพงศ์ทวีพัฒน์	เป็นกรรมการ
๘. พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้ากานพนิชนุศล	เป็นกรรมการ
๙. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธรรมาภินันท์	เป็นกรรมการ
๑๐. พลตรีวิเชียร สัตนันทน์	เป็นกรรมการ
๑๑. พลเรือตรี แชน บัณฑิตานนท์	เป็นกรรมการ
๑๒. พลอากาศตรี หลวงเชิดวุฒากาศ	เป็นกรรมการ
นายสัญญาธรรมศักดิ์	เป็นเลขานุการ
นายสอาด นาวิเจริญ	ผู้ช่วยเลขานุการ

ให้อธิบดีกรมตำรวจนำพยานมาสอบ ส่วนต่อหน้ากรรมการ และ
กรรมการประสงฆ์จะสอบถามเพิ่มเติม ก็ให้สอบถามได้ และหากประสงค์
ให้อธิบดีกรมตำรวจนำพยานหลักฐานอื่นมาพิสูจน์ ก็ให้อธิบดีกรมตำรวจออกหมาย
เรียกหรือนำพยานหลักฐานนั้นมาพิสูจน์ต่อหน้ากรรมการ

ในการนี้ ให้กระทรวงยุติธรรมจัดบัลลังก์รวมการ และให้ประธา
ชนพึงได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๘

ปรีดี พนมยงค์

นายกรัฐมนตรี

ภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๔๘๘ แล้ว ท่านปรีดี
พนมยงค์ ก็ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา แต่ต่อมาท่านปรีดีได้
ลาออกจากตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา เพื่อไปสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม
๒๔๘๘

การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งเพิ่มเติมตามบทเฉพาะกาลของรัฐ
ธรรมนูญฉบับปี ๒๔๘๘ และท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมา
ชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยไม่ต้องลงคะแนน
เสียง เพราะไม่มีผู้ใดสมัครเข้ารับการแข่งขันนอกจาก ท่านปรีดี
พนมยงค์ คนเดียว ท่านปรีดี จึงได้เป็นผู้แทนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เขต
๒ ไปโดยอัตโนมัติตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง ท่านปรีดี จึงเป็นนายก
รัฐมนตรีคนที่สองของไทยที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนในขณะเดียวกัน (คนแรกคือ
นายควง อภัยวงศ์ ผู้แทนพระนครเขต ๒ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ ๓๑ มกราคม
๒๔๘๘)

ต่อมาในวันที่ ๒๑ สิงหาคม ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้กราบถวาย
บังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องด้วยตรากตรำทำงานจนล้า

ประเทศชาติมาเป็นเวลาพอสมควร รู้สึกว่าอนามยได้เสื่อมโทรมลงไม่สามารถ
จะปฏิบัติภารกิจของรัฐได้เต็มที่ และต่อมาก็ได้ลาออกจากตำแหน่งสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรคงดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโสที่ปรึกษาราชการแผ่นดินตาม
พระบรมราชโองการแต่งตั้งเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘ ดังกล่าวมาแล้ว

อนึ่งภายหลังที่ ท่านปรีดี ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
แล้วก็ได้มีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมเยียน ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งเคยร่วมรบ
กันมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตามคำเชิญของประเทศนั้นๆ โดยเฉพาะ
อังกฤษ ฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา

ในการเดินทางไปเยือนนานาประเทศสัมพันธมิตรครั้งนั้นท่านปรีดี ได้
พบปะกับบุคคลสำคัญๆ ของประเทศต่าง ๆ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกัน
และกันต่อปัญหาต่าง ๆ ของโลก โดยเฉพาะปัญหาของประเทศไทยในองค์การ
สหประชาชาติ ซึ่งขณะนั้นกำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของคณะมนตรีความ
มั่นคง อันมีประเทศมหาอำนาจคืออังกฤษ ฝรั่งเศส-รัสเซีย-จีนและสหรัฐ
อเมริกา เป็นสมาชิกประจำแห่งองค์การนั้นและมีอำนาจอย่างสำคัญในการ
หรือไม่รับประเทศหนึ่งประเทศใดเข้าเป็นสมาชิกขององค์การนั้น

กล่าวคือการรับประเทศสมาชิกใหม่เข้าเป็นภาคีขององค์การสห
ประชาชาตินั้น จะต้องได้รับมติเป็นเอกฉันท์จากคณะมนตรีถาวรแห่งคณะมนตรี
ความมั่นคงขององค์การสหประชาชาติ ถ้าหากมนตรีถาวรชาติหนึ่งชาติใด
คัดค้านหรือที่เรียกว่าไวโต้เป็นอันว่า การสมัครเข้าเป็นสมาชิกของประเทศ
นั้นต้องตกไป

สำหรับประเทศไทย ในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ
นั้น ก็มีประเทศสมาชิกแห่งคณะมนตรีความมั่นคงแสดงท่าทีคัดค้านอยู่บางป

คือ ฝรั่งเศสและรัสเซีย แต่ด้วยการดำเนินวิเทโศบายที่สอดคล้องกับสภาพ
ความเป็นจริงและฉลวยรอบคอบ ประเทศฝรั่งเศสและรัสเซียจึงงดการคัดค้าน
ยอมให้ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ และองค์การนี้
ก็ยอมรับประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกแห่งองค์การเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๘
เป็นประเทศสมาชิก อันดับที่ ๕๕

การยอมรับประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ก็
เท่ากับว่าองค์การสหประชาชาติได้ยอมรับความเป็นเอกราชของประเทศไทยอย่าง
สมบูรณ์แล้วซึ่งเป็นสิ่งที่เราชาวไทยปรารถนายิ่งกว่าอื่นใดทั้งหมด

ในการที่ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติครั้ง
นี้ นอกจากเพราะผลของการดำเนินวิเทโศบายดังกล่าวแล้ว ในด้านหนึ่งก็
เนื่องมาจากผลของการติดต่อและสัมพันธ์เป็นส่วนตัวระหว่างท่านปรีดี กับบรร
ดาผู้นำของประเทศมหาอำนาจนั้น ๆ นั่นเอง

พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น
เอกอัครราชทูตจาก ท่านปรีดี พนมยงค์ โดยมีพรรคแนวรัฐธรรมนูญ
และพรรคสหชีพ ซึ่งเป็นเสียงส่วนข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรเป็นฝ่ายสนับสนุน แต่ทั้งแนวรัฐธรรมนูญและสหชีพต่างก็เป็นสมัครพรรคพวกเพื่อนฝูง และ
ใกล้ชิดลูกหาของ ท่านปรีดี ทั้งนั้น ดังนั้น จึงมีเสียงกล่าวกันว่า รัฐบาล
ของธำรงฯ ก็คือรัฐบาลท่านปรีดีนั่นเอง ฉะนั้นเมื่อมีการโค่น รัฐบาล
ของธำรงฯ โดยกำลังอาวุธของผู้ถืออาวุธที่สวมเครื่องหมายทหารของชาติ
เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ อันมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าใหญ่
ท่านปรีดี ซึ่งเคยช่วยเหลือให้อจอมพล ป. รอดพ้นจากการตกเป็นเชลยญากร

สงครามมาแล้ว จึงเป็นเป้าหมายของทหารที่จะถูกทำลายล้าง ในคืนที่ผลึกอาวุธ
สวมเครื่องแบบทหารของชาติทำการรัฐประหารนั้น ผลึกอาวุธที่สวมเครื่องแบบ
ส่วนหนึ่ง จึงนำรถถังไปพังทำเนียบทำช่าง บ้านพักของ ท่านปรีดี พนมยงค์
เพื่อจะจับกุมตัว แต่ก็คลาดแคล้วกันจนได้

เหตุผลที่คณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายนยกขึ้นมาอ้างในการโค่นล้ม
ยึดอำนาจรัฐบาลดำรง เพื่อการสนับสนุนของมหาชนตามหลักจิตวิทยาในวง
นั้น คือ.

๑) เพื่อแก้ไขปัญหาค่าครองชีพของประชาชน (ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้น
ข้าวสารเพียงถังละไม่ถึง ๑๐ บาท หมูกิโลกรัมละไม่เกิน ๕ บาท แต่ยก
กยสูงชัน ๆ จนปัจจุบันข้าวสารถึงถังละ ๕๐ บาท หมูกิโลกรัมละ ๒๐ บาท

๒) เพื่อปราบปรามคอรัปชั่น (คอรัปชั่นที่ชนชั้นขอสิทธิอยู่ใน
ขณะนั้นก็คือการกินจอบกินเสียมของพวกผู้แทน ซึ่งก็มีมูลค่าในการคอร์-
รัปชั่นเพียงเงินจำนวนพันหรืออย่างมากก็หมื่นเท่านั้น และก็เป็นการคอร์รัปชั่น
ที่อยู่ในวงจำกัดไม่ได้ระบดแพร่หลายออกไปในทุกส่วนราชการ แต่ยังคงปราบ-
การคอร์รัปชั่นก็ยังไม่แพร่หลายกว้างขวางออกไปทุกที่จนเต็มบ้านเต็มเมือง และ
มูลค่าของคอรัปชั่นก็เพิ่มมากขึ้น ๆ เป็นจำนวนแสน ๆ ล้าน ๆ หรือสิบ ๆ
ล้านกันทีเดียว)

๓) เพื่อระงับการฉ้อราษฎร์

จากเหตุผลตามข้อที่สามนี้เองที่ได้เป็นเครื่องมือนำเหตุกล่าวหาหนทาง
ปรีดี พนมยงค์ ให้ย่อยยับ คณะรัฐประหาร โดยพนักงานสอบสวนได้ตั้งข้อ
กล่าวหาว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้วางแผนการลอบปลงพระชนม์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

พลโท หลวงกาจ สงคราม ซึ่งเป็นบุคคลชนาห์สำคัญคนหนึ่ง
 ในคณะรัฐประหารได้แสดงความในใจก่อนที่จะถึงแก่กรรมว่า เหตุผลที่รัฐประหาร
 พ.ย. ต้องยกเอากรณีสวรรคตมาหักโค่นท่านปรีดี นั้น ก็เพราะว่าไม่มีเหตุ
 เหตุอันใดที่จะทำลายเกียรติคุณของท่านปรีดี พนมยงค์ ให้เสื่อมไปจากความ
 นิยมนับถือในหมู่ประชาชนได้ ไม่ว่าจะในเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวม ท่านปรีดี
 ไม่มีอะไรต่างพร้อยที่จะทำให้ประชาชนเสื่อมความศรัทธา ท่านปรีดี ไม่เคยมี
 การร่ำมาากกว่าหนึ่งคน ท่านปรีดี ไม่เคยมีทรัพย์สินสมบัติอะไรมากไปกว่าก่อน
 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และทั้งท่านปรีดี เป็นผู้ที่ทำงานรับใช้ชาติด้วย
 ใจจริงใจ และด้วยความสำนึกที่ถือเป็นภาระหน้าที่ ท่านปรีดี ไม่เคยทำร้าย
 ประชาชนและไม่เคยทำความเสียหายให้กับส่วนรวม แต่ตรงกันข้ามกลับทำแต่
 อุณงามความดีให้กับประเทศชาติ และพี่น้องร่วมชาติตลอดมา ดังปรากฏใน
 พระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐมนตรีอาวุโส
 คนหนึ่งว่า “ตลอดเวลาที่ท่านปรีดีดำรงตำแหน่งเหล่านั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วย
 ความซื่อสัตย์สุจริต และด้วยความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ และ
 รัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความสามารถ บำเพ็ญ
 อุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นเอกประการ”

ดังนั้น พลโทหลวงกาจสงคราม จึงกล่าวว่คณะรัฐประหาร
 พ.ย. เห็นว่าแม้กรณีสวรรคตเท่านั้นที่จะพอหยิบยกขึ้นมาเป็นเครื่องม้อ
 หักท่านท่านปรีดี พนมยงค์ ลงไปได้ คณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. จึงได้ยกเอา
 กรณีสวรรคตมาเป็นเหตุอันหนึ่ง และเป็นเหตุที่สำคัญที่สุดในการทำรัฐประ-
 หารเพื่อบริการเป็นเครื่องมือฟาดฟันท่านปรีดี ในกาลต่อมา มันเป็นเรื่องของการเมือง

ทศกปรกโสมมสันติ และครั้นแล้วหลวงกาจสงครามก็ตายไป แต่ท่านปรีดี พนมยงค์ ยังคงอยู่

พล ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ว่าอะไรเป็นอะไรในกรณีสวรรคต และก็เกิดสำนักตัวกลัวบาปขึ้นมา แต่มันก็สายเสียแล้ว ถูกเพื่อนร่วมตายขับออกนอกประเทศ และก็ไปสิ้นชีวิตในต่างแดนในเวลาต่อมา แต่ท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ยังมีชีวิตอยู่ในต่างแดนจนกระทั่งทุกวันนี้.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เช่นเดียวกับนายพล เผ่า ศรียานนท์ คือรู้ว่าอะไรเป็นอะไรในกรณีสวรรคต และก็ได้อารภาพผิดต่อ ท่านปรีดี พนมยงค์ อย่างชาชาติจริงการกระทำที่ล่วงมาแล้ว แต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้เพราะแม้จอมพล ป. เองก็ไม่มีแผ่นดินจะอาศัย ต้องไปลี้ภัยอยู่ที่ญี่ปุ่นและกบฏก่อกกรรมในประเทศนั้น เพราะหัวใจวาย แต่ท่านปรีดี หัวใจยังคงทำงานปกติ

จอมพล ผัวขาวมาแดง สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่มีต้นตอกรณีสวรรคต และก็เป็นคนสำคัญคนหนึ่งในคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. แต่ด้วยความตะระตะกรรมในอำนาจ จึงทำให้ล้มคณะธรรม และในที่สุดก็ถูกไปพร้อมกับข้อหาบ่อนทำลายชาติ แต่ท่านปรีดี ก็ยังไม่ตาย

ถ้าเราได้ศึกษาภูมิหลังของท่านปรีดี พนมยงค์ แล้ว ก็จะเห็นว่าท่านปรีดี เป็นคนไทยคนหนึ่งที่ยังรักภักดีต่อราชบัลลังก์ตลอดมา ท่านปรีดี เคยปรารภกับผู้ใกล้ชิดถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ที่ไม่ทรงเชื่อบรรณานของ ท่านทูตพระองค์เจ้าจรูญ ฯ ที่รายงานกล่าวหาท่านปรีดี ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และเสนอแนะให้เรียกตัวกลับจากฝรั่งเศส แต่ในหลวงท่านไม่ยอมเชื่อท่าน จนญาติให้ท่านปรีดี เรียนต่อไปในกระทรวงตำรวจได้ปริญญาเอก เมื่อคราว

เปลี่ยนแปลงการปกครอง มีผู้รวมก่อการบางคนเสนอแนะให้เดินตามแนวของ
พวก ร.ศ. ๑๓๐ คือล้มเลิกระบอบกษัตริย์สถาปนาเป็นสาธารณรัฐเสียเลย
แต่ท่านปรีดี ไม่เห็นด้วย และสนับสนุนระบอบราชาธิปไตยที่กษัตริย์อยู่
ภายใต้รัฐธรรมนูญ หรือระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ จึงเป็นไปตามความคิดเห็นของท่านปรีดี
คือระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

และภายหลังที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้รับความเห็นชอบและไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแต่เพียง
ผู้เดียว ท่านปรีดี ได้มีการเคลื่อนไหว เพื่อแก้การสามัคคีระหว่างคนใน
ชาติ

นั่นคือ ด้วยการตราพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษแก่นัก
โทษการเมืองซึ่ง ถูกจับกุมและคุมขังตาม คำ พินาศ ษาของ ศาลพิเศษ ในสมัยที่
จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ดังสำเนาพระราชกฤษฎีกา
ดังนี้.

พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ

พุทธศักราช ๒๔๘๗

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธ
ศักราช ๒๔๘๗)

ปรีดี พนมยงค์

ตราไว้ ณ วันที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๗ เป็นปีที่ ๑๑ ใน
รัชกาลปัจจุบัน.

โดยทรงพระราชดำริเห็นว่า ในโอกาสแห่งพระราชพิธีเฉลิมพระ-
ชนมพรรษา พุทธศักราช ๒๔๘๗ เพื่อเป็นการเฉลิมขวัญประชา-
กรของชาติ และเพื่อเป็นการแสดงพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระ-
พระเจ้าอยู่หัว สมควรมอบยกย่องให้แก่บุคคลที่ทรงราชทินนาม เพื่อ
ให้โอกาสที่จะบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดี เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้าน
เมืองสืบไป.

ผู้ดำริเห็นราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัว อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕๕ ของรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย จึงให้ตราพระราชกฤษฎีกาขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้.
ฯลฯ.

มาตรา ๒ พระราชกฤษฎีกาให้ใช้บังคับได้ตั้งแต่วันที่ ๒๐ กันยายน
พุทธศักราช ๒๔๘๗ เป็นต้นไป

มาตรา ๓ นักโทษเด็ดขาดต่อไปให้ได้รับพระราชทานยกย่องโทษและ
ปล่อยตัวไป.

๑. นักโทษเด็ดขาด ซึ่งต้องคำพิพากษาของศาลพิเศษตามพระราช-
บัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช ๒๔๗๖ (นักโทษการเมือง—ผู้
เขียน)

๒. นักโทษเด็ดขาด ซึ่งต้องคำพิพากษาของศาลพิเศษตามพระราช-
บัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช ๒๔๘๓ ให้ลดโทษลงตาม
ในดีแห่งกำหนดโทษ แต่ถ้ากำหนดโทษจำคุกตลอดชีวิต ให้ลดลง
เป็น ยี่สิบปี. (นักโทษการเมือง—ผู้เขียน)

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

หลวง อภัยวงศ์

นายกรัฐมนตรี.

(ราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๖๑ ตอน ๕๕ ลงวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๗)

และเพื่อเป็นการเทิดทูลพระบรมราชจักรีวงศ์ ท่านปรีดี พนมยงค์

ในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว-
อานันทมหิดล จึงได้ประกาศสถาปนา นายรังสิตประยูรศักดิ์ รังสิต ณ
อยุธยา กลับดำรงฐานะและฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ตามเดิม คือในที่
พระเจ้านครมงคลเชอกรมขุนชัยนาทนเรนทร ตั้งตำแหน่งเจ้าประภาสสถาปนา
ต่อไปน.

ประกาศสถาปนา

นายรังสิตประยูรศักดิ์ รังสิต ณ อยุธยา

กลับดำรงฐานะและฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ตามเดิม

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล.

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๓ สิงหาคม พุทธศั-
กราช ๒๔๘๗)

ปรีดี พนมยงค์

โดยที่เมื่อประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ถอดพระเจ้า-
บรมวงศ์เชอกรมขุนชัยนาทนเรนทร ออกจากยศและฐานันดรศักดิ์

แห่งพระราชวงศ์ กับให้เรียกคนเครื่องอิสริยยศและเครื่องอิสริยาภรณ์
ที่ได้รับพระราชทานทั้งชั้น^๕ เนื่องจากต้องถกแถลงโทตามคำพิพาก
ศาลาพิสดารในคดีชบถ ตามประกาศลงวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน^๕
๒๔๙๒ นั้น

ครั้นในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา^๕ ๒๔๙๖ โดยคำแนะนำ
ของกระทรวงมหาดไทย และด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี
ตลอดจนกมการศาลาพิสดาร และผู้ที่เกี่ยวข้องในการลงโทษ ได้
พิจารณาเห็นพ้องกันเป็นเอกฉันท์ให้นำความกราบบังคมทูลขอพระ
ราชทานอภัยโทษ ซึ่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระ
ปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^๕ พิจารณาแล้วเห็นเป็นการสมควร
จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษให้พ้นโทษไป
ตั้งแต่วันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๙๖ นั้นแล้ว

นับแต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษให้นาย
รังสิตประยูรศักดิ์ รังสิต นะ อุยธยา^๕ พ้นโทษไปแล้ว ปรากฏว่า
นายรังสิตประยูรศักดิ์ รังสิตนะอุยธยา ได้บำเพ็ญกรณียกิจและดำรง
ตนในทางที่ชอบในถานะเป็นพลเมืองดีอยู่ตลอดมา

อนึ่ง ในส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^๕ เมื่อก่อนสมเด็จพระ
ราชบิดาจะได้สิ้นพระชนม์ ได้ทรงฝ่าฝืนมอบพระภารกิจให้นาย
รังสิตประยูรศักดิ์ รังสิตนะอุยธยา ถวายอุปการะสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัว นายรังสิตประยูรศักดิ์ รังสิตนะอุยธยา ก็ได้ถวายอุปการะสนอง
พระประสงค์สมเด็จพระราชบิดาได้ตั้งพระทัยไว้ทุกประการ.

เมื่อประกาศว่า นายรังสิตประยูรศักดิ์ รังสิตนะอุยธยา^๕ ได้บำเพ็ญ

กรนี้ยกิจและดำรงตนในทางที่ชอบ พายหลังที่ได้พระราชทานอภัยโทษแล้ว จึงเป็นการสมควรที่จะสถาปนา นายรังสิตประยูรศักดิ์รังสิตนะอยุธยา ให้กลับสู่ฐานะและถือนันดรศักดิ์ตามเดิม

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้สถาปนา นายรังสิตประยูรศักดิ์ รังสิตนะอยุธยา ดำรงถือนันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ พร้อมทั้งพระราชอิสริยยศ และพระราชทานยศเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่เคยได้รับพระราชทานอยู่แต่เดิมทุกประการ ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ขอให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งบำเพ็ญพระองค์สมดังที่เป็นพระบรมวงศานุไทย ตั้งมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรักษารมณูญ ทุกประการเทอญ.

ประกาศ ณ วันที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๗
เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ทวิ บุญเกิด
นายกรัฐมนตรี.

(ราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๖๑ ตอนที่ ๕๘ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๗)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ รัชดราชมบัตินั้น ท่านประดิพนมยงค์ เป็นคนหนึ่งที่พยายามยับยั้งการสละราชสมบัติของพระองค์ท่านอย่างสุดความสามารถ ด้วยการผ่อนปรน และทำความเข้าใจในปัญหา

หาต่าง ๆ ขัดแย้งกันระหว่างรัฐบาลกับพระองค์ท่าน จนกระทั่งพระองค์ท่าน
เข้าพระทัยถูกต้อง ความจริงก็ไม่มีปัญหาอะไรที่รัฐบาลกับพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว จะไปขัดแย้งกันอย่างลึกซึ้ง เพราะทั้งรัฐบาลและพระบาทสม
เด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ต่างนิยมชมชอบในระบบประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมาย
เพื่อความร่วมเย็นของประเทศไทย และความผาสุกของประชาชนด้วยกัน แต่
ที่ขัดแย้งกันนั้น ก็เพราะพวกเขามีแปลงสำนึกเป็นตัวสำคัญ แต่
ในที่สุดทั้งรัฐบาลและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็เข้าใจกันดีแต่โดยที่พระ
องค์ท่านได้ตรัสออกไปแล้วว่า จะสละราชสมบัติ และประกอบกับหนังสือพิมพ์
ในอังกฤษ ก็ได้ประโคมข่าวเรื่องการสละราชสมบัติกันใหญ่โต นอกจากนั้น
สุขภาพของพระองค์ท่านก็เป็นอุปสรรคอย่างสำคัญที่สุด เพราะใช้แต่จะเป็น
โรคเกี่ยวกับพระเนตรเท่านั้น แต่ยังมีโรคภัยที่สำคัญแทรกเข้ามาอีกด้วยพระ
องค์ท่านจึงได้ประกาศสละราชสมบัติด้วยขัตติยะมานะของกษัตริย์ และเพื่อ
ที่จะยกย่องเชิดชูกษัตริย์นักประชาธิปไตยพระองค์นี้ให้ปรากฏ ในฐานะที่พระองค์
เป็นกษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรีที่ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญ คืนพระ
ราชอำนาจในการปกครองประเทศให้กับประชาชนชาวไทย ท่านปรีดี พนมยงค์
จึงดำริที่จะจัดสร้างอนุสาวรีย์ของพระองค์ท่านขึ้นในสมัยที่ พลเรือตรี ถวัลย์
ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยกำหนดจะสร้างที่บริเวณสี่แยก
หน้าวังสุโขทัย ถนนสามเสนอันเป็นวังที่ประทับของพระองค์ และให้กรมศิลปะ
ปกครองแบบไว้แล้วในพระอิริยาบถพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวร แต่
กษัตริย์ผู้สถาปนาพระองค์นี้ก็ต้องอาภัพอนุสาวรีย์อีกต่อไป เพราะรัฐบาลหลวง
ธำรง และ ท่านปรีดี พนมยงค์ ถูกคณะรัฐประหาร ๙ พ.ย. ๕๐ ช่วงชิงอำนาจ
ไปเสียก่อน.

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ไม่มีรัชทายาทและพระองค์
ท่านก็ไม่ได้แต่งตั้งรัชทายาท เพื่อสืบราชสันตติวงศ์เอาไว้ จึงเป็นหน้าที่ของ
รัฐบาลและสภาผู้แทนที่จะเลือกแต่งตั้งผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐ
ธรรมนูญต่อไป

ในการ^{๕๕} เชอพระวงศ์^{๕๖} ใกล้ชิดตามกฎหมาย^{๕๗} เทียบบาล^{๕๘} ตั้งแต่ชน หม่อม
เจ้า^{๕๙} ขน^{๖๐} ไปได้ถูกเสนอพระนามเข้าพิจารณาในที่ประชุมสภาหลายพระองค์ และใน
การประชุมครั้งนั้นถือเป็นการประชุมลับ^{๖๑} และเพื่อหลีกเลี่ยงข้อบาดหมางใน
อนาคต^{๖๒} ที่ประชุมจึงตกลงไม่ให้จดบันทึกคำอภิปรายให้จดบันทึกแต่เพียงมติ
เท่านั้น^{๖๓}

จากการ เปิดเผยต่อมาปรากฏว่า^{๖๔} ในที่ประชุมได้มีความคิดเห็น
เป็นสองพวกใหญ่ ๆ พวกหนึ่งซึ่งส่วนมากเป็นฝ่ายทหารสนับสนุน
เชื้อสายของกรมหลวงลพบุรีราเมศร์ กรมพระนครสวรรค์ และ
กรมขุนเพชรบูรณ์ แต่อีกพวกหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นฝ่ายพลเรือน
คือนิยามปริดิพณมยงค์ และพระยะพหลฯ เป็นผู้นำได้สนับสนุน
เชื้อสายของ กรมหลวงสงขลานครินทร์ เพราะนอกจากกรมหลวง
พระองค์นั้นจะเป็นนักประชาธิปไตยที่ชอบเรียกตัวเองว่า นายมหิตล
ณ สงขลา หรือมิสเตอร์มหิตลแล้ว^{๖๕} พุดถึงลำดับเชื้อสายตามกฎหมาย
เทียบบาล ก็สมควรที่จะได้เป็นกษัตริย์ยิ่งกว่าเชอพระวงศ์องค์
อื่น ๆ กล่าวคือ กรมหลวงสงขลาฯ เป็นพระอนุชาร่วมอุทรของ
สมเด็จพระเจ้าพรมหาวิชรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ สมเด็จพระนางเจ้าสว่าง
วัฒนาพระบรมราชเทวี หรือ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า^{๖๖}

แต่สมเด็จพระเจ้าพรมหาวิชุนทิด ได้ส่งพระชนม์เสียก่อนที่จะได้ขึ้น
 เสด็จราชสมบัติ พระจุลจอมเกล้าพระราชนิภา จึงได้แต่งตั้งกรม
 ขุนเทพทวารวดีหรือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ในสมเด็จพระ
 พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี หรือสมเด็จพระพันปีหลวงขึ้นเป็น
 มกุฎราชกุมาร และได้ขึ้นเสวยราชย์ในเวลาต่อมา ซึ่งตาม
 สภาพแล้วกรมหลวง สงขลา ฯ ควร จะได้ รับตำแหน่ง มกุฎราช-
 กุมาร และเป็นกษัตริย์สืบแทนพระเชษฐา แต่เหตุการณ์หาได้
 เป็นเช่นนั้นไม่ และได้มีคดีอันผิดสาขามาจนถึงพระปกเกล้า ฯ
 ดังนั้น เมื่อมีโอกาสดังกล่าวจะได้กลับเข้าไปหาสายเดิมให้ถูกต้อง คือ
 สายของกรมหลวงสงขลา ฯ ด้วยเหตุผลอันชอบธรรมดังกล่าวนี้พระ
 องค์เจ้าอาณันทมหิดล โอรสองค์โตของกรมหลวงสงขลา ฯ จึงได้รับ
 การสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ ต่อจากพระปกเกล้าเป็น
 รัชการที่ ๘ แห่งราชวงศ์จักรี และท่านปรีดีพนมยงค์ ก็ได้อุ้มชูยก-
 ย่องกษัตริย์ต่อต่อมา ซึ่งสมเด็จพระพันปีหลวงเสวยสิริยศเจ้าทรงทราบ
 เป็นอย่างดี และทรงยกย่อง ท่านปรีดี เสมือนญาติสนิท ความ
 ข้อนานอันเกี่ยว (ม.จ. อภัยธรรมา เทวกุล) และ ท่านแหว
 (ม.จ. แหวจักร จักรพันธ์) ผู้ใกล้ชิดสมเด็จพระพันปีหลวงเสวยสิริยศ
 เจ้าเคยได้ยินเสมอ จึงทำให้หลาย ๆ อิจฉาริษา ท่านปรีดี-
 พนมยงค์ ครั้นหนึ่งเคยมีผู้วางแผนจะสถาปนา พระองค์เจ้า
 อาทิตยทิพยอาภา ขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่ถูกท่านปรีดี ขัดขวาง
 เอาไว้ แผนการจึงไม่สำเร็จ และต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระ

เก่าย่อยหัวอานันท์มหิตลสุวรรณศร ทานปรีดี ในฐานะนายกรัฐมนตรี และด้วยความเห็นชอบของสภา ก็ได้ประกาศสถาปนาแต่งตั้งพระเจ้าอนงยาเอธพระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นเป็นกษัตริย์สืบแทนพระเชษฐาในทันที ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งราชจักรีวงศ์ จึงกล่าวได้ว่า ทานปรีดีพนมยงค์ เป็นผู้ทรงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ และสนับสนุนคำจูนราชบัลลังก์อย่างสำคัญคนหนึ่งตลอดมา โดยเฉพาะเชือสายของกรมหลวงสงขลานครินทร์ สมเด็จพระราชบิดา ซึ่งสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าทรงซาบซึ้งเป็นอย่างดี จนถึงกับยกย่องทานปรีดี เสมือนญาติอันสนิทดังกล่าวแล้ว.

จากผลของการรัฐประหาร ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ ทำให้ทานปรีดี พนมยงค์ ต้องภัยการเมืองออกนอกประเทศไทย โดยความช่วยเหลือของสถานทูตอังกฤษและอเมริกาในกรุงเทพฯ ไปพำนักอยู่ที่เกาะสิงคโปร์ระยะหนึ่ง เพื่อเตรียมการเดินทางไปพำนักในอเมริกาต่อไป.

แต่ด้วยความพยายามของกลุ่มปฏิกริยา ที่ซ่อนตัวมากับกลุ่มคณะรัฐประหาร ๙ พ.ย. ซึ่งถือว่าทานปรีดีเป็นศัตรูของพวกเขา เพราะนอกจากทานปรีดีจะเป็นมันสมองของคณะราษฎร ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ อันเป็นการวิตรอนอำนาจของพวกเขาแล้ว ในเวลาต่อมาทานปรีดี ยังเป็นตัวแทนของแนวความคิดฝ่ายก้าวหน้าที่เป็นปฏิปักษ์กับแนวความคิดของพวกปฏิกริยาอดอยหลังเข้าคลอง

ดังนั้นทานปรีดี พนมยงค์จึงเป็นเป้าหมาย ในการทำลายล้าง ร่วมกันของกลุ่มปฏิกริยาอดอยหลังเข้าคลองและกลุ่มคณะรัฐประหาร ๙ พ.ย. พวก

กลุ่มดังกล่าวจนถึงได้ไต่ถามข่าวของท่านปรีดี กล่าวหาว่าท่านปรีดีวางแผนปลงพระชนม์ในหลวงรัชกาลที่ ๙ บางกล่าวหาว่าท่านปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์บ้าง

แต่ถึงกระนั้น ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาทำได้นใจในความคตินั้นไม่ ทั้งสองประเทศจึงให้ความสะดวกในการที่ท่านปรีดีจะเดินทางไปพำนักในอเมริกาได้.

แต่เนื่องด้วยเหตุการณ์บางประการ ท่านปรีดี พนมยงค์ จึงเลือกแต่ประเทศจีนเป็นที่พำนักพักพิงลี้ภัยการเมืองแทนที่จะไปอเมริกาได้

ท่านปรีดี พนมยงค์ ออกเดินทางจากสิงคโปร์ไปสู่ประเทศจีนเมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๔๙๑ ซึ่งในขณะนั้นจอมพลเจียงไคเช็ค ยี่มีอำนาจครอบครองแผ่นดินใหญ่อยู่ และท่านปรีดีอยู่ในประเทศจีนจนกระทั่งเหมาจ๋องได้เข้าครอบครองแผ่นดินใหญ่จีนทั้งหมด แล้วเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สาธารณรัฐจีน” เป็น “สาธารณรัฐประชาชนจีน” ส่วนจอมพลเจียงไคเช็ค ได้ถอยถอยทะเลไปอยู่เกาะไต้หวัน หรือฟอร์โมซา และท่านปรีดี ก็ได้อยู่ในประเทศจีนเรื่อยมาในฐานะผู้ลี้ภัยการเมือง

ในขณะที่อยู่ในประเทศจีน หรือสาธารณรัฐประชาชนจีน ท่านปรีดีได้ใช้เวลาให้หมดไปด้วยการศึกษาค้นคว้าทั้งคดีโลกและคดีธรรม ท่านปรีดีไม่ถือตนว่ารู้มากแล้วพอแล้ว แต่หากท่านปรีดีประพฤติตนเป็นนักเรียนน้อยอยู่ตลอดเวลา ท่านปรีดีจึงเป็นคนทันโลกทันเหตุการณ์อยู่เสมอ

จากการทบทวนทางความคิดของท่านปรีดี พนมยงค์ เกาะมันอกับหลักพุทธปรัชญา จึงทำให้แนวความคิดของท่านปรีดีตรงต่อความจริงแลกว่าท่านอยู่ตลอดเวลา

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ใช้เวลาในการศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ไม่
 ชดถกเอาเผือกิน แล้วใช้พุทธวจนญาณมาเป็นเครื่องพิจารณา และแล้วก็
 คิดสรุปผลของการศึกษาค้นคว้าออกมาในรูปของความเป็นมา อันจะยังคนประ
 ยชน์ให้แก่สังคมเป็นอย่างมาก

โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์มนุษยชาติ และความเป็นมา
 ของชนชาติไทย ซึ่งเป็นข้อเขียนที่มโนค่าต่อประเทศชาติ และต่อการศึกษาของ
 ประชาชนชาวไทย ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชนชาติไทย และเรื่องของ
 จักรวรรภิมที่ท่านปรีดีได้เรียบเรียงขึ้นใหม่ นอกจากจะได้จากการศึกษาค้นคว้า
 อย่างละเอียดและกว้างขวางจากเอกสารต่าง ๆ จากหลายภาษาแล้ว ท่าน
 ปรีดี ยังได้ไปสำรวจตรวจสอบหาหลักฐานในที่ซึ่งที่และตำบลต่าง ๆ ในประ
 เทศจีนทางใต้ อันเป็นที่ชนชาติไทยเคยอาศัยอยู่มาก่อน

จากการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดและกว้างขวาง ประวัติความเป็น
 มาของชนชาติไทย และจักรวรรภิมที่ท่านปรีดีได้เรียบเรียงขึ้นใหม่ จึงเป็นประ
 ติศาสตร์ของชนชาติไทยที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่ได้นพบแล้วในเวลานี้ และเป็น
 ประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดีที่นักโบราณคดีชาวต่างประเทศ
 ร่วมมือกับกรมศิลปากรได้ขุดพบในประเทศไทยเมื่อเร็ว ๆ นี้

ดังนั้น การที่ท่านปรีดี พนมยงค์ ต้องลี้ภัยการเมืองไปอยู่ในประ
 เทศจีน จึงเท่ากับว่าชาติไทยได้ใช้เวลาแก่ท่านปรีดี เพื่อการศึกษา
 ค้นคว้า และเรียบเรียงประวัติความเป็นมาของชนชาติไทยที่สมบูรณ์
 ถูกรับรอง เมื่อค.ศ. ๑๙๕๕ คณะรัฐประหาร ๙ พ.ย. ๕๐ ก็กลายเป็น
 ผู้มีบุญคุณต่อประเทศชาติอยู่เหมือนกันในการที่นำรัฐประหาร ขับไล่

ท่านปรีดีออกจากประเทศไทย เพราะถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว ท่านก็คงจะไม่มีเวลาค้นคว้าและเรียบเรียงหนังสืออันมีคุณค่าดังกล่าวมาได้

ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้พำนักอยู่ในประเทศจีนจนกระทั่งถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๓ จึงได้เดินทางออกจากประเทศนั้นแล้วไปพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศส และได้ทำบุญฉลองอายุครบ ๗๐ ปี เมื่อ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ที่ประเทศฝรั่งเศสนั่นเอง

ในระหว่างที่ท่านปรีดี พนมยงค์ อยู่ในประเทศจีนนั้น รัฐบาลไทยขณะนั้นคือรัฐบาลของพลโทถนอม กิตติขจร (ยศขณะนั้น) มีความดำริที่จะชดเชยผลกระทบ เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ ในฐานะที่ท่านปรีดี พนมยงค์ เคยสนใจและศึกษาเกี่ยวกับการชดเชยผลกระทบมาตั้งแต่สมัยที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในรัฐบาลของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

ดังนั้น เมื่อรัฐบาลของพลโท ถนอม กิตติขจร มีความดำริในการชดเชยผลกระทบขึ้นมาใหม่ และประกอบกับรัฐบาลขณะนั้นได้เรียกร้องประชาชนให้เสนอข้อคิดเห็นต่อรัฐบาลในด้านต่าง ๆ เพื่อรัฐบาลจะได้นำไปพิจารณาประกอบการบริหารประเทศชาติ เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมต่อไป

ท่านปรีดี พนมยงค์ ในฐานะประชาชนคนไทยคนหนึ่ง จึงได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องการชดเชยผลกระทบ โดยเสนอความคิดเห็นผ่านสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยในขณะนั้นดังข้อความรายละเอียดต่อไปนี้

กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓

เรียน นายกิตติมาคมหนังสือพิมพ์ ประเทศไทย

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ทราบข่าวจากวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
 ความจำเริญของรัฐบาลไทยปัจจุบันที่จะขุดคลองคอกคอดกระ ประโยชน์ทาง
 รongและทางอ้อมที่ชาติไทยจะได้จากคลองนี้ ก็คงมีผู้คิดกันมากแล้ว ข้าพเจ้า
 ไม่กล่าวซ้ำ ข้าพเจ้าขอเน้นเฉพาะความเป็นเอกราชทางเศรษฐกิจของชาติ
 ถ้าการขุดคลองนี้ดำเนินไปโดยอิสระตามกำลังของชาติไทยเราเอง และบ่อน
 ภูมิให้ยู่ได้อรรถผลของต่างชาติได้ ก็จะเป็นช่องทางอีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ชาติ
 ไทยได้มีความเป็นเอกราชในทางเศรษฐกิจยิ่งขึ้น

โดยที่นายกรัฐมนตรีปัจจุบันได้เคยแถลงไว้ว่ายินดีรับฟังความเห็นของ
 ไทยทั่วไป ข้าพเจ้าจึงคิดว่าการศึกษาค้นคว้าและความคิดเห็นเกี่ยวกับการ
 ขุดคลองนี้ที่ข้าพเจ้าเคยมอຍบางเล็กน้อย อาจจะเป็นประโยชน์แก่วรรณกรรม
 และรัฐบาลไทยบ้างก็เป็นได้ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเขียนจดหมายมายังท่าน เพื่อ
 ให้ท่านนำส่งต่อไปยังรัฐบาล และก่อนนำส่งของให้ท่านคัดกับอดีตนายก
 ายฉบับนั้นแจกไปยังหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อรณกรรม และรัฐบาลรับได้ประ
 ภากรพิจารณา ในการที่จะสร้างคลองนี้ให้สำเร็จตามอุดมการณ์ดังกล่าว
 กัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ขณะที่เราซึ่งข้าพเจ้าโดยสารไปยังประ
 ษังเสลดได้แล่นผ่านคลองสุเอซนั้น ข้าพเจ้าได้ถามอาจารย์เลเดแกร์ (ชาว
 เสลดที่เคยเป็นที่ปรึกษากฎหมายและอาจารย์ โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติ
 ๑) ซึ่งเดินทางไปด้วยถึงเรือรวางของคลองสุเอซ เมื่ออาจารย์ได้เล่าให้ฟัง
 มกครแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ระลึกถึงเรื่องที่เคยได้ยินมาแต่ยังแตงบนนักเรียน
 มอຍนี้ รัฐบาลไทยสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ดำริที่จะขุดคลองคอกคอดกระ

แต่เมื่อปฐวรคเนื่องจากปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ ข้าพเจ้าจึงได้ถามอ
 จารย์ผู้นี้ว่า ถ้าประเทศสยามจะพ้นความขัดข้องกระชั้นมาอีก ต่างป
 เทศจะว่าอย่างไร ? อาจารย์ตอบว่า สำหรับฝรั่งเศสไม่มีปัญหา คือถ้าคุ
 ก็เป็นการดี เพราะจะทำให้ความกระหว่างฝรั่งเศส กับอินโดจีนทางทะเล
 เข้าอีก อาจารย์ได้เล่าให้ฟังถึงการที่ชาวต่างประเทศเสนอโครงการต่อรัช
 ท ๕ เพื่อขอขุดคลองทดน้ำ ท่านแนะว่า ถ้าข้าพเจ้าสนใจจะทำประโยชน์
 ให้ประเทศของข้าพเจ้าแล้ว เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในฝรั่งเศส ก็ควรค้นคว้าศึกษา
 เรื่องคลองนั้น และเทียบเคียงดูกับเรื่องคลองดุเชซ คลองปานามา คลอง
 ของเยอรมัน คลองโครีนธ์ของกรีก

ต่อมาเพื่อนของข้าพเจ้าจำนวนหนึ่งกับข้าพเจ้าได้คิด ทำการ เปลี่ยน
 แปลงการปกครองของประเทศไทย ตั้งแต่เรายังอยู่ด้วยกันใน
 ฝรั่งเศส ข้าพเจ้าได้เสนอหลักการอันเป็นรากฐานสำคัญที่เป็น
 หมายของข้าพเจ้าในการเปลี่ยนแปลงนั้น คือจุดประสงค์อัน
 ใหญ่อยู่ที่ความปรารถนาให้ชาติ ไทยมีความ เป็นเอก ราชส
 บุรณ์ ซึ่งรวมทั้งเอกราชในทางเศรษฐกิจด้วย (ผู้อ่าน
 โครงการเศรษฐกิจของข้าพเจ้าคงเห็นความปรารถนาของข้าพเจ้า
 ในเรื่องดังกล่าวแล้ว) มิตรสหายดังกล่าวแล้วได้ ตกลงมอบ
 ข้าพเจ้าพิจารณาปัญหาแก่เศรษฐกิจของชาติ ข้าพเจ้า
 พิจารณาตามสติปัญญาอันน้อยของข้าพเจ้า และโดยเฉพาะการ
 คลองที่คอคอดกระนั้น ข้าพเจ้าได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องการขุด
 คลองต่าง ๆ ตามที่อาจารย์ได้แนะนำให้

ผลแห่งการศึกษาค้นคว้าของข้าพเจ้าในสมัยนั้น ทำให้ข้าพเจ้าเห็นว่า
ในการช่วงชั้นการชุดคลองที่คอคอดต่าง ๆ ซึ่งแม้ภูมิประเทศจะเป็นภูเขาก็
สามารถทำได้ เช่นคลองปานามา เป็นต้นแต่ปัญหาอยู่ที่แรงงาน, ทุน, การ
เมืองระหว่างประเทศ

ในเรื่องแรงงานนั้น ปรากฏว่าการชุดคลองสุเอซ ต้องใช้วิธีเกณฑ์
แรงงานราษฎรอาหรับซึ่งต้องล้มตายกันมาก ส่วนการชุดคลองปานามา นั้น แม้
จะใช้วิธีจ้างคนงาน แต่คนงานก็ต้องล้มตาย เพราะใช้มาลาเรียมาก การชุด
คลองคิลและคลองโครีนธ์ไม่มีปัญหาดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าจึงคิดว่าถ้าจะชุดคลอง
คอคอดกระแล้ว ก็ต้องใช้วิธีจ้างคนงานและเครื่องมือหนักแรงที่ทันสมัยกว่าแต่
ก่อน และต้องระวังเรื่องโรคภัยไข้เจ็บของคนงาน ซึ่งรัฐบาลมีทางแก้ปัญหา
เหล่านั้นได้

ในเรื่องเงิน, ทุนนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าการชุดคลองคิลและคลองโค
รีนธ์ได้ใช้จ่ายเงินของประเทศนั้น ๆ เอง จึงไม่มีปัญหานั้นใด
ที่ต่างประเทศจะแทรกแซงในธุรกิจอันเป็นไปตามอธิปไตยของชาติ
นั้น แต่สำหรับคลองสุเอซนั้น กรีกนั้นอยู่ทั่วไปแล้วว่าต้องใช้ทุนของ
หลายประเทศ อันทำให้โดยสรุปต้องเสียอธิปไตยในเขตคลองนั้น
ไป ส่วนการชุดคลองปานามา นั้น เดิมฝรั่งเศสได้รับสัมปทานจาก
ประเทศโคลัมเบีย ซึ่งเป็นเจ้าของเขตปานามา แต่บริษัทนั้นชุด
ไปไม่สำเร็จ การงานต้องหยุดชงักลงและมีการชำระบัญชีบริษัทนั้น
ต่อมา ส.ร.อ. ได้ทำการเจรจากับโคลัมเบีย เพื่อขอสัมป
ทานรัฐบาลโคลัมเบียสมัยนั้นได้ ประวิงการสัตยาบันตกลงกับ
ส.ร.อ. เพื่อเถียงที่จะได้ประโยชน์ยิ่งขึ้น ใน ค.ศ. ๑๙๑๓

ได้เกิดมีการขบวนการแบ่งแยกดินแดนโคลัมเบีย โดยแยก
เขตที่ปานามาออกเป็นอีกประเทศหนึ่งต่างหากจากโคลัมเบีย
รัฐบาลโคลัมเบียได้ส่งกองทหารไปเพื่อจะปราบขบวนการนี้
แต่ได้ถูกต้านโดยนาวิกโยธินของอเมริกาแห่งเรือลาดตระเวน
ส.ร.อ. ชื่อ “แนชวิลล์” ซึ่งอำนาจของสัญญาที่มิไว้แต่ปาง
ก่อนว่า ส.ร.อ. มีสิทธิคุ้มครองที่จะให้บริเวณคอคอดปานามา
นั้นเป็นแดนเปิด การสู้รบระหว่างกองทหารของรัฐบาลโคลัม
เบียกับขบวนการเอกราชของปานามาจึงสงบลง ต่อมาอีกไม่กี่
วัน รัฐบาล ส.ร.อ. ก็รับรองประเทศปานามาตั้งชนใหม่
และประเทศปานามาก็ทำสนธิสัญญา ยกเขตคอคอดปานามา
ให้อยู่ในความอารักขาของ ส.ร.อ. ฉะนั้น ปัญหาเรื่องดิน
เกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศอย่างใกล้ชิด และอาจเป็นเหตุให้
มีการแบ่งแยกดินแดนตั้งเป็นประเทศใหม่เช่นประเทศปานามาเป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาการเมืองระหว่างประเทศโดยทั่วไปนั้น ก็เป็น
ที่เห็นประจักษ์อยู่แล้วสำหรับคลองสุเอซและคลองปานามา ส่วนคลองคัลคัส
คลองโครีนธ์ไม่มีปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ สำหรับคลองกระ ในสมัย
ข้าพเจ้าศึกษาอยู่นั้นเห็นว่าปัญหามีอยู่แต่เพียงที่เราจะต้องระมัดระวังระบบ
ถ่านหินอังกฤษอย่างเดียวนั่น คือต้องระมัดระวังตัวอย่างของคลองอื่น ๆ ที่
มีผลในทางการเมืองตามมาอีกด้วย ถ้าหากเราไม่ระมัดระวังให้ดี และถ้าคิด
ทุนโดยการกู้เงินจากต่างประเทศแทนที่จะเอาทุนของเราเองแล้วจะทำให้มีการ
หลอกลวงอย่างคิดหาตามมา

๒. ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๘ ขณะข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยนั้น กรมโยธาเทศบาลสมัยนั้น (ที่โด่งดังโดยรวมกรมทางกับกรมนคราทรเข้าเป็นกรมเดียวกัน มีหน้าที่ในการทางหลวงราชอาณาจักร และการคมนาคมส่วนท้องถิ่น) ได้จัดร่างโครงการทางหลวงราชอาณาจักรตามคำสั่งของข้าพเจ้าเสร็จแล้วได้เสนอร่างโครงการนั้นมายังข้าพเจ้าเพื่อพิจารณา เมื่อข้าพเจ้าพิจารณาถึงการสร้างทางจากชุมพรผ่านกระบี่เพื่อไปยังระนองและพังงาแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้หวัดระลึกถึงการขุดคลองที่คอคอดกระว่าสมควรที่จะได้ฝนขึ้นมาอีก แทนที่จะสร้างทางอย่างเดียวซึ่งจะเป็นวิถีทางอย่างหนึ่งในการช่วยให้ชาติไทยมีความเป็นเอกภาพทางเศรษฐกิจสมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามอุดมการณ์ของคณะราษฎร แต่ปัญหาการขุดคลองกระนั้น เกินขอบเขตดีของกระทรวงมหาดไทยโดยเฉพาะ ข้าพเจ้าจึงได้นำเรื่องไปเสนอเจ้าคุณพลท. ๖ นายกรัฐมนตรี เจ้าคุณพลท. ๖ ตอบว่า ถ้าขุดได้ก็เป็นการดีเพราะท่านเองเคยผ่านคลองสุเอซมาเหมือนกัน และเคยอยู่ในประเทศเยอรมันที่คลองคัลเซมทะเลเห็นอกกับมอดตกที่คอคอดใกล้กับประเทศเดนมาร์ก จึงอยากให้เรามีคลองคอคอดกระบ้าง ท่านถามว่าเราจะเอาเงินมาจากไหน ก็ต้องระดมต่างประเทศ ข้าพเจ้าเรียนต่อท่านเจ้าคุณ ๖ ว่า ข้าพเจ้ามีความวิตกอยู่อย่างท่าน แต่ก่อนอื่นทีเดียวเราจะขุดคลองนั้นต่อเมื่อรวมทุนของเราเอง เพราะถ้าขึ้นชีวิตกู้ยืมจากต่างประเทศแล้วจะทำให้เราต้องผูกพันกับเขาหน ทั้งทางดินนัยและพฤตินัย ข้าพเจ้าจะปรึกษาหลวงเดชาติวงศ์ (ม.ล. กริ เดชาติวงศ์) เพื่อนร่วมก่อการวันที่ ๒๔ มิถุนายน ย้ายจากกรมรถไฟมาเป็นนายช่างในกรมโยธาเทศบาล ซึ่งเป็นผู้ร่างโครงการทางหลวงราชอาณาจักร ว่าการขุดคลองกระจะสมควรที่เราจะชักเข้าได้ แล้วจะพิจารณาว่ากระทรวงการคลังจะมีเงินให้หรือไม่

ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้าคุณ ฯ ตอบไปว่า ปัญหาต่างประเทศนั้นนอก
จากการป้องกันโดยไม่^{๒๔}มี^{๒๕}เงิน^{๒๖}เข้ามา^{๒๗}ชด^{๒๘}คลอง^{๒๙}แล้ว เราจะต้องระวังไม่^{๓๐}เพียง
แต่^{๓๑}อังกฤษ^{๓๒}เท่านั้น แต่^{๓๓}ต่าง^{๓๔}ชาติ^{๓๕}ที่เป็น^{๓๖}มหาอำนาจ^{๓๗}ทั้งหมด เราจะต้องเอา
เพียง^{๓๘}คลอง^{๓๙}คัส^{๔๐}ของ^{๔๑}เยอรมัน^{๔๒}และ^{๔๓}คลอง^{๔๔}ไครน์^{๔๕}ของ^{๔๖}กรีก^{๔๗} ซึ่ง^{๔๘}อยู่^{๔๙}ภาย^{๕๐}ใต้^{๕๑}อธิปไตย
ของ^{๕๒}ชาติ^{๕๓}นั้น^{๕๔}แต่^{๕๕}ชาติ^{๕๖}นี้^{๕๗}ไม่^{๕๘}ใช่วิ^{๕๙}การ^{๖๐}อย่าง^{๖๑}คลอง^{๖๒}เด^{๖๓}เซ^{๖๔}หรือ^{๖๕}คลอง^{๖๖}ปานามา

ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้าคุณพล ฯ ว่าประเทศอังกฤษยอม^{๖๗}ถูกระ^{๖๘}ทบ^{๖๙}กระ^{๗๐}
เทือน^{๗๑}โดย^{๗๒}เฉพาะ ถ้า^{๗๓}เรา^{๗๔}แจ^{๗๕}งกับ^{๗๖}เขา^{๗๗}ว่า^{๗๘}แม^{๗๙}สิ่ง^{๘๐}ค^{๘๑}ไ^{๘๒}บ^{๘๓}ระ^{๘๔}ชา^{๘๕}ตรา^{๘๖}ได้^{๘๗}เน^{๘๘}อง^{๘๙}จาก^{๙๐}การ
ผ่าน^{๙๑}สิน^{๙๒}ค้า^{๙๓}ของ^{๙๔}ไทย^{๙๕}ก็^{๙๖}ตาม แต่^{๙๗}อัน^{๙๘}เดีย^{๙๙}กับ^{๑๐๐}พ^{๑๐๑}มา^{๑๐๒}ของ^{๑๐๓}อง^{๑๐๔}ก^{๑๐๕}ษ^{๑๐๖}ย^{๑๐๗}อม^{๑๐๘}ได้^{๑๐๙}ประ^{๑๑๐}โย^{๑๑๑}ชน^{๑๑๒}จาก^{๑๑๓}
คลอง^{๑๑๔}น^{๑๑๕}ด^{๑๑๖}ว^{๑๑๗}ย แม^{๑๑๘}พ^{๑๑๙}อ^{๑๒๐}ค^{๑๒๑}า^{๑๒๒}ท^{๑๒๓}ล^{๑๒๔}อน^{๑๒๕}ค^{๑๒๖}อน^{๑๒๗}เ^{๑๒๘}อง^{๑๒๙}ก^{๑๓๐}ได้^{๑๓๑}ประ^{๑๓๒}โย^{๑๓๓}ชน^{๑๓๔}เพ^{๑๓๕}ระ^{๑๓๖}มี^{๑๓๗}หนึ่ง^{๑๓๘} ๆ บ^{๑๓๙}ริ^{๑๔๐}เต^{๑๔๑}น^{๑๔๒}ช^{๑๔๓}อ^{๑๔๔}
สิน^{๑๔๕}ค้า^{๑๔๖}หน^{๑๔๗}ัก^{๑๔๘} ๆ เช่น^{๑๔๙}ไม้^{๑๕๐}ดี^{๑๕๑}ก^{๑๕๒}และ^{๑๕๓}ข้าว^{๑๕๔}จาก^{๑๕๕}ป^{๑๕๖}ระ^{๑๕๗}เท^{๑๕๘}ย^{๑๕๙}เป็น^{๑๖๐}จ^{๑๖๑}ำน^{๑๖๒}ว^{๑๖๓}น^{๑๖๔}ม^{๑๖๕}าก^{๑๖๖}เม^{๑๖๗}ื่อ^{๑๖๘}ค่า^{๑๖๙}ขน^{๑๗๐}ด^{๑๗๑}ง^{๑๗๒}ถู^{๑๗๓}
กลง^{๑๗๔} พ^{๑๗๕}อ^{๑๗๖}ค^{๑๗๗}า^{๑๗๘}อง^{๑๗๙}ก^{๑๘๐}ษ^{๑๘๑}เ^{๑๘๒}อง^{๑๘๓}ก^{๑๘๔}ได้^{๑๘๕}ประ^{๑๘๖}โย^{๑๘๗}ชน^{๑๘๘}ค^{๑๘๙}ุม^{๑๙๐}หรือ^{๑๙๑}เก^{๑๙๒}ิน^{๑๙๓}ก^{๑๙๔}ว^{๑๙๕}า^{๑๙๖}ท^{๑๙๗}ไ^{๑๙๘}ด^{๑๙๙}าง^{๒๐๐}สิ่ง^{๒๐๑}ค^{๒๐๒}ไ^{๒๐๓}บ^{๒๐๔} การ^{๒๐๕}ที่^{๒๐๖}เร^{๒๐๗}
า^{๒๐๘}จะ^{๒๐๙}ช^{๒๑๐}ด^{๒๑๑}คลอง^{๒๑๒}กระ^{๒๑๓}ตาม^{๒๑๔}อ^{๒๑๕}ธิ^{๒๑๖}ป^{๒๑๗}ไ^{๒๑๘}ด^{๒๑๙}ย^{๒๒๐}ของ^{๒๒๑}เร^{๒๒๒}า^{๒๒๓}ได้^{๒๒๔} หรือ^{๒๒๕}ไม่^{๒๒๖}ข^{๒๒๗}น^{๒๒๘}อยู่^{๒๒๙}ก^{๒๓๐}ับ^{๒๓๑}ป^{๒๓๒}ัญ^{๒๓๓}ห^{๒๓๔}า^{๒๓๕}แห่ง^{๒๓๖}การ^{๒๓๗}
ร^{๒๓๘}ัก^{๒๓๙}ษา^{๒๔๐}อ^{๒๔๑}ธิ^{๒๔๒}ป^{๒๔๓}ไ^{๒๔๔}ด^{๒๔๕}ย และ^{๒๔๖}ความ^{๒๔๗}เป็น^{๒๔๘}เอ^{๒๔๙}กรา^{๒๕๐}ช^{๒๕๑}ท^{๒๕๒}ง^{๒๕๓}ม^{๒๕๔}วล^{๒๕๕}ของ^{๒๕๖}ชา^{๒๕๗}ติ^{๒๕๘} ข้า^{๒๕๙}พ^{๒๖๐}เจ้า^{๒๖๑}เห็น^{๒๖๒}ว่า^{๒๖๓}
วิ^{๒๖๔}การ^{๒๖๕}ที่^{๒๖๖}ด^{๒๖๗}ำ^{๒๖๘}ค^{๒๖๙}ัญ^{๒๗๐}ก^{๒๗๑}ือ^{๒๗๒} เรา^{๒๗๓}ต^{๒๗๔}อ^{๒๗๕}ง^{๒๗๖}ร^{๒๗๗}ัก^{๒๗๘}ษา^{๒๗๙}ด^{๒๘๐}ุ^{๒๘๑}ล^{๒๘๒}ย^{๒๘๓}ภาพ^{๒๘๔}แห่ง^{๒๘๕}อำ^{๒๘๖}นาจ^{๒๘๗}ไว้^{๒๘๘}ให้^{๒๘๙}ได้^{๒๙๐} โดย^{๒๙๑}ไม่^{๒๙๒}
ล^{๒๙๓}ำ^{๒๙๔}เอ^{๒๙๕}ย^{๒๙๖}ง^{๒๙๗}ถ^{๒๙๘}ว^{๒๙๙}ง^{๓๐๐}ตา^{๓๐๑}เ^{๓๐๒}่ง^{๓๐๓}หน^{๓๐๔}ัก^{๓๐๕}ไป^{๓๐๖}ท^{๓๐๗}าง^{๓๐๘}ชา^{๓๐๙}ติ^{๓๑๐}ใด^{๓๑๑}ชา^{๓๑๒}ติ^{๓๑๓}หน^{๓๑๔}ึง^{๓๑๕} ข้า^{๓๑๖}พ^{๓๑๗}เจ้า^{๓๑๘}เห็น^{๓๑๙}ว่า^{๓๒๐}ร^{๓๒๑}ัฐ^{๓๒๒}บาล^{๓๒๓}
ท^{๓๒๔}่าน^{๓๒๕}เจ้า^{๓๒๖}คุณ^{๓๒๗} ฯ เป็น^{๓๒๘}ห^{๓๒๙}ัว^{๓๓๐}หน^{๓๓๑}้า^{๓๓๒}อยู่^{๓๓๓}น^{๓๓๔}ัก^{๓๓๕}ได้^{๓๓๖}ร^{๓๓๗}ัก^{๓๓๘}ษา^{๓๓๙}ด^{๓๔๐}ุ^{๓๔๑}ล^{๓๔๒}ย^{๓๔๓}ภาพ^{๓๔๔}แห่ง^{๓๔๕}อำ^{๓๔๖}นาจ^{๓๔๗}ไว้^{๓๔๘}เป็น^{๓๔๙}
อ^{๓๕๐}ย^{๓๕๑}าง^{๓๕๒}ดี และ^{๓๕๓}ถ้า^{๓๕๔}เร^{๓๕๕}า^{๓๕๖}ช^{๓๕๗}ว^{๓๕๘}ก^{๓๕๙}ัน^{๓๖๐}ป^{๓๖๑}ระ^{๓๖๒}ค^{๓๖๓}อง^{๓๖๔}ร^{๓๖๕}ัก^{๓๖๖}ษา^{๓๖๗}ต^{๓๖๘}อ^{๓๖๙}ไป^{๓๗๐}เร^{๓๗๑}า^{๓๗๒}จะ^{๓๗๓}ร^{๓๗๔}ัก^{๓๗๕}ษา^{๓๗๖}ความ^{๓๗๗}เป็น^{๓๗๘}เอ^{๓๗๙}กรา^{๓๘๐}
ช^{๓๘๑}อง^{๓๘๒}ชา^{๓๘๓}ติ^{๓๘๔}ไว้^{๓๘๕}ได้^{๓๘๖} ท^{๓๘๗}่าน^{๓๘๘}เจ้า^{๓๘๙}คุณ^{๓๙๐} ฯ ต^{๓๙๑}อ^{๓๙๒}บ^{๓๙๓}ว่า^{๓๙๔} “จริง” แล้ว^{๓๙๕}ท^{๓๙๖}่าน^{๓๙๗}เด^{๓๙๘}ริ^{๓๙๙}ม^{๔๐๐}ต^{๔๐๑}อ^{๔๐๒}ไป^{๔๐๓}ว่า^{๔๐๔} ถ้า^{๔๐๕}
เร^{๔๐๖}า^{๔๐๗}ลง^{๔๐๘}เส^{๔๐๙}ย^{๔๑๐}ด^{๔๑๑}ุ^{๔๑๒}ล^{๔๑๓}ย^{๔๑๔}ภาพ^{๔๑๕}แห่ง^{๔๑๖}อำ^{๔๑๗}นาจ^{๔๑๘}แล้ว^{๔๑๙}ด^{๔๒๐}ุ^{๔๒๑}ล^{๔๒๒}ย^{๔๒๓}ภาพ^{๔๒๔}อื่น^{๔๒๕} ๆ ก็^{๔๒๖}เส^{๔๒๗}ย^{๔๒๘}ตาม^{๔๒๙}ไป^{๔๓๐}ด^{๔๓๑}้วย^{๔๓๒}
บ้าน^{๔๓๓}เม^{๔๓๔}อง^{๔๓๕}ก็^{๔๓๖}จะ^{๔๓๗}พัง^{๔๓๘}ทะ^{๔๓๙}ลาย

ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้าคุณ ฯ อีกว่า สิ่ง^{๔๔๐}ที่^{๔๔๑}ข้า^{๔๔๒}พ^{๔๔๓}เจ้า^{๔๔๔}เป็น^{๔๔๕}ค^{๔๔๖}ว^{๔๔๗}ง^{๔๔๘}ข^{๔๔๙}ย ก็^{๔๕๐}ค^{๔๕๑}ือ^{๔๕๒}การ^{๔๕๓}
เจ^{๔๕๔}ร^{๔๕๕}จ^{๔๕๖}าน^{๔๕๗}เก^{๔๕๘}ร^{๔๕๙}ง^{๔๖๐}ญ^{๔๖๑}า^{๔๖๒}ท^{๔๖๓}ไม่^{๔๖๔}เจ^{๔๖๕}ม^{๔๖๖}อ^{๔๖๗}ภ^{๔๖๘}าค^{๔๖๙} เว^{๔๗๐}ล^{๔๗๑}า^{๔๗๒}น^{๔๗๓}น^{๔๗๔}ย^{๔๗๕}ง^{๔๗๖}มี^{๔๗๗}ไ^{๔๗๘}ด้^{๔๗๙}เก^{๔๘๐}ด^{๔๘๑}สน^{๔๘๒}ร^{๔๘๓}ง^{๔๘๔}ญ^{๔๘๕}า^{๔๘๖}ท^{๔๘๗}ี่^{๔๘๘}น^{๔๘๙}าง^{๔๙๐}ป^{๔๙๑}ระ

เทศ คือถ้าเราลงมือขุดคลองก่อนแล้วจะทำให้การเจรจาแก้ไขสัญญาเช่นนั้น
สะดวกได้ เราต้องจัดการแก้ไขสัญญาให้เรามีเอกราชสมบูรณ์ก่อน

เจ้าคุณพล พ. เห็นด้วยในหลักการตามท้าวเจ้าเสนอ แล้วท่านสั่ง
ให้ข้าพเจ้ากลับไปพิจารณากับหลวงเตชา พ. เรื่องการช่างและให้ข้าพเจ้าคิด
หาเงินทุนต่อไป

๓. ข้าพเจ้าได้เชิญหลวงเตชาตวงคืบมาปรึกษาการประมาณเงินอย่าง
คร่าว ๆ ว่าถ้าเราจะขุดคลองที่คอกคอดกระยาวประมาณ ๕๐ กิโลเมตร
ขนาดกว้างและลึกอย่างคลองสุเอชรวมทั้งการแต่งร่องน้ำ
จากปากคลองไปสู่ทะเลลึก ก็คงใช้เงินในขณะนั้นประมาณ ๓๐
ล้านบาท นอกจากนั้นเราจำเป็นต้องสร้างเขื่อนและทำเทียบเรือ โรง
คลังสินค้า เขื่อนกันคลื่นในทะเล ถนนและทางรถไฟริมฝั่งคลอง
สะพานรถไฟและสะพานต่าง ๆ ข้ามคลอง โรงไฟฟ้า, การโทรเลข
โทรศัพท์, กระจังไฟ, อาคาร, และอุปกรณ์อื่น ๆ อันเกี่ยวแก่
ความจำเป็น และความสะดวกแก่การเดินทางผ่านคลองนี้ จึงได้กะ
กันไว้อย่างคร่าว ๆ ว่า คงจะใช้เงินอีก ๘ ล้านบาท รวมทั้งสิ้น
ประมาณ ๓๘ ล้านบาท

เราได้คิดกันอีกแผนหนึ่งถึงการขุดคลองที่กว้างและลึกน้อยกว่าคลองสุ
เอช เช่นขนาดคลองโครีนซ์ของกรีก เพื่อให้เรือเพียงขนาดที่เข้าปากน้ำเจ้า
พระยาได้ผ่านเท่านั้น อันจะเป็นการกระทบกระเทือนอังกฤษไม่มากนัก ใน
การนี้เราอาจลดค่าใช้จ่ายสำหรับงานดินลงไปได้ประมาณ ๖ ล้านบาท แต่เรา
ก็ต้องสร้างเขื่อน, สะพานข้ามคลอง และการก่อสร้างอื่น ๆ เช่นเดียวกับการ
ขุดคลองขนาดคลองสุเอชนั่นเอง เราได้คาดหมายว่าถ้าเราจะขุดเพียงขนาดกว้าง

ลึกเท่าคลองโครินธ์แล้ว มีแผนการขายให้เท่าคลองสุเอซในอนาคต แต่
เราเห็นว่า การขายคลองต่อไปนั้นจะต้องต้นค่าใช้จ่ายเกือบเท่าสร้างคลองใหม่
เช่นสพานข้ามคลองเป็นต้น ฉะนั้น จึงคิดว่าไหน ๆ จะขุดคลองกันตรงนั้นแล้ว
ก็ขุดกันเต็มอัตราทีเดียวเอาขนาดคลองสุเอซนั้นแหละ

หลวงเดชา ฯ ถามข้าพเจ้าว่า จะเอาเงินมาจากไหน ? ข้าพเจ้า
ตอบว่าเงินคงคลังกับเงินสำรองใช้หนี้เงินกู้มีอยู่ที่กระทรวงการคลัง ซึ่งเก็บได้
เฉย ๆ นั้น สมควรขอเอามาใช้จ่ายในการลงทุนของประเทศชาติได้ประมาณ
๓๕ ล้านบาท ส่วนหนึ่งก็เอามาสร้างทาง อีกส่วนหนึ่งก็เอามาสร้างคลองกระ
แต่กระทรวงการคลังหวงเงินนั้น ข้าพเจ้าเห็นจะต้องอาสาไปเจรจาขอลดดอก
เบี้ยเงินกู้ เพื่อรัฐบาลจะได้อนุญาตให้ใช้เงินคงคลังและเงินสำรองใช้หนี้ได้สดก

หลวงเดชา ฯ ได้ถามถึงปัญหาระหว่างประเทศ ข้าพเจ้าได้ตอบตาม
ที่ไต่เรียนเจ้าคุณพหล ฯ ตั้งกล่าวแล้ว

ข้อสังเกต ตามทฤษฎีกระจายเสียงแจ้งว่า รัฐบาลไทยปัจจุบัน
(พ.ศ. ๒๕๐๑) คิดจะขุดคลองนี้จากบริเวณใต้บางสะพานไปยังปากน่าน
ทำให้ข้าพเจ้าฉงนว่า เหตุใดจึงจะขุดคลองยาวประมาณกว่า ๑๐๐ กิโลเมตร
ซึ่งเกินกว่าแนวที่นายช่างได้กะกรุย เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๕ ถิ่นหนึ่งเท่า แต่ได้
ทราบว่รัฐบาลหวังจะได้ทองคำและแร่อื่น ๆ จากการขุดคลองนี้ จึงทำให้
ข้าพเจ้าระลึกว่าการขุดคลอง กับการทำเหมืองแร่ต่างกัน แม้ข้าพเจ้าจะเห็น
ด้วยตาเปล่าว่างานทั้งสองอย่างมีการขุดดินด้วยกัน การสร้างคลองนั้นต้องการ
ให้คลองตรงและสันที่สุด ส่วนการทำเหมืองแร่ มีการขุดดินในที่จำกัด และ

คดเคี้ยวไปมาตามสายแร่ และบางทียาวแรกคุดยตนบางทียูกไม่สม่ำเสมอ
 เครื่องขุดดินสำหรับเหมืองแรกมีลักษณะต่างกับเครื่องขุดสำหรับคลอง ซึ่งเป็น
 เครื่องขุดดินทำเหมืองทองคำแล้วก็มีลักษณะพิเศษออกไปอีก เพราะแร่ทองคำ
 ฝังอยู่ในดินในทรายนั้นเป็นชั้นเล็ก ๆ มาก นาน ๆ จึงจะพบเป็นเม็ดเล็กเท่าเม็ด
 ถั่วเขียว ซึ่งถือว่าเป็นมหัศจรรย์ ไม่ใช่เป็นลมหรือแท่ง นอกจากนั้นเครื่อง
 สำหรับเหมืองทองคำ ต้องมีเครื่องกลไกที่สามารถวิ่งเข้าหาที่ซึ่งแถวของ
 กับกรขุดทองคำบางคนไม่ซื้อ แล้วยกยกเอาไปคนหนึ่ง ๆ เพียงวันละไม่กี่
 กรัมก็จะทำให้นายเหมือง หรือรัฐบาลขาดทุน ข้าพเจ้าได้ระลึกต่อไปอีกว่า
 บริเวณอำเภอบางสะพานนี้เป็นแหล่งที่บรรพบุรุษของไทยได้ทำการขุด และร่อน
 เอาแร่ทองคำขึ้นมาติดต่อกันเป็นเวลาหลายศตวรรษแล้ว ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
 เป็นราชธานีนั้น ทองคำส่วนหนึ่งฝังอยู่ในกรุงนั้นก็ได้มาจากแหล่งที่กลาว
 ดังนั้น ในสมัยโบราณท่านจึงยกบริเวณนั้นขึ้นเป็นเมือง (คือที่เรียกว่าจังหวัด
 ในปัจจุบัน) มีชื่อว่า “เมืองกำเนิดนพคุณ” ซึ่งหมายถึงจังหวัดที่เป็นแหล่ง
 กำเนิดทองคำเนอด ซึ่งเรียกกันว่าทองเนื้อเก้าหรือทองนพคุณ ในสมัยกรุงรัตน-
 โกสินทร์แหล่งทองคำที่กลาวนี้ ก็ยังทำกันต่อมาและได้ยกบริเวณนี้ให้เป็นเมือง
 กำเนิดนพคุณอยู่จนกระทั่งยกเป็นอำเภอแล้ว ต่อมาเปลี่ยนเรียกชื่อตำบล
 ที่ตั้งว่าการอำเภอเมืองกำเนิดนพคุณจึงกลายมาเป็นอำเภอบางสะพาน ใน
 ปลายรัชกาลที่ ๕ ได้มีบริษัทต่างประเทศขอสัมปทานทำเหมืองแร่ทองคำ ณ
 บริเวณนั้น ตามปกติแล้วพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นทรงห่วงแทนทวีปากร
 อันมีมาชดชชาติ แต่ในการที่พระองค์พระราชทานสัมปทานนั้น ข้าพเจ้าคิดว่า
 พระองค์คงทรงพิจารณาว่า ทล คำที่เหลือนอกจากการขุดค้นแต่สมัยโบราณ

เป็นต้นมาเหลือน้อยมาก ถ้าบริษัทต่างค้าขายจะลงทุนก็อาจเป็นประโยชน์
แก่ราษฎรไทยที่จะได้ค่าจ้างจากการเป็นลูกจ้างบริษัท ในที่สุดบริษัทนั้นทำไป
ไม่สำเร็จแล้วต้องล้มละลาย ข้าพเจ้าคิดว่าเทคนิคในการทำเหมืองทองปัจจุบัน
อาจจะอะไรดีกว่าเมื่อครั้งบริษัทนั้นทำกันได้ ฉะนั้นจึงไม่ประสงค์คัดค้านการ
ที่รัฐบาลจะทำเหมืองแร่ทองคำ ณ ที่นี้เอง แต่ขอให้สำนักให้ดูว่าจะยังมีทองคำ
เหลืออยู่พอที่จะลงทุนทำได้กำไรหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามการทำเหมืองแร่เป็น
อีกเรื่องหนึ่งต่างหากจากการขุดคลอง จึงไม่ควรที่จะเอาการขุดคลองไปขึ้น
ต่อการทำเหมืองแร่ทองอาจเป็นการเสีย การขุดคลองอาจทำให้เห็นชนชั้นบาง
ชนิตบ้าง แต่ก็ไม่มากมายถึงกับจะโกยชนได้ง่าย ๆ ยังเป็นแร่ทองคำแล้วไม่
ได้ของหาได้ง่าย ๆ มีคนทองคำกัณฑ์หมดคนคำ หรืออาจมีราคาถูกกว่าดิบ
การที่ทองคำเป็นสิ่งที่หาขายกันเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้ทองคำมีราคาแพง

อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าเห็นสมควรในหลักการที่ตำรวจวิเสทกิจใด ๆ
จะต้องคำนึงถึงวัตถุพลอยได้ด้วย จึงคิดว่านอกจากแสวงหาแร่ดังกล่าว รัฐบาล
อาจคิดอย่างอื่นอีกก็เป็นได้ ในขณะที่เราตำรวจวิเสทคล่องสมัยเจ้าคุณพล
เป็นนายกรัฐมนตรี เราได้ตำรวจวิเสทพลอยได้จากสภาพที่เห็นกันได้อย่างประ
จักษ์ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้นำมาเล่าสู่กันฟังดังต่อไปนี้

การสำรวจคลองนี้เราจะต้องมีประกาศหวงห้ามที่ดินในบริเวณคลอง
ประมาณ ๒ แสงไว้ และโดยเฉพาะที่ดินในบริเวณนั้นเป็นที่ดิน
อุดมสมบูรณ์ แต่ยังเป็นที่ยังว่างเปล่ามีได้มีผู้ใดทำประโยชน์
เมื่อขุดคลองขึ้นแล้วที่ดินสองฝั่งคลองต้องเจริญแน่ ดังนั้น ข้าพเจ้า
จึงบอกหลวงเดชา ๆ ว่า จะให้รัฐบาลลงทุนอีก ๒ ล้าน เพื่อจัด
การปรังแต่งที่ ๒ แสงไว้นั้นให้เป็นสวน คือที่ดินบางแห่งเหมาะแก่

สวนผลไม้กลายเป็นสวนผลไม้ เช่นบริเวณหลังสวนของพระยา
เป็นทัศนคติผสมผสานสำหรับสวนผลไม้ นอกจากนั้นก็มีปลูกยางพารา
และมะพร้าวต้นโกโก้และไม้ยืนต้นอื่น ๆ ชาวเขาคิดว่าเมื่อฝนก่า-
หนาคาบ ที่สวนเหล่านั้นจะมีราคา (เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่
สอง) ไม่น้อยกว่าไร่ละ ๑๐๐ บาท และถ้าเป็นสวนผลไม้ ก็มีราคา
มากขึ้นไปอีก ที่สวนสองแดนไร่ก็จะเป็นเงินยี่สิบห้าบาท ซึ่งเมื่อ
หักค่าใช้จ่ายในการสร้างสวนแล้ว รัฐบาลก็จะได้กำไรคืนทุนที่จะ
ขุดคลองเราเห็นกันว่าจะไม่ใช่วิธีทางป่าแบบเผ่าที่ทำกัน โดยโค่น
ต้นไม้ลงมาแล้วใช้ไฟเผา เพราะเราเสียรายได้ของชาติ เราจะปรัง
แต่งทัศนสองฝั่งคลองอย่างปรานีต เช่นไม้ใหญ่ต้นใดสามารถทำเป็น
ซุงเพื่อใช้ทำเขื่อนได้ก็ต้องประคองให้เป็นซุง ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นแผ่น
กระดานปลวกอาคารได้ก็ต้องเลื่อย ไม่ใช่ทำเป็นเสาเข็มได้ก็ต้อง
เอามาเป็นเสาเข็ม ส่วนไม้ที่ใช้อย่างอื่นไม่ได้ จึงเอามาเผาเป็น
ถ่านไม้ใช้เผาทั้งให้เป็นขี้เถ้า ในการนี้รัฐบาลก็จะมีรายได้เพิ่มขึ้น
อีกในการถลุงป่า

เราได้พิจารณากันว่าที่สวนที่สร้างขึ้นใหม่นั้นจะให้กรรมกรที่มาช่วย
การขุดคลองมีสิทธิหรือคนอื่น เพื่อให้เขาเหล่านั้นมีทัศนคติเป็นทัศนคติอย่าง
อุดมสมบูรณ์เป็นกรรมสิทธิ์ของแต่ละคน โดยให้ชำระเงินผ่อนเป็นงวด ๆ กรรม
กรเหล่านั้นอาจมาจากภาคอื่นหรือชาวเขาต่าง ๆ และเมื่อเขาได้ช่วยขุดคลองแล้ว
ก็จะได้มีที่ดินพร้อมกับอาคารที่สร้างให้ด้วยราคาถูกอย่างผาสุก
กรรมกรแต่ละคนก็เพียงแต่จะบำรุงพืชผลที่เราลงไว้ให้ และต่อเติมตามที่เขาเห็น
สมควร เขาก็จะเก็บผลไม้อย่างสบาย และนำไปส่งตลาดค้ากับต่างประเทศ

ซึ่งเคยไปทดลองชดใหม่เนั้น ซึ่งเขาจะได้ราคาขึ้นกว่าที่ต้องผ่านเมืองท่าของ
ประเทศอื่น ทดคนสวนที่เห็ดออกจากขายให้กับกรรมกร ก็จะได้ขายให้แก่คนไทย ซึ่ง
เป็นคนยากจน หรือคนที่ไม่มีหลักทรัพย์ของตนเองตามทกกรรมกรขายที่ดินจะ
ได้ตรวจสอบพิจารณาให้ถ้วน เพื่อบอกกันมิให้คนมั่งมีเอาเงินไปซื้อที่ดินจาก
กรรมกร หรือคนยากจนดังกล่าวแล้ว เราจะต้องมีข้อกำหนดว่าที่ดินซึ่งกรรม
กร และคนยากจนรับซื้อไปนั้นจะซื้อขายหรือโอนโดยวิธีอื่น ๆ ไม่ได้ นอก
จากโอนทางมรดกเท่านั้น

ข้าพเจ้าได้เสนอเรื่องที่ปรึกษากับหลวงเดชา ฯ ต่อเจ้าคุณพหล ฯ
แล้วเดินทางไปเจรจาขอคดดอกเบี้ยเงินกู้ สำเร็จแล้วกลับมาประเทศ
ไทยได้รับมอบหมายให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
และได้แก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค ซึ่งเป็นอุปสรรคของอธิปไตย
และเอกราชแห่งชาติไทย แล้วย้ายไปรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการคลัง ต่อมาก็มิเหตุการณ์ต่าง ๆ จนกระทั่งสัญญา
สมบูรณแบบตามพระราชกฤษฎีกาไทยอยู่แล้ว

๔. บัดนี้ สัญญาไม่เสมอภาคและสัญญาสมบูรณแบบก็หมดไปแล้ว
ตามนิคินัยประเทศไทยมีความเป็นเอกราช สิ่งที่ข้าพเจ้าเป็นห่วงอีก
คือเอกราชลามพฤตินัย เพราะปัญหาที่จะต้องคิดให้รอบคอบ มิใช้อยู่แต่
เพียงว่าเราเห็นว่าเป็นเอกราชตามนิคินัยแล้วก็จะทำตามพลการ

ข้าพเจ้าสนับสนุนรัฐบาลให้ชุดคดคดกระทั่งสำเร็จไปตามอุดมการณ์
ที่ข้าพเจ้าพรรณนามาตั้งแต่ต้น ก็เพราะมีความหวังว่า รัฐบาลจะ
รักษาและป้องกันเอกราชของชาติ ตามพฤตินัยได้ และใช้ทุนของ
ชาติไทยเราเองตั้งที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไป

ประการที่ ๑ การรักษาระบบกันเอกราชทางพฤตินัย ข้าพเจ้าคิด

ว่าการเมืองปัจจุบัน จำนวนมากเคยเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเจ้าคุณพหล ฯ โดยตรง คงจะระลึกถึงเจ้าคุณพหล ฯ บ้างว่าในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีอยู่นั้น ราษฎรได้รับความร่มเย็นเป็นสุข เอกราชและอธิปไตย ของชาติเท่าที่มีอยู่ขณะนั้นมิได้เสื่อมลงไปแต่ได้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะ ท่านเจ้าคุณได้นำราษฎรรักษาตุลยภาพแห่งอำนาจไว้เป็นอย่างดี การ ของประเทศชาติสมดุลย์ไปทุกส่วน

ภายหลังสงครามครั้งที่แล้วหลายรัฐบาลไทยที่มีอยู่ก่อนรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ ก็ได้นำหลักนโยบายอันอุดมคัมภีรภาพของเจ้าคุณ พหล ฯ มาใช้ เพื่อรักษาความเป็นเอกราชตามนิตินัยและตามพฤติ- นัยของชาติ โดยรักษาตุลยภาพแห่งอำนาจของมหาประเทศไว้ได้ แม้รัฐบาลเหล่านั้นจะมีข้อบกพร่องบางอย่าง แต่ก็ไม่บกพร่อง ในเรื่องความเป็นเอกราชของชาติ ซึ่งสำคัญกว่าบุคคลและสิ่งใด ๆ หนึ่ง

ราษฎรหลายในปัจจุบันนี้ได้เรียกร้อง โดยใช้ภาษาอย่างสา- ญชนว่า “ความเป็นกลาง” ซึ่งทำให้บางท่านวินิจฉัยตามรูปการณ์ภายนอก ings พัทธ์เทศนิกแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ และบางท่านก็คัดค้านการต่าง ๆ ข้าพเจ้าคิดว่า การพิจารณาคำเรียกร้องของราษฎรสามัญทั่วไปนั้นจะต้องพิ- ษณาเจตนารมณ์ของราษฎร เพราะถ้าจะพิจารณาเพียงกันตามศัพท์เทคนิค ข้าพเจ้าเองและเชื่อว่าอีกหลายท่านถ้าใช้เวลาว่างสำรวจศัพท์ที่เราใช้ ด้ ก็จะพบว่าเราท่านใช้ศัพท์ผิดเพี้ยนไปได้ จึงควรให้อภัยแก่ราษฎรสามัญ ยดอย่าเข้มงวดในการใช้ศัพท์เทคนิคนัก

ข้าพเจ้าคิดว่า “ความเป็นกลาง” ที่ราษฎรสามัญเรียกร้องนั้นหมายถึงดุลยภาพแห่งอำนาจ ซึ่งเป็นนโยบายที่เจ้าคุณพหลฯ นำราษฎรมาสมัยหนึ่งในการรักษาอธิปไตยและเอกราชของชาติไว้ได้อย่างมั่นคง และทวียิ่งขึ้น เพราะท่านไม่เอาชาติไปเป็นเดิมพันถ่วงน้ำหนักข้างหนึ่งข้างใด สิ่งที่ท่านเอาเป็นเดิมพัน คือการรักษาชาติด้วยกาย, วาจา, ใจ ท่านเทอดทูลชาติไทยเหนือบุคคลใด ๆ ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านที่เคยอยู่ใต้บังคับบัญชาโดยตรงของเจ้าคุณพหลฯ คงสามารถเจริญรอยตามได้ นโยบายของเจ้าคุณพหลฯ ดังว่านั่นเป็นเกราะที่แข็งแกร่งในการป้องกันอิทธิพลของต่างชาติที่จะแทรกเข้ามาในปัญหาการขัดคลองกระ และปัญหาอธิปไตยกับเอกราชของชาติไทย ข้าพเจ้าหวังว่าความหวังของข้าพเจ้าคงไม่พลาด

ประการที่ ๒ ปัญหาทุน ข้าพเจ้าเห็นว่าการสร้างคลองที่คลองคอดกระนั้นเป็นการลงทุนที่ดีอย่างหนึ่งสำหรับชาติไทยโดยชาติไทยเอง ฉะนั้นเป็นการสมควรที่รัฐบาลจะนำเอาทุนนอนทิ้งอยู่โดยยังมีได้ไว้เป็นประโยชน์อย่างใด และไม่กระทบกระเทือนถึงเสถียรภาพของเงินตราการลงทุนได้

ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ถ้ารัฐบาลจะคิดกู้เงินของชาติอื่นมาลงทุนในการนี้ เพราะจะทำให้เกิดภาระผูกพันทางพฤตินัยหลายอย่าง ผลที่เราหวังจะได้ความเป็นเอกราชสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทางเศรษฐกิจก็จะกลับกลายเป็นเสียเอกราชทางพฤตินัยอย่างอื่น ๆ

ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ถ้ารัฐบาลจะเพิ่มภาษีอากรหรือลดเงินเดือนข้าราชการเพื่อการนี้และข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยที่จะเอาทุนนอนของชาติมาใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าในเรื่องที่ไม่ใช่การลงทุน เช่นการขุดคลองคอดกระ

ได้มีทุนสำรองมั่นคงนัก คือ นอกจากเงินตราต่างประเทศแล้วยังมีทองคำอีกด้วย
 คอมพิวเตอร์พียอนีร์ ๑๐๐% ซึ่งไม่พว่นเกรงแม้จะมีผู้เอาธนบัตรทองคำใช้
 หดมาขอแลกทุนสำรอง แต่ในระหว่างสงครามที่แลวเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน
 ระบบเงินตราของไทยก็เหมือนกับอีกหลายประเทศในโลก คือใช้ระบบคณ
 คุม กล่าวคือ ผู้ถือธนบัตรไทยไม่มีสิทธิที่จะขอแลกเงินตราต่างประเทศเป็น
 ทุนสำรอง รัฐบาลยอมให้แลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศได้ตามที่รัฐบาลเห็น
 สมควร เพื่อไม่ต้องเอาทุนสำรองที่มีอยู่เดิมมาจ่ายเพื่อแลกเปลี่ยน รัฐบาลอาจ
 ทำได้โดยรักษาดุลยภาพแห่งมูลค่าที่ผู้เอาเงินบาทมาขอแลกเงินตราต่างประเทศที่
 รัฐบาลได้รับมา เช่น ได้รับมาจากการขายสินค้าแก่ต่างประเทศ เป็นต้น
 ถ้ารัฐบาลรักษาดุลยภาพเช่นนี้ไว้ไม่ได้ คือมีการแลกเปลี่ยนเงินบาทเป็นเงิน
 ตราต่างประเทศเกินกว่ามูลค่าที่รัฐบาลได้รับแล้วก็จะต้องจำหน่ายทุนสำรอง และ
 ในที่สุดทุนสำรองก็หมด

ตามปกติชาติไทยเราอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบในทางการค้าและ
 เศรษฐกิจกับต่างประเทศอยู่แล้ว ถ้าเราดำเนินการให้เป็นไป
 ตามธรรมดา โดยไม่ถ่วงตาเต้งแห่งอำนาจให้หนักไปข้างใด
 อันเป็นการทำให้ดุลยภาพทางการเศรษฐกิจและการค้าเสีย
 ไปแล้ว เราก็รักษาดุลยภาพในการแลกเปลี่ยนได้โดยไม่ต้อง
 ทำอะไรให้ยุ่งยาก ดังนั้น การรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจไว้
 ให้ได้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะแก้ไขความหนักใจของรัฐบาล
 ในดุลยภาพทางการคลังและทางงบประมาณ

เนื่องจากเราเสียดุลยภาพไปมากในระหว่างสงคราม จึงเป็นเหตุ
 ให้ค่าเงินบาทตกต่ำไปตมมาจนภายหลังสงครามด้วย ซึ่งปรากฏว่าเงิน ๑๙

บาท ซึ่งจะแลกดอลลาร์ ส.ร.อ. ได้ ๑ เหรียญ แต่บางรัฐบาลทยอย
ก่อนรัฐประหาร (พ.ศ. ๒๔๘๐) ได้ใช้วิธีรักษาดุลยภาพแห่งอำนาจและ
เศรษฐกิจ จึงทำให้ค่าของเงินบาทสูงขึ้น คือเงิน ๑๐ บาทแลกได้ ๑
ดอลลาร์ ส.ร.อ. แต่บัดนี้ ราษฎรไทยต้องจ่ายถึง ๒๑-๒๒ กว่าบาท จึง
จะแลกได้หนึ่งดอลลาร์ ส.ร.อ.

โดยมีความหวังว่ารัฐบาลจะรักษาดุลยภาพต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว
ไว้ได้ ข้าพเจ้าจึงได้เสนอต่อราษฎรและรัฐบาลในการที่จะเอาทองคำบางประ
เภทที่ชาติไทยมีอยู่มาลงทุนในตลาดทองคำดังกล่าวในช่วงบนนี้

เพื่อความเข้าใจของสามัญชนว่า ชาติไทยมีทองคำอยู่ในเวลานี้
อย่างไรบ้างนั้น ข้าพเจ้าจึงลงมือแล้ว ๆ จะขอเล่าสั้น ๆ ถ้าความจำเป็น
ข้าพเจ้าเดินไปบ้างก็ขอท่านผู้อ่านโปรดอภัยให้ด้วย

ก. ในสมัยก่อนที่ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังนั้น
ทุนสำรองเงินตราของไทยเอาฝากไว้เป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิงค์ในอัง
กฤษแทบทั้งสิ้น เมื่อข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งที่กระทรวงการคลัง ได้
พิจารณาเห็นว่าวิธีดังกล่าวนี้เป็น การทำให้เงินตราและเศรษฐกิจ
ของไทยต้องตกอยู่ภายใต้เงินอังกฤษอย่างสิ้นเชิง ยิ่งกว่านั้น ถ้าเงิน
อังกฤษเสื่อมราคาลงไปเงินไทยก็จะต้องเสื่อมราคาด้วย ข้าพเจ้าจึง
ได้สั่งให้ธนาคารตัวแทนรัฐบาลไทยในอังกฤษเอาเงินปอนด์ที่เป็นทุน
สำรองเงินตราส่วนหนึ่งซื้อเป็นทองคำประมาณ ๑๕ ล้านกรัม แล้ว
นำมาเก็บไว้ที่ห้องนิรภัยของกระทรวงการคลัง ณ กรุงลอนดอน ต่อมา
เงินปอนด์เสื่อมราคาลง โดยอังกฤษได้ลดค่าของเงินปอนด์ให้
เปลี่ยนกับเงินดอลลาร์ ส.ร.อ. ประมาณปอนด์ละ ๒๐ เซ็นต์ต่อเมรี

กันจึงทำให้ทองคำที่ชาวเจ้านำมาเก็บไว้ ณ กรุงเพท นันมีราคา
ขึ้นในส่วนที่เกี่ยวกับเงินปอนด์ อันทำให้ชาติไทยได้มีกำไรจำนวน
มากและทำให้ค่าแห่งทุนสำรองเงินตราไทยสูงขึ้น นอกจากนั้น
ทองคำจะลดค่าเงินปอนด์ ชาวเจ้าได้สดับตรับฟังถึงฐานะของ
เงินอังกฤษเห็นว่าอังกฤษจะต้องลดค่าในเร็ววัน จึงได้ส่งเงิน
ปอนด์อีกส่วนหนึ่งไปเป็นเงินเหรียญอเมริกันเป็นการด่วน โทเรด
ของชาวเจ้าไปถึงลอนดอนประมาณ ๖ ชั่วโมงก่อนอังกฤษประกาศ
ลดราคาเงิน จึงสามารถโอนเงินปอนด์บางส่วนไปเป็นเงินดอลลาร์
สหรัฐอเมริกา ซึ่งชาติไทยได้มีกำไรส่วนหนึ่ง

เมื่อรัฐบาลสมัยก่อนโน้นประกาศสงครามกับอังกฤษ อังกฤษจึงได้
ยึดเงินของไทยที่ฝากไว้ในอังกฤษ แต่ทองคำที่เราเอามาเก็บไว้ในกรุงเทพ
ก็ได้อพยพจากการยึดของอังกฤษ และชาวเจ้าคิดว่ายังอยู่เรียบร้อยของนา
วียของชาติไทยจนถึงทุกวันนี้ ทองคำประเภทนี้ยังไม่ควรที่รัฐบาลจะต้อง
คือควรรักษาไว้เพื่อความจำเป็นอันสำคัญอย่างยิ่งยวดในกาลภายหน้า

๒. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ เมื่อเงินมีราคาตกต่ำลงเรื่อย ๆ รัฐบาล
ไทยขณะนั้นมียกเงินเหรียญบาทอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อคิดเป็นเงินดอลลาร์
ประมาณบาทละ ๔๐ สตางค์ ราษฎรก็ไม่นิยมเหรียญบาท ๆ จึงค้างอยู่ที่กระทรวง
คลังประมาณ ๔๐ กว่าล้านเหรียญ ชาวเจ้าจึงได้ส่งเอาเหรียญเหล่านั้นไปขาย
แล้วขอเป็นทองคำได้ประมาณ ๘ ล้านกรัมเศษ เอาฝากไว้ที่ ส.ร.อ. ทองคำวง
นี้รัฐบาลก็ยังไม่ควรจะต้องเช่นเดียวกับทองคำในข้อ ก.

ค. เมื่อก่อนญี่ปุ่นโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์นั้นญี่ปุ่นได้ถืออังกฤษอเมริกัน
ถือเงินตราต่างประเทศของญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศเหล่านั้น ญี่ปุ่นมีเงินตราที่

ประเทศจะมาแลกเปลี่ยนเงินบาทเพื่อซื้อข้าวสาร ญุ่นจึงได้มาเจรจากับรัฐบาล
 ไทยในขณะนั้นเพื่อขอเอาเงินเยนมาแลกเปลี่ยนเงินบาท ข้าพเจ้าเห็นว่าเงินเยน
 ไม่มีคนจะรับเลย ญุ่นว่าถ้าญุ่นจะเอาเงินบาทก็ให้เอาทองคำมาแลกเปลี่ยน ญุ่นไม่
 พอใจ แต่ในที่สุดญุ่นก็ยอมตกลงว่าทองคำส่วนหนึ่งให้ชนเขามากรุงเทพฯ
 ทองคำส่วนหนึ่งให้ฝากไว้ในธนาคารที่ญุ่น แต่ยังไม่ทันที่จะได้ขนทองคำส่วนนี้
 ก็พอดีเกิดสงครามการชนทองคำชงกันไป และทองคำที่ฝากไว้ที่ญุ่นข้าพเจ้าประ
 มาณไว้ ๆ เห็นระราว ๆ ๓ ล้านกรัม ทองคำยอดนี้เขามาลงทุนตลอดได้
 ขยไม่กระทบกระเทือนถึงเสถียรภาพของเงินตรา

๖. ในระหว่างสงครามญุ่นได้บังคับให้รัฐบาลไทยจ่ายเงินบาทแลก
 เงินเยนที่เรียกว่าบงกุชเงินเยนพิเศษจำนวนมากมาย อันเป็นมูลเหตุสำคัญที่
 ให้เงินบาทต้องเสื่อมค่าลงอย่างมากและเร็วถึงมาตลอดจนถึงทุกวันนี้ ใน
 หนวาทข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐบาลในสมัยหลังเคยมา
 ร้องขอการทบทวนของเงินอีก ข้าพเจ้าก็แนะไปว่าให้เทียบเอาทองคำมาแลก
 ญุ่นก็ยอมให้ทองคำบางส่วน และเอาชนบงกุชเงินเยนพิเศษบางส่วน ข้าพเจ้า
 มักใจว่าถ้าเสร็จสงครามแล้วทองคำประเภทนี้ของไทยที่ฝากไว้ในญุ่นก็คง
 ญ เพราะญุ่นต้องเป็นฝ่ายแพ้แน่นอน และสัมพันธมิตรก็จะยึดทองคำนี้
 ด้ยอาจตามคืนมาได้ เนื่องจากรัฐบาลไทยครั้งก่อนไม่ร่วมมือกับญุ่น
 ข้าพเจ้าคิดว่าทางออกที่จะพออ้างกับสัมพันธมิตรได้ ก็คงมีบันทึกไว้ว่า
 ไม่ให้ขายให้ญุ่นในตอนที่รัฐบาลมาหารือกับข้าพเจ้านั้นเราขายให้ไป เพราะ
 ญุ่นเอาไปซื้อข้าวให้ราษฎรพลายและอินโดนีเซีย ประกอบด้วยความจริงก็
 ปรากฏจากหนังสือของญุ่นที่แจ้งมาว่าจะเอาไปซื้อข้าวสารให้ราษฎรเหล่านั้น
 รวมกันนั้นข้าพเจ้าก็คิดว่าไทยเล็ดลอดไปยังไม่ถึงกับญูราชการของสัมพันธมิตร

ที่แก๊งค้ายาไทยต้องจ่ายเงินให้ญี่ปุ่นซื้อข้าวสาร เพื่อราษฎรของ
พันธมิตรเอง เมื่อเสร็จสงครามแล้วสัมพันธมิตรผู้ปกครองประเทศญี่ปุ่นก็ได้
ทองคำที่เราฝากไว้ในญี่ปุ่น รวมทั้งทองคำรายนด้วย ต่อมาได้มีอเมริกันคน
ที่เคยทำงานอยู่ในกองทัพสัมพันธมิตรที่โตเกียว ได้เสนอต่อเอกอัครราชทูตไ
ทกวงของจีนว่าสามารถจะหาทางเจรจาให้รัฐบาลไทยได้ทองคำที่ฝากไว้
ญี่ปุ่นโดยเขาขอค่านายหน้าบ้าง ข้าพเจ้าทราบว่ารัฐบาลไทยสมัยก่อนรัฐบาล
ทหารได้พิจารณาเห็นว่า ทองคำประเภทนี้ต่างกับประเภททองคำในข้อ ค. เพราะ
ได้ไว้ในระหว่างสงคราม ถ้าชาติไทยได้ทองคำจำนวนนั้นมาโดยเสียค่านายหน้า
เพียงเล็กน้อยก็สมควร นายหน้าคนนี้ได้เดินทางมาพบรัฐบาลกรุงเทพฯ และ
ขอโอกาสมาพบข้าพเจ้า เพื่อขอความเห็นว่าจะเกิดผลดีอย่างไรประกอบกับ
บ้าง นอกจากเหตุผลส่วนที่เขาคิดไว้ ข้าพเจ้าจึงได้ชี้แจงถึงเหตุผลว่า ทอง
ของเรานั้นไม่ใช่แลกกับเงินที่ช่วยญี่ปุ่นในการรบ แต่เป็นเรื่องที่ญี่ปุ่นเอา
ไปซื้อข้าวสารให้ราษฎรในมลายูและอินโดนีเซีย นายหน้าผู้นั้นพอใจมากที่
ข้ออ้างซึ่งข้าพเจ้าได้แนะนำให้เขาไปติดต่อรัฐบาลเพื่อขอดูหลักฐานที่กระทรวงกลา
วคลัง ต่อมาอีกไม่กี่วันก็เกิดรัฐประหาร ข้าพเจ้าไม่รู้แน่ชัดว่ารัฐบาลต่อมา
ตกลงกับนายหน้าคนนั้นอย่างไรบ้าง ชาติไทยจึงได้ทองคำประเภทนั้นมาและ
นำไปฝากไว้ยัง ส.ร.อ. (ข้าพเจ้าคิดว่านายหน้าคนนั้นลงเอาเหตุที่เราอ้างเอา
มาทำให้แก่ญี่ปุ่นเพื่อซื้อข้าวสารให้แก่ราษฎรสัมพันธมิตร เป็นเหตุสำคัญใน
เจรจา)

ข้าพเจ้าจะว่าทองคำประเภทนี้ประมาณ ๓๐ ล้านกรัมเศษ ถ้าช
ยังตลอดเสริมทราวดูสูงกว่าราคาทางการของ ส.ร.อ. แล้วเราจะได้เงินตรา
ประเทศ ๓๐ ล้านเหรียญอเมริกา อันจะเป็นทุนสำหรับบุคคลสองกระโด

๙. ยังมีทองคำแท่งและเงินอยู่ต้งานงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งไม่เกี่ยวกับเงินสำรองเงินตราเลย ข้าพเจ้าได้สอบสวนแล้วได้ความว่า ทองคำแท่งและเงินแท่งเหล่านี้เป็นของเจ้าประเทศราชแห่งเมืองต่างๆ ในภาคเหนือ, ตะวันออกเฉียงเหนือ และรายาต่าง ๆ ในบริเวณจังหวัดเมืองภาคใต้ ที่ได้นำมาในนามของราษฎรแห่งหัวเมืองเหล่านี้หลุดเกลี้ยงหายเพื่อเป็นราชบรรณาการแด่พระมหากษัตริย์ไทยตามระบบศักดินา ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าเงินและทองเหล่านี้จะมีน้ำหนักสักเท่าใด เงินทองเหล่านี้เต็มเก็บไว้ ณ ห้องนิรภัยเก่าของกระทรวงการคลังมาหลายสมัยแล้ว เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ (เจ้าคุณจอมมารดาแพ) ได้กรุณาเล่าให้ฟังว่า ในสมัยที่ท่านเป็นพระสนมเอกแด่สมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นท่านได้เห็นทองแท่งและเงินแท่งช่นดินมาก ท่านเล่าว่าเวลานั้นท่านเป็นเด็กไม่รู้จะเอาทองแท่งไปทำอะไร ท่านจึงเอาทองคำบางแท่งมาใช้เป็นที่ทับชายมุ้งเพื่อกันไม่ให้มุ้งปลิดขึ้น ก็แสดงว่าทองคำและเงินแท่งช่นดินมีอยู่มาก ข้าพเจ้าคิดว่าราษฎรในภาคพายัพ และภาคอีสานคงจะมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทราบข่าวว่าทองคำแท่งและเงินแท่ง ซึ่งเจ้าประเทศราชในสมัยก่อนได้นำมาหลุดเกลี้ยงหายเป็นราชบรรณาการในนามของพี่น้องเหล่านี้ยังคงมีเหลืออยู่ ก็ยังมีได้เอาไปทำประโยชน์อย่างอื่น ถ้าหากรัฐบาลจะได้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อนำเอาทองคำแท่งและเงินเหล่านี้เปลี่ยนสภาพให้เป็นทุนส่วนหนึ่งของคลองที่จะขุดใหม่ ก็จะได้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติไทยเป็นส่วนรวมและจะนำมาซึ่งความปลื้มปิติของราษฎรในภาคต่าง ๆ ที่ได้มีส่วนในการนี้ด้วย

นั่น ถ้าหากทองคำแท่งตามที่กล่าวข้างต้นยังไม่พอเป็นทุนในการ
ขุดคลอง(แต่ข้าพเจ้าคิดว่าพอ) ข้าพเจ้าเห็นว่าการขุดคลองนั้นมีใช้ว่าเราจะ
ต้องจ่ายเงินค่าก่อสร้างพื้นที่รวมทั้งหมด ก็จะจ่ายเป็นงวด ๆ ไปตามโครง
การ ในระหว่างนี้รัฐบาลก็มีเวลาหาทางประหยัดรายจ่ายแผ่นดินที่ไม่จำ
เป็นเอามาใช้ในการนี้ โดยไม่ต้องเพิ่มภาษีอากรหรือลดเงินเดือนข้าราชการ
ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลสามารถทำได้ เพราะหวังว่าคงจะมีหลายท่านที่จะเจริญ
รอยตามเจ้าคุณพลในการทอดธุระชาติเหนือบุคคล โดยกาย, วาจา, ใจ

๕. ข้าพเจ้าหวังว่า ในการที่เอาทองคำส่วนที่ไม่กระทบกระเทือน
ถึงเสถียรภาพของเงินตรามาเป็นทุนในการขุดคลองกระนั้น นอกจากชาติไทยจะ
ได้รับประโยชน์โดยตรงดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ก็ยังมีประโยชน์ทางอ้อมอีก
มากหลายรวมทั้งจะเป็นการทำให้เงินหมุนเวียนมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้การค้า
และการเศรษฐกิจผสมอยู่ในขณะนี้ได้กระเตื้องขึ้นอีก การจะเป็นประโยชน์แก่
คนไทยทุกวรรณะไม่ว่าจะเป็นวรรณะเจ้าสมบัติ หรือผู้มีทุนน้อย หรือวรรณะ
ไร้สมบัติ แม้ว่าชาวยุโรป ชาวอเมริกัน ชาวเอเชียทุกชาติทุกภาษาที่มาทำ
การค้าและวิสาหกิจ ฟังโพธิสมภารของชาติไทยอยู่ในเวลานี้ ก็จะพลอยได้
รับประโยชน์จากการลงทุนของชาติไทยในการสร้างคลองกระ โดยทุนของชาติ
ไทยเองดังกล่าวแล้วนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

ปรีดี พนมยงค์

(นายปรีดี พนมยงค์)

ภายหลังที่ขอเสนอของท่านปรีดี พนมยงค์ เรื่องชุดของทศกัณฐ์
กระดังง่าวนั้น ได้ถูกนำเสนอสู่รัฐบาล และได้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ในหน้าหนังสือ
พิมพ์ในบางส่วนแล้ว ก็ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักการเมืองและประชาชน
อย่างกว้างขวาง ทั้งสนับสนุนและคัดค้าน

โดยเฉพาะในฝ่ายคัดค้านแนวความคิดของท่านปรีดี ที่เสนอแนะรัฐ-
บาลควรได้พยายามคัดค้านด้วยโมหะจริตและด้วยความอคติ โดยไม่ได้ยึด
ถือผลประโยชน์ของประเทศชาติและมวลราษฎรไทยเป็นหลัก หากยึดถือเอาผลประโยชน์
ส่วนตัวในฐานะตัวแทนผลประโยชน์ของต่างชาติ และในการคัดค้าน
ของพวกเขาโมหะจริตเหล่านี้ ก็ได้เป็นไปอย่างสุจริตใจ คือไม่ได้มีเป้าหมาย
เพื่อขอเสนอแนะ แต่หากใจเล่ห์หลอเพื่อให้ของแฉะไปที่ตัวของผู้อนเสนอแนะ คือ
ท่านปรีดี พนมยงค์ ด้วยความอาฆาตมาดร้ายเป็นส่วนตัว ถึงขั้นว่าจะ
ไม่พูดออกมาตรง ๆ แต่คนฟังคนอ่านก็รู้เจตนา

จากการคัดค้านอันน่าอัปยศอดสู ตัวแทนของราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
เสนอแนะของท่านปรีดี "อิสรวณ" นักวิจารณ์ที่ยดมนถือมนอยู่ในคณะกรรม
และผลประโยชน์ของส่วนรวม จึงได้เขียนบทความวิจารณ์ขอคัดค้านคำเสนอ
แนะของท่านปรีดี ลงในหน้าหนังสือพิมพ์ สยามเสรี ฉบับลงวันที่ ๑๖ มีนาคม
๒๕๐๓ มีข้อความละเอียดดังต่อไปนี้.-

เมื่อวันที่ ๙ เดือนนี้ หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้พิมพ์ข่าวที่เก็บ
ความจากจดหมายของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ที่ส่งมายังนายกสมาคมหนังสือ
พิมพ์แห่งประเทศไทย เพื่อขอให้นายก จ.น.ท. นำเสนอต่อรัฐบาล และเสนอ
ต่อประชาชน โดยผ่านทางหนังสือพิมพ์ ในจดหมายนั้น ดร.ปรีดี ได้แสดง
ความชื่นชมในความดีของรัฐบาลที่จะชุดของทศกัณฐ์กระดังง่าวนั้น ดร.ปรีดี ได้

เขียนมาว่า โดยที่นายกรัฐมนตรีปัจจุบัน ได้เคยแสดงไว้อย่างที่รับฟังความเห็นของคนไทยทั่วไป และโดยที่ตัวท่านได้เคยศึกษาค้นคว้าและมีความคิดเกี่ยวกับการสร้างคลองขึ้นมาในสมัยหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์แก่มณฑลเขมรไทย และรัฐบาลไทยบ้าง จึงได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับปัญหาเรื่องนั้น เรื่องการเมืองระหว่างประเทศ และปัญหาอื่นเกี่ยวกับการขุดคลองมาไว้เพื่อการพิจารณาของรัฐบาล และประชาชนไทย

หลังจากที่หนังสือพิมพ์ได้เปิดเผยความคิดของขั้วผู้ประคับประคองการมหาวชิราลงยวชากรรรมศาสตร์ และการเมือง ก็ได้มีปฏิกิริยาทางในทางโจมตีและต้อนรับม.ร.ว. เสวีย์ ปราโมช แห่งพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นผู้คัดค้านความดำริห์ในการขุดคลอง ได้โจมตีว่าข้อเสนอแนะของ ดร. ปรีดี ให้น้ำทุนสำรองทองคำมาใช้ขุดคลองนั้น เป็นหลักการของพวกคอมมิวนิสต์ และว่าทองคำอันเป็นส่วนหนึ่งของพระมหากษัตริย์นั้น คงสงสัยว่าจะถูกเขาปล้นไปหมดแล้ว (พิมพ์ไทย ๑๒ มีนาคม) นอกจากการโจมตีของรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์แล้ว รัฐมนตรีว่าการมหาดไทยยังได้กล่าวเป็นเชิงดูแคลนและเดาเจตนาของผู้เสนอไปในแง่ร้ายว่า “อาจเป็นแผนุญแห่ให้เกิดความผันผวนทางการเมืองทั้งในประเทศและต่างประเทศ” และว่าเงินทุนสำรองเป็นทุนที่ต้องหวงแหน ถ้าจะมีการขุดคลองจริง รัฐบาลก็มีวิธีหาเงินอย่างอื่นมาใช้ (ไทรยวน ๑๒ มีนาคม) วิธีอย่างอื่นซึ่งนอกเหนือไปจากการกู้เงินจากต่างประเทศ คืออย่างไรวั้น รัฐมนตรีว่าการมหาดไทยมิได้เฉลยไว้ อนึ่งหนังสือพิมพ์บางฉบับได้แสดงความเห็นว่าการนำทุนสำรองธนบัตรและทองคำของพระมหากษัตริย์มาใช้ ในการขุดคลอง

จะเป็นการ ทาลายสมบัติชนชาติในกระเป๋าน้อยแบบของเมืองไทย”
และจะก่อความเสียหายเอนกอนันต์แก่เศรษฐกิจของประเทศ

ในขณะเดียวกันก็มีหนังสือพิมพ์ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลาย
ท่าน ได้ต้อนรับข้อเสนอแนะของรัฐบาลชวาโดในเรื่องนี้ด้วยดี และขอคัดค้าน
ขอ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช และของรัฐมนตรีว่าการมหาดไทยก็ได้ถูก
สมาชิกสภาบางท่านตีกลับไป เป็นต้น ศ.ส. ทวีศักดิ์ ตริพลี แห่งขอนแก่น
รองประธานแนวร่วมสังคมนิยมได้โต้ว่า การวิพากษ์วิจารณ์ของ ม.ร.ว. เสนีย์
เป็นในเชิงคำราม ของยากรักษาผลประโยชน์ของต่างประเทศเท่านั้น
(ภาพ ๑๔ มีนาคม)

ส่วนนายกรัฐมนตรีนั้น ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ด้วยความสำรวม ท่าน
กล่าวว่าเพ็งจะได้รับบันทึกความเห็นของรัฐบาลชวาโด และยังมี
ได้อ่าน ในส่วนที่เกี่ยวกับทุนสำรองทองคำนั้น นายกรัฐมนตรีได้
ตอบหนังสือพิมพ์ว่า จะต้องสอบกระทรวงการคลังก่อนว่ามีทุนดัง
กล่าวอยู่หรือไม่ ขณะนี้ได้ให้เจ้าหน้าที่รวบรวมเรื่องเกี่ยวกับการ
ชุดคลัง และจะได้นำเข้าสู่การพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี
ต่อไป และว่าเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณากันอย่างรอบคอบ (ภาพ
ภาพ ๑๓ มีนาคม)

เสียงคัดค้านและลงความเห็นในทางร้ายคมต่อข้อเสนอแนะของ ดร.
ปรีดี ดังกล่าวข้างต้นนั้น เราเข้าใจว่าเป็นเสียงที่เปล่งออกมาอย่างผิดผลาม
โดยที่ยังมิได้ศึกษาบันทึกข้อเท็จจริงและความเห็นทั้งหมดของ ดร. ปรีดี อย่าง
ถี่ถ้วน การกระทำเช่นนี้นอกจากจะไม่เป็นธรรมต่อผู้เสนอความคิดเห็นขึ้นมา

ด้วยเจตนาต่อประเทศชาติแล้ว ยังไม่สมควรจะนำมาใช้ต่อกรณีที่เกี่ยวข้องกับทาง
ได้ทางเดียวอันสำคัญของประเทศชาติด้วย ใครก็ตามที่ได้อ่านบันทึกความเห็น
ดร. ปรีดี ในเรื่องนี้โดยละเอียดและปราศจากอคติแล้ว ยากที่จะปฏิเสธว่ามีใช้
บันทึกความเห็นที่เกิดขึ้นจากจิตใจแห่งความรักชาติ และจากการพิจารณาทาง
ได้ทางเดียวของประเทศชาติอย่างรอบคอบ ในบันทึกนั้นแสดงไว้ว่า ท่านเจ้าของ
บันทึกมุ่งหมายจะนำสติปัญญาของท่านมาร่วมกับของรัฐบาลและประชาชนไทย
ในการพิจารณาเรื่องการชดเชย เพื่อที่จะให้การชดเชยที่คอคอดกระได้
ดำเนินไปโดยอิสระตามกำลังของชาติไทยเราเอง คือด้วยการไถ่ถอนของเราเอง
เพราะว่าถ้าคิดหาทุนโดยกู้เงินจากต่างประเทศแล้ว ก็จะมีภาระผูกพันหลาย
อย่างติดตามมา แทนที่ประเทศจะได้ความเป็นเอกราชสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทาง
เศรษฐกิจ ก็จะกลับกลายเป็นเสียเอกราชทางพหุนัยอย่างอื่น ๆ ไป ด้วยมูล
เหตุจริงใจข้อสำคัญในอันจะร่วมกับรัฐบาลและประชาชนไทยพิทักษ์เชิดชูเอกราช
ของชาติตามพหุนัย และมีใช้แต่เพียงเอกราชตามนิตินัยเท่านั้น บันทึก
เรื่องหนึ่งได้เสนอแนะถึงการรวบรวมทุนที่เป็นของชาติไทยเอง สำหรับใช้ใน
การชดเชย แทนการกู้เงินจากต่างประเทศ

เกี่ยวกับข้อวิพากษ์วิจารณ์ข้อเสนอแนะของ ดร. ปรีดี ให้นำทองคำ
หรือทุนสำรองเงินตรามาใช้ในการชดเชยนั้น ก็ปรากฏว่าไม่ตรงกับข้อเสนอ
แนะที่ได้กล่าวแยกแยะไว้โดยละเอียดในบันทึก แม้ในกรณีที่มีการวิพากษ์
วิจารณ์เรื่องทองคำของพระมหากษัตริย์ก็ดี ก็ควรที่จะได้ทำความเข้าใจกัน
ให้แจ่มแจ้งก่อนว่ามีความหมายอย่างไร และก็ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงเรื่องนี้
ที่อาจชวนให้เข้าใจผิดกันอยู่ ในบันทึกได้เสนอแนะให้รัฐบาล “เอาทุนนอกที่
มีอยู่โดยยังมีได้ใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างใด และไม่กระทบกระเทือนถึงเสถียร

ภาพของเงินตรามาลงทุนได้” เกี่ยวกับทองคำนั้น ในบันทึกกล่าวว่า “บางประเภทไม่ใช่เป็นทุนสำรองเงินตรา บางประเภทก็เป็นทุนสำรองเงินตรา แม้ทองคำที่รัฐบาลเอชชชเป็นทุนสำรองเงินตรา ก็ยังมีบางประเภทที่การได้มากระเสีไป การมีอยู่มิได้ทำให้เงินตราปัจจุบันดีขึ้นหรือเลวลง”

ในบันทึกนอกจากว่าจะมิได้เสนอแนะให้นำทุนสำรอง หรือทองคำ มาใช้ในการเสียดออันตราขายดังที่บางท่านเข้าใจผิดไปแล้ว บันทึกยังได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า ทองคำหรือทุนสำรองเงินตราบางประเภทไม่ควรที่รัฐบาลจะแตะต้อง ได้แก่ทองคำ ๓๕ ล้านกรัมที่เก็บรักษาไว้ในห้องนิรภัยของกระทรวงการคลัง ซึ่งบันทึกได้แนะว่า “ควรรักษาไว้เพื่อความจำเป็นอันสำคัญอย่างยิ่งยวดในการลภัยหน้า” และทองคำ ๙ ล้านกรัมเศษที่ได้มาด้วยการขายเงินเหรียญบาทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ และที่ฝากไว้ ณ สหรัฐอเมริกานั้นในบันทึกก็ได้กำชับว่า รัฐบาลไม่ควรแตะต้อง ดังนั้นการที่มเสียดอตราโดยขายขึ้นว่า ข้อเสนอนี้ของ รด. ปรีดี เป็นหลักการของพวกคอมมิวนิสต์กิด หรือเป็นการเอาสมบัติชนสุดท้ายของเมืองไทยมาเสียดออันตราขายนั้น จึงเป็นเสียงทักท้วงที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงในบันทึก

ส่วนทองคำที่อดีตผู้ประสานการ ม.ธ.ก. เสนอแนะให้นำมาใช้ใน การชดเชยหนี้ หมายถึงทองคำที่ได้มาจากญี่ปุ่นในกรณีดังข้อ ๑. ทองคำ ญี่ปุ่นขอแลกกับเงินบาทเพื่อขอซื้อข้าวสาร ก่อนหน้าที่ญี่ปุ่นจะโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์ และญี่ปุ่นถูกอังกฤษอเมริกันกักเงินตราต่างประเทศของตนไว้ ทองคำจำนวนนี้มีอยู่ประมาณ ๑ ล้านกรัม ฝากไว้ที่ธนาคารชาติญี่ปุ่น ดร. ปรีดีกล่าว

ว่า “ทองคำย่นคนเอามาลงทุนชดได้ โดยไม่กระทบกระเทือนถึงเสถียรภาพของเงินตรา” ๒. ทองคำย่นปนขอแลกกับเงินบาทในระหว่างสงครามมีประมาณ ๓๑ ล้านกรัมเศษ ซึ่งฝากไว้ที่สหรัฐอเมริกา ดร. ปรีดี ได้เสนอแนะว่าทองคำจำนวนนี้ถ้าขายในตลาดเสรี “เราจะได้เงินตราต่างประเทศ ๓๐ ล้านเหรียญอเมริกัน อันจะเป็นทุนสำหรับชดคล่องกระได้” ทองคำสองจำนวนนี้แหละที่ ดร. ปรีดี ได้เสนอให้นำมาใช้ในการลงทุนชดคล่อง มิใช่จะได้เสนอให้นำทุนสำรองเงินตราทั้งหมดมาใช้ในการชดคล่อง ดังที่ผู้ขมิได้อ่านบันทึกเรื่องนี้โดยละเอียด ได้แสดงความหวาดวิตกออกมาไม่

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ดร. เสริม วินิจฉัยกุล รัฐมนตรีว่าการคลัง แม้จะยังมิได้อ่านบันทึกของ ดร. ปรีดี ก็ได้แสดงความคาดหมายไว้อย่างถูกต้องว่า “ปัญหาที่นายปรีดี พนมยงค์ แนะนำมาให้เอกอัครราชทูตไปดำเนินการ (ชดคล่อง) โดยไม่ต้องกู้เงินต่างประเทศนั้น ผมเข้าใจว่าคงหมายถึงทองที่เราได้เจรจาเอาคืนมาจากญี่ปุ่นแล้ว และ ดร. เสริมยังได้กล่าวว่า “ถ้าหากเราจะเอาทุนสำรองนั้นมาใช้ก็ได้ โดยเราต้องออกกฎหมายให้เอาทุนสำรองนั้นมาใช้เพื่อแก้การชดคล่องกระ” (ไทรยวัน ๑๑ มีนาคม) ซึ่งรัฐมนตรีว่าการคลัง ก็มีวิตกว่าจะกระทบกระเทือนถึงเสถียรภาพแห่งเงินตราแต่อย่างใด

ในบันทึก ได้กล่าวถึงทองคำแท่งและเงินอีกรายการหนึ่งอันมีอยู่ทางด้านงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ซึ่ง “ไม่เกี่ยวกับทุนสำรองเงินตราเลย” บันทึกได้กล่าวว่า “ทองคำแท่งและเงินแท่งเหล่านี้ เป็นของเจ้าประเทศราชต่าง ๆ ในภาคเหนือ, ตะวันออกเฉียงเหนือ และรายต่าง ๆ ในบริเวณเจ้า

หัวเมืองภาคใต้ ที่ได้นำมาในนามของราษฎรแห่งหัวเมืองเหล่านั้น ทูลเกล้าถวายเพื่อเป็นราชบรรณาการแด่พระมหากษัตริย์ไทยตามระบบศักดินา”

อนึ่ง ตามทมิฬผู้ยกเอาเรื่องทองของพระมหากษัตริย์ขึ้นมาวิจารณ์นั้น ก็สมควรจะชี้แจงไว้ให้กระจ่างว่า ทองดังกล่าวนี้ มิได้หมายถึงทรัพย์สินส่วนพระองค์พระมหากษัตริย์ หากหมายถึงทองที่เป็นสมบัติของแผ่นดิน ดังที่ได้ตราไว้ใน พ.ร.บ. จัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นต้นมา กฎหมายได้จำแนกทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ออกเป็นสามประเภทได้แก่ ๑. ทรัพย์สินส่วนพระองค์ อันหมายถึงทรัพย์สินที่เป็นของพระมหากษัตริย์อยู่แล้วก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ หรือทรัพย์สินที่รัฐทูลเกล้าถวาย หรือทรัพย์สินที่ทรงได้มาไม่ว่าในทางใด และเวลาใด นอกจากที่ทรงได้มาในฐานะที่เป็นกษัตริย์ ทรัพย์สินในข้อ ๑ นี้ ไม่ได้รับการยกเว้นจากการเก็บภาษีอากร ๒. ทรัพย์สินส่วนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ๓. ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อันหมายถึงทรัพย์สินที่มีไว้เป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ ทรัพย์สินในข้อ ๒ และ ๓ ได้รับการยกเว้นจากการเก็บภาษีอากร เพราะเหตุเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ทองคำดังกล่าวถึงในบันทึกของ ดร. ปรีดี นั้น หมายถึงทองคำในข้อ ๓ และมีใจทองคำที่เป็นทรัพย์สินส่วนพระองค์ ทรงรัฐมนตรีว่าการคลังได้ชี้แจงแล้วว่า เป็นทองของแผ่นดิน (สยามนิกร ๑๒ มีนาคม) อนึ่ง ทองที่เป็นทรัพย์สินในข้อ ๓ นี้ ย่อมจำหน่ายหรือ “เปลี่ยนสภาพให้เป็นทุนส่วนหนึ่ง” ที่จะใช้ในการชดเชยได้เมื่อได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ พ.ร.บ. จัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ได้กำหนดไว้

เราขอเสนอไว้ในที่นี้ว่า ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับส่วนได้เสียสำคัญของประเทศชาติ ดังในกรณีความดำริที่จะชดเชยคอคอดกระนี้ ไม่ควรจะปล่อยให้อคติ

และอุปาทานเก่า ๆ ตลอดจนการใช้ธรรมแก่ผู้วามและวากาว่าวามเป็น
เครื่องนำทางในการพิจารณา เราควรจะศึกษาความคิดของทุกคนและทุกฝ่ายที่
เสนอขึ้นมาอย่างมีหลักฐานและอย่างรอบคอบ ควรจะศึกษาโดยปราศจากอคติ
และถือเอาผลประโยชน์ของชาติเป็นเป้าหมาย

ตั้งกล่าววนคือขบวนการของอิสรชน หรือนามจริง นายกุลหลา
สายประดิษฐ์ นักประพันธ์อาวุโสและนักการเมืองที่ยืนหยัดอยู่บน
ผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งได้วิจารณ์ตอบโต้ข้อบกพร่องของ
บุคคลบางกลุ่มที่มุ่งทำลายท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นส่วนตัว โดย
ไม่ได้คำนึงถึงข้อเท็จจริง และผลประโยชน์ของประเทศชาติและมวล
ราษฎรไทยที่จะพึงได้รับจากการขจัดลोकคดโกงคอคคดกระนั้นเลย

อนึ่ง เมื่อข่าวท่านปรีดี เดินทางออกจากสาธารณรัฐแห่งราษฎรจีนไป
ผ่าน ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสแพร่เข้ามาถึงเมืองไทย ก็เป็นธรรมดา
ที่จะยังความสนใจให้เกิดขึ้นในหมู่นักการเมือง และประชาชนผู้สนใจในการ
เมืองทั่ว ๆ ไป ในฐานะที่ท่านผู้นี้เคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระ
องค์ เคยดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยทำการต่อต้านญี่ปุ่น ใน
ระหว่างสงครามโลกครั้งที่แล้วร่วมกับสัมพันธมิตร จนประสบชัยชนะทำให้
ไทยคงมีเอกราชจนกระทั่งทุกวันนี้ เคยดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี และ
ก็เป็นมันสมองอันสำคัญของคนระราษฎร ที่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

วงการเมืองหลายกลุ่ม ต่างก็เฝ้าจับตามองความเคลื่อนไหวของ ท่านปรีดี

และต่างกรรมต่างทาสกันตามพื้นฐานแห่งจิตที่เป็นกุศลและอกุศล

ฝ่ายที่เป็นอกุศลจิตก็อาจจะมองท่านปริตด้วยความเห็นอกเห็นใจ ใน
เคราะห์กรรมที่ท่านได้ประสบมา และก็อยากให้อาการกรรมเหล่านั้น
นั้นผ่านพ้นไป ตามคติวิสัยของผู้มีศาสนาทั้งหลาย

ส่วนฝ่ายที่เป็นอกุศลจิต ก็อาจจะมองท่านปริตด้วยความตระหนก
ตกใจกลัวว่าเคราะห์กรรมจะผ่านพ้นท่านไปเสีย กลัวว่าความเท็จ
จะปรากฏเมื่อความจริงยังไม่ตาย

พวกฝ่ายอกุศลจิตจึงได้ทำการณรงค์ใส่ร้ายป้ายสี ท่านปริตต่อ
ไปตามแนวทางที่ตนถนัด และได้เคยประสบผลสำเร็จมาแล้ว

นั่นคือใส่ร้ายป้ายสีท่านปริตให้มัวหมองในกรณีสวรรคตของเขาวงกตวิริย
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล อันเป็นลัทธิที่บูชาของประชาชนชาวไทย

การใส่ร้ายป้ายสีท่านปริตครั้งนี้ พวกฝ่ายอกุศลจิตได้อาศัยหนังสือ
พิมพ์สยามรัฐรายวันและสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ อันเป็นหนังสือพิมพ์อยู่ใน
สังกัดของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเครื่องมือในการณรงค์และอาศัย
หนังสือพิมพ์ไทยเดลี ซึ่งนายสุวิทย์ พันธุเศรษฐี แห่งพรรคประชาธิปัตย์
เป็นที่ปรึกษากฎหมายของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ เป็นเครื่องมือณรงค์ด้วย อีก
ฉบับหนึ่ง

ต่อการใส่ร้ายป้ายสีของฝ่ายอกุศลจิตอย่าง ไม่มีความละอาย ต่อมาป
เช่นนี้ ท่านปริตในฐานะผู้เสียหายนะ จึงจำเป็นต้องขอเอาบาปมีศีลเป็นที่พัก
นำค้ำขึ้นพ้องร้องในโรงศาล โดยคุณวิชา ถิ่นตามระ ผู้รับมอบอำนาจจาก
ท่านปริต เป็นผู้ดำเนินการในฐานะโจทก์.

ในที่สุด โดยการไต่เกลี่ยของศาลที่ตั้งอยู่บนภูมิแห่งความยุติธรรม
จำเลยจึงได้มีความสำนึกตัวและสารภาพผิด และยินดีจะประกาศขอมาใน
หน้าหนังสือพิมพ์ของจำเลย.

เมื่อจำเลยสำนึกตัวได้เช่นนี้แล้วท่านปรีดีผู้ไม่เคยคิดผูกอาฆาตพยา-
บาทผู้ใดและเห็นมนุษย์ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายด้วย
กัน ก็ยอมถอนฟ้อง เพราะทงจำต้องพ้องนั้น ก็เพื่อเป็นการพิสูจน์
ตัวเองว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคตเท่านั้น เมื่อจำเลยยอม
รับข้อพิสูจน์ว่าใจทงคือท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณี
สวรรคตแล้ว คดีก็เป็นอันสิ้นสุดและหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ กับหนังสือพิมพ์ไทยเดลี ก็ได้ประกาศ
ขอมาในหน้าหนังสือพิมพ์ดังกล่าว ดังมีข้อความรายละเอียดด
ไปนี้.-

ประกาศขอมาของหนังสือพิมพ์สยามรัฐควาว่า

ประกาศ

ตามที่นายปรีดีพนมยงค์ ได้เป็นโจทก์ฟ้องบริษัทสยามรัฐ
จำกัด ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายสำเนียง บัณฑิตชนะ
นายประจวบ ทองอุไร และนายประหยค์ ศ. นาคะนาท เป็น
จำเลยต่อศาลแพ่ง ในข้อหาละเมิดโจทก์ ตามคดีคำหมายเลข
ที่ ๒๓๖/๒๕๑๓ เนื่องจากหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับลง
วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๓ และหนังสือพิมพ์สยามรัฐสัปดาห์
วิจารณ์ ฉบับลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๓ ลงข้อเขียน

ซึ่งเขียนโดย นายสำเนียง บัณฑิตขวนะ ใช้นามปากกาว่า
ส.ธ.น. ซึ่งมีใจความว่าโจทก์พัวพันในคดีสวรรคตนั้น
จำเลยขอแถลงความจริงว่า โจทก์ไม่เคยเป็นจำเลยในคดี
สวรรคตเลยและไม่เคยถูกศาลพิพากษาว่ากระทำความผิด เมื่อ
โจทก์ไม่เคยถูกศาลพิพากษาลงโทษ จึงถือว่าโจทก์ยังบริสุทธิ์
ส่วนการที่โจทก์หลบหนีออกนอกประเทศไทยนั้น เป็นเพราะ
หลบหนีการรับรู้ประหาร จึงขอให้ผู้อ่านทราบความจริง และ
ขออภัยในความคลาดเคลื่อนนี้ด้วย.

บริษัทสยามรัฐ จำกัด
ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
นายสำเนียง บัณฑิตขวนะ
นายประจวบ ทองอุไร
นายประยัด ศ. นาคะนาท

ประกาศของมาของหนังสือพิมพ์ไทยเดลินิติน

ประกาศ

ตามที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นโจทก์ฟ้องบริษัทไทยเดลินิติน
การพิมพ์ จำกัดที่ ๑ นายสาร บรรดาศักดิ์ที่ ๒ นายรุ่งโรจน์
นรเชษฐ์วิทย์ที่ ๓ และนายจำนงค์ แก้วโล้ววัฒนะ ที่ ๔ เป็น
จำเลยต่อศาลแพ่ง ในข้อหาละเมิดปฎิญาสำกลว่าด้วยสิทธิ
มนุษยชน และหมิ่นประมาทโดยใส่ความทำให้โจทก์เสีย

หายตามคดีหมายเลขคำที่ ๑๑๓/๒๕๑๕ เนื่องจากหนังสือ
พิมพ์หลักเมืองสมัยไทยเค็ล ฉบับลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๓
หน้า ๔ ลงข้อความ ซึ่งเขียนโดยจำเลยที่ ๒ ให้นำมาปรากฏ
ว่า ขวานทอง ในคอลัมน์ตอบปัญหาขัดข้องของหมองใจ เป็นการ
หมิ่นประมาทนายปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐมนูธรรม
ว่า เป็นคนล้มชาติกำเนิดของตนเอง ไม่มีหัวใจเป็นนักกีฬา
จะเป็นผู้มีหัวใจเป็นนักประชาธิปไตยไม่ได้ และเป็นอัย
โจรปล้นราชบัลลังก์ มีการพัวพันในกรณีสวรรคตด้วยนั้น
บิดน ข้าพเจ้าจำเลยทั้งสองคนได้รู้สึกสำนึกว่าข้อความ ที่จำเลย
เคยแพร่ข้างต้นนั้น มิได้มีมูลความจริงแต่ประการใดเลย
ข้าพเจ้าจำเลยทุกคนจึงขอยกนายปรีดี พนมยงค์ หรือหลวง
ประดิษฐ มนูธรรม โจทก์ ที่ถูกข้าพเจ้าทั้งสองหลายใส่ความด้วย
ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังกล่าวแล้ว ซึ่งนายปรีดีพนมยงค์
ได้กรุณาให้อภัยและถอนฟ้องคดีแล้ว

นายรุ่งโรจน์ นร เชษญูพิริย ในนามบริษัทไทยเค็ลการพิมพ์
จำกัด จำเลยที่ ๑

นายสาร บรรดาศักดิ์ จำเลยที่ ๒ นายรุ่งโรจน์ นรเชษญูพิริย
จำเลยที่ ๓

นายจ่านง แก้วโสวัณณะ จำเลยที่ ๔.

หนังสือพิมพ์ อีกฉบับหนึ่ง คือหนังสือพิมพ์รายักษ์ทางช่องแคบ

ของพรรคสหประชาไทย ฉบับลงวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๓ ได้วิจารณ์ว่า

ผิดในคอลัมน์ "วิจารณ์ข่าวใน" โดยผู้ใช้นามปากกาว่า "สุนันทา" หรือที่ม
 านจริงว่า นายเดโช สอนานนท์ ลูกเขย นายบุญชนะ อัตถากร.

ข้อวิจารณ์ดังกล่าวเป็นไปตามอรรถาธิบายของผู้วิจารณ์เอง ซึ่งไม่ตรง
 ข้อเท็จจริง ผู้ใช้นามว่า "ส.พ." จึงได้เขียนชี้แจงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ใน
 คอลัมน์แจ้งไปให้บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ทางข้างเผือกทราบ เพื่อขอความ
 กรุณาให้ช่วยกันรักษาความเป็นธรรม เพื่อประโยชน์ของความยุติธรรม.

แต่เป็นที่น่าเสียใจที่ทางข้างเผือก ไม่สามารถให้ความเป็นธรรม
 ในกรณีได้ จึงไม่ได้นำข้อชี้แจงดังกล่าวลงตีพิมพ์ ในหน้าหนังสือพิมพ์
 ฉบับนั้น

ข้อชี้แจงที่ "ส.พ." เขียนถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ทางข้างเผือก
 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้.

เรียน บรรณาธิการ "ทางข้างเผือก"

"ทางข้างเผือก" ฉบับปรับปรุงใหม่ ได้พิจารณาตัวว่าจะปฏิบัติภาระ
 หน้าที่ของหนังสือพิมพ์แท้จริง นั่นคือ ทำหน้าที่เป็นปากเสียง
 แทนประชาชน แทนที่จะมุ่งเป็นปากเสียงของพรรค ส.ป.ท. ผู้เป็น
 เจ้าของ และแถมยังมีคำขวัญหรือสโลแกนอีกว่า "เพื่อความรูและ
 ความเข้าใจที่ถูกต้อง" ซึ่งผมก็ขออนุโมทนาด้วย และก็จะพยายาม
 เชื้อไขก่อนว่า "ทางข้างเผือก" พุดนั้นเป็นสัจจะ

เพื่อพิสูจน์ความเชื่อกของผมว่าถูกต้องหรือไม่ ผมจึงได้มีจดหมาย
 ฉบับนามว่า "ทางข้างเผือก" เพื่อขอให้งานใช้ข้อผิดพลาด และ

คดีกรรณโครมที่สุดในประวัติศาสตร์ของชาติไทยคดีหนึ่ง ฉะนั้น การ
หลบหนีไปอยู่ในประเทศที่มีสัมพันธไมตรีทางการ ทูตกับไทยย่อม จะทำไม่
ได้ เพราะจะต้องถูกส่งตัวกลับตามสัญญาระหว่างประเทศที่มีต่อกัน
นายปรีดีจึงหนีออกจากประเทศ ไทยใน ค.วันหนึ่ง ท่ามกลาง บรรยา
การที่ปั่นป่วนตึงเครียด เข้าไปอยู่หลังม่านไม้ไผ่จีนแดง”
ข้อนี้ ผมขอเรียนชี้แจงว่า คลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงทั้งหมด เพราะ
ตามข้อเท็จจริงที่เบ็นจริงนั้น การที่นายปรีดีต้องออกจากประเทศ-
ไทยไม่ใช่เป็นการหลบหนีคดีสวรรคต หากนายปรีดีต้องออกจาก
ประเทศไทยเพราะการรัฐประหารเมื่อ ๙ พ.ย. ๒๔๙๐ ในค.วันที่
คณะรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลถาวรนั้นคณะ รป. ได้ส่งรภ
ถึงไประดมยิงบ้านพักของนายปรีดีที่ปากคลองหลอด ทำข้างวังหน้า
นายปรีดีจึงหลบหนีเพื่อเอาชีวิตรอด โดยไปอาศัยอยู่ที่สถานทูตทหาร
เรือสัตตหีบประมาณ ๗-๘ วัน แล้วได้ติดต่อกับสถานทูตอังกฤษ
โดยผ่านนายทหารเรืออังกฤษผู้หนึ่ง ขอไปลี้ภัยอยู่สิงคโปร์ สถาน
ทูตอังกฤษได้ปรึกษากับสถานทูตอเมริกา แล้วจึงแล้วผู้ช่วยทูต
ทหารเรืออเมริกันได้นำเรื่อนต์ไปรับนายปรีดี พนมยงค์ ทหารเรือ
คลองเตยในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายนนั้น เรื่อนต์ดังกล่าวได้นำนาย-
ปรีดี พนมยงค์ ไปขึ้นเรืออังกฤษที่นอกสันดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยา
เดินทางไปถึงสิงคโปร์ และถึงสิงคโปร์ในวันที่ ๒๓ เดือนเดียวกัน.
จึงเห็นได้ว่าถ้าหากนายปรีดีหลบหนีคดีสวรรคตแล้ว รัฐบาลอังกฤษ
และอเมริกา ก็จะไม่ยอมช่วยให้นายปรีดี พนมยงค์ ไปสิงคโปร์
อย่างแน่นอน

ต่อมาประมาณอีก ๖ เดือน อธิบดีกรมตำรวจจึงออกหมายจับนาย
ปรีดี ขณะที่นายปรีดีเดินทางจากสิงคโปร์ไปยังฮ่องกง แต่รัฐบาลไทย
สมัยนั้นก็ได้อาศัยหมายจับนั้น ขอให้รัฐบาล ฮ่องกง ที่ฮ่องกงส่งตัว
นายปรีดีกลับประเทศไทย

ต่อมาอีกนายปรีดีได้เดินทางเข้าไปลี้ภัยอยู่ในสาธารณรัฐจีน (แผ่นดิน
ใหญ่) ซึ่งมีเจียงไคเช็คเป็นผู้นำและมีความสัมพันธ์ทางการทูต
กับประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลไทยสมัยนั้นรู้ตัวว่านายปรีดี พนมยงค์
อยู่ ณ ที่นั้นระหว่างกรกฎาคม ๒๔๙๑ ถึงกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ (ต่อ
มาจึงได้สถาปนาสาธารณรัฐจีนเป็นสาธารณรัฐราษฎรจีน โดย
มีเมินเจตงเป็นผู้นำ ส่วนเจียงไคเช็คถอยไปอยู่ไต้หวัน) แต่รัฐบาล
ไทยสมัยนั้นก็ได้ขอให้รัฐบาลเจียงไคเช็ค หรือรัฐบาล สาธารณรัฐ
จีนส่งตัวนายปรีดีกลับประเทศไทยตามหมายจับใน ข้อหาคดีสวรรคต
ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลสมัยนั้นไม่ติดใจว่านายปรีดี พนมยงค์
หนีคดีสวรรคต ถ้ารัฐบาลไทยติดใจแล้วก็จะขอให้รัฐบาลเจียงไค-
เช็ค (ก่อนไปอยู่ไต้หวัน) ส่งตัวนายปรีดีกลับประเทศไทยได้ตาม
กฎหมายตกลงระหว่างประเทศไทย

ดังที่เรียนมา จะเห็นได้ใน ข้อเท็จจริงใน กรณีที่ นายปรีดีต้อง
ออกจากประเทศไทยและตลอดจนเรื่องอื่น เวลา ที่นายปรีดีไปลี้ภัย
อยู่ในประเทศจีน ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งแล้วว่านายปรีดีไม่ได้
หลบหนีคดีสวรรคต แต่หลบภัยคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๙๐ และ
นายปรีดีได้ไปอยู่ในประเทศ จีนตั้งแต่ สมัยเจียงไคเช็ค ครองแผ่นดิน
ใหญ่ ไม่ใช่จะเพิ่งเข้าไปอยู่ในประเทศนั้นในสมัยเมินเจตง.

ข้อ ๓. ในเรื่องกรณีลวงวรรคตนนั้นจะเป็นมาอย่างไร พระสยามเทวาธิราชย่อมรู้ดี ผมจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะออกความเห็นอะไรได้ แต่ผมขอยืนยันในเรื่องที่วานายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ทรงรักภักดีและสนับสนุนราชบัลลังก์ตลอดมา

ถึงนั้น เมื่อพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ เสด็จสวรรคตในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะนายกรัฐมนตรีสมัยข้างมากในรัฐสภาจึงได้เสนอต่อรัฐสภาให้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาชินทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ องค์ปัจจุบัน ครั้นแล้วในวันนั้นเองนายปรีดีได้นำประธานและรอง ประธานรัฐสภา พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีอัญเชิญสมเด็จพระอนุชาชินทรงราชย์ดังกล่าวแล้วมาเป็นขอเท็จจริงที่แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของนายปรีดีที่มีต่อราชบัลลังก์ เพราะถ้านายปรีดีจะคิดขัดขวางถูกใส่ร้ายป้ายสีแล้วนายปรีดีก็ย่อมจะทำการดำเนินอย่างแน่อน ไม่ว่าจะ โดยวิถีทางการเมืองหรือทางการทหาร.

ข้อ ๔ ข้อความที่ว่า “นายปรีดี พนมยงค์ จะเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่” ไม่มีใครกล่าวยืนยันได้เท่าตัวนายปรีดีเอง”

ในกรณีนี้ผมปรากฏชัดอยู่แล้วในผลการสอบสวน “หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดีพนมยงค์) เป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ?” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๖ โดยนายพัก ญ สงขลา ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุดรธานีได้เสนอญัตติต่อประธานสภา ขอให้สภาตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อสอบสวนหลวงประดิษฐ์ฯ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่.

ญัตติดังกล่าวนี้ได้เสนอสภาเมื่อคราวประชุมครั้งที่ ๘/๒๔๙๖ (ดา-

มัญญ) สมัยที่ ๒ วันจันทร์ที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๖ และสภาได้ลงมติตั้ง ม.จ. วรณไวทยากร วรวรรณ(กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) พระยานลวราชวัจน์ และพระยานศรีสังกร เป็นคณะกรรมการ โดยมีผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศสองคนคือเซอร์รอนเบิร์ต ฮอดแลนด์ กับ มอนซิเออร์กียอง ได้รับเชิญมาเป็นผู้ชำนาญของคณะกรรมการชุดนี้

คณะกรรมการชุดนี้ได้สอบสวนทุกแง่ทุกมุม คือทั้งด้านการเมือง, การคลัง, การสังคม, การเศรษฐกิจ, แล้วลงมติว่า

“หลวงประดิษฐมนูธรรม ไม่มีมลทินเป็นคอมมิวนิสต์ดังที่กล่าวหาขึ้นเลย”

เอกสารรายละเอียดของการสอบสวนได้ปรากฏอยู่แล้วที่สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนฯ

ข้อ ๕. ข้อความที่ว่า “ขอทบทวนให้ขบคิดกันเป็นอย่างยิ่ง ก็คือว่า นายปรีดี เดินทางจากจีนแดงในฐานะอะไร นายปรีดีมีหนังสือเดินทาง เพื่อจะเข้าประเทศใดๆ หรือไม่ หรือจะถือเอาว่านายปรีดีเข้าไปอยู่ฝรั่งเศสในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง”

ข้อนี้ ผมขอเรียนขแจ้งว่า ในการเดินทางจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนไปประเทศฝรั่งเศสนั้น นายปรีดีได้ออกเอกสารเดินทางสำหรับคนต่างด้าวซึ่งรัฐบาลสาธารณรัฐแห่งราชวงศ์ประชาชนเป็นผู้ออกให้แล้วไปไว้ที่สถานทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ เอกสารดังกล่าวฉบับนี้ได้ระบุว่า “ไม่กระทบกระเทือนถึงสัญชาติของผู้ถือหนังสือ” แต่อย่างไรก็ดี ขณะนี้กระทรวงการต่างประเทศของไทยเรา โดยการ

อนุมัติของรัฐบาลก็ได้ออกหนังสือเดินทาง (Pass port) ให้กับนาย
ปรีดีแล้ว โดยนายไพโรจน์ ชัยนาม เอกอัครราชทูตไทยประจำ
กรุงปารีสเป็นผู้นำไปมอบให้นายปรีดีด้วยตนเอง.

ฉนั้น การที่นายปรีดีไปอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ก็อยู่ในฐานะชาวต่าง
ประเทศคนหนึ่งเท่านั้นหาใช้อยู่ในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมืองแต่ประการใดไม่.

ดังที่ผมเรียน ข้างมา ทั้งหมดนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏมี หลักฐาน
อย่างแน่ชัด จึงเป็น “ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง” ดังคำขวัญของ “ทาง
ข้างเผือก” นั้นแล้ว ผมจึงเรียนข้างมา “เพื่อประโยชน์แก่ความยุติธรรม”
และเพื่อพิสูจน์ “ความจริง” ของ “ทางข้างเผือก” อีกด้วย.

ขอได้รับความนับถือ.

“ส.พ.”

ในระหว่างที่ท่านปรีดี พักอยู่ในฝรั่งเศส มิตรเก่าของท่านคนหนึ่ง
คือ หลอดหลุยส์เมาท์แบ็ตแต้น เอิร์ล ออฟ เบอร์มา อดีตแม่ทัพใหญ่
ภาคแปซิฟิกของสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สอง และอดีตอุปราชแห่งอิน
เดียคนสุดท้าย ได้เชิญท่านปรีดี พร้อมด้วยท่านผู้หญิงพูนศุข ให้ไปเยือน
ประเทศอังกฤษ โดยหลอดหลุยส์เมาท์แบ็ตแต้น ได้ส่งเครื่องบินส่วนตัวไป
รับท่านปรีดี และท่านผู้หญิง ถึงประเทศฝรั่งเศส

หลอดหลุยส์เมาท์ แบ็ตแต้น ผู้นี้เป็นพระญาติใกล้ชิดชั้นผู้ใหญ่
ของควีนอลิซา เบธ วาซีนี้ แห่งกรุงอังกฤษและพระสวามี ซึ่งมีความศรัทธา ใน
ระบอบประชาธิปไตยจนทวิภัยภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับท่านปรีดี ผมยังคง
หลอดหลุยส์เมาท์แบ็ตแต้นจึงได้ให้ความเคารพรักและเห็นใจในเคราะห์กรรมของ

ท่านปรีดี เป็นอย่างยิ่งที่ลูกน้องการเมืองผู้ไม่อาจต่อบาปยับยั้งเขากรณีสวรรคตของเขาวงกตวิสัยผู้อาภัพมาได้ไคล้ท่านให้มัวหมอง

ดังนั้นเมื่อได้โอกาส หลอดหลุยส์เมาท์แบ็ตแต้น จึงได้เชิญท่านปรีดี ไปเยือนอังกฤษเป็นการรับขวัญและเป็นการประกาศให้โลกรับรู้ถึงความบริสุทธิ์ของท่านปรีดี ในกรณีที่ถูกไต่ไต่ โดยมีเกียรติยศและความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์อังกฤษของ หลอดหลุยส์เมาท์แบ็ตแต้น เองเป็นประกัน.

เพราะถ้าท่านปรีดี มีความคิดชั่วต่อสถาบันกษัตริย์แล้วไซ้ หลอดหลุยส์เมาท์แบ็ตแต้น ผู้เป็นพระญาติแห่งราชวงศ์อังกฤษคงจะไม่สนใจที่จะได้พบกับ ท่านปรีดี อย่างแน่นอน.

ในขณะที่ท่านปรีดี พักอยู่กับ หลอดหลุยส์ ในอังกฤษนั้น นักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ ได้เชิญท่านปรีดี เพื่อไปพบปะกับนักเรียนไทยในอังกฤษ ณ สมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษ ซึ่งมีชื่อเรียกว่า "สามัคคีสมาคม" ดังข้อความในจดหมายของนักเรียนไทยในอังกฤษคนหนึ่งเขียนมาลงในหนังสือพิมพ์วิทยาสารปริทัศน์ฉบับประจำวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ ซึ่งมีข้อความว่า.

“เมื่อสามอาทิตย์ที่แล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ได้ไปพูดที่สามัคคีสมาคม นัยว่านักเรียนไทยในอังกฤษคนหนึ่งบังเอิญไปพบในฝรั่งเศสกับทราบชื่อนายปรีดีจะไปเที่ยวอังกฤษเลย ถือโอกาสเชิญ ไปพูดในนามของสามัคคีสมาคมทั้ง ๆ ที่เจ้าตัวมิใช่กรรมการของสมาคม นั้น ศอวนายกฯ เลยเดี๋ยวันรีบเรียกประชุมกรรมการ เพราะเกรงจะกระทบกระเทือนถึงองค์อุปถัมภ์ ที่ประชุมลงมติไม่ให้จัดในนามสมา

คม ทางกลุ่มศึกษาภาวะประเทศไทยเลียบวัด ทูตไทยถึงกำหนดจะ
ไปพักผ่อนชายทะเลและทำท่าไม่สนใจในตอนแรก ร้อนอาสน์ทนไม่
ไหวต้องไปพึ่งด้วย ผมเองเสียด้วยที่มีได้ไปพึ่ง เพื่อนคนหนึ่งโทรศัพท์
ตามตัวผมแต่ไม่พบเพราะผมมัวไปตุน้ำ ทรบภายหลังว่าตลอด
เวลาพักผ่อน มักจะอ้างพุทธศาสนาเสมอ ผมไม่แน่ใจว่าเมื่อก่อน
นายปรีดิสนใจพุทธศาสนาเพียงใด เมื่อมีผู้ถามว่าใครเป็นผู้มีส่วน
ในคดีสวรรคต นายปรีดิตอบว่า ไม่มีหลักฐานพอที่จะตอบได้ แต่
ทราบ ๆ ก็คือ ตมได้เกี่ยวข้องกับคดี ทั้งมีหลักฐานที่จะพิสูจน์
ว่าตนบริสุทธิ์ ตอนที่ถูกขอยกนอกประเทศ ก็ไปด้วยแรงกดดันทาง
การเมือง เพราะคณะรัฐประหารขนทหารไปยังบ้านพักยับเยินประ
การหนึ่ง กับเมื่อลี้ภัยไปประเทศจีน สถานทูตอังกฤษซึ่งปรึกษากับ
สถานทูตอเมริกันให้ความช่วยเหลือ หากตนมีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณี
สวรรคตจริง สถานทูตเหล่านั้นคงไม่ให้ความช่วยเหลือ ประเทศจีน
ในเวลานั้นก็ยังปกครองโดยเจียงไคเช็ค แต่เล่าว่าเคยพบมาเซตุง
เป็นครั้งคราว เมื่อเดินทางไปฝรั่งเศส ขอนั่งเครื่องบินเดินทางจากสถาน
ทูตไทยนั้น เพราะคิดพ้นอายแล้ว แรกทีเดียวสถานทูตไม่ยอม
ทำบัตรขึ้นเครื่องบินให้นายถนัด คอมันตร์ต้องบินเอาหนังสือเดินทางไปให้
ขณะกำลังดำเนินคดีกับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และนายดำเนิน
ชนัดชณะที่กล่าวหาว่าตน เป็นผู้ปลงพระชนม์กับเป็นคนทรยศต่อ
ชาติ ผมมีโอกาอ่านด้านหนังสือของนายวิชา กันตามระ ซึ่งเป็น
ทนายของปรีดิ นายวิชาคนเดิมเป็นข้าราชการชลประทาน เมื่อปรีดิ
อายุครบ ๖๐ ปีจึงงานเลิวงดลง ศฤงคารเขาเลยเอาศพจากกรา

การ ในจำนวน พี่น้องปรีดีกล่าวหาว่า คึกฤทธิ์เป็นคนปล่อยข่าวกับจำ
คนไปตะโกนในโรงหนังว่า ปรีดีข่าว. ๘ ทั้งสมาคมกับพระพิณิจน
คิดสร้างพยานเท็จ ส่วนข่าวที่สำนักสยามรัฐ โดยเฉพาะคึกฤ
กับนายดำเนิน (ใช้นามปากกาว่า ส.ธ.น.) กล่าวหาว่า ดร. ป่วย
มีความสัมพันธ์กับปรีดีมากเกินไปนั้น ผมรับทราบด้วยความสังเวช
ยิ่งกรรมหมิ่นนรา มาลาออกจากธรรมศาสตร์ในตอนนั้น เห็นทั่ว
ท่านคงจะเป็นอธิการบดีได้ยาก อนิจจาธรรมศาสตร์! เพื่อนคนหนึ่ง
เล่าให้ผมฟังว่า ปรีดี-พูนศุข เป็นตายายแก่ ๆ ที่น่ารักคู่หนึ่ง เวลา
จำเหตุการณ์หรือวันเดือนปีไม่ได้ ภรรยา ก็คอยเตือน การพูดจาก
ฉลาดกว่าพูดไทยทนมาก”

จดหมายจากนักเรียนไทยในอังกฤษซึ่งลงท้ายว่า นักเรียนอังกฤษ
London U.K. ก็จบลงเพียงแค่นั้น

ต่อมาหนังสือพิมพ์ จตุรัส อันเป็นหนังสือพิมพ์รายเดือนชนชั้นมั่งคั่ง
อีกฉบับหนึ่ง ก็ได้ตีพิมพ์เรื่องราวของท่านปรีดี ที่ตามคดีสมาคมอีกครั้งหนึ่ง
โดยมีรายละเอียดมากกว่าที่ลงใน วิทยาสารปริทัศน์ แต่ทั้ง จตุรัส และ
วิทยาสารปริทัศน์ ก็ไม่ได้ให้รายละเอียดในการสนทนาของท่านปรีดีกับนัก
เรียนไทยในวันนั้นมากไปกว่าบันทึกของนักเรียนไทยในอังกฤษ คนหนึ่งที่ได้นับ
ถือส่งมาให้ญาติในกรุงเทพฯ ซึ่งมีข้อความค่อนข้างจะละเอียดดังนี้.

บันทึก

“คนไทยในอังกฤษ” ร่วมสนทนากับนายปรีดี พนมยงค์ ณ กรุงลอนดอน

เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓

หัวหน้ากลุ่มนักศึกษาแนะนำให้ผู้มาร่วมสนทนาทราบประวัตินายปรีดี
ตลอดจนการเป็นหัวหน้าเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่สอง แล้วเชิญ นายปรีดี
ขึ้นพูด

นายปรีดี ฯ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของตนที่เดินทาง มายังประเทศอง-
กฤษณ์ว่า มีเจตนาที่จะมาเยี่ยมและนมัสการวัดพุทธปทีป เพราะตนเองกำลังค้ำ
เนินการสร้างสำนักสงฆ์ไทยชนในประเทศฝรั่งเศส ในการเดินทางมาครั้งนี้ ได้
ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนชาวอังกฤษที่เคยนับถือและชอบพอกัน อำนวย
ความสะดวก อาทิเช่นการขอวีซ่าจากสถานทูตอังกฤษในฝรั่งเศส การให้การ
รับรองในอังกฤษ และมีความยินดีที่กลุ่มนักศึกษาภาวะประเทศไทยเชิญมาพบ
ปะกับคนไทยในประเทศอังกฤษ ในการมาพบปะครั้งนี้ มิได้มุ่งหมายจะมา
โฆษณาชวนเชื่อหรือล้าสมองคนไทยในอังกฤษ และที่มา ครึ่งนี้^{๕๕} ไม่มี
หัวข้อที่จะพูด หากแต่ว่าใครประสงค์จะถามปัญหาอะไร ก็ยินดีตอบให้ทราบ
โดยขอทำตัวเป็นจำเลยให้ผู้ที่มาฟังซักถามเถาเอง.

ได้มีผู้ถามปัญหาและเรื่องราวต่าง ๆ สรุปคือ

๑. ชีวิตในระหว่างที่อยู่ในประเทศจีน

นายปรีดี ฯ เล่าให้ฟังว่า ได้ไปอยู่ประเทศจีนครั้งแรกสมัยรัฐบาล
ก๊กมินตั๋งยังมีอำนาจอยู่ ครึ่งหลังได้ไปอยู่ในกรุงปักกิ่ง ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ใน
เมืองกวางตุ้ง เพราะทนอากาศหนาวไม่ไหว การอยู่ในประเทศจีนอยู่อย่างคน
ไทยซึ่งเป็นคนต่างด้าวของประเทศจีน ต้องทำบัตรต่างด้าว มิได้มีเอกสิทธิแต่
อย่างใด ชีวิตประจำวันก็ได้แก่การฟังวิทยุจากสถานีของประเทศต่าง ๆ เช่น
ประเทศไทย อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และของจีนเอง ก็อ่านหนังสือ

สื่อพิมพ์ และหนังสือและตำราต่าง ๆ ไม่เคยเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ใด ๆ เคยพบกับ ประธานเหมาและ นายกรัฐมนตรี จูเอินหลายใน งานฉลองวันชาติจีน ทั้งสองคนแสดงความเห็นใจที่ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอน

เมื่อจะเดินทางออกจากประเทศจีนมายังประเทศฝรั่งเศส ตนได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนและทางการเงินจัด เอกสารการเดินทางสำหรับ ต่างตัวให้ เพราะหนังสือเดินทางที่มีอยู่ขาดอายุและต่อไม่ได้ เพราะไม่มีสถานทูตหรือกงสุลไทยในประเทศจีน ในที่สุดก็ได้เดินทางออกมาพำนักในประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ อยากจะเดินทางมาประเทศอังกฤษตามความตั้งใจกล่าวแล้วตั้งแต่มาถึงฝรั่งเศส แต่มาไม่ได้เพราะไม่มีหนังสือเดินทาง ได้ขอหนังสือเดินทางจากสถานทูตไทยในปารีส แต่สถานทูตไทยไม่ยอมออกให้ ตนจึงต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลไทย ในที่สุดศาลได้ไกล่เกลี่ยและรัฐบาลไทยได้ส่งให้สถานทูตไทยในปารีสออกหนังสือเดินทางให้.

๒. บทบาทของการเมืองระหว่างประเทศของจีน

มีผู้ถามว่านโยบายของจีนจะรุกรานประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยนั้น มีความจริงประการใด.

นายปรีดี ฯ กล่าวว่า รัฐบาลจีนได้ประกาศนโยบายของเขาอย่างชัดแจ้งที่จะปฏิบัติตามหลักแห่งการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ๕ ข้อที่ตกลงกับบางประเทศและที่มั่นคง และเขาได้ประกาศและยืนยันในนโยบายนี้ตลอดมา มีถกเถียงกันชัดแจ้งระหว่างประเทศจีนกับประเทศต่าง ๆ เช่นกรณีอินเดียกับอินโดนีเซียก็ เป็นเรื่องต้องวินิจฉัยว่า ใครผิดใครถูก ส่วนที่กรณีพิพาทในท้องที่ต่าง ๆ เช่น พม่า ลาว ก็นับว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยและธรรมดา เพราะ

จีนมโหฬาร ๗๐๐ ล้านคนย่อมจะมีผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างและดำเนินการ
นอกกรอบกติกาได้ แต่นโยบายของรัฐบาลเขายึดหลัก ๕ ข้อ^๕นี้อย่างแน่นแฟ้น

๓. บทบาทของคนไทยในประเทศจีน

มีผู้ถามถึงเรื่องกระบวนการ ของ คนไทยที่เรียกว่าแนวร่วมรักชาติและ
วิทยุไทยในปักกิ่งซึ่งแสดงท่าทีคัดค้านประเทศไทย

นายปรีดี ฯ กล่าวว่า กระบวนการดังกล่าว^๕นั้น เขาดำเนินการโดย
เปิดเผย คือ พ.ท. โพนม จุฬานนท์ รวมทั้งคนไทยอื่น ๆ ซึ่งเขาเป็นผู้รับผิดชอบ
ในกระบวนการนั้น ตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

มีผู้ถามว่า ในประเทศจีนมีคนไทยมากน้อยอย่างไร

นายปรีดี ฯ ตอบว่า เป็นลูกหลานจีนที่เกิดในเมืองไทยอยู่มากมาย
ตนเองโดยปกติไม่มีโอกาสพบปะกับคนไทยมากนัก นอกจากบางครั้งมีคนไทย
ผ่านไปทางเมืองกว๋างตุ้ง ก็ได้พบปะกันบ้างโดยทางท่าน^๕นั้น สำหรับวิทยุไทยใน
ปักกิ่งนั้น ก็เป็นเรื่องของกระบวนการดังกล่าว^๕ ตนไม่มีส่วนรู้และทราบเรื่อง
ทั้งในแง่ของข้อความไปร่วมกระจายเสียงด้วยเลย

๔. กรณีเสวรรคตของรัชกาลที่ ๘.

มีผู้ถามถึงกรณีเสวรรคต ซึ่งมีการกล่าวหานายปรีดี ฯ มีส่วนร่วม
ในกรณีนี้ด้วย ข้อเท็จจริงเป็นประการใด

นายปรีดี ฯ กล่าวว่า เนื่องจากขณะนั้นกำลังเป็นใจฟุ้งหนึ่งสื่อ
พิมพ์สยามรัฐและพวกมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยว
ข้อง ซึ่งลงข่าวหมิ่นประมาทตน^๕ ทั่วๆไปตนเป็นผู้ต้องหาคดีลอบปลงพระชนม์
และหลบหนีคดีนั้น ซึ่งเป็นเรื่องไม่จริง จึงเป็นการหมิ่นประมาทใส่ความ คดี
เพราะหมิ่นพระ และกำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล ตนจึงไม่อาจ

แงให้หนีออกไปจากคำฟ้องได้ เพราะจะเป็นการละเมิดอำนาจศาล จึง
 ยากจะเพียงดรงจากคำฟ้องของตนให้ฟัง กล่าวคือที่กล่าวหาว่าตนร่วมใน
 กรณปลงพระชนม์รัชกาลที่ ๘ นั้น เป็นข้อกล่าวหาของบุคคลในรัฐบาลสมัยที่
 ร่วมทำรัฐประหารรัฐบาลอำรง เมื่อหลังวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐ ข้อเท็จ
 จึงมีว่า ในขณะที่รัชกาลที่ ๘ สวรรคตนั้น ตนเป็นนายกรัฐมนตรี และ
 มีเสียงข้างมากในพฤฒสภาและสภานิติมนตรี เมื่อรัชกาลที่ ๘ สวรรคตตนได้
 ปรึกษากับเจ้าชายประธานสภาทั้งสอง และคณะรัฐมนตรีอัญเชิญหลวงพระอนุชา
 คือรัชกาลปัจจุบันขึ้นทรงราชย์ต่อไป และได้เสนอต่อรัฐสภาเพื่อรับความเห็น
 ขอบตามวิถีทางรัฐธรรมนูญทุกประการ หากตนมีเจตนามุ่งจะทำลายสถาบัน
 ราชย์ ก็ย่อมกระทำได้โดยไม่ยากและที่กล่าวหาว่าตนหลบหนีคดีสวรรคต ก็ไม่
 เป็นความจริง เหตุที่ตนต้องหลบหนีออกจากประเทศไทย ก็เพราะคณะรัฐประ
 หารสมัยนั้นตามจับตัวและลูกเมียเพื่อจะฆ่า แต่ตนหนีรอดออกมาได้ เพราะความ
 ช่วยเหลือของผู้ช่วยเหลือ ทหารเรืออังกฤษและ อเมริกาที่ประจำอยู่ในประเทศไทย
 และได้ออกมาจากประเทศไทยภายหลังรัฐประหาร การดำเนินการสอบสวนกรณี
 สวรรคตกระทำภายหลังเมื่อตนได้ออกมาจากประเทศไทยแล้ว จะกล่าวว่าตน
 หลบหนีกรณีสวรรคตได้อย่างไร แม้เมื่อตนหนีออกไปพำนักอยู่ในลี้ภัยในระย
 แรก ทางคณะรัฐบาลรัฐประหารได้พยายามหาความกับบุคคลที่ติดตามตนไป เพื่อ
 ขอให้ทางลี้ภัยไปจับตัวตามวิธีการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ศาลลี้ภัยไปก็ตัดสินว่า
 ไม่มีมูลไม่ยอมให้ส่งตัว และให้ปล่อยบุคคลที่ติดตามนั้นเสีย แม้เมื่อตนได้ไป
 อยู่ในประเทศจีนซึ่งขณะนั้นคณะก๊กมินตั๋งยังครองอำนาจเป็นรัฐบาลอยู่ และ
 มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย ก็ไม่ปรากฏว่าทางการรัฐบาลไทย
 สมัยนั้นได้ดำเนินการเรียกร้องขอให้รัฐบาลจีนส่งตัวตามวิธีการส่งผู้ร้ายข้ามแดน

แต่ประการใด การดำเนินการสอบสวนดำเนินคดีปรากฏว่าการบังคับใช้
พระยาน ดังกรณีพระยาสุรยุทธเสนชงได้ให้การไว้ต่อศาลเป็นต้น ฉะนั้น
ข้อความทั้งในหนังสือพิมพ์กล่าวหาว่าตนต้องหาในกรณีสวรรคตกับหลบหนีคดี
จึงเป็นความเท็จมุ่งหมายใส่ความตน รายละเอียดปรากฏอยู่ในคำฟ้องแล้ว การ
ดำเนินคดีจะมีผลประการใดขอให้ติดตามฟังผลเอาเองตนไม่อาจขแรง นอกเหนือ
ไปจากนี้

๕. แผนการเศรษฐกิจ

มีผู้ถามถึงแผนการเศรษฐกิจที่นายปรีดี ำ เที่ยงจัดทำความเบี่ยงหลังและ
เพี้ยนอย่างไร

นายปรีดี ำ กล่าวว่า แผนเศรษฐกิจที่จัดทำขึ้นเมื่อ ๒๔๗๕ นั้น
จัดทำขึ้นเพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศไทยได้เป็นไปโดยเหมาะสมแก่สภาพของ
ประเทศที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เพราะตนเองเป็นคนเกิดในชนบทได้พบเห็น
ภาวะและความเป็นอยู่ของชาวนา ซึ่งได้รับความบอบคันและเดือดร้อน
เป็นอันมาก แต่บังเอิญการจัดทำและเสนอแผนเศรษฐกิจในขณะนั้น กระทำ
เร็วเกินไปหน่อย ยังไม่ทันได้มีโอกาสแจ้งให้ประชาชนเข้าใจโดยแจ่มแจ้ง จึง
ไปไม่รอด ข้อสำคัญอย่างยิ่งก็คือ การดำเนินการใด ๆ ถ้าไม่มีแผนการ ก็ย่อม
จะดำเนินไปด้วยดีไม่ได้ ความประสงค์ที่วางแผนการขึ้นก็เพื่อให้เป็นแนว
ทางดำเนินการตามความเหมาะสมแก่สภาพของสังคม โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดการเบียดเบียนระหว่างประชาชน เพราะ
ทราบได้ทั้งนี้มีการเบียดเบียนระหว่างประชาชน สังคมนั้นก็ย่อมไม่มี
ความยุติธรรม และสังคมที่ไม่มีความยุติธรรม ย่อมจะหาความสงบ
เรียบร้อยไม่ได้ อย่างไรก็ตาม สังคมย่อมมีการเบียดเบียนอยู่ทุกเวลา

จนการวางแผนใด ๆ ก็จะต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย กล่าว
ง่าย ๆ แผนการนั้นคิดขึ้นเมื่อเกือบ ๕๐ ปีแล้ว เมื่อถึงบัดนี้ ภาวะต่าง ๆ
เปลี่ยนแปลงไป รายละเอียดหลายอย่างทราบดีตามแผนนั้น นับว่าล้าสมัย
ไปแล้ว.

๖. การกลับประเทศไทยและการช่วยประเทศชาติ

มีผู้ถามว่ามีเจตนาจะกลับประเทศไทยหรือไม่ และถ้ามีโอกาสได้รับใช้
บ้านเมืองจะดำเนินการเศรษฐกิจอย่างไร ในประเทศไทยควรทำตัวอย่างไร

นายปรีดี ฯ กล่าวว่ การกลับประเทศไทยเป็นเจตนาอันใหญ่
ยิ่ง เพราะเป็นคนไทยเกิดที่บ้านเมืองไทย แม้คิดถูกกล่าวหาจะหมด
อายุความแล้ว ตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังขัดขวางการกลับอยู่ เนื่องจาก
มีการกล่าวขวัญกันในวงการคนชั้นปกครองอยู่เสมอว่า ถ้ากลับเข้าไปจะต้อง
ทำการจับกุม จึงต้องรอดูสภาพการณ์ไปก่อน ถ้าหากกลับประเทศไทยและ
มีโอกาสรับใช้บ้านเมือง ก็ยินดีและจะรับใช้ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
เพื่อประชาชนคนไทย สำหรับในทางเศรษฐกิจนั้น มีความคิดเห็นว่า
จะต้องปรับปรุงโดยยึดหลักความยุติธรรมของสังคมคัด รอน การ เบียด
เบียนกัน เฉพาะอย่างยิ่งการคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นการเบียดเบียนที่ร้ายแรงที่สุด
ในการดำเนินการจะต้องพิจารณาทั้งด้านสัพเพณฑและข้อเสียเหตุผล จะเข้าน
ใดด้านเดียวไม่ได้ เพราะได้กล่าวแล้วว่าสังคมย่อมมีเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
เป็นอนิจจัง การดำเนินการใด ๆ ก็จะต้องคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของสัง-
คมเป็นประมาณ.

สำหรับท่าทีของประเทศไทยนั้น ย่อมทราบอยู่แล้วว่า โลกเราเปลี่ยนแปลง
ไปเป็นอันมาก ข้อสำคัญอยู่ที่ความเข้มแข็งของชาติ ฉะนั้น

นโยบายของใหญ่ของเราก็คือ จะต้อง รักษาเอกราชให้เป็น ประชาธิปไตย
และวางตัวเป็นกลาง จะเป็นวิถีทางที่ถูกต้อง.

อนึ่ง คำให้การของพระยาสุรยุทธเสนีที่ท่านปริ๊ตได้กล่าวถึงข้าง
ต้นนั้น หมายถึงคำให้การของพระยาสุรยุทธฯ ขึ้นชั้นเอกสารหมายเลข. 20 คดี
คำที่ 2038/2510 ของศาลแพ่ง ระหว่างท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ โจทก์
นางนงเยาว์ ปรากฏคดีนี้จำเลย

เอกสารหมายเลข. 20 เป็นเอกสารที่พระยาสุรยุทธเสนีเป็นผู้บันทึกไว้
เอง ภายหลังที่พลต.ท. พระพนิจชนกตีประธานกรรมการสอบสวนคดี
สวรรคต เรียกตัวไปบังคับเกลี้ยกล่อมให้เป็นพยานในคดีนี้ เพื่อรักษาตัวรอด
พระยาสุรยุทธเสนีจำไปเป็นพยาน แต่ด้วยความเรียกร้องของมโนธรรม
พระยาสุรยุทธเสนี จึงได้บันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวที่ถูกไปเป็นพยานใน
คดีนี้ไว้

อันว่า พล ต.ท. พระพนิจชนกตี ประธานกรรมการสอบสวนคดี
สวรรคตผู้บังคับกองพลของ ม.ร.ว. เสนีย์และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชนั่นเอง
บันทึกของพระยาสุรยุทธฯ ซึ่งเป็นพยานเอกสารหมายเลข. 20 ดังกล่าว
มีรายละเอียดดังนี้

บันทึก

เรื่อง ที่ต้องเป็นพยานในกรณีสวรรคต

วันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๑๑ เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. เศษ นาย
เสถียร วรอุบลชัยมาบอกกล่าวตำรวจสันติบาลขอให้ นายเสถียรฯ ไปทำการตำรวจ

และหาหรือว่าควรจะไปหรือไม่ ข้าพเจ้าให้เชิญตำรวจเข้ามา ถามว่าจะให้นาย
เลื่อยร ฯ ไปทำไม ตำรวจผู้นั้นแจ้งว่าไม่ทราบ พระพินิจ ฯ ให้มาเชิญไปข้าพ
เจ้าก็อนุญาตให้ไปและให้ภรรยา นายเลื่อยร ฯ ไปด้วย ทั้งสองคนไปกับรถของ
ตำรวจ

ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าจะเกี่ยวกับกรณีตำรวจคดี ลงไปยังในทางเรื่อง
ส่วนตัวของนายเลื่อยร ฯ เพราะเด็กคนนั้นก็มีเรื่องมากจนใจเสมอ เคยเตาไปถึง
เรื่องที่เคยอ่านข่าวหนังสือพิมพ์ว่าเขาไปเกี่ยวข้องกับสมาคมกรรมกร

ราวเที่ยงนายเลื่อยร ฯ กลับ มาเล่าว่าคนบ้าน่าจะต้องเกี่ยวข้องกับ
กรณีตำรวจ ตำรวจเขาเรียกนายต้อยออกมายืนยันว่าหลวงประดิษฐ์และพวกได้
มาประชุมวางแผนปลงพระชนม์ที่บ้าน เวลานั้นถึงเวลารับประทาน ข้าพเจ้า
จึงยังมิได้ซักถามอะไรต่อไป เมื่อกินข้าวแล้วก็รีบไปธุระเสียก่อน ทั้งนี้เพราะ
ตนเองนึกว่าตนบริสุทธิ์ กินข้าวแล้วก็ไปวัดชนะสงคราม ไปนั่งเป็นประธานใน
การเทศน์มหาชาติ เก็บเงินซ่อมแซมวัดซึ่งถูกระเบิดในการสงคราม

ประมาณ ๑๕.๐๐ น. มีคนไปตามว่า พระพินิจ ฯ ให้ตำรวจมาเชิญ
ไป ก็กลับบ้านชั้นรถส่วนตัวไปกับนายตำรวจคนหนึ่ง ภายหลังทราบว่าเป็น
พ.ต.ต.นายราชภัฏ

เดินเข้าไปทางเรือนชั้นเดียวหลังทำการตำรวจสันติบาล พอขึ้นบันได
ก็เจอนายต้อย และน.ส.ทองใบ นั่งอยู่ที่ม้ายาวเคลือบสีงาช้างติดกับตำรวจอีก
๒-๓ คน ก็ร้องทักออกไปว่า นายต้อย ทองใบ มาอยู่ที่นี่ด้วยหรือ ? แล้วเดิน
เข้าไปหาพระพินิจและหลวงแผ้ว ฯ ซึ่งนั่งอยู่ที่โต๊ะกลางห้องพระพินิจ ฯ เชิญให้
นั่งที่นั่งลงตามที่เราเชิญ

พระพนัฯ เริ่มถามถึงสุขภาพก่อน แล้วถามว่า นายตเคยอยู่บ้าน หรือ ตอบว่าเคย ถามว่าเคยรู้จักกันมาก่อนหรือ? ตอบว่า แต่ก่อนไม่รู้จัก มารู้จักเมื่อเริ่มจะทำไม้หอมรถไฟ นายแมน จันทวานิชเป็นคนพามาให้รู้จัก ถามว่า นายแมนฯ อยู่ที่ไหน ตอบว่า นายแมนฯ เป็นเจ้าของแพท่าเรือแดง อยู่ที่ตลาดมโนรมย์หรือคังดำเกา บ้านนายแมนฯ อยู่ที่ไหน? ตอบว่า อยู่ที่ตลาดหลังแพท่า ถาม อ.ภ.อะไร จ.ว.อะไร? ตอบ อ.ภ.มโนรมย์ จ.ว.ชัยนาท นายตฯ บ้านอยู่ที่ไหน ตอบ อยู่ปากน้ำโพ ถาม นายตมาอยู่ด้วยเมื่อไร ตอบ ราว ๕ - ๕ เดือนก่อนคนแม่ถึงแก่กรรม ถาม การค้าไม้หอมจนเข้าหุ้นกันหรืออย่างไร ตอบ ไม่ได้เข้าหุ้น ตกลงว่าจะแบ่งให้บ้างเมื่อใดก็ได้ ไร่เป็นคนวิ่งเดินหาคนรับผิดชอบไม่ถึงให้ ก็เลยเล่าให้ฟังว่า หาได้รายเดียวคือราย พ.ต.หลวง ขจรกลางสนามซึ่งเป็นเขยน้อยเขยใหญ่กับนายตฯ เอาเงินล่วงหน้าไป ๓๐,๐๐๐ บาท โดยมีนาเป็นประกัน ตัดส่งไม่ได้เลยสักท่อน ต้องไปขอลูกสัญญา กับบริษัทพคุณซึ่งเบิกเงินเข้ามา ถูกปรับบนปี เลยปรับหลวงขจรบ้าง หลวงขจรฯ ยอมให้ปรับ ๒๐,๐๐๐ บาท เป็น ๕๐,๐๐๐ บาท สัญญาจะผ่อนใช้ครบสัญญาก็ไม่ผ่อน ต่อมาให้นายตฯ ไปซื้อไม้หอมทางสองพี่น้อง จ.ว.สุพรรณ ไป ๒ ครัวเรือนหลายพันบาท ไปเลือกไม้เลวๆ มาถูกคัดออกหลายร้อยท่อน จึงเลิกไม่ค้าต่อไป

ถาม. นายตฯ ออกจากบ้านเมื่อไร? โกรธกันหรือเปล่า? ตอบ. เห็นจะโกรธเพราะเมื่อจะกลับขอเงิน ๒๐๐ บาท ให้ไป ๕๐ บาท ไปแล้วก็ไม่กลับมาตอนปลายครั้ง ๓ มาช่วยพูดว่า หลวงขจรฯ จะขอให้ ๓๕,๐๐๐ บาท ถ้าตกลงจะใช้ทีเดียวหมด ตอบไปว่าถูกปรับตั้ง ๒๐,๐๐๐ บาท และยังขาดทุนค่าไถ่ขี้และอื่น ๆ อีกลดให้ไม่ได้ ตั้งแต่นั้นก็ไม่เคยมาอีกเลย ถาม ทราบไหม

ว่าเมื่อไปแล้วไปอยู่ที่ใด ตอบ ทราบว่าไปทำไม้อยู่กับหลวงซวร ๆ ถามว่า น.ส. ทองใบมาเป็นคนใช้นานเท่าไร ตอบว่า รวม ๒ - ๓ ปี ออกไปราว ๑ ปีไปเป็นคนใช้ที่อื่นซึ่งทราบจากคุณหญิงว่า เขาให้ค่าจ้างสูงกว่า

ต่อจากนั้นก็ถามว่าคนแม่ถึงแก่กรรมเมื่อไร ตอบว่า จำไม่ได้ และย้อนถามพระพิณฯ ว่าเป็นเมื่อทำบุญ ๗ วัน คุณพระก็ไป คุณพระจำได้ไหม พระพิณฯ ตอบว่าผมก็จำไม่ได้ นักชนได้ก็ตอบไปว่า ขอผมกลับบ้านประเดี๋ยวจำได้ว่าผมโน้ตไว้ คุณพระพิณฯ ก็ให้กลับมา จึงเอาสมุดบันทึกและประวัติย่อส่วนตัวที่บันทึกไว้ไปด้วยเมื่อกลับมาแจ้งให้ทราบว่าคนแม่ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๔๘๘ (ในหลวงสวรรคต วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๘ ห่างกัน ๔ เดือนเศษ)

ต่อจากนั้นก็ถามว่า หลวงประดิษฐเคยมาบ้านบ้างไหม ตอบว่า เท่าที่จำได้เคยมาคนเดียวเมื่อแต่งงานลูกสาว หลวงธำรงเคยมาไหม ตอบว่า เคยมาเมื่อทำบุญ ๗ วันคุณแม่ นายทองอินเคยมาไหมบอกว่าไม่เคยมาเลย นายจำลองเคยมาไหม ตอบว่า ไม่เคยมา ถามซ้ำว่า พวกนี้รู้จักกันมานาน ทำไม้ไม่เคยมาบ้างหรือ ตอบว่า รู้จักกันก็เพียงเวลาไปประชุม นอกสมัยประชุมไม่เคยไปมาหาสู่เลยเฉพาะคนทองอินมีการกินใจกันอยู่บ้างและ ภายหลังสงครามรู้สึกว่าเขาใหญ่โตขึ้น ก็เลยไม่มีใครได้พูดจากัน

ถามว่า รู้จัก ร.อ. วัชรชัย ไหม ตอบตามตรงว่า เด็กคนนี้ พ่อแม่ทางภรรยาด้วยกัน ภรรยาวัชรชัยด้วยกัน พ่อแม่วัชรชัยด้วยกันมาแต่วัชรชัยไม่มีใครไปมาหาสู่

ถามว่า รู้จักนายชิต นายบุค ไหม บอกว่า ไม่เคยรู้จัก เคยเห็นรูปในหนังสือพิมพ์ ๑ ครั้ง บัดนี้ ก็จำไม่ได้

ถามว่า หลวงเข่งฯ เคยมาไหม ตอบว่าไม่เคยมา ถามว่า ถ้อย
 พวกร่วมกัน ทำไมไม่ไปมาหาสู่กันบ้างหรือ ตอบว่า ถ้าถ้อยกับงานของพรรค
 ก็ไปพูดกันหาการพรรค ถ้ามีอะไรจะด่วนตัวหาโอกาสพบกันก่อน เพราะต่าง
 คนต่างมีงานทำ

ถามถึง เฉลยขงว่า เคยมาไหม ตอบว่าไม่เคยมาพบคุณกันบ้างก็
 มาเท่านั้น

จะเป็นหลวงแผ้วหรือใครก็ไม่รู้จักขอ เชยชวนว่า งานเขตและม.๓ พะ
 โน ทางยืนยันว่าพวกนี้เคยมาที่บ้านเจ้าคุณเสมอ ทำไมเจ้าคุณบอกจำไม่ได้
 ถ้าไม่จริง ๒ คนนี้จะเอาอะไรมาพูด เขาก็บอกว่าพวกนี้ได้มาประชุมวางแผนการ
 ปลงพระชนมที่บ้านเจ้าคุณ ทั้งสองคนเท่าที่ผมสอบสวนแล้วเขาก็เคารพและคิด
 ถึงบุญคุณเจ้าคุณอยู่ เมื่อได้ให้การไว้อย่างราบรื่นผมว่า ขออย่าให้เจ้าคุณต้อง
 เกียรติของตัวเลย ท่านเป็นคนดีมาก และให้พวกนี้อยู่หลับนอน ดังนี้ ถ้าไม่
 จำมันจะเอาอะไรมาพูด นายตึกก็ว่าเจ้าคุณยังจำได้ เจ้าคุณปฏิเสธว่าจำมิ
 ได้จะให้ผมเชื่ออย่างไร? เวลานี้เป็นประธานสภาทำไมจำข้อบังคับได้แม่นยำ

ตอบว่า เรื่องข้อบังคับภาวนาเฮามาเทียบกันไม่ได้ เพราะหน้าที่
 จะต้องดูไว้ให้สนใจ ส่วนเรื่องพนันไม่นึกถึงว่าจะมีมาถามถึงไม่สนใจ และ
 พูดต่อไปว่าทรงมน รุสสิกว่าความจำไม่มาแต่อายุย่างชน ๕๒ แล้ว จึงได้หา
 ทางลาออกจากราชการตั้งแต่อายุ ๔๔ ซึ่งยังไม่ครบเกษียณอายุ

ก่อนนายตำรวจผลัดกันมาช่วย พูดและขแรงหลายคนรวมทั้งพระพิ
 นาดวงษ์ ยังไม่มีการจบ

พระพิณจกล่าว่า เรื่องนี้ ผมได้ทรงมานานโดยผมนับถือเจ้าคุณ
 และทราบว่า เจ้าคุณเป็นคนดีไม่ใคร่เชื่อเรื่องกับใครที่ดองมาพัวพันด้วยสงครก

อิทธิพลหลวงประดิษฐ์ ผมทราบมานานแล้ว แต่เก็บนิ่งไว้เป็นคนฉลาดอีก
เพื่อจะหาทางช่วยเหลือ ผมได้ไปปรึกษานายทหารทั้งบกทั้งเรือแล้ว ท่านเหล่านี้น
แนะนำว่า เมื่อเรื่องปรากฏเช่นนี้ ก็ต้องจัดการไปตามทางการ แต่ให้หาวิธี
ให้ผ่อนหนักเป็นเบาลงบ้าง ถ้าเจ้าคุณยังปฏิเสธอยู่อย่างนี้ ก็จะต้องเป็นจำเลย
ในฐานสมรู้ร่วมคิดด้วย

หลวงแล้ว ๆ ข้างต่อไปว่า เจ้าคุณอย่าคิดพึ่งพวกเหล่านี้อย่างไร ไม่มี
ใครที่จะกลับมาซื้ออิทธิพลให้เจ้าคุณฟังได้สักผมเชื่อ ๑๐๐% ว่าในหลวงถูกลอบปลง
พระชนม์เพราะพวกนี้ ผมมีหลักฐานบริบูรณ์ทุกอย่าง ผมไปเฝ้าในหลวงมา
ท่านก็ปรักปรำและให้หลักฐานผมบริบูรณ์ในหลวงรับสั่งว่า เรื่องที่เกิดขึ้น
กันชนนนี้เกี่ยวแก่การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการ ตลอดจนรทพระที่นั่งส่วนพระองค์
อยากจะใช้ก็ส่งให้เขาไปโดยมิได้ขอพระบรมราชานุญาต

ส่วนผมเดาขึ้นหาท่านว่า ได้กับคนโน้นคนนี้ ก็เป็นการใส่ความ
ทั้งนั้น เจ้าผัวคนหนึ่งที่ถูกกล่าวหา เมื่อได้พบแล้วก็ไม่น่าจะเป็นไปได้เพราะ
เป็นคนทำสวน ไร่ไร่เบ็ดเตล็ด พักอยู่ที่ตึกหนกห้องใต้ถุนและนายเอกก็เช่น
เดียวกัน เขาได้ช่วยเหลือท่านๆ ก็เอ็นดูเขา เมื่อข่าวของแพ่งให้เงินเขาบ้างก็
ถูกนิทาน

ได้ดัง เหตุการแต่งพระ องค์ ของสมเด็จพระชนนี ก็เห็น ท่าน แต่งตัว
ซ่อมซ่อม ทำงานโน้นนี่ตลอดวัน ถ้าเป็นคนยังฝึกไม่ทางชั่ววอยอยู่ ก็คงจะแต่ง
ให้ตึกงานและข้าว่า เจ้าคุณ เชื่อพวกผมดีกว่า พวกผมจะช่วยเหลือเจ้าคุณเมื่อเจ้า
คุณรับเป็นพยานแล้ว ผมจะให้ความอารักขา ไม่ต้องกลัว

พระพิริยาก็เอ่ยขึ้นว่า ผมทราบว่าเจ้าคุณนั้นมีลูกก็ไม่เอาแล้ว ห-

เรื่องผจญบ่อยๆ เวลาเจ้าคุณให้คุณหญิงไปค้าผ้าผืนกัทราบ ถ้าหากต้องเป็น
จำเลย เจ้าคุณก็แค่ครอบครวักับเย่นาเจ้าคุณนา

เมื่อพระพิณฯ แห่ถึงฐานะครอบครวั ก็เลยเล่าให้ฟังว่า ความจริง
ผมจนใคร ๆ ก็รู้ ยิ่งถูกมาทำหนังสือรับใช้ตั้ง ๓-๔ หมื่น และขาดทุน
ไม่เหมือนเขาด้วย ได้เบี่ยจากผู้บัตไม่ส่งก็ยังไม่ได้ จึงต้องกู้ยืมเอาเงินไปใช้
บริษัทพวกเขาอีก ๕-๖ หมื่น ถ้าต้องคัดก็คงแน่แน่ ก็เลยพูดขึ้นว่าความจริง
ผมแน่ใจว่าผมบริสุทธิเที่ยงแถมเรื่องนี้ แต่เพื่อให้โอกาสผมทบทวนความจำลึก
เล็กน้อย อยากจะขอพบคุณหญิงสักหน่อยลองถามเขาดู เขามีความจำดีกว่าผม

พระพิณฯ ก็ส่งให้นายตำรวจมารับคุณหญิงไปและพบกับข้าพเจ้า
ต่อไปว่า เจ้าคุณรับเสียดีกว่าผมจะกินเป็นพยาน ถ้าไม่เชื่อผม ๆ จะเชิญ พล.ท.
ฉินมาทำหนังสือรับรองให้ หรือถ้ายังไม่แน่ใจจะให้จอมพลทำหนังสือรับรอง
ให้ก็ได้ ผมจะพาไป ท่านเหล่านั้นเขายังส่งสารเจ้าคุณอยู่

ข้าพเจ้าก็ตอบว่า รอพบคุณหญิงก่อน พระพิณฯ จึงชวนข้าพเจ้า
ลุกขึ้นจากโต๊ะ ขอพูดกันเป็นส่วนตัว พาลงทางบรรไดหลังลงไปนั่งโต๊ะ (เวลา
นี้ประมาณ ๑๖.๐๐ น.เศษ) ใต้ถุนเรือน ได้นายตำรวจซึ่งนั่งอยู่ ๒-๓ คน
ไปหมด ส่งเอาโหวดดินมาให้ ๑ แก้ว แล้วก็เริ่มพูดจาเกลี้ยกล่อมถามว่าเวลา
นี้ทำอะไร ก็บอกว่าเวลานี้เป็นกรรมการบริษัทอยู่ ๓ บริษัท ได้เบี่ยประชุมบ้าง
เดือนละเล็กน้อยมาญักใต้ถุนน้อย ตั้งแต่ถูกรัฐประหารแล้ว รายได้ไม่พอ
จ่ายกินทุนทุกวัน ต้องขายของเก่าเลี้ยงครอบครัว ลูกก็ยังเรียนหลายคน

พระพิณฯ ก็เอ่ยขึ้นว่า ผมจะช่วยพูดให้จอมพลหางานให้เจ้าคุณสัก
แห่งหนึ่ง และผมเองก็จะพยายามช่วย อย่าปฏิเสธเลยเรื่องจะได้เสร็จกัน
เสียที นึกหลายชั่วโมงแล้ว

ก็ตอบว่า ก็เรื่องมันไม่จริงจะให้ผมรับอย่างไร รูดกระดาษใจเห็ด
เก็บ พระพิณจกขยาดถึงเรื่องนายต๋ ก็ยังรับคนข้าพเจ้าอยู่และกราบไหว้ท่าน
ขออย่าให้ข้าพเจ้าต้องเป็นจำเลย และก็ไม่โกรธเคืองอะไรเจ้าคุณ มันจะ
ปรักปรำเจ้าคุณเอาอะไร

ข้าพเจ้าก็บอกว่า คุณพระอย่าเข้าใจอายตนกันมา อ้ายหมอนี่ชอบ
ไม่เข้าเรื่องเสมออยู่กันสมมา ยิ่งอยู่ไปยิ่งรู้ว่าเป็นคนเชื่อไม่ได้ การพดพดอัยๆ
ของมันถึงกับจะให้ลูกๆ หลานๆ ผมทะเลาะจะแทงนายตายก็ครึ่งหนึ่ง และ
ไม่หมอนักเหมือนนัก รายนาทหลวงขจรฯ เอามาการันตเงินที่เขาไปนายต๋มา
บอกผมว่าเป็นนายต๋ ซ้อมมาจากท่านผู้ทูลเจียด ได้ค่าเช่าพอเลี้ยงครอบครัว
ทุกปี และเป็นคนมีนามากเชื่อได้ ผมเชื่อเลยไม่ไปดูมาก่อนจ่ายเงิน ต่อมา
เมื่อตกลงโอนให้ข้าพเจ้าแล้ว กลับเป็นนายอยู่ในท่าเลไม่ตี มีคนเช่าทำไม้ตบ
พัน ที่ไม่ได้หักงบล่อยรก

ให้ไปซื้อไม้กวาดจริงไม่รอบครอบ จนผู้ซัดคัดออกหลายร้อย กลับไป
ทะเลาะกับผู้คดไม่ออกอีก ที่ข้าพเจ้าไม่ได้ให้ออกเพราะเกรงจะรุนแรงไป นอก
จากยังเที่ยวไปคุยไม่กับผู้ที่เขาไปติดต่อว่า เป็นหุ้นส่วนกับข้าพเจ้าเรื่องเหล้า
มาทราบภายหลังเป็นตอน ๆ ตอนนั้นจะกลับบ้านจึงไม่ให้เงินตามขอ

พระพิณจกัว่า นายต๋ให้การไว้ก็ว่าอย่างเคารพเจ้าคุณด้วย พุคกัน
เพียงเท่านั้นก็พอดคุณหญิงมาถึง

พอดคุณหญิงมาถึง ก็มานั่งที่โต๊ะใต้ถุน ซึ่งข้าพเจ้านั่งพุดคุยกับ
พระพิณจกั พระพิณจกั ถูกลูกจากโต๊ะขึ้นข้างบน มีนายตำรวจคนอื่นไม่รู้จัก
นั่งแบน ข้าพเจ้าก็ถามว่า จำได้ไหมว่า หลวงประจันตสูร เคยมาที่นั่นบ้างไหม

คุณหญิงตอบว่า เท่าที่จำได้เคยเห็นเดียวเมื่อคราวแต่งงานลูก ลำตัวของคุณนั้น
ก็ถามว่า รู้จักนายทองอินและนายเจดีย์ว. นายจำลอง, นายดี (วัชรชัย)
ไหม คุณหญิงว่า นายดี รู้จักแต่ไม่คุ้นเคยนายทองอินเคยพบครั้งเดียวและไม่
ได้พูดกับเมื่อคราวการหอการค้าเชิญไปรับประทานที่หอการค้า คนอื่นที่ถามไม่
รู้จัก

เมื่อถามแม่ถวิลว่า ลองนึกให้ดูนายดีเคยยืนยันว่า พวกที่กล่าวนาม
นี้ เคยมาที่บ้าน แม่ถวิลว่า เอ่ถ้าไปก็คงนึกออก พอพูดเท่านั้นตำรวจก็
เชิญข้าพเจ้าขึ้นข้างบน ขึ้นบรรไดหลังไปนั่งโต๊ะ ที่ซามระหว่างฝาห้องใหญ่
กับครัวหรือห้องคนใช้

คราวนี้ตำรวจมานั่งอยู่ด้วย ๒ คน ขึ้นข้างขวา ๑ คน ข้างซ้าย ๑
คน รู้จักแต่หลวงแก้วคนเดียว คนขึ้นทางซ้ายหนุ่มและร่างใหญ่โตแข็งแรง
ตัดผมใหม่เกรียนข้าง ๆ

คนใหญ่โตแข็งแรงว่า เรื่อนนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ประชาชนสนใจมาก
พวกผมอยู่ต่างจังหวัด ถูกรบกวนมาช่วยสอบสวน ผมทำงานทั้งกลางคืนกลางวัน
บางคนสงสัยมากก็ ยัง ไม่ได้นอนผ้อัตรายามมากแต่พวกผม ทำงานตามหน้าที่ไม่ได้
บนเรื่องขึ้นมาเลย สืบได้มาอย่างไรก็ว่าไปตามรูป พวกผมนับถือเจ้าคุณจึง
พยายามจะช่วย ควรรับผิดชอบความก็เขินมากแล้ว

อีกคนก็กล่าวขึ้นว่า ผมเชื่อว่าเรื่อนเป็นจริง เจ้าคุณไม่แน่ใจว่า
พวกผมจะช่วย ก็จะต้องเป็นจำเลย จึงไม่รับ พอพูดเท่านั้นพระพินิจก็เข้า
มาหาพูดถึงจะให้ พล.ท. ผินฯ หรือจอมพลรับรองอีกเป็นคำรบสอง

ข้าพเจ้ายกย่นกรณว่า ก็จำไม่ได้ว่าพวกนั้นจะให้รับอย่างไรถ้า
จริงก็อันตัวและชื่อเกียรติคุณพระ (พระพินิจ) ไม่ต้องให้ผู้ใหญ่รับรองออก

พอพูดเท่านั้น พระพิณิจา ก็ออกไปและได้ยื่นส่งตำราว่า "ผมจะกลับบ้านไปอาบน้ำอาบท่าสักประเดี๋ยว" แล้วก็หายไป

ตอนนั้นใครคนหนึ่งบอกว่า คุณอุ้งน้ลูกเขยเจ้าคุณก็มา จะให้ชนมาพบไหม ข้าพเจ้าก็บอกว่าดีเหมือนกัน ถ้าคุณหญิงยังอยู่ให้เชิญขึ้นมาด้วย.

หมายเหตุ คุณหญิงบอกให้ทราบภายหลังว่า ตอนที่ข้าพเจ้าลูกชนข้างบนเมื่อพบคุณหญิงแล้วนั้นตำราของคนหนึ่งมาบอกกับคุณหญิงว่า จะให้ไปตามคุณอุ้งน้มามาไหม ธรรมจักรักก็จะไปรับมาเพื่อจะให้มาช่วยพูดกับเจ้าคุณท่านดูเหมือนกัน จะเป็นนายราชกัศิ์ คุณหญิงยังไม่ได้ตอบเขาก็ไป ข้าพเจ้าหรือคุณหญิงก็ไม่ได้ไปให้รับตามข่าวหนังสือพิมพ์

เมื่อคุณหญิงและคุณอุ้งน้ขึ้นไปหาข้าพเจ้าแล้ว ตำราจกก็ออกไปหมดปล่อยให้ข้าพเจ้าพูดกันลำพังอยู่พักหนึ่ง อุ้งน้และคุณหญิงก็ว่า ตาตและอีไบมันยืนยั้นเราจะทำอะไร ข้าพเจ้าก็ว่าเมื่อนึกไม่ออกจะบอกว่าเขามาอย่างไร ยากจะปล่อยไปตามเรื่องเลยบอกอุ้งน้ให้ทราบว่า เวลานี้มันอยู่ที่ใดม่งให้ช่วยเป็นอะไรและค้นเรื่องต แม่อวดช่วยหาเอกสารต่าง ๆ ให้เขาด้วยพูดกันเพียงเท่านั้น ตำราจกเชิญอุ้งน้กลับ สักประเดี๋ยวก็มีคนเอาข้าวห่อ ๒ ห่อกับแกงจืดและโอวัลตินมาให้ ว่าเย็นแล้วรับประทานเสีย ข้าพเจ้าและคุณหญิงก็รับประทาน รับประทานไม่ลงเพราะข้าวแข็งฟันไม่ดี เวลานี้ทุกม่งแล้วนั่งรับประทานในราวครึ่งชั่วโมง พอจะอิ่มก็ม่งตำราจกมานั่งด้วยสองสามคน

คราวนั้นนายตำราจกมีเนื้อดำๆ มานั่งด้วย ๑ คน คนนั้นพูดว่า เมื่อคุณพระพิณิจาจะไปบ้านท่านรู้สึกคุณเจ้าคุณแล้ว ส่งพวกผมว่าอีกครั้งชั่วโมงเจ้าคุณยังปฏิเสธอยู่ ให้บอกสันติบาลเขาไปกักไว้พวกผมส่งสารเจ้าคุณจึงขอรับว่า

ให้โศกาสพดลผมช่วยเกลี้ยกล่อมและขแรงต่อไปอีกและขอให้คุณพระรีบกลับมาด้วย อีกคนหนึ่งพูดเสริมต่อไปว่า ถ้าเจ้าคุณต้องถูกกักตัว พอรุ่งขึ้น หนังสือพิมพ์ก็จะลงกันแห่หมดมตีมหาชนเป็นอย่างไร เจ้าคุณคงทราบแล้วต่อไปเจ้าคุณจะเสียหายหมด ความดีที่เคยทำมาหมดกันครั้งนี้ถ้าวันเสียจะเป็นประโยชน์แก่เจ้าคุณและครอบครัวเอง ถ้าเจ้าคุณยอมเป็นพยาน ต่อไปจะแสดงให้เห็นว่าพดลผมได้ทำคุณไว้แก่เจ้าคุณมากมาย พดลผมไม่ได้ปรักปรำเจ้าคุณเลย ไม่เชื่อเรียกนายต และทองใบมาถามดูก็ได้ ถ้าไม่จริงมันจะเอาอะไรมาพูด

ในที่สุดข้าพเจ้าได้ขอให้เรียกนายตขึ้นมาถามนายตยืนยันว่าจำได้ว่าพวกมันได้มาปรึกษากันจริง เขาจำได้แน่นอน พูดแค้นเขากให้นายตกลับ ข้าพเจ้าจึงให้เรียก น.ต. ทองใบขึ้นมา และถามว่าแท้จริงนายเฉลียวหรือที่ ทองใบตอบว่า เด็ก ๆ บอก พอจะถามต่อไปเขาก็ให้ น.ต. ทองใบกลับ

เมื่อ ๒ คนกลับแล้ว ยังล้าทับอีกว่า ไม่เฉพาะแต่สองคนเท่านั้น แม้แต่บุตรของข้าพเจ้าเองก็ยังมาให้การว่าพวกมันเคยมา (เขาหมายถึงนาย—เสถียร) และยังมีคนอื่น ๆ โกล่เคียงยืนยันอีกหลายรายเช่นพวกโรงกระสาปน์ และตามห้องแถว เป็นต้น

ขณะนี้ ข้าพเจ้าร้อนและเพลีย เพราะแต่งสากล ปลดผ้าผูกคอ ออก รู้สึกมันงไปหมด คิดแต่ในใจว่าถ้าถูกเป็นจำเลย เขาก็ต้องเอาตัวไปกักไว้ เวลานสุขภาพไม่สมบูรณ์ รับประทานก็ต้องจำกัดอาหารเหลว ๆ เคยวาง่ายเป็นพิเศษ ข้าพเจ้าต้องหุงให้เปื่อย ถ้าถูกกักคงเจ็บ เจ็บก็คงตายระหว่างขังแน่นอน สุานะทางครอบครัวก็เต็มที มีหนอยเวลานเกือบแสนบาท อยู่ข้างหลังต้องล้มละลายแน่ ถึงคราวฟ้องก็คงประกันไม่ได้ หากจะให้ประกันก็ไม่

เงินวางประกัน เบี้ยหวัดเบี้ยบำนาญที่เคยรับก็จะถูกงด คิดทบทอนอยู่เช่น
ก็พอดีพระพินิจกลับมา เข้ามารายว่า ทำไมเจ้าคุณรับประทานครุฑน้อยเหลือเกิน
ตอบว่าข้าวแข็งกินไม่ได้ และกินไม่ลง ฟันไม่ดี อยู่บ้านต้องจัดอาหารเคี้ยว
ง่าย ๆ เป็นพิเศษ พระพินิจ ๖ จึงร้องส่งให้ไปซื้อไก่มาให้ข้าพเจ้าชอบใจ
ว่าไม่ต้องซื้อ แล้วเชิญพระพินิจมาที่โต๊ะ ขออนุญาตปรึกษากับคุณหญิงลัก
เล็กน้อย พระพินิจ ๖ ก็อนุญาต

เมื่อตำรวจคนอื่น ๆ จะลุกไป ได้พูดกับคุณหญิงว่า เรื่องนี้อยู่ที่
คุณหญิง ถ้าคุณหญิงให้ท่านรับท่านคงรับ การรับจะเป็นประโยชน์แก่คุณหญิง
และครอบครัวมาก แล้วต่างก็ออกไปหมด

เวลานั้นเป็นเวลาเกือบ ๕ โมงแล้ว จึงพูดกับคุณหญิงว่า ถ้าข้าพเจ้า
ต้องถูกกักตัว จะต้องเค็ดรอนคงทกลาวมาแล้วข้างต้น จะลองถามเขาก่อน
ว่า ที่เขาว่าถ้าตกลงเป็นพยานเขาแล้ว เขาจะหาวิธีให้เราพ้นจากคดีนั้น เขา
มีความคิดอย่างไร คุณหญิงก็ตกลง

ข้าพเจ้าจึงลุกขึ้นจากโต๊ะ ขอเชิญพระพินิจพบกันสองต่อสอง จึง
พากันเดินไปทางเฉลียงสุดทางด้านหลัง เฉลียงเดียวกับที่นั่งอยู่นั้นแล้วข้าพเจ้า
ก็ถามว่า ทว่าจะช่วยให้ผมปลงตัวพ้นคดีนั้น จะทำอย่างไรพระพินิจ ๖ ก็แนะ
ว่าเมื่อเชิญพวกนั้นเข้าห้องรับแขกแล้ว ก็ขอตัวลุกออกไปเสียสักครู่ แล้วก็
กลับ คอยกันเรื่องค้าขายหรือเรื่องอื่นอีกสักครู่ แล้วเขาก็ลากลับ ระหว่างที่
เจ้าคุณลุกไปนั้น นายดี ๖ เป็นคนได้ยินเขาปรึกษาวางแผนการ ท่านเจ้า
คุณก็ไม่ต้องเกี้ยวของเป็นแต่เขามาอาศัยสถานที่บ้านเจ้าคุณเป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

เมื่อพระพินิจ ๖ แนะนำเช่นนั้น ข้าพเจ้าตรัสตรองอยู่อีกสักครู่หนึ่ง
ทบทวนเหตุผลเห็นว่าพยานสำคัญคือนายดี ๖ คนเดียว เมื่อกลับมาได้ พอ

จะหาซื้อเครื่องเหล็กกลางพยานปากนั้นได้ และถามทางทำได้อีกจะกลับมาให้การ
ภายหลัง ก็ตกลงรับเป็นพยาน จึงพากันเดินเข้าไปที่โต๊ะกลางในห้องโถง
เคียวกับพี่เขาไปนั่งครั้งแรก มีนายตำรวจนั่งอยู่ทางซ้ายคนหนึ่ง ไม่รู้จักชื่อ
ข้าพเจ้านั่งทางขวา พระพิณิจ ๖ นั่งหัวโต๊ะ

พระพิณิจ ๖ ก็เริ่มเขียนคำให้การ เริ่มต้นด้วยการรู้จักกับนายตี ๖
มีนายแม้น ๖ แนะนำให้รู้จักก่อน ตลอดจนนายตี ๖ ไปหาพันตรีหลวงซจร ๖
มารับคดีไม่ส่ง การจ่ายเงินให้หลวงซจรไปตลอดจนการปรับพันตรีหลวงซจร ๖
จนนายตี ๖ ออกจากบ้านไป

ข้อสำคัญก็คือได้ให้การว่า นายตี ๖ มาอยู่บ้านข้าพเจ้าราว ๔-๕
เดือนก่อนคุณแม่ (แม่ยาย) ถึงแก่กรรม (ซึ่งภายหลังเมื่อได้สอบถามคนที่เคย
มาอยู่ที่บ้านและออกไปอยู่ทีอื่นแล้ว ก็สอบทวนความจำคนที่กำลังอยู่ในบ้าน
จึงแน่ใจว่านายตี ๖ เข้ามาอยู่ในบ้านตอนเมื่อคุณแม่ถึงแก่กรรมแล้ว ก่อนคุณ
แม่ถึงแก่กรรมเป็นแต่ไป ๆ มา ๆ ซึ่งจะได้บันทึกไว้ต่อไปข้างหน้า)

เมื่อหมดเรื่องนายตี ๖ แล้ว พระพิณิจ ๖ ก็เริ่มเขียนเรื่องหลวง
ประดิษฐกับพวก ซึ่งเขียนนำว่าประมาณ ๒ เดือนก่อนกรณีสวรรคต หลวง
ประดิษฐ, นายตี, นายเฉลียว (แล้วจะเขียนชื่อ นายชิต, นายบศ, นายทอง-
อิน ลงไปด้วย ข้าพเจ้าทักว่า ๓ คนก็พอแล้ว) พระพิณิจ ๖ จึงเขียนว่ากับ
พวกอีก ๒-๓ คน ซึ่งจำไม่ได้ (ลงไปข้าพเจ้าก็ยอม) ได้ไปหาข้าพเจ้าที่บ้าน
ตอนเย็น ๆ โดยไม่ได้บอกล่วงหน้าให้ทราบ เมื่อข้าพเจ้าเชิญเข้าไปในห้อง
รับแขก เมื่อได้ถามสุขทุกข์กันแล้วก็ถามข้าพเจ้าถึงเรื่องการตัดไม้หมอนรถไฟ
ซึ่งได้ทราบมาว่ากำลังทำการตัดอยู่ ข้าพเจ้าตอบว่ายังมีได้ลงมือ เป็นแต่เพียง
เที่ยวสืบราคาหาผู้รับผิดชอบ แล้วข้าพเจ้าก็ขอตัวลุกออกจากห้องไปข้างบน

(หมายถึงบนเรือนเพราะห้องรับแขกอยู่ข้างล่าง) เพื่อส่งให้เด็กห่านาและบุตร
มาเลี้ยง

หมายเหตุ (การจัดนาและบุตรมาเลี้ยงแขกที่มาหาข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้ามิได้
มอบหมายใครเป็นพิเศษ เพราะเด็กส่วนมากเป็นนักเรียนและไปทำงานบ้าง
พวกแม่ครัวแต่งตัวไม่เรียบร้อย สดแต่ใครว่างก็จัดมา โดยมากข้าพเจ้ามัก
ต้องส่งแทบทุกราย แยกบางรายไม่จัดมารับรองก็มี เพราะโดยปกติบุตรข้าพ
เจ้ามิได้หาไว้ประจำ บางทีต้องออกไปซื้อข้างนอกก็มี เพราะข้าพเจ้าไม่ชอบ
และไม่อยากซื้อมาทั้งได้ ส่วนมากชอบห่มวนของกรมธรรม์ตามตลับ
นาก็เสีย ชื่อว่าไรท์เหล็กเล็ก ๆ ผู้ชายและลูกชายโต ๆ รวบเอาไว้คลุมหมัด
ซึ่งข้าพเจ้าห้ามมิให้เขาเหล่านั้นดู เพราะต่างยังมีรายได้ไม่พอ)

..... ดังครูก็กกลับมา และคุยกันเรื่องการตัดไม้หนอนต่อไป ดังครูก็ก
ต่างก็ลากลับ ระหว่างที่ข้าพเจ้าออกไปจากห้อง เขาจะคุยหรือพูดเรื่องอะไร
ข้าพเจ้าไม่ทราบ

ต่อจากนั้น พระพินิจ ๆ ก็ถามถึงว่า หลวงประดิษฐสุนทรกับข้าพเจ้ามาด
ไม่ใช่หรือ และหลวงธำรงก็เรียกเจ้าคนว่าอาจารย์ไม่ใช่หรือ ข้าพเจ้าก็ตอบ
ว่าหลวงธำรงไม่เคยเรียกข้าพเจ้าอาจารย์เลย ความจริงข้าพเจ้าเคยเป็นครูสอน
แต่ไม่เคยเรียก

ส่วนหลวงประดิษฐสุนทร เริ่มนับถือข้าพเจ้าเมื่อครั้งเปิดประชุมสภา
ใหม่ ๆ ตอนต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งมีสมาชิกพรรคอาวุธเข้า
ประชุมกันมาก เวลาได้เสียงกัน รัฐบาลพระยามโนเกรงจะเกิดเหตุ จึงให้
ทหารไปยืนตรวจค้นตอนจะเข้าประตูพระที่นั่ง เมื่อเปิดประชุมข้าพเจ้านั่งเป็น
ประธาน ก็ได้มีการถามกันขึ้นในที่ประชุมสภาว่า การที่รัฐบาลทำเช่นนั้น ถูก

ผิดและเป็นการสมควรเพียงไร ข้าพเจ้าจึงลุกขึ้นกล่าวว่า เรื่องสถานที่เป็นของใหม่สำหรับเรา จึงหันไปถามหลวงประดิษฐว่า ท่านเป็นผู้เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญและสภาด้วย ขอเชิญชี้แจงระเบียบที่ทราบมาให้ประชุมฟัง หลวงประดิษฐชี้แจงว่าระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวแก่สถานที่ เป็นหน้าที่ของประธานสภา ไม่ใช่หน้าที่ของรัฐบาล

เมื่อหลวงประดิษฐ์ ชี้แจงแล้ว ข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นกล่าวขอรับรองรัฐบาลว่า เมื่อระเบียบเช่นนี้เป็นหน้าที่ของประธานสภา ในนามของประธานสภา ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ต่อไปขอให้รัฐบาลงดปฏิบัติเช่นที่แลดูมาเสีย

พอเลิกประชุมหลวงประดิษฐ์ก็ตรงมาคำนับข้าพเจ้าและพูดว่า การที่ข้าพเจ้าขอรับรองรัฐบาลไปนั้นเป็นการถูกต้อง เขารู้สึกนับถือข้าพเจ้ามาก ต่อแต่นั้นมากฎีกาหลวงประดิษฐ์ว่า เคารพข้าพเจ้า

พระพินิจถามต่อไปว่า เคยจนเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าก็ตอบว่า เดิมนั้นหลวงประดิษฐ์เป็นใหญ่เป็นโตขึ้น ข้าพเจ้ากลับต้องเคารพเขา ส่วนหลวงประดิษฐ์ก็คงเรียกข้าพเจ้าว่าเจ้านายหรือใต้เท้าเสมอมา

ทว่าเหตุ ลำหรับหลวงอำรงนั้น ดูเหมือนพระพินิจ ๆ ไม่ได้จด ส่วน ร.อ. ตู กัดหรือเปล่า จำไม่ได้คนอื่น ๆ ไม่ได้จด

จนถึงเพียงเท่านั้น พระพินิจ ๆ ลงชื่อเป็นผู้ ได้จด ข้าพเจ้าลงชื่อฐานเป็นพยาน

ในการเขียนพระพินิจ ๆ มีการเขียนนำตลอดเวลา ข้าพเจ้าทวงและขอแก้บ้าง ทักถามการลงนามชื่อกับทั้งสองคน และลงนามกำกับทุกหน้าเขียน

เมื่อวันที ๒๑ มิถุนายน ๒๕๓๑ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. ซึ่งขณะนั้น ข้าพเจ้าไปพึ่งเทคนิคมหาชาติอยู่ในโบสถ์วัดชนะสงคราม มีเด็กที่บ้านและนายตำรวจไปเชิญข้าพเจ้าว่า พระพินิจให้เชิญไปที่สันติบาล ข้าพเจ้าก็ไปครั้งนั้ไปรถของโรงพักสถานีนั้ตำรวจวัดชนะสงคราม

เมื่อขึ้นไปพบพระพินิจ ๗ แล้ว (ณ ที่บ้านหลังเดิมกับวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๑) ได้มีการสอบสวนและคุยกันถึงเรื่องกรณีสวรรคตโดยยังไม่ได้มีการถามถึงความคิดเห็นในการพิจารณาเมื่อเป็นกรรมการสอบสวนเป็นมาแต่ต้นหรือเมื่อไร ข้าพเจ้าจำไม่ได้จึงขอดูสมุดรายงานของกรรมการ ก็ตอบว่า ข้าพเจ้าขอยนความคิดเห็นตามพมสวนลงนามในรายงานนั้น มีตำรวจคนหนึ่งถามว่า ถ้าหวั่นนายชิต, นายบุญนั้นคณะกรรมการก็เพิ่งตั้งอยู่มาก แต่ก็ไม่ มีหลักฐานจะลงโทษได้ ซึ่งปรากฏในรายงานนั้นแล้ว

ส่วนที่ข้าพเจ้าร่วมเป็นกรรมการนั้น เริ่มเข้ามาเมื่อตอน พ.ต. จีลาศ ลาออกจากตำแหน่งประธานพฤษภาฯ เขาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในรัฐบาลอรวรวงศาสวัสดิ์ และข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นประธานพฤษภาฯ แทน เมื่อเขามานั้น จำได้ว่าได้มีการสอบสวนกันเสร็จสิ้นแล้ว และกำลังพิจารณาจำนวนการสอบสวนกันอยู่แล้ว แล้วพระพินิจ ๗ ก็เริ่มจตโดยเขียนนำว่า

ตามที่ข้าพเจ้าให้การไว้แล้วว่า หลวงประดิษฐ ๗ กับพวกได้ไปที่บ้านข้าพเจ้า ซึ่งนายต้อยตวยนั้น ข้าพเจ้าขอให้การเพิ่มเติมต่อไปว่า ข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการสอบสวนกรณีสวรรคตโดยตำแหน่งสืบแทน พ.ต. จีลาศ โสธกานนท์ ซึ่งลาออกไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเป็นเวลาเมื่อได้มีการสอบสวนกันเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าเห็นพ้องกับความเห็นของคณะ

กรรม
ระหว
หลัง

การ
พระ

เรื่อง
พระ

การ
เห็น

ตรวจ
นั้น

อย่าง
ใน

และ
พระ

การ

กรรมการ ซึ่งได้รายงานไว้แล้ว ว่าควรให้เจ้าหน้าที่สืบสวนต่อไป และในระหว่างพิจารณาคณะกรรมการได้ฟังถึงถึงนายชิต และนายบุญอยู่มากแต่ไม่มีหลักฐาน

ต่อจากนั้นกรรมการซักถามถึงความเห็นส่วนตัวข้าพเจ้าก่อนเข้าเป็นกรรมการว่า มีความคิดเห็นอย่างไร ตอนนั้นนายตำรวจคนหนึ่งเป็นผู้ถาม และพระพนังเป็นผู้จด

ข้าพเจ้าตอบว่า ในชั้นแรกทรวงูบาดแผลงให้สภาพทราบ ข้าพเจ้าก็ขอตามนั้น ต่อมาเมื่อมีการแต่งพระศพจะเอาลงพระโกศ เมื่อพบแผลกระดูกหลายรายพระเศียรอีก ๑ แผล ก็นึกตลึงใจข้าพเจ้าว่า ชั้นแรกทำไมไม่มีการชันสูตรพระศพกัน ต่อมาเมื่อมีการชันสูตรพระศพกัน แพทย์ต่างมีความเห็นไปคนละทางสองทาง ซึ่งตัดสินไม่ได้ว่าจะเป็นอย่างไหน ได้ลองใคร่ครวญดูในใจของตนเอง ไม่กล้าพูดกับใครว่า จะเป็นไปอย่างนั้นได้ไหม อย่างโน้นบ้างไหม ก็ไม่มีอะไรจะยืนยัน

นายตำรวจคนหนึ่งถามข้าพเจ้าเฉพาะในกรณีฆาตกรรม เจ้าคุณคิดอย่างไร ? ข้าพเจ้าตอบว่าได้ลองคิดเหมือนกัน เห็นว่าไม่น่าจะเป็นไปได้เพราะในพระราชฐานนั้น กว่าจะเข้าถึงองค์ในหลวง ย่อมต้องผ่านกองรักษาการ และเจ้าหน้าที่หลายชั้นหลายเชิง นี่เป็นความรู้ที่ข้าพเจ้าเคยเป็นราชองครักษ์เวรอยู่นาน เมื่ออยู่ในราชการทหารเรือ

แล้วนายตำรวจคนหนึ่งก็ถามขึ้นว่า เดียวนี้ (คือขณะเกิดกรณีลวรยศ) เขาจัดการอย่างไรเจ้าคุณทราบไหม ข้าพเจ้าตอบว่า ไม่ทราบ

ทนายเถตุ ตอนนั้นพระพนังอธิบายให้ฟังว่า เดียวนี้เขาจำกัน

มาเป็นทงน ^{๕๕} ไม่เลือกตำแหน่งควรหรือไม่ควร ไม่ได้ถวายพระเกียรติเหมือนแต่ก่อน ข้าพเจ้าก็ว่าข้าพเจ้าไม่ทราบ

ต่อจากนั้น พระพินิจ ^{๕๖} เริ่มถามว่า ^{๕๗} ผมขอถามเกี่ยวกับการเมือง ^{๕๘} สักเล็กน้อยและเริ่มเขียนว่า ^{๕๙} ในสมัยนายปรีดิเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ได้มี ^{๖๐} โครงการที่จะจัดตั้งสหพันธรัฐชน ^{๖๑} แล้วอ่านให้ข้าพเจ้าฟัง ^{๖๒} ข้าพเจ้าถามว่า ^{๖๓} เรื่องนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบ ขอถามเป็นว่า “ในสมัยรัฐบาลหลัง ๆ นั้นรู้ตัวว่ารัฐบาล ^{๖๔} สนับสนุนพวกญวนอิสระลาวอิสระและเขมรอิสระอยู่มาก” ^{๖๕} พระพินิจก็ยอมแก้ ^{๖๖} ให้ตามนี้

ต่อจากนั้นนายตำรวจถามเพิ่มเติมว่า ^{๖๗} ตอนที่หลวงประทีปสู้กับพวก ^{๖๘} กลับนั้น ออกมาตั้งหรือเปล่า ^{๖๙} ข้าพเจ้าก็ตอบว่าออกมาตั้ง ^{๗๐} และถามว่าเขา ^{๗๑} มารถหรือเดินมา ^{๗๒} มารถมากคน ^{๗๓} ข้าพเจ้าก็ตอบว่าคนชน ^{๗๔} เขาจะต้องมารถทั้ง ^{๗๕} นั้น ^{๗๖} ไม่มีใครเดินมาหรอก ^{๗๗} จำเป็นต้องจตุด้วยหรือ ^{๗๘} แล้วก็มีได้จตุ

นอกจากนี้ได้อ่านว่า ^{๗๙} เวลาเย็น ๆ ^{๘๐} นายต้อยเสมอหรือ ^{๘๑} ข้าพเจ้า ^{๘๒} ตอบว่าส่วนมากอยู่

พระพินิจ ^{๘๓} ก็บอกว่าพอแล้ว ^{๘๔} ได้อ่านทวนให้ฟัง ^{๘๕} ข้าพเจ้าก็ขอแก้ ^{๘๖} ความตอนต้นที่พูดว่า “ซึ่งนายต้อยอยู่คนนั้น” เป็น “นายต้อยอยู่ไหนจำไม่ได้” ^{๘๗} พระพินิจจึงจะจะไม่แก้ ^{๘๘} ข้าพเจ้าก็ขอให้ ^{๘๙} แก่พระพินิจพูด ^{๙๐} ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ ^{๙๑} สอดคล้องกับทนายตัว ^{๙๒} ให้การได้ ^{๙๓} ข้าพเจ้าก็ไม่ยอม ^{๙๔} พระพินิจจึงยอมแก้และพูด ^{๙๕} ว่าจะต้องแก้คำให้การของนายตัว ^{๙๖} ให้สอดคล้องกัน

เมื่ออ่านเสร็จ ^{๙๗} ก็ลงลายมือชื่อเป็นพยานอย่างวันที่ ^{๙๘} ๑๙ มี.ย. ๒๕๑๑

ต่อจากนั้น ^{๙๙} ก็ได้มีการคุยกันถึงเรื่องส่วนตัว ^{๑๐๐} ถามว่า ทำอะไรบ้าง ^{๑๐๑} กับออก ^{๑๐๒} ให้ทราบอย่างที่เคยเล่าให้ฟังวันก่อน ^{๑๐๓} และพระพินิจ ^{๑๐๔} ก็ว่า ^{๑๐๕} ผมจะช่วยเขียน

จอมพลให้ช่วยทำงานให้ทำและตนเองก็จะพยายามช่วย ข้าพเจ้าก็ขอมใจ พอ
 ดูก็นึกเห็นเกือบบ้ายโม่ง พระพินิจฯ ก็ชวนข้าพเจ้าไปรับทานอาหารกลางวัน
 แล้วจะส่งกลับบ้าน พระพินิจฯ ชวนนายตำรวจคนหนึ่งไปด้วย ชื่อไดว
 ไปกินทกถนนเขาวราชวังช้ออะไรจำไม่ได้

ตอนนั้น คยกันแต่เรื่องสวนตวทงนั้น และบอกความมคของการขายเครื่อง
 ที่เคยทำ ให้ข้าพเจ้าไปหาคนช้อจะให้นายหน้า เสร็จแล้วพระพินิจฯ ให้รถ
 แวะส่งทางซ้ายเขาหลวงพร้อมทั้งนายตำรวจไดวด้วย ให้รถมาส่งข้าพเจ้า
 ที่บ้าน

และในตอนหนึ่งทกข้าพเจ้าว่า เรื่องนี้ขอให้เก็บไว้เป็นความลับก่อน อย่า
 เล่าให้ใครฟังได้เป็นตข้าพเจ้าก็รับคำ.

๒๔ มิถุนายน ๒๔๖๑

ต่อไปนี้เป็นคำให้การของ

นายเสถียร ศรยุทธเสนี บุตรชายข้าพเจ้า

เมื่อไปถึงแล้ว พระพินิจฯ พูดว่าที่เรียกมานั้น อยากจะถามเรื่องพรรค
 การเมือง ถามว่าพรรคคสคมีใครบ้าง มีสมาชิกกี่คน ตอบว่าไม่มี ถามว่า
 พรรคนี้ตั้งอยู่ที่ไหน? ตอบว่าทางตลาดประตูน้ำสระประทุม เคยไปบ้างไหม
 ตอบว่าเคยขับรถไปส่งคุณป้าสองครั้ง ถามว่าเวลาประชุมไปฟังบ้างหรือเปล่า
 ตอบว่าไม่เคย นั่งอยู่แต่ในรถ

ถามว่าใครมาที่บ้านบ้างไหม เช่น หลวงประดิษฐ นายขีด นายบุค
 พระยานุรักษ์ อัครชัย นายเฉลียว เยาวุฒคนเหล่านออกให้ดู ตอบว่าพวกนี้
 ไม่เคยเห็น และไม่รู้จัก เฉพาะหลวงประดิษฐจำได้ ว่ามาครั้งหนึ่งเมื่อแต่ง

งานน้องสาว ถามว่า หลวงธำรงฯ เคยมาไหน ตอบว่า จำได้เคยมาครั้ง ๑ เมื่อ
งานศพคุณยาย

ถามว่า คุณยายตายเมื่อไร ? ตอบว่า จำไม่ได้ถามว่า อยู่นางเล็งกับมา
อยู่บ้านนานเท่าไรแล้ว ตอบว่า อยู่กับภรรยาที่นางเล็งราว ๒ ปี มาอยู่ที่บ้าน
พิเศษ ถามว่า ระหว่างอยู่นายเล็งนั้น จำได้ไหมว่าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคต
เมื่อไร ตอบว่า ไม่ได้สนใจจำ (ตอนนั้นเล่าว่า พระพินิจฯ ดูเอาว่า อะไรไม่สนใจ
อะไรเสียเลย)

ถามว่า ระหว่างอยู่นางเล็งนั้นเคยไปมาที่ บ้าน และนอน ค้างบ้างไหม
ตอบว่า นาน ๆ มาที่ถาที่บ้านม้งานักค้าง โดยปกติไม่ค้าง

ถามว่า ระหว่างที่มาเคยรับแขกบ้างไหม ตอบว่า เคยเหมือนกัน ถามว่า
เห็นพวกที่กล่าวชานมาแล้ว มาบ้างไหม? ตอบว่า ไม่ได้สนใจ ถ้าหากเชิญเขา
เข้ามาและบอกคนบ้านแล้ว บางทีก็ออกจากบ้านไป

ถามว่า นายตัว มาอยู่ที่บ้านตั้งแต่เมื่อไร ก่อนคุณยายตายหรือหลัง
คุณยายตาย ตอบว่า จำไม่ได้ ถามว่า คุณพ่อเคยใช้นายตัวไปไหนบ้างหรือเปล่า
ตอบว่า ไม่ทราบ

ถามว่า เวลาแรกมานายตัวมีหน้าที่เชิญแขกบ้างไหม? และเคยเขานำ
ไปเลี้ยงแขกบ้างไหม ตอบว่า เคยเชิญเหมือนกันถ้าพบแขกมา

ถามว่า ถ้ารับแขกมีการแบ่งขันไหม ว่าแขกชั้นไหนควรรับทีใด ตอบว่า
ไม่มีแล้วแต่ตดวก

พระพินิจฯ เป็นผู้ถามและจด แต่เมื่ออ่านให้พจนานัดไม่หมดเท่าที่ถาม
มาแล้ว เขาไม่ได้ให้ดูเขาอ่านแล้วให้เซ็นเป็นพยาน.

ต่อไปนี้เป็นคำให้การของ

น.ต. กมล บุรุษชาติ ซึ่งเป็นหลานอยู่ที่บ้านข้าพเจ้า

น.ต. กมล ถูกเรียกไปสอบสวน ๒ ครั้ง คือวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๙๓

ตอนบ่ายกับวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๙๓ เวลาเช้า

หมายเหตุ. เด็กคนนี้เป็นลูกสาวของลูกพี่ลูกน้องของข้าพเจ้า พอเขาเข้ามา
ไว้แต่ยังรุ่น ๆ ได้ไปค้างบ้านพระยาประเสริฐสุนทราศรัย (ลูกพี่ลูกน้องกับ
ข้าพเจ้า) ตั้งแต่วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๙๓ ไปช่วยงานทำบุญจนถึงแก่
กรรมมารดาเจ้าคุณประเสริฐ (งานวันที่ ๑๘) พอเสร็จงานพี่สาวเจ้าคุณประ
เสริฐ ซึ่งกำลังป่วยอยู่ขอให้ช่วยพยาบาลต่อไป จึงอนุญาตให้อยู่เพราะ
เมื่อเด็กคนนั้นยังเล็กอยู่ อยู่ที่บ้านเจ้าคุณประเสริฐ และพี่สาวเจ้าคุณประเสริฐ
จนบวชน ดยงตมมากอน.

ตอนเช้าวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๙๓ มีตำรวจไปที่บ้านเจ้าคุณประเสริฐ
ขอรับตัวเด็กคนนั้นไปตำรวจ เสนตบาล พระยาประเสริฐถามว่าเรื่องอะไร ?
มีหมายมาไหน ? ตำรวจว่าไม่มี พระยาประเสริฐว่า ถ้าไม่มีก็ให้ไปไม่ได้ ทั้ง
เป็นเด็กสาวจะให้ไปคนเดียวอย่างไร ตำรวจก็กลับ ไปขอหมายที่โรงพักวัดราช
ศฤภคมาแสดง เวลานั้นเป็นเวลาเที่ยงเศษ เจ้าคุณประเสริฐก็ว่า เมื่อเขา
มีหมายมาแล้วแต่เจ้าตัวเขาจะไปหรือไม่ไป ที่ถูกควรไปหาขอข้าพเจ้าเสีย
ก่อนเพราะอยู่กับข้าพเจ้า น.ต. กมล มาหาข้าพเจ้ามาวงศ์ บุรุษชาติ ซึ่ง
เป็นอามาด้วย ตำรวจก็ตามมาด้วย ขณะนั้นข้าพเจ้าไปฟังเทศน์มหาชาติอยู่
ที่วัดชนะสงคราม มีคนไปตาม เมื่อมาถึงบ้านตำรวจก็แจ้งความประสงค์ ข้าพเจ้า

ในวันต่อมาได้เรียก น.ส. กมลว มาถามว่า เขาถามอย่างไรและตอบไปว่าอย่างไร บันทึกไว้ดังต่อไปนี้:-

วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๖

ถามว่า เวลาแขกมาใครเฝ้านำไปให้แขก ตอบว่า บางทีตัวเขาเอง บางทีก็เอา
เด็ก (หมายถึงบุตรสาวของข้าพเจ้า) บางทีก็นายกลาง (บุตรชายคนเล็กของ
ข้าพเจ้า) แขกที่เคยมานั้นจำได้บ้างไหม? เช่น หลวงประดิษฐฯ หลวงอำรุง ฯ
นายชิต นายบุค ร.ธ. วัชรชัย นายเฉลียว มาบ้างไหม? (ไม่ได้เฝ้ารับให้
อย่างนายเสถียร ศรุตหุลเสน) ตอบว่า จำได้ว่าหลวงประดิษฐฯ เคยมาครั้งหนึ่ง
เมื่อแต่งงานอุไร (บุตรตรีข้าพเจ้า) หลายปีมาแล้ว (ก.ค. ๘๗) หลวงอำรุงมา
เมื่องานศพคุณยาย นอคนั้นไม่รู้จัก

ถามว่า นายตเคยรับแขกบ้างหรือเปล่า ตอบว่า โดยปกติไม่รับแขกแต่
ถ้านายตนงคยหนานานกเขามาบอกความแถมมา เพียงเท่านั้น

ถามว่า นายต้นอินทนิล มาอยู่แต่เมื่อไร ตอบว่าบางครั้งก็นอนได้จน
เรียนคุณยาย (หมายความว่าเมื่อคุณแม่ถึงแก่กรรมแล้ว) ส่วนมาอยู่นั้น ถิ่น
คุณยายเสีย ถามว่า นายตี๋ เคยเมาอาจะวาทบ้างไหม ตอบว่าไม่เคย แต่ทราบ
ว่าเวลากินเหล้าไปกินนอกบ้าน

ถามว่าเมื่อนายตัว ออกจากบ้านไปนั้น ออกไปโดยทะเลาะกับเจ้าคุณหรือ
เปล่าๆ ตอบว่า ไม่เคยทะเลาะ ออกไปโดยการเลิกค้าไม้หมอนแล้ว

ถามเพียงเท่านี้ อานโทฟงแลงก็ให้เซ็นชื่อเป็นพยาน.

เรื่อง พิเศษต่อเนื่องกัน

เมื่อกลับมาแะบ้านประเดี้ยวหนึ่งก็กลับไปบ้านพระยาประเสริฐฯ
 คณันเวลา ๕ ทุ่ม น.ส.บัว น.ส.ชาติก็มีอาการหนัก ถึงแก่กรรมในเวลา
 ใกล้เคียงในคืนนั้นเอง เข้าใจว่าทั้งนคงเป็นห่วงข้าพเจ้าเพราะรักข้าพเจ้ามาก

รุ่งขึ้นเวลา ๐๗.๐๐ น. หลวงพิทักษ์ ซึ่งอยู่ในบ้านเจ้าคุณประเสริฐฯ
 ถูกใช้ให้มาส่งข้าพเจ้า และขอให้ข้าพเจ้าช่วยพิมพ์บัตรปลงศพให้ ๑๐๐
 ฉบับ โดยจะปลงเสียให้เสร็จธุระในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๙๑ ที่เดียว ตคน
 เข้าวนนข้าพเจ้าไปพึ่งเทศน์มหาชาติในโบสถ์วัดชนะสงคราม พอราว ๑๐.๐๐ น.
 ก็มีคนไปตามว่า พระพินิจฯ ให้เชิญไปตามที่บันทึกมาแล้ว เมื่อกลับมาบ้าน
 สรรให้เด็กไปจัดพิมพ์บัตรปลงศพแล้วก็ออกเดินทาง

วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๙๑ เมื่อข้าพเจ้ากลับจากพระพินิจฯ และไป
 ประชุมบริษัทไทยเดินเรือทะเล แล้วก็ไปบ้านพระยาประเสริฐฯ เพื่อไปอาบนำ
 ศพ ซึ่งอาบกันเวลา ๑๗.๐๐ น. ราว ๑๖.๐๐ น. เคยมีคนบอกข้าพเจ้าว่า
 พรุ่งนี้เวลา ๐๘.๐๐ น. ขอให้ น.ส.กมลฯ ไปสันติบาลอีกครั้ง คณันเมื่อ
 ข้าพเจ้ากลับมาบ้านก็เลยรีบ น.ส.กมลฯ มาด้วย

น.ส. กมลฯ ไปให้การครั้งที่ ๒

วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๙๑

เวลา ๐๘.๐๐ น น.ส. กมลฯ ไปกับนายเสถียร ศรุตยเสนี ไป
 รัชของสถานีตำรวจชนะสงคราม กลับมาเล่าให้ข้าพเจ้าฟัง และบันทึกไว้ดัง
 ต่อไปนี้

၀၄၃

เขียนคำให้การมานั้น เรื่องห้องนอนซึ่งนายต๋มเคยนอนนั้น เป็นที่ ๆ เกิดขึ้นภาย
หลังคุณแม่อถึงแก่กรรมแล้ว ส่วนเวลานายต๋มมาอยู่ด้วยที่บ้านนั้นยังนึกไม่ออก
ที่ให้การไปว่าประมาณ ๔-๕ เดือน ก่อนคุณแม่อถึงแก่กรรมนั้น เป็นแต่ประ-
มาณ ๆ เอา ซึ่งเวลานั้นกำลังเพลียและมันงอยู่คิดอยู่ในใจว่า ถ้าได้หลักฐาน
หักล้างพยานปากนี้ได้ จะมอบหลักฐานแก่นายฝ้ายจำเลยให้หมด แล้วขอให้
เขาติดต่อกับจำเลย ขอความเห็นใจในการที่ข้าพเจ้าจำต้องให้การขอเอาตัวรอด
ออกมา เพราะเหตุตั้งกลางมาแล้วข้างต้น ๆ นอกจากนั้นข้าพเจ้าต้องขัง ย่อม
หาคนที่จะหาหลักฐานหักล้างพยานปากนี้ (คือนายต๋ม) ได้ยาก เพราะการทำงาน
ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทำคนเดียว มีคนในบ้านรู้เห็นละเอียดน้อยที่สุด แม้แต่
คุณหญิง ส่วนเด็กโตก็มิเคยเฝ้าเรือนออกไป เด็กโตที่เหลือเช่นนายกระดินอ้อ ๆ
และนายเดียงร าก็ไม่เอาถ่าน เอาแต่เที่ยว กลับบ้านดึก ๆ ซึ่ง ส่วนมากเป็น
เวลาที่ข้าพเจ้าเข้านอนแล้ว เขาชวนต่างคนก็ไปทำงาน ไม่มีเวลาคุยกัน

ภายในระยะ ๒ วันคือ ๒๐ และ ๒๑ ข้าพเจ้าไม่ได้ทำอะไร หาเวลา
ไปสงบอารมณ์อยู่ในโบสถ์วัดชนะสงคราม เพราะเป็นประธานกรรมการจัดให้
มีเทศน์มหาชาติ เก็บเงินบำรุงวัด พอเย็นเช้าก็ไปงานศพ น.ส. บ้วน พัดว
พระยาประเสริฐสุนทราศรัย บ้านข้างวัดนวลนรดิสถ์ในคลองบางกอกใหญ่ กลับ
ถึงบ้านเกือบสี่ทุ่มทุกคน

เรื่องที่เกี่ยวของกับนายต๋ม

พอใจสงบลงบ้าง ก็พยายามทบทวนเรื่องที่ข้าพเจ้าติดต่อกับนายต๋ม
ตอบจากเด็ก ๆ ในบ้าน สอบจากคนที่เคยไปมาหาสู่ข้าพเจ้าเสมอ และสอบ
จากคนที่เคยมาอยู่ในบ้านข้าพเจ้า ใกล้เคียงกับการดำไม้มหอมของข้าพเจ้า แต่

ได้กลับออกไปอยู่^{ที่}อื่น และตรวจค้นหนังสือที่เกี่ยวข้องแก้ไขหมอน คงได้ความดัง
ต่อไป^{นี้}.—

๑. รวาคเดือนหก (ประมาณเดือนพฤษภาคม) นายแมน จันทวานิช
ได้พานายตมาพบกับข้าพเจ้าที่บ้านแล้วพานายต^ว ไปตักฝัง^{ที่}เรื่องราวอยู่ในคลอง
บางหลวง แถวสะพานข้ามคลองบางหลวง ที่ทางแยกจะเดิน^{ที่}ไปตลาดพลู
ข้างที่บ้านภรรยา^{ที่}นายแมน จันทวานิช สอบถามน้องภรรยา^{ที่}นายแมน^{ว่า} ว่า ตัว
นายต^ว ได้พักอยู่^{ที่}บ้านเขาราว ๓-๔ เดือน แล้วจึงไป^{ที่}อื่น ระหว่าง^{ที่}นั้นไป^{มา}
มา^{อยู่}บ้าง

๒. นายสงวน ตีรอรุณ ผู้จัดการร้านไทยอุตสาหกรรม สาขาบาง
ลำภู แจ้งว่า นายต^ว ได้ไปขอ^{ที่}กินอยู่^{ที่}ลับนอน^{ที่}นั้น^{ราว} ๓ เดือน แล้วจึงมาอยู่
กับข้าพเจ้า โดยนายต^ว โกหกอ้างว่า ข้าพเจ้าให้ไปอยู่ชั่วคราว นายสงวน
เกรงใจข้าพเจ้าก็รับไว้ และเพิ่งมาบอกว่า ข้าพเจ้าให้ไปอยู่ทำไมจำไม่ได้
ข้าพเจ้าจึงทราบ^{ว่า} ใต้^{ที่}โกหก

เมื่อนายสงวน^ว บอกเช่น^{นี้} ข้าพเจ้าจึงนึกออกเพราะนายต^ว เอาหวัด
ไธไปติดเด็ก ๆ ลูกนายสงวน^ว แทบทุกคน และเวลาต้องการตัว ข้าพเจ้าจึง
ให้คนไปตาม

๓. ระหว่าง^{ที่}นายต^ว ยังมีได้มาอยู่^{ที่}บ้านข้าพเจ้า^{นั้น} การไปมาหาสู่
ข้าพเจ้าส่วนมากมาแต่เช้าก่อน ๐๘.๐๐ น. ซึ่งเป็นเวลาข้าพเจ้ารับประทาน
อาหารเช้าเสร็จ พบกันราวครึ่งชั่วโมง ข้าพเจ้าก็ออกไปทำงานเพราะเวลานั้น
ข้าพเจ้ายังเป็นกรรมการจัดการบริษัทเรือไทยอยู่ แต่ถ้าวิน^{ได้}มีเรื่องจะต้องหา
เรือเพิ่มเติมอีกจึงมาตอนเย็น ๆ ราว ๑๗.๐๐ น. และโดยมากกลับ^{ที่}ก่อน^{ที่}ข้าพเจ้า

เสมอ เพราะส่วนมากข้าพเจ้ารับประทานอาหารเย็นระหว่างเวลา ๑๙.๐๐ -

๑๙.๒๐ น. เสมอ

๔. ข้าพเจ้าค้นพบจดหมายของนายแม่นำมาถึงข้าพเจ้าในเดือนกรกฎาคม ๒๔๙๙ รวม ๕ ฉบับจดหมายฉบับหนึ่งปรากฏชัดว่า ในขณะนั้นนายต้อยอยู่ทางปากน้ำโพ

๕. นายแพ จันทนิม ซึ่งเป็นนายตรวจเรือบริษัทเรือไทย ซึ่งระหว่างเป็นนายตรวจมาพักอยู่กับข้าพเจ้า จำได้ว่าเขามาอยู่กับข้าพเจ้าราวกลางเดือนกรกฎาคม ๒๔๙๙ เดือนนั้นได้รับเงินเดือนเพียงครึ่งเดือน ผู้ยืนยันว่าเมื่อเขามาอยู่นายต้อยได้มาอยู่บ้านข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงขอให้เด็กสอบคำส่งบรรณนายแพเป็นนายตรวจ ที่บริษัทเรือไทย ก็ปรากฏว่า ข้าพเจ้าส่งบรรณวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๙๙ ตรงกับความจำของนายแพเป่งทีเดียว

นายแพจำได้ต่อไปว่านายต้อย ได้มาอยู่กับข้าพเจ้าตอนทำบุญ ๗ วัน คุณแม่แล้ว เพราะตอนนั้นได้นอนกับนายต้อย ที่ห้องโถงหน้าห้องไว้ศพคุณแม่ แต่ก่อนนายแพนอนในห้องรับแขกปัจจุบัน โดยเขาเตียงมาตั้งนอน และยังได้ลุกไปช่วยพยาบาลคุณแม่กลางคืน ตอนคุณแม่เจ็บหนักด้วย

๖. มีอีกคนหนึ่งเป็นพยาบาลชายผู้ช่วย ซึ่งเคยอยู่กับข้าพเจ้า เวลาเป็นพลทหารบกประจำกองร้อยที่ ๒ กองพันทหารบกพาหนะ บางชื่อ ผู้ขึ้นชื่อ มีครุฑ เป็นคนอยู่ไม่ประจำ ถูกส่งไปช่วยปราบโรคตามหัวเมืองเสมอ ครั้งหนึ่งถูกส่งไปทางจ.ว.นราธิวาสกลับมาถึงบ้านวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๙๙ แจ้งว่าจำได้ว่าเวลานั้นนายต้อยยังมีได้มาอยู่กับข้าพเจ้า

คนนั้นย้ายไปประจำอยุธยา เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ ภายหลังเมื่อคุณแม่ถึงแก่กรรมแล้ว (คุณแม่ถึงแก่กรรมวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๔๙๙) ทำ

บุญ ๕๐ วันก็มาช่วย ยืนยันว่านายตีมาอยู่ตอนคุณแม่ถึงแก่กรรมแล้ว และได้เห็นนอนกับนายแพ จันทนิมม หน้าห้องโถงหน้าห้องศพคุณแม่

เหล่านี้นับเป็นการหักล้างเวลาที่นายตีมาอยู่บ้านข้าพเจ้า ซึ่งขัดกับคำให้การของข้าพเจ้า ของน.ส.กมล(หรือเจือ) บุรุษชาติ ซึ่งให้การไว้ว่ามาอยู่ก่อนคุณแม่ถึงแก่กรรม

๗. ข้อที่จะหักพยานปากน.ส.กมลคือลักษณะบ้านของข้าพเจ้า ตอนระหว่างวัดสังกะสี ตรอกโรงกระสาบ้นกับเรือนใหญ่หรือห้องรับแขก เมื่อก่อนคุณแม่ถึงแก่กรรมไม่เหมือนกับลักษณะในบัญชีบ้านข้าพเจ้าแน่ใจเหลือเกินว่านายตีและตำรวจหลงผิดว่าลักษณะบ้านตอนนั้นคล้ายคลึงกับปัจจุบัน คงแปลลอยู่แต่เพียงมีห้องโถงหน้าห้องศพคุณแม่ซึ่งรุดออกแล้ว

ที่แน่ใจเช่นนั้น เพราะเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๙๑ เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. ข้าพเจ้ากลับจากไปประชุมกรรมการพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ที่มหาวิทยาลัย เดินมาแวะที่ร้านไทยอุตสาหกรรม จะคุยกับนายสงวน ตีหรือธน พอหย่อนก้นลงนั่งก็มึนนายตำรวจพาบุตรคนเล็กข้าพเจ้าไปตามข้าพเจ้า และรับข้าพเจ้ามาบ้าน ก็พบสารวัตรและรองผู้กำกับการตำรวจโรงพักขณะสงครามกับเจ้าพนักงานพลเรือน ๒ คน อยู่ในบ้าน ขออนุญาตนายรูปบ้านคุณแม่และนายโต๊ะเก้าอี้ในห้องรับแขก กับขอทำแผนที่สังเขปไปด้วย

รุ่งขึ้นข้าพเจ้าจึงให้เด็กทำแผนที่บ้านไว้เช่นกัน โดยทำ ๒ แผนอธิบายให้เห็นว่าเมื่อก่อนคุณแม่ถึงแก่กรรมลักษณะบ้านเช่นไรกันอย่างไร ห้องกันอย่างไร อะไรตั้งที่ไหน มีประตูเข้าออกอย่างไร

ก่อนทำบุญ ๗ วันเริ่มอะไร ระหว่างศพคุณแม่อยู่บ้านลักษณะบ้านเป็นอย่างไร เมื่อปลงศพแล้วมีลักษณะอย่างไร

ลักษณะบ้านเขื่อนว้าน มีพยานยืนยันได้หลายคน เพราะคนภายนอก
ซึ่งไม่เคยพบเป็นญาติเลยก็มีพระสงฆ์วัดชนะสงคราม ซึ่งเคยมาเยี่ยมคุณแม่เมื่อ
คุณแม่เจ็บหนักเดิมนั้น คือ คุณหญิงกับคุณตุ้ย ว เป็นต้น

๘. ห้องรับแขก ความจริงเคยจัดตั้งเปลี่ยนแปลงกัน คือห้องปัจจุบัน
กับห้องหน้ามุ้งบนเรือนหรือที่เฉลียงบรรไดหน้ามุ้ง

ห้องปัจจุบันดัดแปลงจัดไว้เป็นห้องรับแขก แต่โดยคุณแม่ท่านปลูก
โน้มน้ำ เพิ่มขึ้นเสมอ จึงบังแสงสว่างเสียหมด ยิ่งกว่านั้นทางด้านหน้าต่างตรง
นอกชานหน้าเรือนคุณแม่ปัจจุบันยังเอาตม่นาต่างเอาตม่นารับประทาน น้ำวาง
ชามและถ้วย ตักกับข้าวกับแกออส้าหรับให้พระสงฆ์นั่งเวลาเยี่ยม ต้องบดหน้า
ต่างเสียเกือบหมด หน้าต่าง ๕ บานเปิดไม่ได้เลย หน้าต่าง ๒ บานแรกจึงเปิด
ได้บานเดียว จึงมืดและร้อน ส่วนมากก็ปิดไว้ เบ็ดรับแขกที่เฉลียงหน้ามุ้ง
ต่อเมื่อบ้านทางสถาปัตย์ จึงจัดห้องหน้ามุ้งเป็นห้องรับแขก ห้องปัจจุบัน
อาศัยเก็บของบางอย่าง และให้คนที่มาอาศัยอยู่หลับนอนเป็นบางครั้งบางคราว
เมื่อมีการเลือกตั้งครั้งที่ ๑ เดือน แข่งขันกับ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช
ใช้ห้องหน้ามุ้งเป็นห้องรับแขก ม.ร.ว. เสนีย์และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ตอนออก
หาเสียง ยังได้ชนพาทห้องรับแขกหน้ามุ้ง

ห้องรับแขกปัจจุบัน เริ่มจัดเป็นห้องรับแขกตอนใกล้คุณแม่เจ็บหนัก
เพราะคิดว่าพอถึงแก่กรรมจะรอห้องที่รุ่งรังทนต์ เมื่อรอแล้วก็จะสว่างใช้เป็น
ห้องรับแขกได้

แต่ไม่ทราบว่าจะอย่างไร ข้าพเจ้าได้ให้ภรรยาทำห้องเดียว และรับ
นายปรีดีในท้องถิ่นคุณหญิงก็ให้ภรรยาทำห้องเดียว น.ส. กมลวาทิให้การเช่น
เดียวกัน

ในการที่พยานฝ่ายเราจะได้ให้การ เห็นจะต้องให้คล้อยตาม เพื่อมิให้ขัดกันจนเกินไป

หลักฐานหักล้างพยาน

หลักฐานทั้งหมดที่เกี่ยวแก่นายต้น ข้าพเจ้าได้มอบและขแรงใหญ่ ที่จะช่วยเหลือข้าพเจ้าทราบไว้หมดแล้ว

พยานและเด็กในบ้าน

๑. พยานที่ตำรวจเรียกไปให้ถ้อยคำ นอกจากข้าพเจ้าก็คือ คุณหญิง น.ส. กมล บุรุษชาติ นายเสถียร ศรยุทธเสนี

๒. ที่ตำรวจเรียกไปสอบถามแต่ไม่ได้จดมี ๑ คน(เท่าที่ทราบ) คือ น.ส. ชิต ซึ่งเป็นน้ำ น.ส.ทองใบ ซึ่งเคยมาอยู่เป็นคนใช้ที่บ้านพร้อม ๆ กับ น.ส. ทองใบ เวลาไปเป็นลูกจ้างอยู่ที่โรงแรมนานถึง ตำรวจมารับไปสอบถามโดยเขาสรุปพลกเหล่านีให้ ว่ารู้จักใครบ้างไหม? แต่คนนี้ปฏิเสธไม่รู้จำ ตำรวจให้ น.ส. ทองใบเกลี้ยกล่อมให้ช่วยปรักปรำ เด็กคนนี้ไม่ยอม แม้ น.ส. ทองใบจะบอกว่าตัวเขาเองได้เบียดเบียนวันละ ๑๐ บาท และเมื่อเรื่องเสร็จเขาจะให้เงินอีกหลายพันบาท น.ส. ชิตกลับคำ น.ส. ทองใบว่าเป็นคนนอกตัญญู ไม่รู้คุณท่าน ข้าไม่เอากับเอง

๓. นายสอาด ประวาหะนาวัน คนรับข้าพเจ้าที่ไปกับข้าพเจ้าเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๑ ก็ถูกสอบถาม แต่คนนี้ปฏิเสธไม่รู้จำไม่ได้ เลยไม่จด

นายชน ประวาหะนาวัน น้องนายสอาด ประวาหะนาวัน ซึ่งข้าพเจ้ารับไปด้วยให้ช่วยแก้คดีในวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๑ ก็ถูกถาม และ

ปฏิเสธจำไม่ได้และไม่สนใจ ก็ไม่ได้จด

๔. น.ส. กมล บุระชาติ มีหน้าที่โดยปกติ ซักผ้ารีดผ้า กวาดบ้านและหาน้ำรับแขกในบางครั้ง

๕. น.ส. ทองใบ มีหน้าที่ช่วยทำครัว ภาระงานนายสอาดเป็นแม่ครัว และทำความสะอาดบ้านชั้นล่าง

๖. น.ส. ชิตา ตอนต้นเป็นคนช่วยทำครัว ซักผ้า และทำความสะอาดตอนหลังเมื่ออุไรบุตรข้าพเจ้ามีเรือนแล้ว ยกให้ น.ส. ชิตา เป็นคนใช้จนลาออกไป

๗. มีนางสุรินอีก ๑ คน ที่เคยอยู่ด้วยกันมากับ น.ส. ทองใบ และน.ส. ชิตา ไปอยู่เป็นลูกจ้างทางวัดสวนพลู บ้านที่ น.ส. ทองใบไปอยู่ด้วย ข้าพเจ้ายังไม่ได้ไปพบ และไม่ทราบว่าทางตำรวจเรียกไปหรือไม่

๘. นายชั้น ประจวบเทวนิน เป็นเด็กรับใช้ทั่วไปอยู่ที่บ้าน แต่ภายหลังเมื่อฝากงานให้ก็ไม่ค่อยได้รับใช้ ตำรวจถาม มันปฏิเสธจำไม่ได้และไม่รู้เรื่องอะไรเลย

๙. ยังมีอีก ๒ คน อุไร บุตรข้าพเจ้ากับนายประจักษ์ สิทธิชัย บุตรชาย เวลานี้ไปอยู่บ้านนอกยังมิได้เรียกมาสอบถามเลย

๑๐. อีกคนหนึ่งกือนายกระดินต์ คุรุทธเดณี บุตรชายคนโต ข้าพเจ้า เวลานี้ก็อยู่ในบ้านไม่ได้สอบถามเพราะส่วนมากแก่กลับบ้านค้าขายเสมอ

นอกจากนกมบุตรสาวสองคน คือ น.ส. ประจวบจิต คุรุทธเดณี เวลานี้เป็นนักเรียนห้อง ๘ จุฬาลงกรณ์ ฯ น.ส. ประไพพิศ คุรุทธเดณี เวลานี้เป็นนักเรียน ม.๖ ราชันล่าง เด็กชายพิชิต คุรุทธเดณีนักเรียนม.๗ จุฬาลงกรณ์ฯ กับเด็กชายอึ้ง คุรุทธเดณี ม.๓ อยู่กินนอน ร.ร. วิชาวุฒิชัย

นางบุญรอด ประจําหนานวัน ภรรยา นายสอาด ประจําหนานวัน
เหล่านี้ยังไม่ได้ถามเลย เพราะกลัวเรื่องจะแพร่มากเกินไป

เกี่ยวแก่ตำรวจสันติบาลและพวกสอบสวน

ในวันที่สอบสวนนั้น พระพินิจฯ ขำว่า เรื่องนอ้าเฟ่งแพ่งพราญให้
ใครทราบและไม่ควรไปไหนมาไหนมากนัก ข้าพเจ้าก็บอกว่าการห้ามไปไหนมา
ไหนนั้นยากเพราะต้องออกไปหากิน

วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๙๑ มาขอฉายรูปบ้านตามทบทบทมาข้างต้น
แล้ว

วันที่ ๕ ก.ค. ๒๔๙๑ พระพินิจฯ มาหาที่บ้านตอนเช้า แต่ไม่พบ พบ
แต่คุณหญิง พระพินิจฯ บอกคุณหญิงว่าเรียนข้าพเจ้าว่าอย่าตกใจเลย ได้ตก
ลงกับจอมพลแล้ว คงเป็นพยานตามที่รับปากไว้ และได้ตัดพยานออก ๒ ปาก
คุณหญิงถามว่า คัดนายตหรือเปล่า พระพินิจฯ ว่าไม่ใช่ แล้วบอกว่าวันหลัง
จะมาใหม่ แล้วก็ลากลับ

วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๔๙๑ เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. พระพินิจฯ
มาหาข้าพเจ้า พบกันก็แจ้งให้ฟังอย่างที่ยกกับคุณหญิง และแจ้งว่าได้เรียนจอม
พลให้ช่วยหางานให้ทำแล้ว ข้าพเจ้าก็ชอบใจ

ข้าพเจ้าจึงต่อว่าๆ ให้ผมปิดเรื่องทำไมหนังสือพิมพ์เอาเรื่องไปลงอย่าง
ครึกโครมเช่นนั้น พระพินิจฯ ออกตัวว่า เรื่องนั้นเห็นจะเป็นพวกรัฐประหาร
เพราะเมื่อเขาไปหาจอมพลนั้น ได้เล่าเรื่องให้ฟัง ซึ่งมีพวกรัฐประหารอยู่ด้วย
ข้าพเจ้าว่า ลานวนเช่นนั้นเขาปิดเป็นความลับกันไม่ใช่หรือ การที่ปล่อย

ให้วิ่งออกไปผัด ๆ ถก ๆ เช่นนี้จะว่าอย่างไรพระพินิจฯ นี่

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าถือว่าเรื่องตำราวจมาค้อยู่หน้าบ้าน ใครไปก็ถาม ใครมากถาม รู้จักว่าความดี ทำให้คนซบซิบกันมากขึ้น พระพินิจฯ บอกว่าเธอมาไว้ก็เพราะรักษาความปลอดภัยให้เท่านั้น ข้าพเจ้าคิดว่าใครจะมาทำร้ายข้าพเจ้าฯ ยังมองไม่เห็น พระพินิจฯ แก่กว่าเธอมากเพราะเกรงจะเป็นอันตราย

พอคนวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๔๙๑ กับชาวทางวิทยุกระจายเสียงประกาศว่า การที่ตำราวจไปรักษาตามบ้านพยานคนสำคัญ ๆ นั้นก็โดยประธานกรรมการได้ส่งกรณีตรวจตรวจข้อร้องให้จัด เพื่อรักษาความปลอดภัยให้

พอวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๙๑ หลวงแผ้วมาหา ซึ่งเวลานั้นนายสง่าวรรณดิษฐ์ มาเยี่ยมและมาคุยอยู่ก่อน พอหลวงแผ้วมา นายสง่าก็ลากลับ หลวงแผ้วฯ มาเยี่ยมถามถึงสุขทุกข์ก็เลยตอบว่าการที่หนังสือพิมพ์ลงข่าวนั้น ทำให้จิตใจไม่สงบ ต้องพยายามเก็บตัวและที่เอาตำราวจมาค้อยู่หน้าบ้านก็เช่นเดียวกัน ได้ข้อร้องไห้คนเดียวไม่ได้หรือ หลวงแผ้วฯ ตอบว่า ทางกรมเขาจัดมารักษาความปลอดภัยให้ควรมินดี บอกว่าถ้ามาชุมนุมอยู่ก็ไม่ใช่ไรแต่มาอย่างเปิดเผยขึ้นเด็กในบ้านมันกลัวมากคนมาค้อยู่มาเอง จึงเลยพูดว่า ความจริงนั้นข้าพเจ้าเชื่อว่าคงไม่มีใครมาทำร้ายข้าพเจ้าแน่ เพราะแก่แล้ว ถกทำร้ายตายเสียก็ดี หลวงแผ้วฯ ก็หัวเราะต่อจากนั้นก็คุยกันถึงเรื่องอื่น ๆ ต่อไปสักครู่ก็ลากลับ

การมาของหลวงแผ้ว ข้าพเจ้าเข้าใจว่า คงมาตุลาการที่ เพราะคน ๆ นั้นไม่เคยเข้ามาในบ้านข้าพเจ้าเลย

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๙๑ เวลาบ่ายประมาณ ๑๕.๐๐ น. พระพินิจฯ หลวงแผ้วฯ และใครอีก ๒ คนไม่รู้จักมาหา พระพินิจฯ เข้าห้องรับแขกคน

เดียว ปล่อยตามคนไว้งานนอก นังอยู่ท่าไม้ไผ่เรือนต้นไม้ ๑ คน อีก ๒ คนมี
 หลวงแผ้วด้วยเดินมาทางชานหน้าห้องนายเสถียร (ห้องเดิมเรือนคุณแม่) พระ
 พินิจฯ กระซิบว่า ขออนุญาตให้อยการเขามาดูสถานที่หน่อย แล้วกระซิบถาม
 ข้าพเจ้าว่า ต้องการจะทำงานองค์การใดจอมพลให้มาถาม องค์การทหารผ่าน
 คึก เอาไหม ตอบว่าองค์การทหารผ่านคึก ทราบว่ามีคนครบแล้วคุณพระช่วย
 ไน่ตามวันหลังว่ามีองค์การใดจะทำได้บ้าง พระพินิจฯ ก็ว่าวันหลังจะมาส่งข่าว
 คุยกันพอสมควรแล้วก็กลับ

ในเวลาคุย เอย่ถามขึ้นว่า วันฉายรูปไม่ติดเกาชยาวตัววัน (ตัวริม
 หน้าต่าง) ถามว่าเกาชตัววันตงอยู่นานแล้วหรือ ตอบว่า บางทีกตงตงน บาง
 ทีกตงทางอีกด้านหนึ่ง และถามว่าห้องรับแขกมีห้องเดียวหรือ ตอบว่า เคยมี
 ห้องเดียว.

หนังสือพิมพ์

ตอนเช้าวานที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๑ กับเด็กมาบอกความแขกมาหา
 ข้าพเจ้าจึงลงไปรับ จึงทราบบว่าเป็นพวกหนังสือพิมพ์ บอกว่าหลวงมหาสิทธิฯ
 ใช้ให้มาถามว่ากรรมการสอบสวนเชิญตัวไปได้ส่วนจริงหรือ ตอบว่า จริง แล้ว
 ข้าพเจ้าก็พูดตบตบว่าไปเรียนคุณหลวงด้วยว่า อย่าเอาไปลงเลย เพราะเป็น
 เรื่องที่ไม่มมมงคลแก่ตัวเลย แล้วผู้นั้นก็ลากลับ

รุ่งขึ้นก็มีมาขอสัมภาษณ์อีก ข้าพเจ้าขอตัวไม่รับ คนนั้นบอกกับเด็ก ๆ
 ว่าถ้าไม่ให้พบ ถ้าลงตลาดเคลื่อนไปจะมาว่าเขาไม่ได้นา ตอบกับเด็กไปว่าตามใจ
 ต่อมาก็มีอีกหลายฉบับ ข้าพเจ้าไม่รับเลยสักฉบับเดียว
 ทเถยวแทนหนังสือพิมพ์ผมเพียงเท่านี้.

คำขอรับรอง

ขอความเห็นใจครั้งสุดท้าย

ข้าพเจ้ารวบรวมบันทึกขึ้น ก็เพื่อแสดงความจริงและความบริสุทธิ์
ใจ มอบให้แก่ผู้ข้าพเจ้ามอบโชคชะตาของข้าพเจ้าให้ไว้แก่เขา ให้เขาช่วย
แรงความจำเป็นที่ต้องเอาตัวรอดเพราะเหตุใด ให้ผู้ที่สมควรจะเปิดเผยเรื่อง
ของข้าพเจ้าให้เขาทราบ ที่ข้าพเจ้าไม่อาจจะแก้ความคลาดเคลื่อนในข่าวหนึ่ง
สี่พิมพ์ได้ขณะนี้ ก็เพราะเป็นเรื่องที่จะต้องขุ่นสาค ไม่ใช้เรื่องธรรมดา เรื่อง
ธรรมดาหนึ่งสี่พิมพ์คลาดเคลื่อนรายล้อมกันได้ แต่เรื่องนรกกลางแก้ยากทำ
ให้ความคิดจะหักล้างพยานสำคัญที่ปรักปรำข้าพเจ้าเสียไป จึงยอมทนนิ่งให้
คนเข้าใจเขาเองไปก่อน เมื่อถึงเวลาจึงจะค่อยแก้เป็นตอน ๆ ไป ทั้งสิ้นหวังว่า
การที่ข้าพเจ้าไม่ยอมข่มขู่ต่อผู้ใดแต่ผู้ใดเคยกันมากและผู้ใดอ่านบันทึกนี้ คง
มีความกรุณาและเห็นใจข้าพเจ้า หากคิดจะแก้แทนข้าพเจ้าก็ขอได้โปรดรับ
ไว้ก่อน รอเมื่อถึงโอกาสซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าจะแก้เอง และขอได้โปรด
ถือว่าบันทึกนี้เป็นความลับ ซึ่งข้าพเจ้าไม่ต้องการเปิดเผย.

๒ สิงหาคม ๒๔๙๑

เวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. หลวงแผ้วมาหา แจ้งว่าพระพินิจให้มา
เรียนว่า พรุ่งนี้ (ที่ ๓ ต.ค. ๙๑) พระพินิจจะมาหาเรื่องอัยการเขาดังการพบตัว
เพื่อถามอะไรเพิ่มเติมเล็กน้อย ได้นัดพบกับอัยการไว้เวลา ๑๔.๐๐ น. ไป
พบที่กรมอัยการให้มาเรียนล่วงหน้าเสียก่อนว่าจะพบพระพินิจได้เวลาไว้อก่อนไป
พบอัยการบอกว่าเวลาระหว่าง ๘.๐๐ ถึง ๑๐.๐๐ น. สะดวกเพราะเวลา ๑๑.๐๐ น.

นัดพบกับใครคนหนึ่งไว้ หลวงแผ้วฯ แจ้งว่า ถ้าพระพิณจาว ไม่มาเวลาทันนัดตอนเช้าอาจจะมาตอนราวบ่ายโมงเศษก็ได้แล้วหลวงแผ้วฯ ก็เอาสำเนาคำให้การที่ให้อ่านในคืนวันที่ ๑๙ มิ.ย.๕๑ (แต่ทางการจัดไว้เป็นวันที่ ๒๐ มิ.ย. ๕๑) ออกอ่านให้ฟังเพื่อทบทวนความจำ

เท่าที่ได้อ่าน รู้สึกว่าเป็นคำให้การที่พิมพ์เพี้ยนและมีข้อความที่จำไม่ได้และไม่ได้นับทั้งวันในตอนต้น ๆ อีกเฉพาะที่ควรบันทึกเพิ่มเติมไว้อีกคือ

๑. เรื่องเวลาที่ติดต่อกับนายตั้น ในคำให้การจัดไว้ว่า ได้ติดต่อกันมานาน ส่วนนายตั้นเข้ามาอยู่บ้านนั้นประมาณ ๓-๔ เดือนก่อนแม่ยายถึงแก่กรรม

๒. เรื่องสถานที่ตอนระหว่างห้องรับแขกกับครัว จัดไว้ว่าภายหลังแม่ถึงแก่กรรมได้มีการแก้ไขปรับพื้นบ้าง

๓. ห้องรับแขก บ่งชี้ว่าเชิญหลวงประดิษฐเข้าไปในห้องชั้นล่างใต้เรือนใหญ่

๔. การไปหาของหลวงประดิษฐที่บ้าน มีเพิ่มเติมว่าจะเคยมา ๒-๓ ครั้งหรืออย่างไร จำไม่ได้ จำได้แต่คราวมาแต่งงานลูกสาว

๕. เกี่ยวกับกรณีสวรรคต ที่เกี่ยวแก่ความคิดเห็นส่วนตัวจัดไว้ ไม่เพียงกระตือรือร้นไปในทางที่จะให้เข้าใจว่าสวรรคตเพราะถูกสาทกรรม

เมื่ออ่านให้ฟังแล้ว คุณกันอีกเล็กน้อยก็กลับ

จบบันทึกพระยาศรยุทธเดชเพียงแค่นี้

อนึ่ง กรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เยาวภษตรียอนเป็นทริภักและมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทยนั้น ได้มีนักเขียนและ

นักกฎหมายมรของอังกฤษหนึ่งชื่อนาย เรย์น ครูเกอร์ (RAYNE KRUGER) ได้เข้ามาทำการสืบสวนและศึกษาเรื่องราวของกรณีนี้ โดยละเอียดแล้วไปเขียนหนังสือเล่มหนึ่งภายใต้ชื่อว่า "ดิ ดีวิล' สดิสคัส" (THE DEVIL'S DISCUS) หนังสือฉบับนี้จำหน่ายในประเทศอังกฤษและได้แพร่หลายไปทั่วโลก ในประเทศไทยหนังสือเล่มนี้เคยเข้ามาวางขายอยู่เหมือนกัน

ต่อมา ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ได้เดินทางไปประเทศอังกฤษและได้ไปพูดให้นักเรียนไทยในอังกฤษฟังเป็นทำนองว่า หนังสือ "ดิ ดีวิล' สดิสคัส" นั้น นายปรีดีได้วางจำหน่ายให้นายเรย์นครูเกอร์เขียนขึ้นเพื่อแสดงให้โลกเห็นว่านายปรีดี เป็นผู้บริสุทธิ์ในกรณีสวรรคต.

ในเวลาต่อมาภายหลังที่ ท่านปรีดี ไปพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศสแล้ว ได้ทราบเรื่องที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ไปพูดที่อังกฤษดังกล่าว จึงได้ดำเนินการขอความคุ้มครองในความยุติธรรมต่อศาลสถิตย์ยุติธรรม โดยมอบหมายให้ หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี) เป็นผู้รับมอบอำนาจดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมดังดำเนารายละเอียดของใบมอบอำนาจ ซึ่งลงนามรับรองลายมือชื่อของผู้มอบ อำนาจ (ท่านปรีดี) โดยนายปรีชา พหิทธานุกรเลขาธิการโทสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงปารีส ฝรั่งเศส. ดังนี้

ปรีดี

วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2514

โดยเอกสารฉบับนี้ ข้าพเจ้านายปรีดี พนมยงค์มอบให้หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี) มีอำนาจเต็มเป็นตัวแทนข้าพเจ้า พ้องหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมชต่อศาลที่มีอำนาจในประเทศไทย เพื่อขอให้ศาลบังคับบุคคลนี้ ให้คำสัตย์ใหม่ทดแทนความเสียหายทุกประการให้

๒. ก่อนที่โจทก์เดินทางจากสาธารณรัฐแห่งราชรัฐจินมาลงปาส์ประมาณ 1 เดือน จำเลยได้ไปประเทศอังกฤษทำการโฆษณาได้ความโจทก์หลายครั้ง

ต่อมาเมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2513 จำเลยได้เปิดการสังสรรค์กับคนไทย ณ สำนักงานผู้ดูแลนักเรียนไทยที่กรุงลอนดอนประเทศอังกฤษ มีคนเกินกว่า 15 คนได้ฟังคำกล่าวและไขความของจำเลย จำเลยได้กล่าวต่อผู้ที่มาฟังนั้นว่าโจทก์เป็นผู้จ้างนายเรย์น ครูเกอร์ (RAYNE KRUGER) เขียนหนังสือชื่อ "ดี ดิวิล'สดีสคัส" (THE DEVIL'S DISCUS) และได้กล่าวและไขความให้ผู้ฟังเข้าใจว่าโจทก์สมคบในการปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ คำกล่าวและไขความของจำเลยนั้นฝ่าฝืนต่อความจริงเพราะโจทก์มิได้จ้างหรือวานให้นายเรย์น ครูเกอร์ ซึ่งมีเกียรติคุณสูงมีฐานะร่ำรวยโดยเป็นนักกฎหมายเรื่องนามของอังกฤษและอาฟริกาใต้ และเป็นนักประพันธ์เรื่องนาม ที่เขียนหนังสือกว่า 7 เรื่องที่ได้รับความนิยมในอังกฤษ, อาฟริกาใต้, คานาดา, ฮอลแลนด์ ฯลฯ นั้นเป็นผู้เขียนหนังสือเล่มที่จำเลยอ้างหรือเล่มอื่นใดเลย โจทก์เพิ่งพบนายเรย์น ครูเกอร์ เป็นครั้งแรกที่กรุงลอนดอน เมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2513 คือภายหลังที่หนังสือ "ดี ดิวิล'สดีสคัส" ได้พิมพ์ออกจำหน่ายแล้ว 6 ปีเศษ

นายเรย์น ครูเกอร์ ได้เขียนหนังสือเล่มนั้น โดยการเข้ามาสืบสวนเสาะหาความจริงเกี่ยวกับกรณีสวรรคตในประเทศไทย แล้วได้นำผลที่เขาสืบสวนได้ไปปรึกษานักกฎหมายและนักนิติ

มหาวิทยาลัยในอังกฤษเสร็จแล้วเขาจึงได้เขียนเรื่องนั้นตามความเห็นโดยบริสุทธิ์ใจของเขาเองว่าโจทก์เป็นผู้บริสุทธิ์ จำเลยไม่พอใจหนังสือเล่มนั้นตั้งแต่ออกพิมพ์จำหน่าย จึงได้เขียนโจมตีนายเรย์น ครูเกอร์ และได้ความโจทก์หลายครั้ง ครั้นแล้วจำเลยก็ได้มาประเทศอังกฤษโฆษณาใส่ความโจทก์ในกรุงลอนดอนอีกตามที่โจทก์เสนอต่อศาลดังกล่าวแล้วนั้นทั้งจำเลยจงใจจะหลอกลวงผู้ฟัง คำกล่าวและข้อความของจำเลยว่าโจทก์เป็นผู้ฉ้อโกงนายเรย์น ครูเกอร์ เป็นผู้เขียนหนังสือเล่มนั้นเพื่อลาเอียงเข้าข้างโจทก์

ข้อ ๓. การกระทำของจำเลยเป็นการละเมิด ทำให้เสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติคุณและทางทำมาหาได้ของโจทก์ จึงเป็นความผิดตามกฎหมายอังกฤษ ซึ่งเป็นดินแดนที่จำเลยกระทำผิดดังปรากฏในเอกสารท้ายฟ้องหมายเลข 2 และเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยว่าด้วยละเมิด และประมวลกฎหมายอาญาไทยว่าด้วยหมิ่นประมาท

โจทก์จึงขอประทานยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลซึ่งมีอำนาจตามพระธรรมนูญยุติธรรมและพระราชบัญญัติว่าด้วยการชดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 15

ข้อ ๔. โจทก์เพ่งทราบการกระทำของจำเลยดังกล่าวมานั้นเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2513 คดีจึงยังไม่ขาดอายุความตามกฎหมายไทยและกฎหมายอังกฤษ

ข้อ ๕. ขอความกรุณาศาลโปรดพิพากษาให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทนให้โจทก์ตามคำขอท้ายฟ้องนี้ด้วย

ดังกล่าว^{๕๕}คือคำฟ้องของท่านปรีดี โดยหลวงสิริราชไมตรี ต่อ
 หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งขณะนั้น (24 มิถุนายน 2514) ศาลแพ่ง
 กำลังดำเนินกระบวนการพิจารณาอยู่

อนึ่ง ข้อความที่ปรากฏต่อไป^{๕๖} คือภาพถ่ายจากจดหมายตัวจริงของ
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีถึงท่านปรีดี ดังกล่าวข้างต้น

ทำเนียบสามัคคีชัย

หลวง

วัน

โรงเรียนอาจารย์...

เมื่อ

ผมเห็นภาพของอาจารย์
มีมาก ไม่นานจะทราบความ:
แต่มีฝีมือแปดหมื่นห้าร้อย, ไม่
รู้จะหนีไปไหนใครได้ ก็จำแปดหมื่น
ห้าร้อยอาจารย์สามแสนจะกรุณา
ประการแรก. นานของปรับสาม
พันแปดอาจารย์ ใช้บทกวีจะมี
เมตตามิตรได้แก่สามพันสาม
สาม. ที่อาจารย์จะบอก
บทกวีนี้เองได้. ร้องได้

๒๒๖
 ๒๒๗
 ๒๒๘
 ๒๒๙
 ๒๓๐
 ๒๓๑
 ๒๓๒
 ๒๓๓
 ๒๓๔
 ๒๓๕
 ๒๓๖
 ๒๓๗
 ๒๓๘
 ๒๓๙
 ๒๔๐
 ๒๔๑
 ๒๔๒
 ๒๔๓
 ๒๔๔
 ๒๔๕
 ๒๔๖
 ๒๔๗
 ๒๔๘
 ๒๔๙
 ๒๕๐
 ๒๕๑
 ๒๕๒
 ๒๕๓
 ๒๕๔
 ๒๕๕
 ๒๕๖
 ๒๕๗
 ๒๕๘
 ๒๕๙
 ๒๖๐
 ๒๖๑
 ๒๖๒
 ๒๖๓
 ๒๖๔
 ๒๖๕
 ๒๖๖
 ๒๖๗
 ๒๖๘
 ๒๖๙
 ๒๗๐
 ๒๗๑
 ๒๗๒
 ๒๗๓
 ๒๗๔
 ๒๗๕
 ๒๗๖
 ๒๗๗
 ๒๗๘
 ๒๗๙
 ๒๘๐
 ๒๘๑
 ๒๘๒
 ๒๘๓
 ๒๘๔
 ๒๘๕
 ๒๘๖
 ๒๘๗
 ๒๘๘
 ๒๘๙
 ๒๙๐
 ๒๙๑
 ๒๙๒
 ๒๙๓
 ๒๙๔
 ๒๙๕
 ๒๙๖
 ๒๙๗
 ๒๙๘
 ๒๙๙
 ๓๐๐

ทำเนียบสามัคคีชัย

3.

[illegible]

110202

๒๒๐๐๒๑๖๖

101

ປະໂຫຍດ 4-5 ຄົນ ລົງມາ

$\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$ $(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i)^2$

0:15 ~~hizmet~~ 16.07.2014

14 มกราคม ๒๕๖๕

[illegible]

דאס איז דאס צווייטע, מסב

000000 4 n m r 30 02

ក្រសួងកសិកម្ម រុក្ខាប្រមាញ់ និងនេសាទ

[illegible]

กำหนดให้ $15 \leq x \leq 20$ และ

104160'Sonmabonm'

นางสาว พงศธร

• ทำเนียบสามัคคีชัย

5

[illegible]

[illegible]

ทำเนียบสามัคคีชัย

7

120 ၁၈၀၈/၁၈၀၉ ခု ၁၁ ၁၂ ၁၃ ၁၄ ၁၅ ၁၆ ၁၇ ၁၈ ၁၉ ၂၀ ၂၁ ၂၂ ၂၃ ၂၄ ၂၅ ၂၆ ၂၇ ၂၈ ၂၉ ၃၀ ၃၁ ၃၂ ၃၃ ၃၄ ၃၅ ၃၆ ၃၇ ၃၈ ၃၉ ၄၀ ၄၁ ၄၂ ၄၃ ၄၄ ၄၅ ၄၆ ၄၇ ၄၈ ၄၉ ၅၀ ၅၁ ၅၂ ၅၃ ၅၄ ၅၅ ၅၆ ၅၇ ၅၈ ၅၉ ၆၀ ၆၁ ၆၂ ၆၃ ၆၄ ၆၅ ၆၆ ၆၇ ၆၈ ၆၉ ၇၀ ၇၁ ၇၂ ၇၃ ၇၄ ၇၅ ၇၆ ၇၇ ၇၈ ၇၉ ၈၀ ၈၁ ၈၂ ၈၃ ၈၄ ၈၅ ၈၆ ၈၇ ၈၈ ၈၉ ၉၀ ၉၁ ၉၂ ၉၃ ၉၄ ၉၅ ၉၆ ၉၇ ၉၈ ၉၉ ၁၀၀

unc. 120290ms

๓๐๘ ปี ๕๖๓ ๒๖๓ ๒๖๓

วันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๖๕

০৭২৫৭   জ্যৈষ্ঠ ১৩৩৩ বঙ্গাব্দ

๑๐ ^๑ ^๖ น ๓๐ ๖๐ ๐๖ ๑๑ ๑๖

๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๒๐ พ.ร.: ๑๑๘ = ๕๖๖ มีค่า ๓๗๙.๖

[illegible]

ကုပ, က် ကိုဝ်း

$\frac{1}{\sqrt{2}} = \frac{\sqrt{2}}{2}$

[illegible]

မင်း၊ နတ်၊ မင်း၊ နတ်

ຈະໄດ້ປະກາດມາດຕະການຕໍ່ການ
ຫ້ວຍພະຍາຍາມ. ມີການ
ເລື່ອນບ່ອນພັກ ແລະພັກ
ຕໍ່ໄປ. ເພາະເຈົ້າ ແລະວິທີ
ທີ່ໄດ້ເລື່ອນຕາມວາງກໍ່ເລື່ອນ
ພາຍໃນກໍ່ຈະໄດ້ ດັ່ງນັ້ນ
ເຈົ້າກໍ່ໄດ້ ເພາະວ່າ
ໄດ້ໄດ້ປະກາດມາດຕະການ
ຕໍ່ການຫ້ວຍພະຍາຍາມ
ເພາະວ່າ ເພາະວ່າ
ເພາະວ່າ ເພາະວ່າ
ເພາະວ່າ ເພາະວ່າ

[illegible]

ทำเนียบสามัคคีชัย

5.

[illegible]

ชาวอินโดจีน ๑๐๐ ปี   ๕๐ ปี
 ๕๐ ปี   ๕๐ ปี   ๕๐ ปี
 ๕๐ ปี   ๕๐ ปี   ๕๐ ปี
 ๕๐ ปี   ๕๐ ปี   ๕๐ ปี
 ๕๐ ปี   ๕๐ ปี   ๕๐ ปี

๕๐ ปี   ๕๐ ปี   ๕๐ ปี

๕๐
 ๕๐

๕๐   ๕๐   ๕๐

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page]